

Lucián Očkovský

V Krajine ľudí
grónsky zápisník

z cesty s Grónčanmi v člne na love veľrýb, v zime so psím záprahom na love ľadového medveďa a tuleňov, rybárčenie, návštevy historických eskimáckych ruín a osamotená plavba v kajaku

© autor : Lucián Očkovský

© photo : Lucián Očkovský

copyright © : Lucián Očkovský

Rok vydania : 2010

ISBN : 978-80-970295-7-9

lucian.ockovsky@gmail.com

www: lucianoockovsky.sk

facebook.com/Lucian Gronsko

YouTube/Lucián Očkovský

Stretávam spokojných ľudí,
Ktorí poznajú more a idú k horám
Zvedaví – prechádzajúc vedľa – vážia moju dušu,
A vracajú mi ju – odchádzajúc – bez jedinkého slova.

Stretnutie

Jules Supervielle

Obsah

S Grónčanmi na love narvalov rok 2000	15
Prílet do Kulusuku	22
Na lovisku v Kantanti	29
V osade	33
V zálive Johana Petersena	39
V prielive Tarsukattaq	51
Cesta na juh do zálivu Ikertivaq	58
Sedím na Semersuaq v krajine <i>qivitoq</i>	67
Odlet	80
K novým ľuďom rok 2001	82
Po stopách <i>nanoka</i> rok 2002	112
Sám so sebou v kajaku po fjordoch rok 2004	144
Grónska noc	152
Do prielivov	154

Nebola to len vernosť svojim myšlienkam z minulosti a z mladosti, ktorá ma priviedla do týchto krajov. Je to grónska realita, čo ma zaujíma so všetkými jej podobami a fenoménmi. Sú

to najmä samotní ľudia, uzatvoreni vo svojom svete mysle a ich súčasná kultúra s pozostatkami dávnej minulosti a všetkými kultúrnymi zmenami a najmä fascinujúca, neopakovateľná príroda, polárna klíma a počasie, patria sem aj grónske psy, ktoré ma obzvlášť priťahujú. Toto všetko ma láka na tejto krajine.

Kalaallit Nunaat (Grónsko), bolo a je príťažlivé pre cestovateľov z iných krajín a predstaviteľov iných kultúr. Vtedajší cestovatelia dlho cestovali do Grónska. Cesta loďou trvala niekoľko týždňov, kým sa dostali do svojho cieľa do Grónska a aj preto zostali tam dlhšie, takže mali možnosť a čas spoznávať krajinu a obyvateľov. V súčasnosti krátke dovolenky s cestovnými kanceláriami sú fenoménom uponáhľanej doby.

V minulosti aj súčasnosti bolo vydaných mnoho kníh o Grónsku a Arktíde. Súčasné knihy, turistický sprievodcovia a bedekery, obsahujú množstvo encyklopedických faktov, popisy dopravných spojení, cenník služieb krajinu, popisov miesta, ľudí a ich zvyky, všetko to je vypožičané zo zemepisných a etnografických kníh a učebníc. Nanajvýš sú v nich popisy stretnutí s domácimi, s miestnymi podnikateľmi v cestovnom ruchu, sprievodcami, ktorých však cestovné kancelárie zmluvne objednali, aby poskytli služby zahraničným turistom. Neobsahujú však popis dojmov a myšlienok a už vôbec nie pocitov, idey a energie spoznávať a prežívať, už dávno spoznané, ale individuálne nepoznané vo všetkých jej podobách a v konkrétnej životnej situácii. Tieto cestopisy a bedekery sú chudobné na ľudské osudy a príbehy.

Na spoznanie musí mať cestovateľ čas a čas hrá proti nemu. Cesta do Grónska a samotný pobyt sú drahé a potreba a nevyhnutnosť zarábať peniaze nedovoľujú strácať peniaze a dlhšie zostať v krajine. V turistických sprievodcoch nie sú príbehy, ktoré zažili turisti spolu s ľuďmi. Tie sú zachytené len v starých, klasických, čarovných cestopisoch. Rýchle tempo života ovláda tiež cestovanie. Prial by som si mať čas na takéto osobné stretnutia, na otvorenie dverí do duše ľudí, ale mám len čas na spoznávanie prírodných javov, ku ktorým sa dostanem rýchlejšie a ľahšie ako k dušiam ľudí.

Vtedajší obchodníci, lovci velerýb, dobrodruhovia a antropológovia cestovali do Grónska dlho. Cesta loďou trvala niekoľko týždňov, kým sa dostali do svojho cieľa - do Grónska a aj preto tam zostali dlhšie. Mali tak možnosť a čas spoznávať krajinu a obyvateľov. V súčasnosti sú krátke dovolenky loďou alebo lietadlom s cestovnými kanceláriami fenoménom uponáhľanej doby. Turisti sa plavia na vyhliadkovej lodi popri pobreží, z diaľky, z tepla kajuty výletnej lode obdivujú ľadovú bielu divočinu a nevidia, ale nevidia a ani netušia, že po zamrznutom mori poháňa domorodý lovec svoj záprah psov pri love tuleňov, ktorý je jeho každodennou obživou. Iní klienti cestovných kancelárií sa letecky rýchlo

dostanú do Grónska. Nemajú čas zostať tam dlhšie a nadväzovať kontakty s ľuďmi, spoznávať ich kultúru a krajinu a už vôbec nie poznávať pozostatky minulých kultúr v súčasných reáliách. Dnešné knihy a turistickí sprievodcovia obsahujú množstvo encyklopedických faktov a informácií, popisy dopravných spojení, druh a cenník služieb, popisov krajiny, miest, ľudí a ich zvyky. Spravidla všetko je vypožičané zo zemepisných a etnografických kníh a učebníc. Nanajvýš sú v nich popisy stretnutí s domácimi, s miestnymi podnikateľmi v cestovnom ruchu, sprievodcami, ktorých cestovné kancelárie zmluvne objednali, aby poskytovali platené služby zahraničným turistom. Neobsahujú však popis dojmov a myšlienok a už vôbec nie pocitov a životodarnej idey a energie spoznávať a prežívať už dávno spoznané, ale individuálne nepoznané a neprežité, vo všetkých jej podobách a v konkrétnej životnej situácii. Tieto cestopisy a turistickí sprievodcovia sú chudobné na ľudské osudy a príbehy.

Rýchle tempo života ovláda tiež cestovanie. Na spoznanie musí mať cestovateľ čas a čas hrá proti nemu. Cesta do Grónska a samotný pobyt sú drahé najmä na čas. Potreba a nevyhnutnosť zarábať peniaze nedovoľujú strácať čas a zostať v krajine dlhšie. V turistických sprievodcoch chýbajú príbehy, ktoré zažili turisti spolu s ľuďmi. Tie sú zachytené len v starých, dobrých klasických cestopisoch.

O Grónsku vychádza veľa kníh a niekoľko turistických sprievodcov pre turistov. Na internete je informácií ešte viac. Avšak knihy o osobných zážitkoch a dojmoch z dobrodružnej, poľovnickej a športovej dovolenky sú zriedkavé. Rovnako ojedinelé sú tiež knihy o pocitoch a dojmoch pri cestovaní, lovoch, živote v poľovníckych chatách a stanoch, vo vetre a celodennom a celotýždennom daždi a snehových búrkach. Hodnotné sú zážitky zo stretnutí s ľuďmi a spoznávanie ich spôsobu života a kultúry. Takéto zážitky a dojmy prevyšujú každodennú energiu, ktorú musíme vydávať pri plnení materiálnych cieľov a povinností doma. Návštevník Grónska musí byť vybavený určitým druhom posadnutosti, ktorá je potrebná na činnosť v týchto podmienkach a vôbec pri snahe a vynaloženom úsilí dosiahnuť svoje ciele kdekoľvek a každodenne. V neposlednom rade návštevník Grónska každej kategórie, či už turista alebo cestovateľ, sa dostane do víru zážitkov rôznej osobnej hodnoty, s ktorými sa musí vnútorne vyrovnávať.

Zaujímavá a neopakovateľná je súčasná kultúra, spôsob života, mentalita obyvateľov tejto krajiny a všetko to, čo im v minulosti a dodnes pomáha vzdorovať drsným prírodným podmienkam. V neposlednom rade je tu jedinečná príležitosť zoznamovať sa so súčasnou kultúrou a kultúrnymi zmenami vybraných fenoménov v procese asimilácie a akulturácie a spoznávať, čo zostalo v súčasnej kultúre z minulosti a z tradičnej kultúry, akými zmenami

prešli vybrané kultúrne fenomény a javy z minulosti do súčasnosti. Je to komparatívny pohľad na kultúrne prvky z minulej kultúry a ich porovnanie so súčasnou kultúrou. O dynamike týchto javov svedčí fakt, že oblasť Ammassalik bola objavená v roku 1884, osada Tasiilag bola založená v roku 1894, ako prvé boli pokrstené deti a to v roku 1899 a posledný bol pokrstený šaman Kuitse v roku 1924. Na splnenie týchto cieľov je možný jediný spôsob a to cestovať a žiť s ľuďmi. Nedá sa spoznať týchto ľudí a ich krajinu, keď cestujete s cestovnou kanceláriou. Dá sa to len vtedy, keď žijete, cestujete a žijete s domorodcami.

Obyvatelia východného pobrežia Grónska si dodnes zachovali pôvodný lovecký spôsob života, ktorý je v podstate svojím obsahom totožný so spôsobom života ich predkov a nemusia teda hľadať svoju kultúrnu a národnú identitu v múzeách a historizovaní. Ich predkovia Eskimáci, presnejšie Inuiti (1), boli rybári a lovci tuleňov, veľrýb, sobov, turov pyžmových a ľadových medveďov a mnohí Grónčania (2), ich potomkovia, v niektorých oblastiach sú dnes tiež rybármi a lovcami. Prírodné podmienky tejto časti krajiny nedovoľujú iný spôsob obživy časti obyvateľov ako rybolov a lov morskej zveri. Antropológovia posledné štádium inuitskej kultúry a kultúru súčasných obyvateľov Grónska nazývajú kultúra i n u k - š u k. Vyvinula sa ako dedičstvo poslednej inuitskej kultúry (3) a jej splynutím s kultúrou Európy a Ameriky, ktorá začala vplývať na kultúru Inuitov od začiatku šestnásteho storočia. Časovým zlomom týchto procesov je rok 1723, kedy bola na západnom pobreží Grónska založená prvá osada Godthope, dnešné hlavné mesto Nuuk. P. E. Victor najvýstižnejšie vyzdvihol význam tuleňa a loveckého spôsobu života, keď túto súčasnú kultúru nazval „kultúra tuleňa“. Aj dnes veľa mužov v tzv. psích oblastiach Grónska sú profesiou lovci a rybári a k týmto tradičným ekonomickým aktivitám sa koncom druhej polovice dvadsiateho storočia pridružila profesia - turistický sprievodca. Samozrejme nie všetci sa zaoberajú týmito profesiami. Iní pracujú ako úradníci v miestnej samospráve, v inštitúciách, obchodoch, polícii, bankách, úradoch, nemocniciach, kinách, lekárňach, knižniciach, rádiu a televízii, školách, advokátskych kanceláriách, obchodoch, cestovných agentúrach a ostatných inštitúciách ako obslužný personál a zabezpečujú prevádzku osád teplom, vodou, údržbu verejných zariadení a chod inštitúcií a úradov miestnej samosprávy. Je to už nová generácia nositeľov samostatnosti autonómneho Grónska, ktorá má už stredoškolské a vysokoškolské vzdelanie a má iné záujmy a ciele ako staršia generácia lovcov. Obmedzené prírodné podmienky tejto polárnej krajiny neumožňujú vyššiu zamestnanosť jej obyvateľov. Úradnými jazykmi boli dva jazyky : dánčina a grónčina (gr. *kalaallisut*). Grónsky hovorí 80% obyvateľstva, dánsky 20% obyvateľstva v zmiešaných

oblastiach. Takým spôsobom si majoritné a minoritné obyvateľstvo vyriešilo svoje jazykové vzťahy. Od júla 2009 je jediným úradným jazykom v Grónsku grónčina.

Percentuálnemu rozloženiu dvojazyčnosti zodpovedá aj počet zmiešaných manželstiev. Neobvyklá je politická kultúra poslancov. Charakterizuje ju napríklad správanie rečníka, ktorý ukončí svoj prejav tým že sa pokloní predsedovi a plénu, počká na nasledujúceho rečníka, podá mu ruku a až potom opustí rečnícky pult. Grónsko navonok reprezentujú štátne symboly: vlajka, znak a hymna. V novembri 2008 sa uskutočnilo referendum, v ktorom sa sedemdesiat percent voličov vyslovilo za osamostatnenie krajiny od Dánska. Na základe tohto referenda dňa 21. júna 2009 bola grónskym parlamentom vyhlásená samostatnosť Grónska, ktorá posilnila autonómiu v tom, že Grónsko má s Dánskom spoločnú len zahraničnú politiku, menu, súdnictvo a obranu. Vnútorne záležitosti realizuje vláda a jednokomorový parlament, ktorý je obsadený zástupcami štyroch politických strán. Pokiaľ snahy o osamostatnenie budú úspešné, štruktúru orgánov doplní ešte armáda, súdnictvo, ministerstvo zahraničných vecí a najvyšší štátny orgán – prezident. Grónsko tak bude mať zastúpenie v iných krajinách a medzinárodných organizáciách. V ére samostatnosti Grónsko koncom 20. storočia dosiahlo hrubý národný produkt na jedného obyvateľa 8 700 USD, napríklad Slovensko malo v tejto dobe 2 780 USD. V roku 2000 dotácia od Dánska tvorila 43 percent hrubého národného príjmu, v roku 2008 až 56 percent a v roku 2009 až 60 percent.

Súčasní Grónčania sú nositeľmi svojej národnej a kultúrnej identity, pokračovateľmi pôvodnej kultúry svojich predkov, samozrejme, v zmenených podmienkach. Súčasná kultúra je identická so súčasnou kultúrou materskej krajiny - s Dánskom, obsahuje však mnohé fenomény z minulosti, z tradičnej poslednej inuitskej kultúry. Tieto javy sa, pochopiteľne, nezachovali v pôvodnej podobe, prešli dynamickými zmenami v procese kultúrneho vývoja spoločnosti. Charakteristické sú pre ne mnohé obsahové, funkčné a materiálne zmeny.

Kultúrny jav v dynamike historického vývoja sa dajú kvalifikovať do viacerých skupín. Väčšina kultúrnych javov pôvodnej inuitskej kultúry úplne zanikla. Niektoré javy zanikli čiastočne. Niektoré z nich sa zachovali v pôvodnej podobe, pričom sa zmenili čo do materiálneho obsahu a zachovali si funkciu. Iné javy pri zachovaní materiálneho obsahu zmenili funkciu.

Z uvedenej kvalifikácie sa vyníma len jeden kultúrny jav z tradičnej kultúry, ktorý vykazuje vzostup oproti pôvodnej kultúre a tým je transport so psími záprahmi.

Existuje najmenej početná trieda fenoménov tradičnej kultúry, ktoré sa zachovali nezmenené v pôvodnej forme s pôvodným obsahom. Medzi ne patrí gastronómia a tzv. posunková reč.

Gastronómia ako kultúrny prvok vykazuje v procese kultúrnych zmien v rôznych kultúrach najmenšiu dynamiku zmien. Vo východnom Grónsku sa dodnes zachoval pôvodný spôsob stravovania obyvateľstva, ktorý obsahuje konzumáciu výlučne vareného mäsa najmä z tuleňa (grónsky *saatat*), surovej veľrybej kože s podkožným tukom (*mataq*), sušeného tulenieho boku (*pannenteg*), varenej ryby (*supuluppavaq*), sušenej tulenej plutvy (*seggut*), varených tuleních čriev a konzumácia sušených rýb.

Posunková reč sa dodnes používa na loviskách a aj pri večerných rozhovoroch, dopĺňa rozhovory o lovoch a udalostiach celého dňa. Na loviskách je spôsobom neverbálnej komunikácie medzi lovcami, ktorí si na diaľku vymieňajú informácie o druhu a lokalizácii zveri.

Zanikol celý nomádsky spôsob života so sťahovaním sa a zmenou lokality osídlenia v pravidelnom cykle počas roka. Zaniklo spoločné bývanie v lete v stanoch a v zime v tzv. zimných domoch, nosenie kožušinového oblečenia, sociálna štruktúra spoločnosti, používanie veľkých kožených člnov *umiak* (grónsky „ženský čln“) pre viac ľudí, alebo tetovanie na tvári. Úplne zaniklo animistické náboženstvo, šamanizmus s postavením *angagog* a intelektuálna kultúra vo svojej pôvodnej forme.

Čiastočne zaniklo kolektívne delenie ulovenej koristi. Veľká zver - ako veľryby, mrože, medvede - sa lovila kolektívne a úlovok sa rozdeľoval a dodnes sa rozdeľuje medzi členov komunity podľa tradičných pravidiel. V prípade individuálneho lovu na malú zver ako tuleň a sob, kedy nedošlo pri love ku kooperácii viacerých lovcov, sa lovec rozdeľoval s ostatnými členmi komunity podľa dopredu daných a známych pravidiel. V minulosti sa na východnom pobreží Grónska rozdeľovala každá ulovená zver bez ohľadu na spoluprácu pri jej ulovení a jej veľkosť a druh. Napríklad tuleň sa rozdeľoval medzi dvadsiatich príslušníkov komunity. Dnes sa táto malá lovná zver medzi členov komunity nerozdeľuje. Tento kultúrny prvok zaznamenal značnú dynamiku zmien, čo sa týka rozdeľovania úlovku malej zveri, ale zachoval sa pri rozdeľovaní úlovkov veľkej zveri. Do dnešných dní sa zachovalo kolektívne lovenie a rozdeľovanie len u troch úlovkov: ľadový medveď, mrož a veľryba. Tieto pravidlá delenia sa s korisťou sú staré tisíce rokov.

Niektoré atribúty materiálnej kultúry sa zachovali a sú fenoménmi dnešnej kultúry obyvateľov Grónska, ale prevažne prešli zásadnými kultúrnymi zmenami, čo postihlo ich obsah, funkciu alebo formy.

V časti Grónska sa z minulosti zachovala „lovecká kultúra“, samozrejme, v zmenenej podobe a v jej rámci mnohé kultúrne javy a prvky. Dajú sa pozorovať a popisovať na vzdialených loviskách a saňových cestách. Táto lovecká kultúra je zemepisne vymedzená tzv.

psími oblasťami: na východnom i západnom pobreží približne od 62. stupňa severnej zemepisnej šírky na sever. Na juh od tejto zemepisnej šírky sú pomery celkom iné ako v strede a na severe krajiny. Na juhu lovecká kultúra fakticky neexistuje, alebo len v malom rozsahu. Takáto hranica medzi severnými a južnými oblasťami je aj hranicou medzi tzv. psími oblasťami, kde sa používajú psie záprahy. Na juh od tejto rovnobežky je priemyselná a poľnohospodárska krajina s rozvinutým spracovaním rýb a produktov mora a poľnohospodárstvom, ktoré sa však zužuje len na chov oviec a koní a pestovanie zemiakov a repy. V loveckých komunitách sa severe východného aj západného pobrežia je súčasná lovecká kultúra založená na rybolove a love tuleňov, ktorý je dodnes najdôležitejším lovným zvieratom a patrí sem aj lov mrožov a malých veľrýb (narval, beluga), lov sobov, medveďov a tura pižmového.

V minulosti sa v lete lovili veľrýby, mrože, soby a tulene harpúňovaním z kožených kajakov s kryciami bielymi plachtami na prednej palube kajaku. Tulene sa v minulosti v zime lovili výlučne harpúnou pri ich dýchacích otvoroch a blíženiím sa za malými kryciami plachtami na malých sánkach alebo postriežkou pri dýchacích otvoroch na zamrznutom mori. Dodnes sa zachoval tiež lov tuleňov sieťami v zime. Tie sa v minulosti zhotovovali zo šliach a veľrýbích štetín a dnes sa vyrábajú z umelých vlákien. V súčasnosti sa na lov tuleňov celoročne používajú výlučne pušky a to v lete z člnov a v zime pri dýchacích otvoroch tuleňov otvoroch. Lov malých veľrýb (narval, beluga) a mrožov harpúňovaním z kajakov sa zachoval a vyskytuje sa už len na severe Grónska v oblasti Qaanaaqu a na východnom pobreží Grónska v oblasti Ammasalik a Scoresby Sund. Je to príklad skĺbenia starých loveckých techník s novými materiálmi.

V súčasnosti sa tulene na ľade lovia len puškami a nie harpúňovaním. Na západnom pobreží sa zachoval v zime lov plazením sa za malou bielou plachtou, ktorá je upevnená na malých sánkach, ktorá sa nazýva strelecká plachta (dánsky *skydesjel*), na lov sa však používa výlučne puška. Lovec sa približuje so sánkami k tuleňovi, ktorý vidí len bielu plachtu na sánkach, ktoré vníma ako kus bieleho ľadu. Lovec spočiatku kráča a drží sánky s plachtou pred sebou, čím je bližšie k zveri, tým je opatrnejší a kráča pomalšie a obozretnejšie. Napokon sa lovec plazí po bruchu a tlačí sánky pred sebou. Je to veľmi stará technika lovu, ktorá pochádza ešte z čias predkoloniálneho obdobia, kedy sa na lov používali len špeciálne harpúny. Na východnom pobreží sa nepraktizuje tento spôsob lovu. Tu lovec najprv pomaly kráča a neskôr sa plazí bez maskovania bielou plachtou, až pokiaľ je v dostatočnej blízkosti pri zveri. Jedine na severe v Qaanagu sa dodnes v zime loví tuleň pri dýchacích otvoroch, ale už sa nepoužíva harpúna, ale loví sa puškou.

Existuje jeden kultúrny prvok, pochádzajúci z minulosti, ktorý vykazuje vzostup oproti pôvodnej kultúre. Je ním transport so psími záprahmi. Psie záprahy sa dnes používajú ešte vo väčšom rozsahu ako v minulosti napriek upusteniu od nomádskeho spôsobu života pri zachovaní loveckej kultúry. Tento vzostup spôsobil nástup turistického ruchu. Sú to najvýznamnejšie fenomény loveckej kultúry, zachované z minulosti. Aj tento kultúrny jav prešiel zmenou. Spočíva v tom, že sa už nepoužívajú krátke sane z kostí a z naplaveného dreva, ktoré boli spájané koženými lanami - lankovaním, ale používajú sa výlučne dlhé drevené sane s plastikovými a kovovými sanicami.

Konštrukcie stanov a zimných domov v minulosti a všetky časti na saniach, kajakoch a harpúnach sú dodnes spájané lankovaním, ale ako spojovací materiál sa už nepoužíva koža, ale nylon. Na vyvrtanie otvorov pre lankovanie sa už nepoužíva vŕtací luk, ale elektrická vŕtačka. Kožené laná a kostené svorky na uviazanie psov k saniam a úväziskám nahradili nylónové laná a kovové karabíny. Dnešné sane sú väčšie a zapriaha sa do nich viac psov. V minulosti sa do krátkych saní zapriahali štyria až siedmy psy, dnes sa zapriaha desať až dvanásť psov. Používanie psích záprahov, čo sa týka počtu psov v záprahu a frekvencie používania, má teraz ešte väčší význam ako v minulosti.

Iné kultúrne javy sa zachovali v materiálnej forme, ale zmenili funkciu - napríklad kultové masky, náhrdelníky, prívesky, náramky, amulety a *tupilaky* (predmety mágie), kožušinové vetrovky, rukavice, pôvodné hračky, čiapky a iné predmety sú dnes len suvenírmi pre turistov. Tupilaky boli predmetmi čiernej mágie, náhrdelníky boli ochrannými amuletmi. Bubnové tance, pôvodne spôsob riešenia sporov medzi mužmi, sú dnes len folklórnym predstavením pre turistov. Takto sa zmenili mnohé ďalšie javy pôvodnej kultúry.

Nepreskúmané zostáva zachovanie pôvodnej mentality do dnešných dní – vyrovnanosť, trpezlivosť a pokoj. Individuálna a sociálna psychika ľudí sa dá pochopiť a vysvetliť poznaním pôvodnej sociálnej psychiky inuitskej komunity. To, čo sa z nej zachovalo do dnešných dní, je skryté v mentalite ľudí.

Najpočetnejšie kultúrne zmeny predstavujú však nové kultúrne fenomény, ktoré priniesol dánsky vplyv a ktoré pôvodná inuitská kultúra nepoznala. Tieto všetky procesy vyústili do vzniku novej – grónskej kultúry dánskeho typu. V Grónsku sa zachovali prvky kultúry, ktoré sú staré štyritisíc rokov.

Za zmienku stojí ešte povedať, ako pôvodná inuitská kultúra ovplyvnila západnú kultúru. Moderné svetové jazyky prevzali z jazyka *inuktitut*, z jazyka Inuitov a z ich pôvodnej kultúry prvky, ktoré sú inuitským vynálezom a príspevkom do kultúry ľudstva - a to obsahovo, aj pomenovaním. Patria sem: kajak (grónsky *kayaq*), nunatak (*nunatak*), parka, anorak

(*annoraat*) a pádlo (z inuitského slova *patiit*). Inuitským vynálezom sú tiež predmety, ktoré prevzala naša kultúra, ale neprezvala ich pomenovanie: strih overalového oblečenia (gr. *tulik*, *garilippasaalik*) - toto nepremokavé oblečenie sa používalo pri love veľrýb, tiež lemovka kajakára (*akuilisaat*) a vetrovka kajakára (*gagorggut*) - tieto používajú vodáci a potápači. Slovenské slová „pádlo“ a „pádlovať“ majú inuitský pôvod zo slova *patiit* a dostalo sa do slovenčiny cez angličtinu. Naopak, moderná civilizácia úplne zmenila celú kultúru Inuitov. Za zmienku stojí ešte slovo *nanuk*, ktoré v jazyku inuktitut znamená ľadový medveď, ale prevzaté do iných jazykov bolo ako reakcia na film R. Flahertyho: *Nanok of the North* používané na komerčné označenie pre rôzne výrobky, napr. zmrzlina a iné. Pojem eskimo označuje druh zmrzliny, ale slovo nemá pôvod v jazyku Inuitov. Kajak, ktorý používajú športovní vodáci na celom svete je inuitským vynálezom a obrat v kajaku pri prevrátení je tiež vynálezom Inuitov. Vodáci na celom svete ho nazývajú „eskimácky obrat“. Napokon posledná objavená planéta slnečnej sústavy bola pomenovaná po inuitskej mytologickej bytosti – vládkyni mora – Sedna.

Mal som príležitosť spoznávať súčasnú kultúru i pozostatky historickej tradičnej kultúry a intelektuálne a mentálne ju konfrontovať s našou. Nemohol som sa vyhnúť konfrontácii mojich ideí, predstáv z čias mojej mladosti a mojich kultúrnych modelov so skúsenosťami a realitou z ciest. Som naplnený uspokojením, ale druhej strane - v niektorých prípadoch som sa nevyhol ani nepríjemnému sklamaniu z reality pri stretnutí s niektorými obyvateľmi a nositeľmi tejto kultúry a prejavmi ich mentality voči predstaviteľom iných kultúr.

Dnes chápem, že aktéri, ktorí boli príčinou negatívnych dojmov hľadajú svoje miesto a integritu medzi tradíciami ich kultúry a súčasnou kultúrou 21. storočia. Dôležité je najprv poznať a chápať jeden druhého a potom, aj keď to nejde, tolerovať sa navzájom. Každý vychádza z určitého kultúrneho prostredia, ktoré či chceme alebo nie, či si to uvedomujeme alebo nie, ovplyvňuje naše konanie, myslenie, postoje a správanie v konkrétnych sociálnych situáciách a vzťahoch.

S potrebou tolerancie sa však návštevník nestretnete, ak je v Grónsku len jedenkrát na krátky čas prostredníctvom cestovnej kancelárie. Vtedy sa stretáva len s úsmevmi a úslužnosťou a odnáša si iba pozitívne dojmy a tie najpríjemnejšie zážitky. Pri viacerých návštevách na vlastnú päsť, keď sa entuziasta snaží viac poznať ľudí, kultúru a realie môže hroziť riziko zážitku z negatívnych situácií, ktoré ho môžu odradiť od ďalšej návštevy. Ak chce túto krajinu navštíviť viackrát na vlastnú päsť, musí sa vyzbrojiť veľkou dávkou poznania, trpezlivosti a tolerancie. Tolerancia sama osebe však negatívne dojmy neprefiltruje,

ak nie je spojená s porozumením a vcítením sa do inej kultúry, mentality a tradícií. Tolerancia a poznanie sa spájajú, inak bez toho vznikajú len problémy.

Na hranici krajiny Sermersuarq, alebo v krajine, v ktorej už nikdy nebudem
rok 2000

V zmysle nášho dohovoru s Tobiasom z minulého roku som opäť pricestoval na východné pobrežie Grónska do osady Tasiilaq oblasti Ammassalik (staršie označenie Angmagssalik). Tentoraz som prišiel koncom augusta s cieľom zúčastniť sa a spoznať spôsob lovu na malé veľryby beluhy a narvaly pri ich jesenných ťahoch zo severu. S Tobiasom som sa dohodol, že pôjdem s ním na lov a rybolov, budem mu pomáhať pri jeho každodennej práci, to znamená klásť siete a vyťahovať ryby, pátrať po narvaloch, vyťahovať ich z vody a deliť ulovené narvaly. Aj počas tohto pobytu budem bývať v jeho pohostinnom dome a počas lovov budeme stanovať v divočine a živiť sa tým, čo uloví. Starý dobrý Tobias!

V Tasiilaqu je už len okolo stovky lovcov (koniec 20. storočia). Leto je pre lovcov a rybárov hluchou a prázdnu loveckou sezónou. Venujú sa len príležitostnému rybolovu a lovu tuleňov. Prevažujúcou náplňou ich letnej činnosti je vozenie turistov člmi do okolitých zálivov na krátke výlety. Všetko sa však mení koncom augusta a začiatkom septembra, čo v týchto zemepisných šírkach už znamená obdobie jesene. V tejto dobe kvety odkvitli a plody brusníc a čučoriedok sú už zrelé, ani mušky už nie pre ľudí pliahou. Letnú letargiu ľudí a najmä lovcov nahrádzajú čulé jesenné prípravy. Moderní podnikatelia v cestovnom ruchu, turistickí sprievodcovia, sa zmenia na tradičných inuitských lovcov veľrýb, ktorí vyťahujú zo skladišť siete, harpúny, laná, plaváky a kajaky, opravujú ich a chystajú na lov.

Dôvodom týchto príprav je jesenný ťah dôležitého lovného zvieraťa – veľryby narvala a beluha. Tieto malé veľryby, ktoré sú dlhé okolo šesť metrov, sa sťahujú pred blížiacou sa zimou zo severných morí a plávajú pri pobreží strednej časti východného Grónska na zimoviská na juhu. Do oblasti Ammassalik sa dostávajú pri migrácii koncom augusta. Pri týchto ťahoch je možné vidieť ich a stretnúť v prielivoch a zálivoch v oblasti medzi Sermiligaag na severe a Ikaasaalik na juhu. Lovci poznajú tieto miesta a každoročne sa v tomto čase vypravajú do zálivov na tradičné miesta lovu. Používajú pri tom plastické, šesť metrov dlhé, lovecké motorové člny, na ktoré naložia okrem stravy, zásob a pohonných hmôt, aj plastické kajaky. Nie je zriedkavosťou, že týchto výletov sa zúčastňujú celé rodiny, ženy aj s deťmi. V prípade, že člny majú zakrytú palubu, spávajú v člnoch, inak prespávajú v poľovníckych chatách. Stretávajú sa tu príbuznené rodiny, priatelia a známi. Chaty sú plne obsadené, deti spávajú viaceré na jednej priči a nie je zriedkavosťou, že kto príde posledný, spí na dlážke, alebo vonku v stane. Je to šťastné obdobie života lovcov a ich rodín, kedy sa

vracajú k tradičnému spôsobu života a ktoré ich naplňa a robí šťastnými a spokojnými. Takýmto spôsobom života v minulosti žili ich predkovia a súčasníci ho aj oni vedú v tomto ročnom období. Sú to časy naplnené očakávaním úspešného lovu, ktorý prinesie potravinové zásoby na zimu pre ľudí, psov a v neposlednom rade nie sú zanedbateľné finančné príjmy z predaja mäsa a mataqu. Rodina úspešného lovca získa značnú finančnú sumu, ktorá môže vykryť náklady celej rodiny na jeden rok. Najcennejšou, najchutnejšou a najvyhľadávanejšou časťou z narvala je jeho koža s podkožným tukom, toto jedlo sa grónsky nazýva matag. Matag je bohatý na vitamíny a obsahuje veľa kalórií. Je to tradičné grónske jedlo, ktoré bolo v minulosti jediným zdrojom vitamínov v zimnom období a aj v súčasnosti je vyhľadávanou gurmánskou delikatesou grónskej kuchyne. Vždy som prijal pozvanie na mataq od každého, kto bol ochotný sa so mnou s ním podeliť. Je chuťovo výborný a aj veľmi drahý, je najdrahším jedlom, ktoré niekedy dostať kúpiť v obchodoch. Matag sa predáva aj na tržniciach spoluobčanom, ktorí nie sú lovcami. Matag sa konzumuje surový aj varený a ponúknuť hosť'a s matagom znamená ponúknuť ho tým najlepším, najcennejším, najdrahším a najvzácnejším, čo hostiteľ momentálne má. Takúto ponuku možno bezpochyby chápať ako uctenie si druhého. Mne vždy chutí v prírode, len tak postojáčky, keď si odrezávam kúsky mataqu vlastným nožom v snehovej búrke, v hmle a daždi niekde v závetrí za skalou po celodennom cestovaní. Najviac chutí cez prestávku počas dlhej, niekoľkohodinovej saňovej túry, kedy je telo skrehnuté sedením, premrznuté a túži po jedle, alebo počas cesty člnom, kedy sa celý deň stojí na nohách. Počas týchto ciest sa nerobia prestávky na varenie. Teplé a výdatné jedlo sa konzumuje až po skončení túry. Samozrejme, vtedy sa najprv nakrmia psy a až potom sú na rade ľudia.

Vitamíny sú, prirodzene, obsiahnuté aj v plodoch brusníc a čučoriedok, ktoré rastú v tomto pásme a nachádzajú sa aj v pečeni rýb a tuleňov a v tuku tuleňa.

Vzácný je tiež roh narvala. Roh je dlhý až štyri metre a v minulosti robil z veľryby narvala mýtickú bytosť – kozorožca – jednorožca. Inuiti v minulosti používali roh na výrobu hrotov harpún, saníc, kostier kajakov a umiakov. Z klov vyrábali sanice na sane, používali sa ako tyče na stany a podpery a strešné konštrukcie v tzv. zimných domoch. Jednotlivé časti kostier člnov, kajakov, saní, stanov a domov Inuiti spájali lankovaním. Vrták, mastencová lampa (*kadlik*), harpúny, kajak, sane, ženský čln (*umiak*) a technika ich spájania lankovaním sú najdôležitejšie a najdokonalejšie technické vynálezy tradičného inuitského inžinierstva a pôvodnej kultúry a sú prvkami rozvinutej loveckej kultúry inukšuk, pomocou ktorých prežili a rozvíjali svoju kultúru v polárnych podmienkach. Harpúna na lov morskej zveri so špičkou spojenou lanom s plavákom umožnila dosiahnuť a pritiahnuť k brehu každú hoci len zranenú

korisť. Tieto technické vynálezy v konečnom dôsledku umožňovali rozvinúť techniky lovu na vyššiu produktívnu úroveň. Roh z narvala sa dodnes používa na výrobu suvenírov pre turistov.

Pri love narvalov a mrožov Grónčania dodnes používajú lovecké tradičné techniky - lov harpúnou z kajakov. Harpúnovanie, ktoré sa vyskytovalo už v starých inuitských kultúrach, siaha do obdobia kultúry Saggag, 2000 - 1400 rokov pred n .l.. Kajak bol - a pre súčasných lovcov dodnes je - najcharakteristickejším prvkom inuitskej loveckej kultúry. Používa sa od kultúry Dorset II, od roku 600 n. l.. Jeho používanie súvisí so špecializáciou na lov morskej zveri a starí Inuiti ho používali na lov tuleňov, veľrýb, mrožov a ľadových medvedíkov. Z kajaku sa lovilo a dodnes loví postriežkou a to čakaním na zver v kajaku na morskej hladine a jej krátkym prenasledovaním. Na tento účel bol kajak vyvinutý ako úzky, dlhý a konštruovaný na rýchlu akceleráciu a krátke prenasledovanie zverou a späť na odpádľovanie od úlovku po jeho zasiahnutí harpúnou. Nebol stavaný a používaný na dlhé plavby po mori. Tieto požadované vlastnosti mal vďaka svojej dĺžke a šírke.

Grónčania už nie sú nomádi, žijú v osadách a lovci sa dnes už nepremiestňujú so svojimi rodinami na jeseň na loviská v ženských veľkých kožených člnoch – umiakoch, ale na motorových člnoch z plastov. Tie sa vyrábajú v hlavnom meste Grónska, v Nuuk, a sú vybavené výkonnými motormi. Narvaly sa však dodnes tradične lovia s harpúnou z kajaku. Používajú pritom tiež výzbroj, ktorá sa líši od loveckých náradí z dávnych dôb len materiálmi, z ktorých je vyrobená. Celá harpúna a jej jednotlivé časti sú zhodné s tvarom a časťami harpúny z minulosti. Rozdiel je len v tom, že hrot harpúny nie je z kosti, ale zo železa, lano a plavák nie sú z kože, ale z umelej hmoty a zabalený je v čiernom plastovom vreci. Jednotlivé časti harpúny sú spojené lankovaním, ako materiál slúži nie koža, ale nylon. Najväčšou zmenou prešiel kajak a plavák k harpúne. Na hod harpúny sa dodnes používa vrhač. Je to krátky nadstavec, ktorý predlžuje ruku a vymrštená harpúna získava väčšiu kinetickú energiu. V minulosti sa kostry kajakov vyrábali z kostí a naplaveného dreva, potiahnuté boli kožou z tuleňa. Dnes sa používajú prevažne plastové kajaky s negatívnym kýlom, ktoré sa vyrábajú v hlavnom meste Nuuk alebo dovážajú z Anglicka. Pádlo ku kajaku sa nezmenilo vôbec. Zásadne sa nepoužíva tvar európskeho pádla so širokými krátkymi oválnymi lisami na oboch koncoch. Súčasné grónske pádlo je tvarom a materiálom zhodné s pádlom z minulosti. Je z dreva, lisy sú kužeľové a postupne sa rozširujú už od strednej časti pádla a ku koncom, kde sú mierne oválne. Už v koloniálnej dobe boli obité plechom, čo je veľmi praktické pri odrážaní sa od plávajúcich ľadových kryh. Pádlo je pomerne krátke a na konci úzke, čo zodpovedá nedostatku materiálov - naplaveného

dreva, z ktorého sa vyrábalo. Oba lisy pádla sú v jednej rovine. Harpúna a vrhač sú umiestnené na palube kajaku vpravo od praváka pri otvore na sedenie. Plavák je položený za kajakárom a lanom je spojený v harpúnou, ktoré beží vpravo a lano je stočené na palube pred kajakárom. Harpúna s vrhačom je položená do dvoch párov úchytiiek, ktoré sú na dvoch bočných rovnobežných lanách vpravo od sedacieho otvoru, ktoré sú natiahnuté po šírke kajaku. V roku 2000 mal jeden z kajakov tradičné uchytenie harpúny a to pod dvomi priečnymi lankami, ktoré viedli na šírku kajaku pred kajakárom a za kajakárom. V tomto tradičnom uchytení harpúny na palube kajaku mal harpunár zasunutú harpúnu aj náhradné pádlo. Umožňujú to úzke lisy pádla, ktoré sú v jednej rovine. V dnešnej dobe sa objavuje zaujímavý jav - návrat k tradičným koženým kajakom. Lovci ich vyrábajú sami tradičnými technikami výroby, kostru zhotovujú z dreva, spájajú ju lankovaním a poťahujú kožou z tuleňov. V dielňach v hlavnom meste v Nuuk sa vyrábajú drevené kostry kajakov, potiahnuté kožou a aj v Tasiilaqu sa lovci vracajú ku kajakom z dreva, potiahnutých kožou tuleňa. V roku 2000 mi Tobias povedal, že si plánuje postaviť tradičný kajak. V roku 2004 som už na Tobiasovom kajakovom stojane pri jeho dome videl popri plastikovom kajaku tiež jeden tradičný kajak, ktorý bol potiahnutý kožou. V roku 2009 mal Tobity na stojane už dva kožené kajaky a plastový kajak ležal v tráve. V roku 2004 lovci v Tasiilaqu lovíli malé veľryby harpúňovaním z kajakov a používali na lov plastové kajaky. Je to prejav identity národa a jeho návrat ku tradičným kultúrnym hodnotám. Na jednej strane si títo ľudia zachovali pôvodné spôsoby lovu, techniky a nástroje a na druhej strane ich funkčne skĺbili s modernými materiálmi a pomôckami, ako sú plasty, železo a nylonové laná.

Aj dnes sa lovci plavia na loviskách v člnoch a pátrajú po narvaloch. Križujú prielivy a zálivy medzi ľadovcovou triesťou a nebezpečnými ľadovcovými kryhami (*iceberg*), ktoré môžu kedykoľvek zmeniť ťažisko a prevrátiť sa. Tento incident sprevádza vztlaková a výtlačná nárazová vlna, ktorá môže ohroziť a prevrátiť čln alebo kajak. Lov narvalov z člnov a kajakov si vyžaduje veľkú trpezlivosť a vytrvalosť a niekedy trvá denne až trinásť hodín. Keď lovec spozoruje na morskej hladine vynárajúceho sa narvala, rýchlo pádľuje smerom k predpokladanému miestu ďalšieho vynorenia a ponorenia. Interval vynorenia a ponorenia trvá len niekoľko sekúnd. Lovci vedia ako dlho vydrží narval a beluga s dychom pod hladinou a s akou rýchlosťou pláva pod vodou. Kajakár sa priblíži k vynárajúcej sa veľrybe na dostatočnú vzdialenosť a hodí do nej harpúnu, ktorá sa oddelí od dreveného vrhaču. Pri úspešnom zásahu sa hrot harpúny zaryje do tela veľryby a oddelí sa od harpúny, ktorá zostane plávať na hladine. V tom momente musí harpunár vyhodit' z kajaku plavák, ktorý je lanom spojený s hrotom, zapichnutým v tele veľryby. Zasiadnutá veľryba ho ťahá so

sebou a tým odmotáva lano stočené na palube kajaku, napokon sa lano odmotá aj s plavákom z paluby kajaku. Harpunár, ktorý je pravák, má harpúnu upevnenú na kajaku na pravej strane, lano má stočené na palube kajaku pred sebou a plavák vzadu a ich spájajúce lano je uložené tiež na pravej strane kajaku. Ľavák má harpúnu na ľavej strane paluby kajaku. Lovec sa musí k veľrybe sa musí priblížiť spredu a harpúňovať narvala musí tak, že kajak má natočený v smere, aby mal veľrybu kolmo pred sebou. Lovec musí byť opatrný, aby sa lano nezamotalo do žiadnej časti kajaku. Ak by harpúňoval ľavák, ktorý má lano s plavákom na palube vpravo a harpúňoval by narvala z ľavej strany a odmotávajúce lano s plavákom pri hode by sa križovalo cez kajak a mohlo by sa zamotať do kajakára, prevrátilo by ho aj s kajakom a bol by strhnutý pod hladinu. Kajakár musí mať kajak natočený na veľrybu pri harpúňovaní kolmo, nie bočne, aby pri prudkom vrhu harpúny a zapichnutí hrotu harpúny do tela veľryby nestratil stabilitu vo vratkom kajaku. Po vyhodení harpúny a zapichnutí hrotu harpúny do tela veľryby musí rýchlo odpádlovať späť a čo najskôr sa vzdialiť od miesta zásahu. Aj preto musí veľrybu harpúňovať kolmo na zver. Grónčania sú nesmierne zruční v pádlovaní v kajaku. Samozrejme nik z nich nevie plávať, lebo voda je aj v lete studená, má okolo päť stupňov Celzia. Nemajú možnosť naučiť sa plávať a v studenej vode by im táto schopnosť bola aj tak zbytočná, lebo človek, ktorý nemá oblečený odev z neoprénu, v takejto studenej vode zomiera na šok z podchladenia v priebehu štyroch až desiatich minút. Pre prípad prevrátenia ovládali lovci v minulosti obrat, ktorý dnes vodáci nazývajú eskimácky obrat. Je to schopnosť po prevrátení sa do vody vynoriť sa v kajaku z vody na druhej strane, ako sa prevrátili. Inuitskí kajakári v minulosti používali špeciálne nepremokavé oblečenie, ktoré bolo vynálezom inuitskej kultúry. V tomto oblečení sa kajakárovi nedostane voda pod odev na telo a kajakár nepremokne. Dnes potápači a vodáci používajú neoprénové overalové oblečenie, ktoré je čo do strihu inuitským vynálezom. Lovci v oblasti Tasiilaq dnes už tento obrat neovládajú. Pri love nemajú oblečený tradičný *tulik*, ani žiadne neoprénové nepremokavé oblečenie a spoliehajú sa na šťastie, že takýto incident sa im jednoducho nestane. V inuitskom svete, v celej Arktíde, je veľa vdov a sirôt. Úzky a dlhý kajak je veľmi labilný na stojatej vode a keď nie je v pohybe.

Zručnosť jazdy kajakom si osvojovali už päťroční chlapci. V tomto veku dostali svoj prvý detský kajak. Nepoužívali ho ešte na vode, len si doňho sadli na zem, napodobňovali pádlovanie a vrhali malé detské harpúny do terča, ktorým bol kus dreva. Detským spôsobom napodobňovali otcov, ako ich videli z behu. Chlapci sa takto od malička pripravovali na svoju úlohu lovca, kajakára a harpunára v dospelosti. Tento spôsob výchovy ako kultúrny prvok som v rokoch 1998 až 2004 nevidel. V roku 1998 som v Tinitegilaag videl chlapca

v detských saniach, ktoré ťahali štyri psy. Psy nemali riadne popruhy, ale len laná okolo hrude. Grónčania sa vracajú k odkazu svojich otcov, k lovu v kožených kajakoch a nie je vylúčené, že začnú chlapcov učiť a pripravovať na lov harpúnovaním z detských kajakov na brehu.

Grónčania nie sú jediní, ktorí lovia morské živočíchy harpúnovaním. V Tichomorí na ostrove Togo, Maori na Novom Zélande, Indiáni na severozápadnom pobreží Ameriky a aj na Sicílii existovali tieto kultúrne prvky - lov s harpúnou. Sú to samozrejme len podobné kultúrne javy a nie sú vývojovo, historicky ani časovo príbuzné. Podobný kultúrny jav bez súvislostí sa vyskytuje tiež napríklad v prípade lovu vtákov medzi Inuitmi v oblasti Qaanaqu a obyvateľmi ostrova Lough Inl v Škótsku (4). V oboch týchto komunitách mal lov vtákov významné miesto v ich stravovaní a v ekonomických činnostiach. Obdobne tiež tvar grónskeho pádla je zhodný s tvarom pádla, ktoré používajú pôvodní obyvatelia na jazere Titicaca a aj Evenkovia na Sibíri.

Lov veľrýb prispel nemalou mierou k objavovaniu Grónska a Arktídy. V novoveku boli štyri okolnosti, ktoré boli príčinou záujmu o polárne krajiny zo strany vtedajších vedcov, obchodníkov, moreplavcov, cestovateľov, politikov a veľrybárov. Jednou bola viera v zázračné a liečivé vlastnosti rozomletého rohu narvala. Stredovekí a novovekí ľudia verili tiež, že je aj účinným afrodiziakom. Dôvodom záujmu bola aj predstava o voľnej plavbe Arktídou z Európy do Číny cez severnú pologuľu, tzv. Severozápadnou pasážou, ktorá by bola kratšia ako dlhá cesta oboplávaním Južnej Ameriky popri myse Horn. V neposlednom rade to bol lov kožušinovej zveri a veľrýb, ktorý bol v novoveku významným ekonomickým odvetvím. Boli to hlavne veľrybári, ktorí pravidelne po niekoľko storočí navštevovali a lovili v týchto oblastiach. Vtedajšia Európa a Amerika používali na svietenie v domácnostiach a na uliciach olejové lampy, v ktorých bol práve veľrybí olej. V tej dobe sa kožušiny používali ako materiál na zimné oblečenie a aj ako módny doplnok. Toto všetko prispelo k objavovaniu Arktídy a Grónska. Po čase sa veľrybí olej nahradil iným palivom, aj viera v zázračné vlastnosti jednorožca zanikla. Severozápadnú pasáž objavil Roald Amundsen, ktorý v rokoch 1903 až 1905 a dokázal tiež, že pasáž je pre plavbu veľkých obchodných lodí neschodná. Samotná Severozápadná pasáž je dlhá 5000 km a jej objavovanie si za dvesto rokov vyžiadalo mnoho ľudských obetí, každý kilometer tejto polárnej cesty je vykúpený jedným ľudským životom. Do roku 2006 ju preplávalo len sedem malých lodí. V histórii Grónska je len jeden známy prípad objavu komunity na východnom pobreží, ktorého motívom neboli žiadne obvyklé pragmatické motívy objavovania. Grónčan Gustav Holm a Amdrup so svojimi krajanmi a ich rodinami v roku 1883 podnikli expedíciu s kajakmi

a *umiakmi* (typ grónskeho člna). Výprava vyšla z južného cípu Grónska, z mysu Farvel a smerovala popri východnom pobreží na sever. Cestovateľov viedla myšlienka, možno mystické duchovné vnuknutie, spoznať doposiaľ nespoznatú a vtedajšej grónskej civilizácii a svetu neznáme krajiny a ľudí. Zimu strávili po absolvovaní časti cesty v zimných domoch, ktoré si vybudovali z naplaveného dreva, skál a zeminy. Na druhý rok v máji, keď more rozmrzlo, pokračovali v ceste a po 740 kilometroch dosiahli ostrov Angmagssalik, teraz v prepise Ammassalik, a stretli sa s neznámou komunitou, ktorej členovia dovtedy neprišli do styku s civilizáciou Grónčanou ani s Európanmi. O jej obyvateľoch dovtedy nevedel grónsky ani európsky svet. Príčinou izolovanosti bol Severogrónsky morský prúd, ktorý každoročne prinášal do oblasti množstvo ľadovcových krýh zo severu a preto sa lode nemohli dostať k pobrežiu, oblasť bola pre lode nedosiahnuteľná a tým aj neznáma. Veľrybári, etnografi, misionári a obchodníci ani nevedeli, že v oblasti žijú ľudia. Prvá osada Godthop bola na západnom pobreží založená v roku 1723, na východnom pobreží na ostrove Ammassalik bola založená prvá osada Tasiilaq v roku 1894 a na severe východného pobrežia bola osada Ittoqqortoormiit založená v roku 1925.

Prílet do Kulusuku

Odlet z Islandu je teraz v lete bez problémov. V Grónsku nie sú žiadne víchrice, kvôli ktorým som sa zdržal v minulosti na Islande niekoľko dní čakaním na zlepšenie počasia. Je pekné slnečné počasie. Lietadlo odletelo podľa letového poriadku. V čistom vzduchu vidím z lietadla pobrežie ostrova už zo vzdialenosti osemdesiat kilometrov. More je tmavo modré. Čím viac sa blížime k pobrežiu, tým viac ľadovcových krýh a vrchov pláva na hladine. Teraz koncom leta na hladine pláva menej krýh ako na jar, zato všetky sú veľké, chýbajú malé kryhy, ľadová triešť a bariéry.

Na letisku v Kulusuku ma čaká Tobias. Starý, dobrý priateľ z minulých rokov. Srdečne sa pozdravujeme. Prišiel po mňa vlastným člnom z domu z Tasiilaqu. Ihneď si berieme taxi do prístavu a nasadáme do jeho člna. Okrem mňa má ešte iných klientov. Tobias je dohodnutý s anglickými alpinistami, ktorí podnikajú a majú vybudovanú základňu v zálive Tasiilaq za osadou Kumiut, že ich dnes vyzdvihne a odvezie do osady Tasiilaq. Ide o osadu s rovnakým názvom ako záliv, vzdialené sú vzdušnou čarou stodvadsať kilometrov.

Ako suchozemec sedím prvýkrát v loveckom motorovom člne. Mám problém udržať sa, vôbec sa nedá stáť na nohách a problémom je tiež sedieť, filmovať a fotografovať zároveň. Dopad člna z jedného vrcholu morskej vlny na druhú je taký tvrdý, že ma raz v nestráženú

chvíľu vyhodí zo sedadla na dno člna a v niekoľkých prípadoch ma od tvrdého dopadu člna na hladinu mora sekne v chrbtici a zabolí v hlave. Napokon najoptimálnejšie je stáť a nie sedieť, držať sa jednou rukou a druhou rukou filmovať. Pri každom dopade člna na vodu tlmím náraz tým, že sa „pohúpnem“ v kolenách. Vtedy som ešte nevedel, že túto metódu aplikujem počas všetkých ciest člnom a počas celého môjho pobytu.

Rýchlo som zabudol na predstavu, ktorej som sa držal počas celých príprav na túto expedíciu, že Tobias použije malý rybársky kuter s kajutou, z ktorého sme vlni na jar odhadzovali sneh z paluby. Namiesto neho použil malý rýchly športový čln bez strechy nad palubou, v ktorom sa nedá skryť pred dažďom, ani vetrom. V mojej predstave sme sa mali pokojne plaviť po tichej hladine, naokolo sa vynárajú tulene a veľryby, chod motora a štekajúce čajky nad našimi hlavami pretínajú ticho krajiny. Také výjavy vidí divák v aranžovaných záberoch vo všetkých cestopisných komerčných filmoch o Grónsku. Skutočnosť na loveckej výprave je však celkom iná. More sa vzdúva a obloha je zatiahnutá sivými mrakmi. Čln dosahuje značnú rýchlosť, predok člna sa zdvíha a celý čln nakláňa dozadu. Už sa nemôžem postojácky držať jednou rukou, druhou filmovať a zároveň stáť na šikmej palube. Kameru a fotoaparát musím odložiť pod vetrovku. Čln doslova skáče z vrcholu jednej vlny na druhú. Spočiatku som si myslel, že Tobias sa predo mnou trochu vyťahuje, ale nasledujúce dni ma presvedčili, že je to obvyklý spôsob plavby u všetkých lovcov. Neskôr som spoznal, že Grónčania majú radi rýchlosť a radi jazdia rýchlo či už na snežnom skútri, so psím záprahom, alebo člnom.

Fúka silný vietor a ja pociťujem, čo v skutočnosti znamená veterný pod chladový faktor v arktických podmienkach. Je to jav, kedy v dôsledku kombinácie vetra a chladu klesá teplota nižšie, ako je skutočná teplota pri bezvetří. Pociťujem chlad a je mi zima ako v marci na saniach. Vietor spôsobuje, že za týchto podmienok nie je veľký rozdiel medzi jarou a jeseňou v pocitovom vnímaní chladu v Grónsku. Uvedomujem si drsnosť tejto krajiny a adaptáciu jej obyvateľov na prírodné a klimatické podmienky. Tobias si ani nestiahne čiapku na uši. Mne však omrzajú ruky. Sadnem si na dno člna, kde je primerané bezvetrie a musím si obliecť páperovú vetrovku, otepľovačky a rukavice, teda oblečenie, ktoré používam pri jarých expedíciách. Vietor je silný, nemôžem sa pozeráť proti vetru v smere jazdy. Tobias však musí riadiť čln a pozerá dopredu v smere jazdy počas celej cesty z osady Kulusuk do zálivu Tasiilaq a osady rovnakého mena.

V ústí zálivu je more už pokojné, lebo je chránený pred vetrom a vlnami z otvoreného mora. Na hladine zálivu pláva niekoľko malých ľadovcových krýh, ktoré sem zavial vietor z mora a príliv. V tejto časti zálivu doň neústia žiadne horské ľadovce, takže kryhy nepochádzajú

z tejto oblasti, ale priplávali sem morskými prúdmi. Pojem „malé“ v tomto prípade znamená, že majú výšku len desať metrov.

Ľahko nachádzame tábor alpinistov na ľavom brehu zálivu podľa červeného stanu, ktorý je prikrýť kameňmi. Športovci ešte nie sú v tábore, musíme ich čakať. Pre mňa je toto miesto zvlášť priťahujúce, hoci som tu prvýkrát v živote. Mal som v pláne odtiaľto vychádzať počas mojej prvej cesty v Grónsku so psím záprahom. Okolnosti, nezodpovednosť jedného Grónčana, ktorý ma napriek písomnej dohode neprišiel čakať na letisko a počasie vtedy spôsobili, že som sa sem ani nedostal. Aspoň teraz mám možnosť pokochať sa pohľadom po majestátnych strmých, ostrých, skalnatých vrchoch vo forme hradieb, strmých stien a veží, ktoré v diaľke vysoko ohraničujú po oboch stranách úzku, hlbokú dolinu Dødemansdale (Dolina mŕtveho muža). Tu sa začína cesta, na konci ktorej sa nachádza môj nedosiahnuteľný cieľ v prvej grónskej expedícii záliv Ningerti. Na jeho hladine plávajú obrovské ľadovcové kryhy, ktoré pochádzajú z obrovských horských ľadovcov zo severného Midgaardgletcher a z južného ľadovca Helheimgletcher v zálive Manisilertarpia. Teraz tu stojím a je mi to trochu zadosťučinením, ale nie je mi to úplným uspokojením.

Odtiaľto dňa 12.07.1979 nastúpili Čechoslováci Silvo a Jana Tallová na úspešný výstup na Mt. Forel (3560 m n. m), druhý najvyšší vrch v Grónsku, ktorý úspešne zavŕšili jeho dosiahnutím dňa 21.07.1979. Bol to prvý ženský aj prvý československý výstup na tento vrch.

Je stredná oblačnosť. Mraky visia v horizontálnych pásoch vyššie nad hladinou, zahalujú a skrývajú stredné časti svahov na vrchoch. Odkryté sú horné časti svahov a aj štítové vrcholy vyčnievajú z oblakov, akoby sa vznášali a plávali v bielom plynom mlieku hmly. Po chvíli sa do doliny nasunie prízemná hradba hmly, ktorá zahalí záliv, brehy a dolné časti vrchov, len štítové vrcholy vyčnievajú z hmly. Tento jav však nie je stabilný. Táto impresia je čoskoro nahradená novým obrazom. Vzápätí sa v dlhých pásoch hmly nasúva ďalšia horizontálna oblačnosť, ktorá zakryje bielou clonou doteraz vyčnievajúce štítové vrcholy a je vidieť už aj nízky pás skalnatého pobrežia, ktorý dosahuje len niekoľko výškových metrov nad hladinu. Všetko ostatné zmizlo v mrakoch.

Voda v tejto časti zálivu je sýtej zelenej farby, lebo je bohatá na živiny a minerály, ktoré prinášajú početné potoky a malé vodopády. Tie stekajú po strmých svahoch a skalnatých stenách. Pochádzajú z roztápajúcich sa okolitých horských ľadovcov vysoko na skalnatých terasách nad zálivom. Vďaka živinám vo vode je táto časť zálivu bohatá na ryby. Chytať ryby je tu zakázané, lebo a tu nachádza neresisko rýb, ktoré chránia nariadenia komunálneho úradu. Na dohodnutom mieste pri červenom stane čakáme dvoch alpinistov. Pred niekoľkými dňami boli traja, ale jeden z nich mal pri horolezeckom výstupe výpadok zo steny a vážne sa

zranil. Vrtuľník ho musel odtransportovať do nemocnice v Tasiilaqu. Čas čakania si krátime rozhovorom s Tobiasom. Aj tejto zimy podnikol komerčnú cestu so psím záprahom z východného pobrežia na západné pobrežie cez celý Grónsky ľadovec a späť. Mal zlé podmienky. Zima na ľadovci bola neobvykle krutá aj v lete. Pri pobreží je v lete teplota plus 7 až 10 stupňov Celzia, ale na Ľadovcovej čiapke, ako sa niekedy nazýva Grónsky kontinentálny ľadovec, mráz klesol na mínus 42 stupňov Celzia, navyše ich zastihol *piterag* (orkán). Psy mali samozrejme letnú srst' a veľmi trpeli mrazom. Tobias sa vrátil s omrzlinami celej tváre. Zo skúsenosti viem, že Grónčania nikdy nepožívajú ochrannú kuklu, ktorá zakrýva celú tvár, okrem očí. Po minulé roky pri saňových cestách, keď som sedel na saniach za ním, pozeral som sa na jeho odkryté holé kríže a keď mu bola zima, len si stiahol vetrovku a uši zakryl šiltovkou, pričom krk mu zostal holý. Preplavíme sa na južný breh. Prízemná hmla opäť zakrýva spodné svahy vrchov a nad bielymi oblakmi sa opäť týčia bizarné, ostré štíty skalnatých vrchov.

Alpinisti sú značne unavení. Ich únave možno viac dodal psychický stres z nešťastia ich druhu a čakanie na prepravu. Možnosti transportu v tejto divočine sú obmedzené a museli čakať na Tobiasa s člnom niekoľko dní. Ticho sedia na dne člna, hľadajú na jeho dno a nevenujú žiadnu pozornosť nám, ani okolitej krajine. Sú to príznaky rezignácie a straty záujmu o okolie a prírodu.

Zvečerieva sa. Obloha sa zaťahuje mrakmi a prší. Vlny mohutnejú, nadobúdajú na veľkosti a sile. Míňame množstvo menších, ale aj obrovských plávajúcich ľadovcových krýh. Celá večerná krajina, more, pobrežie a ľadovcové kryhy sú bez svetla, farieb a tieňov. Morský prúd ich unáša popri pobreží na juh. Bez slnka a farieb je atmosféra pochmúrna.

Prvýkrát si uvedomujem, že pre mňa ako suchozemca je more, búrka, fádnosť a melanchólia „prvozážitkom“. Rozbúrené more nie je však pre mňa obyvateľ vnútrozemia žiadnym pozitívnym zážitkom, ba práve naopak.

Ľadové kryhy sa vynárajú z hmly pred naším člnom a vzápätí sa nachádzajú v našej blízkosti a miznú v hmle za nami. Vysoké vlny besnejú, vyčíňajú a s hučiacou silou dorážajú, lámu sa a triešťa na hladkých, akoby sklenených stenách blízkych ľadových krýh. Vzápätí sa od nich odrážajú späť vo fontáne spenených bielych vln, ktoré narážajú na ďalšie dorážajúce vlny. Vlny kryhám v žiadnom prípade neublížia, ani z nich neodlomia žiadne kusy ľadu. Kryhy boli po niekoľko storočí formované obrovským tlakom a teraz sú ich steny vyhladené dlhodobým pôsobením morských vln a sú tvrdé a hladké ako sklo. Nárazy morských vln, akokoľvek silné a veľké sú vzhľadom na hmotnosť krýh neškodné. V dôsledku pôsobenia vln veľké kryhy ani nezmenia smer plavby. Míňame jednu menšiu kryhu. Kníše sa a hompáľa a

mení svoje ťažisko. Tie najväčšie sa ani nerozkývajú a fatálne plávajú, unášané vetrom a morskými prúdmi na juh.

Kryhy sú pri pohľade z diaľky, alebo z brehu, iné ako pri pohľade z člna z úrovne hladiny. Z diaľky sa nedá rozoznať ich veľkosť. Pri pohľade na ne z blízka, z člna, vyniká ich skutočná veľkosť a mohutnosť. Tie najväčšie sú vysoké niekoľko desiatok metrov, ale najfascinujúcejšie na nich je to, čo nevidno. Len jedna $\frac{1}{9}$ ich hmotnosti, podľa iných prameňov $\frac{1}{3}$ výšky alebo veľkosti kryhy, vyčnieva nad hladinu mora.

Sú to morské vlny, ktoré sú v týchto podmienkach nestabilným vizuálnym prvkom krajiny. Tmavé vlny a ich biele sčerené hrebene dodávajú krajine fenomén metamorfózy, melanchólie a dramatickosti zároveň.

Plávame popri skalnatom pobreží, ktoré máme z pravej strany a more z ľavej strany. Pôsobenie vln na skalnaté pobrežie je rovnaké, ako na ľadovcové kryhy. Pravidelne a zbesilo narážajú na vyhladené oblé skaly a sčerené s hukotom sa odrážajú späť do mora, pričom narážajú na ďalšie dorážajúce vlny. Treba mať presvedčenie, že čln sa neprevráti, alebo že ľadová kryha nezmení svoje ťažisko a neprevráti sa, alebo sa z nej neodlomí žiadna časť práve v okamihu, keď sa plavíme popri nej. More vzbudzuje rešpekt a vyvoláva myšlienky o neovládateľnosti, neovplyvniteľnosti a bezmocnosti pred silami prírody a možnými následkami očakávaných a predvídateľných udalostí a dejov.

O dve hodiny a už za tmy vplávame do zálivu Tasiussak (Kráľa Oskara). Záliv je chránený pred otvoreným morom úzkou, asi tristo metrov širokou úžinou. Hladina je v ňom tichá, bez vln a pokojná ako zrkadlo. Na brehoch zálivu sa rozkladá osada Tasiilaq. Svetlá z osvetlených domov a uličných lúčov sa odrážajú na hladine zálivu a scenéria krajiny dýcha pokojom a domovom.

Rýchlo uväzujeme čln na Tobiasovom kotvišti. Vystupujeme svahom k jeho domu. Tobias drží na pleci harpunu, kolísavo našľapuje na ľavú nohu a pomaly kríva po úzkom strmom chodníku. Jeho silueta sa vyníma na šedom pozadí oblohy. Absolvoval operáciu kolena. Teraz vidím, že zanechala svoje následky. Zachoval som si v pamäti jeho typickú ťažkú chôdzu. Spoznal by som ho podľa nej na diaľku. Je už šero. V osade zavýjajú psy.

Vo dverách bytu nás víta Tobiasova manželka Tipa. Jej širokým úsmev a rozžiarené oči sú pre ňu typické. Na hlave má stočený turban z uteráku, práve si umývala vlasy. Ako rodinný priateľ si dovoľm pozdraviť ju grónskym spôsobom. Oviniem ju rukou okolo pliec, ona sa ku mne nakloní a pobožkám ju na vlasy. Grónčania si pri stretnutí muža a ženy len zriedka podávajú ruky, ani sa nebozkávajú na ústa alebo líca, ani sa nezdravia. Prejavom priateľského pozdravu muža so ženou je bozkať ju na vlasy. Kto to nevie, je prekvapený, že žena sa

k nemu nahne, až pritúli. U nás by sa vyžadovalo od návštevy, aby priniesla domácej pani kvety alebo bonboniériu, tu však návšteva vystačí s vlastnými rukami a úprimnosťou prejavu.

Toto priateľské privítanie završuje báječná večera. Máme veľrybí rezeň na prírodný spôsob s ryžou a omáčkou. Je to prvé a aj posledné jedlo na európsky spôsob, ktoré som jedol počas celého pobytu.

Vybaľujem dary, aj album s fotografiami zo saňovej cesty, podniknutej s Tobiasom minulého roku a video záznam z tejto cesty. Tipa mi oznamuje, že ich video je pokazené, taktiež album nevzbudil záujem, ostáva položené na stolíku v počas celého môjho pobytu. Obaja sedíme v hale vyzlečení do pol pása, Tipa samozrejme nie je obnažená, a krátko sa rozprávame. Tento zvyk pochádza ešte z tradičnej kultúry, kedy obyvatelia v lete v stanoch a v zime v zimných domoch boli vždy vyzlečení do pol pása.

Zložím sa v malej izbe, ktorá je mi pridelená ako spálňa na čas môjho pobytu. Je to detská izba, ktorá je voľná, nakoľko obe Tobiasove deti študujú v školách v Dánsku. Izbu poznám, lebo som v nej spal minulý rok, nič sa v nej nezmenilo. Všetko je mi tu dôverné a známe, niekoľko poľovníckych pušiek v stojane a najmä knižnica so zbierkou pre mňa vzácných kníh, od detských učebníc až po vzácné staré vydania grónskych novín Ataugagdliutit v grónčine zo západného Grónska z roku 1856. Je to historický výtlačok. Noviny začali vychádzať na západnom pobreží v roku 1842, teda v čase, kedy ľudstvo ešte ani nevedelo, že na východnom pobreží žijú ľudia, lebo oblasť Ammassaliku bola objavená až v roku 1884 Gustavom Holmom pri jeho slávnej člnovej expedícii. Noviny vychádzajú dodnes a možno sú jedny z najstarších kontinuálne vychádzajúcich novín na svete. So záujmom listujem v týchto starých novinách a dávam si pozor, aby som nepoškodil starý, už žltý papier. Obsah novín a články zodpovedajú dobe, v ktorej boli vydané a majú edukačný obsah. Napríklad jeden článok obsahuje návod a plány na výstavbu domu z drevených trámov na základoch z plochých kameňov. V knižnici sú tiež knihy o dejinách grónskych osád na západnom pobreží v siedmich zväzkoch. Každá osada má svoju vlastnú monografiu. V Tobiasovej lokálpatriotickej knižnici sa nachádza tiež klasický cestopis od Jeana Malaurie vo francúzskom jazyku, ako aj neoceniteľné antropologické dielo Paula Emila Victora o tradičných grónskych remeslách a posunkovej reči. Sú tu aj mnohé ďalšie a ďalšie knihy. Niektoré sú v dánčine, väčšinou však sú v grónčine, alebo dvojazyčné v dánčine aj v grónčine. Taktiež články v novinách a časopisoch vychádzajú dvojazyčne v dánčine a ten istý článok na druhej strane v grónskom preklade. Tento spôsob vydávania kníh, časopisov a novín, aj odbornej literatúry je bežný a zodpovedá dvojazyčnosti. Televízne programy sú vysielané v oboch jazykoch a to tak, že ak beží program v grónskom jazyku, na spodnom

okraji obrazovky sa nachádzajú v titulky v dánčine a naopak. Najzreteľnejšie sa turista stretne s týmto javom pri názvoch grónskych osád. Názvy starých osád z koloniálneho obdobia znejú celkom inak po dánsky ako grónsky a praktické je poznať oba názvy osady. Netýka sa to však malých osád a osád s čisto grónskou populáciou. Navyše, aby jazyková situácia na ostrove nebola taká jednoduchá, je potrebné uviesť, že grónčina má tri dialekty: východogrónsky, severogrónsky a západogrónsky. V súčasnosti východogrónskym dialektom hovorí asi 2 500 ľudí, severogrónskym dialektom asi 600 a zvyšok, asi 53 400 ľudí, hovorí západným dialektom. Jazyková situácia je taká zložitá a dialekty sú také odlišné, že ľudia, hovoriaci týmito dialektmi, si navzájom nie celkom rozumejú a existujú obojstranné slovníky východogrónsky – západogrónsky a naopak. Spisovná grónčina vychádza zo západogrónskeho dialektu, v ktorom vychádzajú všetky knihy, časopisy, používa sa a hovorí sa ním v parlamente, v televízii a v rádiu a je dorozumievacím, spisovným a úradným jazykom. Niektoré slová sú však také rozdielne, že kniha, ktorá je napísaná v grónčine, teda v západogrónskom jazyku, má za slovami ešte v zátvorke východogrónsky výraz. Jazykovú situáciu na ostrove pre turistu ešte dopĺňa fakt, že s väčšinou obyvateľstva sa turista nedohovorí, lebo ovládajú len grónčinu, s mužmi sa turista dohovoria dánsky a s turistickými sprievodcami a mladými ľuďmi sa dohovoria anglicky. Aj tu však sa stretne s fonetickými rozdielmi a aj niektoré anglické slová, vyslovené domorodcom, znejú inak ako anglicky. Napríklad Hjelmmer vyslovoval anglické slovo polar bear po svojom *pulabiar*. Staršie ženy ovládajú len grónčinu.

V prospektoch oboch grónskych vydavateľstiev som si povšimol ešte jednu zvláštnosť, myslím, že ak by si niekto dal prácu a štatisticky zhodnotil, koľko titulov kníh a možno aj počet kníh sa v jednotlivých krajinách vydáva a publikuje na jedného obyvateľa, myslím si, že Grónsko by zaujímalo popredné miesto na svete. Samozrejme, k tomuto pozitívnemu číslu by prispela malá populácia obyvateľstva, ktorá dosahuje len 56 000 obyvateľov. Väčšinou sa vydávajú pôvodné tituly grónskych autorov, je len málo cudzích autorov a to aj témy týchto kníh sa vzťahujú ku Grónsku. Vydávajú sa tiež preklady klasických svetových autorov.

V Tobiasovej knižnici je tiež niekoľko dvojazyčných kníh pre deti a mládež v zrozumiteľnej dánčine a grónčine, ako aj učebnice pre ľudové školy. Knihy pre deti pojednávajú o spôsoboch lovu morskej zveri, konštrukcii kajakov a stavby saní a používania psích záprahov. Určené sú, ako je v nich priamo uvedené, pre chlapcov a mládež, pre ktorých sú zdrojom tradičných vedomostí. Pre cudzincov sú tieto knihy pre mládež zároveň cennými antropologickými štúdiami o tradičnej inuitskej kultúre. Učebnice sú zároveň malými technickými publikáciami. Obsahujú nákresy a popis saní, kajakov, harpún a loveckého

náradia a ich častí. Podľa týchto učebníc pre ľudové školy sa dajú vyhotoviť loveckých nástroje a vecí potrebné pre lov a transport. Takýmto spôsobom sa udržuje kultúrne dedičstvo už u mládeži v školských laviciach. Ich cieľom je naučiť mládež zručnosti v starých grónskych remeslách, potrebných pri love a rybárčení a povzbudiť mládež, aby pokračovala v loveckej profesii a tak zachovala dedičstvo otcov. Na poličke nachádzam tiež knihu historických fotografií z Angmagssaliku, postavy sú oblečené v kožušinách a tradičných krojoch. Fotografie pochádzajú od rôznych fotografov ešte z konca 19. a začiatku 20. storočia, zo starých čias, *itsak*, ako hovorí Tobias.

Ako vždy, aj teraz si listujem v knihách a čítam ich do neskorej noci. Cez okno pozorujem ulicu ožiarenú kužeľmi svetiel z domov a uličných lúčov a počujem hlasy mládeže, ako sa nad ráno hlučne vracia z diskotéky. Vyberiem sa do haly. Na stene je zavesený drevený rám s natiahnutou kožušinou a v nej sú upevnené staré artefakty z eskimáckych ruín. Je to zbierka starých predmetov, ktoré našiel Tobias na pobreží v kamenných ruinách táborov hlboko v zálive Sermilik. Sú tu staré hrdzavé hroty harpún, šípov, nôž *sakkeg*, *ulu* (ženský nôž), starý mužský nôž a iné ďalšie predmety. Bolo to už dávno. Tobias sa zobudil a sadol si ku mne. Oproti minulému roku je tu jedna novota. Na stene visí replika harpúny z predkoloniálneho obdobia a vedľa je štvormetrový roh veľryby narvala. Tobias mi s iskrou v očiach a troškou hrdosti v hlase oznamuje, že veľrybu ulovil vlani v lete v prielive neďaleko od osady Isortog. Na stenách nesmú samozrejme chýbať už vyblednuté zarámované fotografie rodinných príslušníkov. Niektoré postavy sú na fotografiách oblečené v tradičných pestrofarebných grónskych krojoch, ktoré sú vyšívané sklenenými korálkami z Česka. Iné postavy v každodenných pracovných odevoch.

Na lovisku v Kantanti

Zobudím sa po výdatnom spánku, ktorý som po ceste z Európy tak potreboval. Tobias už nie je doma a Tipa je tiež už v práci v škôlke pri svojich deťoch. V byte som sám, na stole je položený kľúč. Z kuchyne si zoberiem zvyšok večere, veľrybí rezeň, ktorý mi chutí studený. Pohľadom z okna sa ešte pokochám slnečným dňom, zamknem byt a idem hľadať Tobiasa. Na drevenej pavlači sa zdravím so starším susedom, je priateľský a usmieva sa na mňa. Prechádzam sa po osade. Teraz osada nie je veľmi čistá. Predovšetkým dojem kazí

nespočetné množstvo prázdnych plastových fliaš a plechoviek od piva, ktoré sú porozhadzované všade po zemi na priestranstvách medzi domami a v jarkoch pri cestách. V zime pod snehom tento neporiadok nie je vidieť. Zimná osada, domy zasypané snehom až po okná, čistý biely sneh vo mne zanechali väčší dojem, ako osada v lete. Pri niektorých domoch ostali pohodené sane ešte zo zimy a ostanú tam v jarkoch až do budúcej zimy. Obydlie lovca poznať aj podľa toho, že pri dome má uviazaných na reťaziach psov a na stojanoch sú zavesené ryby a sušia sa v letnom slnku a vetre. Malé rodinné domy dánskeho vidieckeho typu so strmými štítmi majú pestrofarebné fasády žltej, modrej, zelenej a najčastejšie červenej farby a biele okenice. Farebnosť domov je typická aj pre túto osadu a pôvod má ešte v koloniálnych dobách, kedy Dáni natierali domy jasnými farbami. Dodržiavali pritom určité pravidlá, obchod bol natretý červeno, nemocnica žltá, policajná stanica modro, telekomunikačná budova zeleno a fabrika na spracovanie rýb bielo. Dnes sú fasády domov natreté pestrými farbami pre spríjemnenie pohľadu na osadu. Domy nie sú postavené v pravidelných líniiach ulíc, sú nepravidelne postavané na úbočiach a nie sú medzi nimi žiadne ploty a chodníky. Týmto všetkým sa výrazne líšia od našich dedín.

Tobiasa hľadám po celej osade. Konečne ho uvidím z brehu nad prístavom, je v člne na svojom kotvišti na druhej strane malej zátoky. Musím obísť zátoku, aby som sa dostal k jeho člnu. Vzduch je studený a ostrý a pripomína už nastupujúcu jeseň. V ostrom čírom vzduchu je dobrá viditeľnosť a vzdialené hory na druhej strane zálivu Kráľa Oskara sa iskria v jasných farbách studeného rána. V prístave je tiché jesenné ráno, hladina je pokojná a tichá, je tu množstvo zakotvených člnov a malých lodiek a na nich je niekoľko lovcov, ktorí mlčky niečo opravujú, alebo sa chystajú vyplávať. Len niekoľko čajok prerušuje svojím občasným prenikavým hádavým škrekom pokoj v prístave a naplňajú vzduch nepokojom v toto raňajšie ticho a narúšajú pokojnú atmosféru jesenného rána. K člnu zostúpim po strmých skalách. Ideme na rybačku, v člne sú deti a dve ženy, medzi ktorými spoznávam obyvateľku domu, u ktorej som vlani v osade Tinitegilaag jedol *saggut* (sušená tulenia plutva). Žena je príbuzná od Tipy. Pozdravím ju, ale ona si ma nevšíma. Na cestu sa najviac tešia deti, rýchlo sa usadia na najlepšie miesta v člne, ale na jednom mieste dlho neposedia, premiestňujú sa z jednej strany na druhú, vykrikujú a ukazujú na všetko, čo upúta ich pozornosť, zatiaľ čo dospelí pozerajú na dno člna a prežívajú cestu so stoickým pokojom.

Dnes sa plavíme do zálivu Tasiilaq v oblasti Kantanti. Je to iný záliv, v ktorom sme boli včera. Tobias tu kladie v zime siete na lov tuleňov a v lete siete na lov rýb. Po minulé roky sme tu boli v strede marca a koncom apríla a sme vyťahovali siete s tuleňmi. Názov Kantanti sa na mapách nenachádza. Na východnom pobreží je bežný jav, že názvy na mapách sa líšia

od názvov, ktoré používajú miestni obyvatelia. Kartografi, ktorí mapovali oblasť v minulosti po prvýkrát, pochádzali a mali asi sprievodcov a tlmočníkov zo západného pobrežia ostrova, ktorí nepoznali oblasť a navyše rozprávali iným dialektom, ako obyvatelia východného pobrežia. Tak sa stalo, že na mapy sa dostali iné zemepisné a geomorfologické názvy, ako používajú miestni ľudia a ako znejú vo východogrónskom dialekte. Napríklad na mape východného Grónska sa často nachádza označenie *kanger*, záliv, *kangersuag* – veľký záliv, vo východnom dialekte sa však záliv povie inak, *sermik*, podobne je to so slovom ľadovec. Mnohé horské ľadovce sú na mapách východného Grónska označené názvom *sermeq*, ktoré je západogrónskym slovom, východogrónsky znie *apuso*. Východogrónsky sa Grónsky kontinentálny ľadovec nazýva *Apusiva* (Veľký ľadovec) a západogrónsky *Sermersuag*, tiež označenie jazera *imma* (východogrónsky) a *taser* (západogrónsky). Sú to cestovné pojmy, ktoré je praktické ovládať v oboch dialektoch. Takto sa stáva, že obyvatelia východného pobrežia čítajú na mapách názvy a označenia, ktoré nepoznajú a nerozumejú im.

Je s nami tiež Tobiasov priateľ Ituek, ktorý bude našim spoločníkom a pomocníkom počas celého môjho pobytu, pravda až na jeden deň, sobotu, lebo v piatok sa vyplácali sociálne podpory a muži sa venujú pitiu alkoholu. Je starší od nás, odhadujem mu vyše päťdesiat rokov. Oblečený je ako všetci miestni v športovej vetrovke. Ituek a Tobias sú zohratá partia, poznať to podľa toho, že mu nič netreba vysvetľovať. Všetko chápe bez slov, nie sú na love a rybolove po prvýkrát.

Dnes je bezoblačný, tichý a hlavne bezveterný deň. Žiadne vlny, žiadny dážď, vietor a vlhkosť ako včera. Opäť míňame množstvo väčších a menších ľadových kryh. Dnes sa iskria v žiare slnka najrozličnejšími farbami a odtieňmi od belasej cez slabo modrú po jasnú zelenú, ako aj najrozličnejšími veľkosťami, tvarmi a štruktúrami. Slnčné lúče sa iskria na lesklých stenách kryh, odrážajú sa od nich aj od morskej hladiny, ich odraz vo forme množstva zábleskov svetelných iskričiek dráždi oči. Na hladine plávajú celkom rozdielne ľadové kryhy ako včera. Tie dnešné majú farbu, lesk a majestátne plávajú popri pobreží a ticho sú unášané morským prúdom na juh. Plavíme sa tesne popri nich, aj preto ich vnímam ešte intenzívnejšie. Ohromujú mohutnosťou, veľkosťou a svojou monumentálnosťou. Jedna kryha je svojím pravidelným tvarom a veľkosťou podobná budove supermarketu. Iná pri pripomína zrúcaninu starého hradu lúpežných rytierov s mnohými vežami a hradbami medzi nimi, iná pripomína renesančný zámok, ďalšia kláštor. Malé, slabé vlny ticho a rytmicky šelestia na ich iskrivých, vyhladených, kolmých stenách bez toho, aby sa od nich odrážali. Iskrivo belostné kryhy v žiare slnka ostro kontrastujú s tmavomodrou morskou hladinou na pozadí slnečnej modrej bezoblačnej oblohy a s hnedým pobrežím, ostrými skalnatými vrchmi a bielymi

ľadovcovými splazmi na svahoch. V niektorých dolinách je aj v tomto ročnom období sneh. V diaľke vidím množstvo horských ľadovcov, ktoré vyplňajú početné doliny medzi hrebeňmi vrchov a niektoré spadajú až k morskej hladine. Horské ľadovce končia prevažne v plytkých nevysokých bariérach v stredných častiach dolín. Je to úchvatná scenéria letného slnečného dňa.

Míňame ľadové kryhy, objavujú sa ďalšie a ďalšie a zdá sa mi, že je ich ešte viac ako včera. Dnes mám čas a náladu pozorovať ich a filmovať. Ľadovcové kryhy pokojne a fatálne plávajú ako križiacke plachetnice hnané za svojim duchovným cieľom do ďalekej neznámej krajiny, ich koniec je však známy, roztopia sa a zaniknú.

Nik z osádky člna o mňa nezavadí pohľadom a nerozpráva sa so mnou.

Vplávame do zálivu Tasiilaq. Pokojný záliv je zaliaty slnkom. Dominuje mu katedrálový vrch Mutivagkat (980 m. n. m.) s kolmou južnou stenou, pre ktorú má charakteristický, neopakovateľný a nezameniteľný tvar s inými vrchmi na okolí.

Na malom skalnatom plochom ostrove majú postavené stany rybári. Jeden čln sa blíži k stanovému táboru a keď nás osádka spozoruje, mení smer plavby, starší Grónčan pristaví čln k boku nášho člna, spoznajúc, že nie som tunajší, podáva mi ruku, predstavuje sa a pýta: „Skadiaľ si?“

„Som zo Slovenska,“ hm, krátka prestávka. „Ako sa voláš?“ nasleduje posledná otázka.

Pýtam sa ho na to isté. Pochádza z neďalekej osady Kulusuk. Počas môjho pobytu ho tu stretneme ešte niekoľkokrát, aj on tu má svoj tradičný rybný revír. Zodpovedaním na obe otázky je jeho záujem o konverzáciu a nadväzovanie kontaktov už vyčerpaný. Z pozorného spoločníka sa odrazu stal ignorant. Neskôr sa presviedčam, že pre domácich je to typické a bežné správanie k cudzincom.

Rodiny tu rybárčili už niekoľko dní, súdiac tak podľa stanov a množstva rýb, ktoré sa sušia na drevených stojanoch. Tobias sa krátko rozpráva s rybármi. Rodina rýchlo skladá stany, stojany a všetko balí. Všetci rýchlo naložia stany, výstroj a ulovené ryby do člna a odplávajú. My smerujeme do vzdialenejšej časti zálivu.

Zastavujeme na mieste, kde skalnatý breh strmo vystupuje z mora. Pobrežné skaly sú tu oblé, hladké a veľmi strmé. Musím sa po nich šplhať. Tečúci ľadovec po stáročia svojou váhou a systematickým tlakom obrúsil skaly do oblých a hladkých tvarov a línii. Na malej skalnej terase nad morom má Tobias odložené svoje rybárske siete. Roztiahneme ich na skaly, čiastočne sa pritom usušia, pripevníme k nim veľké plastové bóje, na spodné okraje pripevníme kamene ako závažia. Lietajú tu mušky. Povestné sú ich nálety, ktoré sú také typické pre letnú Arktídu. Mušky neštípu, ale s geneticky zakódovaným pudom lezú do

každého odkrytého a nechráneného otvoru na ľudskom tele a bez ohľadu na to, či je to nos, ústa alebo ucho. Žiadne nálety sa však nekonali. Bol som ušetrený tejto hmyzej invázie do mojich dutín. Toto obdobie je už na arktické pomery jeseň a nie leto a mušky už nie sú také početné a aktívne. Je ich už menej a nelezú mi do úst, nosa a uší. Niektoré deti majú na tvárach sieťky, cez ktoré sa mušky nedostanú. Ja necítim potrebu použiť sieťku. Muchy mi až tak nevadia. Len občas si niektorú vyberiem z nosa alebo ucha. Napokon siete poskladáme a uložíme na dno člna a pokračujem v plavbe.

Záliv sa zužuje, brehy sú strmšie a vyššie a ich skalnaté steny sú bližšie k hladine zálivu. Tobias skúma pobrežie. Zapáčilo sa mu jedno miesto. Je to malá nevýrazná zátoka. Vlieva sa do nej vodopád, ktorý steká po strmej skalnato-trávnatej stene z výšky asi dvesto metrov nad našimi hlavami. Nad ňou sa nachádza náhorná plošina, alebo horský ľadovec, tieto však nevidíme. Bystrina z planiny cestou strháva rastlinné živiny a minerály a tým obohacuje vodu v malej zátok. Voda tu má viac zelenú farbu, ako voda v celom zálive. Takto obohatené vody sú ideálnym miestom pre ryby, ktoré tu majú potravu a preto sa tu asi združujú vo väčšom množstve ako v iných častiach zálivu. Tobias sa rozhodol, že tu rozmiestnime siete.

Siete sú dlhé asi tridsať metrov a tri metre široké. Tri dlhé a jedna menšia sa umiestňujú do dômyselného systému. Vystúpim na breh s lanom v jednej ruke a Tobiti ho upevní o skalu a potom zberá niekoľko vhodných kameňov na závažia. Tri siete sa zbiehajú k jednému bodu, siete musíme upevníme na brehu o skaly a na vode sú horné okraje sietí upevnené o bójky a na spodné okraje sietí sú priviazané kamene ako záťaž, aby sa sieť roztiahla pod vodou. Kamene plnia funkciu kotvy. Tri siete smerujú kužeľovito k jednému bodu, avšak v tomto bode sa nedotýkajú, ani nie sú spojené a sú medzi nimi dva úzke, asi meter široké priechody. Stadiaľto môžu plávať ryby do ďalšej menšej siete, ktorá je v horizontálnej polohe voči trom sietiam. Táto vodorovná sieť je tesne pod spodným okrajom koncov troch sietí. Všetky štyri rohy vodorovnej siete držia bójky, ale stredná časť je previsnutá hlboko ku dnu. Tri kolmé siete sú pre ryby prekážkou, ktorá ich nasmeruje do horizontálnej siete a až táto je pre ne skutočnou pascou, z ktorej už nevedia vyplávať. Ryby sa vylovia z horizontálnej siete tak, že jedna dlhšia strana siete sa pri výlove upevní k boku člna a postupne sa vyťahuje sieť aj s ulovenými rybami do člna. Kladenie sietí nám trvá tri hodiny. Dnes sme položili ešte jeden systém sietí na druhej, južnej strane zálivu. K sieťam sa vrátíme o niekoľko dní. Rybárčenie je mužská práca. Ženy a deti sme vyložili na inom mieste. Zberajú plody brusníc, čučoriedok a borievok, ktoré tu rastú vo veľkých množstvách. Je začiatok jesene a na svahoch sa dá nazbierať množstvo dozretých plodov z nízkych kríkov, ktoré sa plazia po zemi.

Do Tasiilaqu sa vraciame podvečer. Cestou sa zastavujeme v malej zátok. Je tu položená sieť, ktorá je oveľa menšia ako siete, ktoré sme položili dnes v Kantanti. V sieti uviazla menšia ľadová kryha veľkosti rodinného domu. Tobias ju jednoducho odtlačí od siete člnom tak, že špičku člna pritlačí ku kryhe a zapne plný chod motora na člne. Motor pracuje na plné otáčky, voda sa čerá od vrtule. Výkonný motor spočiatku nestačí na kryhu, kryha aj čln stojí na mieste. Po viacerých pokusoch sa napokon kryha pomaly pohne a uvoľní sa zo siete.

Plavíme sa blízko pri pobreží. Večerné slnko zapadá a striedavo sa skrýva za ostrými skalnatými štítmi. Slnecná guľa sa čiastočne objavuje medzi vrcholcami a dolinami, vtedy vrhá iskrivé, ostré zlatožlté zväzky lúčov, ktoré dopadajú na morskú hladinu a vzápätí sa od nej odrážajú. Skalnaté vrchy v pozadí sa nejasne črtajú v opare a strácajú v modrom difúznom svetle. Tento obraz sa vyníma na pozadí modrej oblohy, ktorá obopína zhora túto scéneriu.

V osade

Dnes máme oddychový deň. Nevyplováme na more. Ráno pozorujem Tipu ako rozoberá tuleňa. Používa pritom polkruhový ženský nôž tzv. *sakkeg, ulu*. Jej pohyby sú isté a presné, ani raz nezareže do kože. Vždy som obdivoval grónske ženy pri ich práci s nožom ulu, ako presne a zručne pracujú. Pri tejto práci je dôležité, aby sa neprerezala koža, inak by bola nepoužiteľná na ďalšie spracovanie a použitie na výrobky, ako napríklad vetrovky, rukavice a podobne, ktoré sú predávajú ako suveníry pre turistov. Domáci dnes už nenosia kožušinové oblečenie, ale športové vetrovky a nohavice, aké sa u nás nosia na lyžiarskych svahoch. Tipa obreže plutvy a potom jedným dlhým rezom na bruchu tuleňa ho otvorí, ukáza sa vnútornosti, ktoré vyberie a bočnými rezmi, ktoré smerujú kolmo na prvý rez pri hlave a k plutvám uvoľní kožu. Kožu oddelí presnými rezmi od podkožného tuku a pod ním sa objaví tmavé mäso. Všetky vnútornosti, črevá aj pečeň sú gurmánskou delikatesou. Bok s rebrami a svalovinou pokrája na menšie kusy a tenké dlhé črevá vymyje vodou.

Doobeda pracujeme na prístavbe verandy na novom Tobiasovho dome, ktorý kúpil tohto roku. Ešte v ňom však nebýva, lebo má vlastné predstavy o dome a chce ho prestavať. Vysvetľuje mi a ukazuje, že prestavba sa týka vnútorného usporiadania priečok a miestností domu a chce pristavať obývatel'né podkrovie a vstupnú verandu, ktorá tu nie je.

Prácu prerušíme v čase obeda. Stolujeme u mladého muža. Z rozhovoru vyvodzujem, že bol na love narvalov. Posunkami živo popisuje udalosti a priebeh lovu. Mne nie je predstavený a počas celého stretnutia nezavádil o mňa ani pohľadom. Dom, ako všetky ostatné domy, má

malú predsieň, v ktorej je vchod do domu, toaleta, nádrž na vodu, nádrž na palivo, ktorým je nafta. V predsieni sa ukladajú tiež ulovené tulene a ryby do času ich spracovania. Toaleta je oddelená od predsieni len závesom. V grónskych podmienkach toaleta predstavuje toaletnú misu a v nej nádobu, v ktorej sa zberajú výkaly a moč. Všetko toto naplňa predsieň charakteristickou zmesou pachov a smradu. Domy sa nezamykajú a to kvôli zamestnancom komunálneho úradu, ktorí vynášajú naplnené toaletné nádoby. Títo majú prístup do domu, aj keď majiteľ nie je doma, jednoducho zoberú nádobu na plece, vynesú ju a vylejú do kontajneru na pristavenom traktore a prázdnu nádobu zanesú späť do domu.

Veranda Tobiasovho domu má byť situovaná na sever. Pýtam sa Tobiasa, prečo ju nepostaví na južnú stranu domu, kde je teraz vchod do domu. Môj argument pre južnú stranu obhajujem faktom, že zo severu v zime z ľadovca fúka miestny *pitera*q. Je to lokálny a veľmi silný vietor, ktorý dosahuje silu slabého orkánu a fúka z Grónskeho ľadovca k pobrežiu a k moru. Ľahšie by mohol otvoriť dvere na južnej verande.

„To nevadí, ja som silný muž... a aj iné domy majú verandu na severe a vietor *pitera*q fúka len päťkrát v roku,“ presviedča ma priateľ. Pozerám na iné domy naokolo. Skutočne niektoré majú verandy z južnej strany a niektoré zo severnej strany. Orkán, zvaný po grónsky *pitera*q, dosahuje rýchlosť vyššiu nad 110 km za hodinu, čo je spodná rýchlosť uragánu a tornáda a zodpovedá 11. stupňu z Beaufortovej 12-stupňovej stupnice. Bežne *pitera*q dosahuje silu 11. a 12. stupňa a *pitera*q s vyššou rýchlosťou ako 118 km za hodinu sa vyskytuje ojedinele, napr. dňa 15. a 16. 11.1982 dosahoval vietor v Tasiilaq rýchlosť 259 km/hod (5), táto rýchlosť vetra predstavuje tretí stupeň tornáda, označený ako F3 z päťstupňovej stupnice. Tornádo zničilo časť domov a verejných budov a spôsobilo humanitárnu katastrofu, ktorú riešila dánska a islandská vláda. Časť obyvateľstva, postihnutá zničením domov, žila na čas do vystavania nových domov v Dánsku (5).

Pracujeme asi tri hodiny. Do zeme sme vykopali jamy do hĺbky asi jeden meter až po skalnaté podlažie, do ktorých sa osadia bez zabetónovania nosné drevené stĺpy. Spájame ich ďalšími prekladmi a medzi ne z vonkajšej a vnútornej strany upevňujeme veľké drevené tabule z preglejky, ktoré sú hrubé asi tri centimetre. Takto vzniká medzi nimi priestor široký 15 centimetrov. Medzi drevené tabule natlačíme sklenú vatu, to je všetko.

Tobias sa po troch hodinách práce vzdiali. Sedím na skale. Je vyhriata slnkom. Pozorujem šteniatka so sukou pri susednom dome. Pod drevenými schodmi majú svoj úkryt. Šteňatá, keď ma spozorujú, zvedavo vyraďajú ku mne, cestou sa naháňajú a predbehujú. Upúta ich však pohodnené kladivo a píla. Zabúdajú, že sa chceli so mnou zoznámiť a rozťahujú nástroje po okolí. Vyplaší ich však potulujúci sa veľký pes, ktorý ušiel z úväziska. Štence sa ho

spočiatku boja a s chvostmi stočenými medzi nohami a ušami dozadu utekajú k svojej matke. Ich strach však netrvá dlho. Po chvíli sa priblížia ku psovi, oňuchávajú jeho pysk, on im však nevenuje žiadnu pozornosť.

Zo svahu mám dobrý výhľad na záliv, do ktorého priplávala zvláštna kryha. Je plochá a na jednom rohu z nej vyčnieva ľadový stĺp, ktorý pripomína týčiaci sa varovný prst.

Vo dverách susedného domu sa objaví postarší šedivý muž s paličkou v ruke. Má inuitské črty tváre a nezvyčajne dlhé a sivé vlasy. Grónčania aj vo seniorskom veku majú stále čierne vlasy. Dlho mu trvá, kým s námahou a ťažkopádne zide dolu tromi schodmi a sadne si na lavičku pred domom. Náš rozhovor viazne pre jazykové bariéry. Jeho lovecký život je už zjavne dávno minulosťou a vyrovnal sa aj so svojou novou nechcenou identitou. Staroba a choroba mu postupne uberali z jeho záprahu jedného psa po druhom. Dnes mu zostali len dva staré psy, ktoré sú uviazané pri dome. Má ich už len na pamiatku a oživenie spomienok na život lovca v minulosti. Starý lovec už nikdy nezapriahne svoj záprah psov a nevyrazí na lov *nanok* (ľadový medveď), ani nevypláva v kajaku na lov veľrýb. Jeho dva staré psy sú to jediné puto, okrem spomienok, ktoré ho viaže na jeho mladé roky a predošlý život lovca.

Teplota dosahuje asi 13 stupňov na slnku, čo je na tasiilaqské pomery horná letná teplota. Na slnku mi stačí mať oblečenú košeľu a môžem sedieť na skale, ale v tieni je citeľne chladnejšie, musím si obliecť bundu a nemôžem sedieť na skale, lebo je studená. Na protihlhom svahu si skupina ľudí posadala na skaly a do trávy a robia si piknik. Je im teplo, dlaňami a šatkami sa ovievajú pri tvárach. Tobias sa vracia a volá ma so sebou, musí nakŕmiť svojich psov. Beriem fotoaparát a nasledujem ho.

„Si ako turista,“ hovorí mi priateľ. Z jeho slov cítiť negatívny podtón. Takto reaguje na kameru a fotoaparát v mojich rukách. Neskôr som pochopil zmysel jeho narážky. Súvisí to s postojom a spôsobom akceptácie turistov zo strany obyvateľstva. Prevažná časť turistov absolvuje jednodňové, nanajvýš dvojdné pobyty a sú tu po prvý a poslednýkrát v živote. Grónsko je pre turistov exotickou studenou krajinou, ktorú stačí vidieť raz v živote. V realite to vyzerá asi takto: lietadlo pristane na medzinárodnom letisku v Kulusuku, vystúpi z neho päťdesiat turistov, tí buď ostanú v Kulusuku, alebo sa prepravujú do Tasiilaq. Pre nich je všetko, čo vidia všade naokolo, na letisku a v osade nesporne životným exotickým zážitkom, ktorý zažívajú prvýkrát v živote. Reagujú na tento emotívny zážitok tak, že fotografujú a filmujú všetko, čo vidia a čo sa hýbe. Grónčan, ktorý ide náhodou popri nich, je odrazu snímaný niekoľkými desiatkami fotoaparátov. Domorodec je postavaný do pozície exotickej zvláštnosti. Samozrejme, že obyvateľstvo reaguje na tieto neprimerané prejavy záujmu negatívne až podráždene. Domáci na ulici často naznačí turistovi rukou, že nechce, aby ho

fotografoval. Turista si samozrejme za svoju zaplatenú dovolenku nenechá ujst' príležitosť vyfotografovať všetko, čo ho zaujíma. Fotoaparát v ruke je symbolom nepochopenia mentality miestneho obyvateľstva, je symbolickým zásahom do ich súkromnej

Tieto aféry a vytvára neprekonateľnú bariéru medzi oboma komunitami, medzi turistami a obyvateľstvom. Až neskôr som si uvedomil, že vždy, keď niekoho fotografujem na ulici alebo hocikde a on reaguje odmietavým pohybom ruky, musím prestať fotografovať a filmovať. Odmietavé gestá domácich treba akceptovať a fotografovať ľudí je slušné až po ich výslovnom súhlase, inak je fotograf nevítaným aktérom. Neznamená to, že postoje oboch nositeľov rôznych kultúr sú neprekonateľné. Práve naopak. Gróni sú veľmi spoločenský a radi sa rozprávajú, sú veľmi zvedaví. Na druhej strane ich vlastnosťou a spoločenskou slušnosťou je, že nikdy nenadviažu rozhovor ako prví. Rešpektujem to a vždy sa pýtam, či môžem niekoho vyfotografovať. Neznamená to, že ľudia sa nechcú dať fotografovať. Prirodzené je, že fotografovaniu predchádza nadviazaný spoločenský kontakt a priateľský rozhovor, musia mať na to náladu a cítiť rešpekt a prirodzenú úctu zo strany fotografa. Pri takomto prístupe a nadviazaní vzťahu medzi fotografom a jeho objektom sú ochotní sa fotografovať a dokonca sami požiadajú o to, aby oni sami mohli filmovať a fotografovať. S radosťou si potom prezerajú na monitore kamery sami seba, ako ich filmoval cudzinec, alebo ešte radšej si prezerajú svoje vlastné filmové výtvary. Až potom je už len krôčik k môjmu filmovaniu. V záberoch sa vždy smejú a robia si žarty. Tieto produkcie sú nahraté a predvádzané vo vzdialených poľovných chatách v divočine, naplnia dlhé večery a sú spríjemnením odpočinku po celodennej cestovateľskej námahe. Vlastník kamery však v tejto situácii už nie je cudzinec, ale priateľ, ktorému sprístupnili svoje súkromie a svoju podobizeň.

Neznamená to, že k cudzincom sa správajú nezdvorilo. Sami nenadviažu rozhovor a veľmi zdvorilo, až stroho a neprirodzene sa usmievajú. Sú veľmi zvedaví, ale ich zvedavosť končí zodpovedaním otázky: „Odkiaľ si, ako sa voláš?“ Problémom je tu však často aj jazyková bariéra, všetci grónski muži ovládajú dánčinu a niektorí aj hovorovú angličtinu. Na druhej strane sa celkom inak správajú na miestach, kde turisti nechodia. Tu sú prirodzení a neukazujú nacvičený zdvorilý úsmev, ktorý ukazujú v osadách pre platiacich turistov. Aj tu sú skôr rezervovaní, až nevšímaví. Niekedy ukazujú gestá na týchto odlahlých miestach, ktoré vyvolávajú otázky.

Tobias má z okna bytu dobrý výhľad na svojich psov, v zime má úväzisko na futbalovej ploche a v lete sa tam konajú futbalové zápasy a psov má uviazaných v tesnej blízkosti futbalovej plochy. Teraz v lete sa v okolí ihriska, ako aj v celej osade, povaluje po zemi

neskutočné množstvo plechoviek od piva a nápojov. Futbaloví diváci majú vo zvyku odhadzovať prázdne plechovky na zem a nikto nečistí verejné priestory.

V lete sú v osade v priestoroch medzi domami uviazané len niektoré psy. Väčšina psov je uviazaná na reťaziach za osadou, alebo sú vypustené na skalnatých ostrovoch neďaleko osady v zálive Kráľa Oskara. V celom Grónsku sa takýmto ostrovom hovorí jednoducho Psie ostrovy a s takými názvami sú uvedené aj na mapách po dánsky - Hudeoen. Tobias vykročí smerom k ihrisku a nie do ulice. Je čas kŕmenia, psy to poznajú a sústredene netrpezlivo ho očakávajú a celý deň pozerajú smerom k jeho bytu v očakávaní kŕmenia. Ihneď spoznali, že ich gazda vyšiel smerom k nim a nie iným smerom a na to má jediný dôvod, nakŕmiť ich. Zbesilo, divo a vzrušene zavýjajú, vyskakujú do výšky a behajú dookola, ako im to štvormetrové reťaze umožňujú. Takto už z diaľky vítajú svojho pána. Gróni kŕmia v lete psov veľmi nepravidelne podľa zásady, keď nepracuješ, ani nežer. V lete dostávajú žrať niekedy len každý piaty deň. Pravdou však je, že psovod v lete nemá žiadny iný dôvod ísť ku psom, preto to nerobí a keď prichádza ku psom, pre ne to znamená len jedno, že dostanú nažrať a oni to vedia. V lete však dostanú veľké porcie mäsa, asi päťkilové kusy tulenieho mäsa miznú v ich tlamách. Ja ešte naberiem vedrom vodu z blízkeho potoka a nalejem ju psom do ich misiek. Kŕmenie je skončené za niekoľko minút. Nad ihriskom sa opäť rozlieha ticho, nepočuť žiadne zavýjanie, žiadny štekot. Len dvojica chlapcov si kope loptu. Spoznávam niektoré psy z minulých rokov. Vodiaci pes z našich dvoch expedícií tu už nie je, ale spoznávam psa sfarbením p i n t o, má ryšavú hlavu a fľaky na bielej srsti. Sú tu aj dva mladé psy vo veku jedného roka. Nie sú ešte uviazané na reťaziach. Jeden má prednú labu prestrčenú cez obojok. Jedna sučka má päť šteniec. Nemajú ešte postavené uši, znamená to, že sú staré len tri týždne. Chúlia sa k sebe v plytkej jame, ktorá je ich rodiskom a domovom. Jedno zo šteniec sa priblíži k dospelému psovi, ktorý je uviazaný spolu so sukou, ich matkou, na spoločnom kolíku, ale každý má vlastnú reťaz. Pes hryzie práve tuleniu hlavu. Keď sa šteniatko k nemu priplazí, dospelý pes zoberie svoje krmivo do tlamy a presunie sa ďalej od šteňaťa.

Večer má Tobias návštevu. Mladý manželský pár, Grónčanka a Dán, so svojimi dvomi deťmi. Prišli na spoločnú večeru. Dnes máme vareného tuleňa. Deti skromne prijímajú môj dar, čokoládu, ktorú mám so sebou na tieto príležitosti. Konverzácia viazne, nenadväzujeme rozhovor. Na návšteve je ešte mladé, asi sedemnásťročné dievča z osady Tiniteqilaaq. Je príbuzná Čipy a tu v Tasiilaqu študuje strednú školu. Dievča na podlahe spracováva tuleniu kožu, ktorá je natiahnutá na drevenom ráme. Odrezáva z nej nožom *ulu* zvyšky tuku. Každý večer postupne odreže z kože tenkú vrstvu tuku, ktorá je už vysušená. Trvá jej to niekoľko

dní. Po vypitvaní tuleňa sa koža natiahne na drevený rám a každodenne sa suší a večer sa z nej oškrabuje postupne vysychajúci tuk. V prvých dňoch je to ľahká práca, ale čím je na koži menej tuku, tým treba byť opatrnejším, aby sa neprerezala koža. Dievča je neuveriteľne zručné pri spracovaní kože. Pracuje rýchlo a veľmi opatrne, ani raz neprereže kožu. Jej dôvod na rýchlu prácu je aj iný, ponáhľa sa, lebo dnes večer je diskotéka. Rýchlo si splní svoju pracovnú úlohu. Dostane do vrečka jednu plechovku kokakoly a malú bankovku a vybehne von za kamarátmi a kamarátkami.

Tobias si prezerá katalóg poľovníckych zbraní a s mužskou časťou návštevy sa zhovára o loveckých zbraniach. Nakoniec si telefonicky si objednáva jednu pušku zn.CZ. Tobias má prehľad o Slovensku, aj o spôsobe, ako sa rozdelilo Česko-Slovensko. Médiá v Grónsku pravdivo informovali o pokojnom politickom rozdelení federácie. Tobias sa pýta na životnú úroveň na Slovensku. Na objasnenie porovnávam reálnu životnú úroveň s úrovňou v krajinách na západ od nás a so susedmi na východ od našich hraníc. Je to najnázornejšie vysvetlenie. Vyrátavam mu približné náklady jednej rodiny na bývanie, stravu, ošatenie a dovolenky vo vzťahu k priemernej štatistickej mzde. Tobias sa pýta, prečo má žena menší príjem ako muž za rovnakú prácu. Neviem mu to uspokojivo vysvetliť. Pýtam sa, kde chodia domáci na dovolenky. Nechodí nikde. Je to zle položená otázka, oni dovolenky nepoznajú. Oddych a relaxácia je javom inej kultúry. Niekoľkodňový lov v pustatine a ešte za slnečného počasia je preňho prácou a dovolenkovým oddychom zároveň.

V zálive Johana Petersena

Ráno Róbert telefonuje Tobiasovi, aby zbral niekoľkých turistov na exkurziu člnom do zálivu Johana Petersena. S turistami sa stretávame v kotvišti pri turistickej základni neďaleko cestovnej kancelárie. Stretáva sa tu medzinárodná posádka, ktorá sa skladá sa z Talianov, Nemcov a väčšinu tvoria Dáni. Je s nami tiež vedúca z obchodu so suvenírmi z Tasiilaqu. Žije tu už niekoľko rokov, ale v zálive ešte nebola, hoci o jeho malebnosti už počula. Je zvedavá a zjavne sa teší na výlet. Ráno je na hladine tenká vrstva ľadu, ktorá rýchlo mizne pôsobením slnečných lúčov.

Vyplávame z malej zátoky a plavíme sa von zo zálivu. Až teraz som si všimol na brehu pred heliportom veľké komunálne smetisko. Pri večerných návratoch som ho nevidel. Všetky odpadky a vedľajšie produkty vysokej životnej úrovne konzumnej spoločnosti sú tu vyvázané po dlhé desaťročia na veľké kopy, ktoré tvoria množstvo igelitov, pneumatík, železa, domácich spotrebičov, rozbitého starého nábytku a veľa ostatného. Všetko toto je tu

vo veľkých množstvách a v týchto environmentálnych podmienkach sa rozkladajú možno dlhé stáročia. Odradzujúca scenéria smetiska kontrastuje s malebnými farebnými domčekmi a kostolom, ktoré sú učupené v zelenom trávnom svahu v pozadí. Výsledný dojem je veľmi negatívny. Dúfam, že každý deň budeme v teréne, aby som vypadol z tejto osady.

Vyplávame zo zálivu Kráľa Oskara na more a pokračujeme v plavbe popri pobreží na juh. Mohutná morská masa má tmavomodrú farbu, plávajú na nej mohutné belostné ľadovcové kryhy a obloha bez mrakov je sýto modrá. Turisti filmujú a fotografujú. Tobias ich upozorňuje na fontány na obzore na pravej strane člna. Vidno ich v diaľke na otvorenom mori ako malé fontány vody nad hladinou. Lovec prudko zmení smer plavby a blížime sa k veľrybám.

Tobias zastaví chod motora. Čln sa hompáľa na hladine. Pre mňa je státie člna na vzdúvajúcej sa hladine horšie na žalúdok ako rýchla plavba a skákanie člna z jedného hrebeňa vlny na druhý. Celá osádka člna pozoruje morskú hladinu, je ticho, nik nerozpráva v očakávaní na zážitok zo stretnutia s veľrybami. Po niekoľkých minútach sa vynoria asi dvadsať metrov od nášho člna hneď dve veľryby. Tí, ktorí ich nespozorovali medzi prvými, sú na ne upozornení výkrikmi ostatných. Všetci sa v momente presúvajú na jednu stranu člna. Fotoaparáty cvakajú, kamery sú v prevádzke a deti výskajú od radosti. Aj tentoraz sa veľryby objavujú na krátky čas.

Pri vynorení obrovská veľryba vyfukuje vzduch zmiešaný s vodou v charakteristických vodných a vzdušných fontánach. Počas vynorenia vidíme postupne celé ich telo, najprv hlavu, potom telo prehnuté do elegantného oblúka, ale nevidíme chvost a vzápätí mizne jej tmavé obrovské telo majestátne so sebavedomou ležérnosťou pod hladinou.

Tobias štartuje čln a ten opäť skáče po vlnách na predpokladané miesto ich ďalšieho vynorenia. Lovec pozná túto časť pobrežia a zvyky veľrýb, ich schopnosť a čas zadržať dych, smer ich ťahu a z tohto predpokladá miesto ich ďalšieho vynorenia. Tam práve smeruje s naším člnom. Tobias sa nemýlil. Zastavuje čln po niekoľkých minútach od ponorenia ďaleko od pobrežia, vlny sú tu väčšie, hompálajú člnom a my opäť ticho čakáme.

Po chvíli čakania máme jedinečnú príležitosť pozorovať vynáranie obrovskej veľryby z hĺbky len dva metre spod hladiny a ani nie tri metre od člna. Hladina sa čerí a vidím tmavú hlavu veľryby a zreteľne jej spodnú bielu čeľusť a množstvo ustríc prisatých na jej koži. Pokojne a majestátne sa vynára s ťa šíp z tmavej hĺbočiny mora. Vyzerá ako predpotopná archaická obluda, vracajúca sa z čias mýtickej minulosti. Tlačí pred sebou prúdy vody, ktoré sa čerí pred jej hlavou a obohatené o vzduchové bubliny obtekajú jej mohutné telo. Na hladine vyfúkne fontánu vody a vzduchu a vzápätí sa majestátne, pomaly a s rovnakým

pokojom, ako sa vynorila, ponorí do tmavej hlbiny, pričom nás na pozdrav obstrieka morskou vodou.

Míname osadu Ikateq a vplávame do tichého zálivu Sermilik, dánsky názov znie Egede og Rhode fjord. Hladina je pokojná a bez vln. Záliv je chránený pred vlnami z otvoreného mora, ktoré nie je nikdy pokojné. Obchádzame množstvo pitoreskných menších a väčších ľadových kryh, majú najrôznejšie neopakovateľné tvary, architektúru, veľkosť a farby. Pri trochu fantázie niektoré pripomínajú stredoveké hrady a zámku s vežami a hradbami, iné sa podobajú tvorom zo živočíšnej ríše a y ríše dinosaurov, iné útvarami zo sveta mimo našu galaxiu...Prevládajú biele, belostné kryhy, ale vidno početné kryhy bledomodrej farby a neďaleko od nich pláva zasa kryha, ktorá má výraznú svetlozelenú farbu a je temer priehľadná. Ďalšia kryha, ktorá sa jej dotýka, je celá svetlá a vedľajšia je sýtej tyrkysovej farby. Niektoré kryhy majú steny hladké ako zo skla, iné pórovité z bieleho ľadu. Najvýstižnejšie krásu a malebnosť tohto zálivu vystihuje jeho grónsky názov Sermilik (Pekný záliv). Záliv Sermilik sa tiahne v dĺžke vyše deväťdesiat kilometrov z východu na západ a na jeho konci ústia doň a napájajú ho ľadovcovými kryhami dva bočné fjordy, severný Ningerti s mohutným severným ľadovcom Midgaardgletscher a južným Helheimgletscher v Helheifjord (grónsky Maniisilertarpia). Šírka čela každého z týchto ľadovcov je asi osem kilometrov. Tieto mohutné ľadovce naplňujú záliv Sermilik množstvom ľadovcových kryh. Prispieva k nim tiež záliv Johana Petersena, ktorý ústí zo západnej strany v strednej časti do zálivu Sermilik. V závere fjordu Johana Petersena končí široký ľadovec Kaktilersapia, ktorý je ústím Sermersuaq (Grónsky kontinentálny ľadovec) a v strednej časti do zálivu spadajú ľadovce: Heim Gletscher, Bruknerov ľadovec a Hann Gletscher, všetky bočné ľadovce neustále naplňujú záliv Johana Petersena mohutnými plávajúcimi ľadovcovými kryhami, ktoré po čase vplávajú do zálivu Sermilik. Táto krajina sa obrazne môže nazývať rodisko „icebergov“. K zálivu sa viaže domorodá povesť o lovcovi Angakasiat. Dej sa odohráva v tejto oblasti a konkrétne sa v povesti uvádzajú reálne zemepisné názvy ako vrch Itivdlerssuaq, ktorý sa nachádza medzi zálivom Sermilik a jeho bočným zálivom Tasiussaq. Záliv pravidelne navštevovali lovci pri svojich nomádskych putovaniach za lovnou zverou, na brehoch zálivu sa nachádza niekoľko historických eskimáckych ruín a aj dodnes je navštevovaný lovcami. Tobias a Čipa ako mladomanželia strávili na brehoch zálivu Sermilik svoje medové týždne. Viem si predstaviť tie šťastné dni ich mladosti. Záliv bol vtedy určite ako dnes zaliaty jarným iskrivým slnkom, množstvo belostných kryh nehybne stálo na pokojnej modrej hladine, na ktorej sa zrkadlila klenba modrej oblohy s bielymi oblakmi a ktorú len kde tu čerili vynárajúce sa hravé tulene. Mladomanžel sa snažil prejaviť svoju lásku

dobrým úlovkom tuleňov, mladá pekná mladomanželka vždy čakala pred stanom, keď sa ponáhlal v kajaku z úspešného lovu... a potom... to si viem tiež predstaviť.

Vplávame do zálivu Johana Petersena, ktorý je pomenovaný po prvom správcovi kolónie Angmagssalik. Záliv je zakreslený už na Holmovej a Amdrupsovej mape z roku 1900 ako bezmenný záliv. Najstaršia fotka z tejto oblasti pochádza od misionára F. C. P. Ruttera z roku 1905 a je dôkazom, že už prví kolonialisti ho vyhľadávali a podnikali sem nedeľné výlety. Už vtedy lákal návštevníkov svojou krásou a malebnosťou. Reverent F. C. P. Rutter bol od roku 1899 prvým misionárom v kolónii a dňa 16. 4. 1899 pokrstil prvých osem detí. Záliv nás víta zaliaty slnkom, tichou hladinou a krištáľovo čistou vodou. Na pokojnej hladine plávajú tulene. Míňame horský ľadovec Hanngletscher. Dňa 25. 6. 1975 sa naň dali vysadiť z vrtuľníka Nóri R. Hoybak a H. Mehrer a tu začali svoj prechod Grónskeho kontinentálneho ľadovca s použitím jedného záprahu dvanástich psov. Prechod dokončili po 23 dňoch v Søndre Strømfjord na západnom pobreží.

Turistov vysadíme na ostrove Ingmiker, necháme im proviant na piknik a my s Tobiasom pokračujeme v plavbe do záveru zálivu.

Po oboplávaní ostrova sa mi naskytá pohľad na čelo horského Brucknerovho ľadovca, ktorý steká belostným širokým prúdom zďaleka spoza horizontu a z vysokých svahov priamo do zálivu. V mieste, kde ticho a majestátne spadá a ponára sa do mora, je ľadovec široký asi jeden kilometer. Po bočnej moréne tohto ľadovca vystúpili 20. júna 1965 Angličania S. Hugh, R. Tuft, W. Wallace a ich spoločníčka Myrtle Simpsonová na ľadovec a začali prechod, ktorý dokončili 25. júla. Bol to historicky prvý ženský prechod Grónskeho ľadovca.

Čelo Brucknerovho horského ľadovca je vysoké možno dvadsať metrov a je rozlámané do chaotického labyrintu veží, vežičiek, blokov a pilierov. Tobias vypol motor a my pátrame po tuleňoch, aspoň lovec, ja lovím svoje zážitky. Každý má iný motív, ale máme spoločný cieľ - byť tu v tichu ďaleko od ľudí. Čln ticho nehybne stojí na hladine. Toto magické prostredie nás vtahuje, pohlcuje a stávame sa jeho súčasťou. Sme sami, naokolo nás vládne absolútne mlčanlivé ticho v najčistejšej forme. Nefúka tu vietor, neveje žiadny vánok, nepočujeme žiadne hlasy, škrekot čajok, ani šelest vtáčích krídiel v povetrí, šum morských vĺn, alebo čľapot vynárajúcich sa tuleňov. Imaginárne začarované mesačné alebo prvopočiatočné, kozmické ticho. Ako keby sme sa nachádzali v medziplanetárnom priestore. Biela farba je najbelšia biela, modrá je najmodrejšie modrá, čistota je najčistejšie čistá a ticho je absolútne najtichšie tiché. Všetko stojí a nič sa nepohne. Sme v ríši ticha. Ticho visí vo vzduchu ako hviezdy na nočnej bezoblačnej oblohe. Nebesá spadli na zem. Ticho sa nedá popísať, dokázal by to len básnik, dá sa len precítiť. Sme v strede posvätného chrámu pamäti stvorenia sveta.

Čistá hladina je úplne pokojná a bez vln. Nad hlavami sa rozlieha modrá obloha bez mrakov. Celé reálne okolie, modrá obloha, horské tečúce ľadovce, ich bočné skalnaté morény, skalnaté hrebene a zrázy, vrchy, štíty, plávajúce ľadové kryhy najdivokejších a najrozmarnejších tvaroch sa odrážajú a zrkadlia v ostrých kontúrach v obrátenom divnom obraze na krištáľovo čistej nehybnej modrej hladine zálivu. Odraz sa miesi so skutočnými okolím, jeho reálnymi útvarmi a takže mám problém rozpoznať, čo je odraz a čo je reálna kryha a kde je hranica medzi nimi. Pravidlo je len jedno, hore je reálny svet a dolu je jeho zrkadliaci sa odraz. Všetko stojí a nič sa nehýbe.

Stojíme neďaleko splazu horského ľadovca Heim Gletcher. Na západnej strane sa rozkladá rozsiahla ľadovcová pláň, ktorá spadá do mora vo vysokých strmých stenách. Planina je vysoká, plochá a zaberá podstatnú časť horizontu. Je to ľadovec Kaktilersapia, ktorý tvorí splaz Grónskeho kontinentálneho ľadovca. Jeho čelný front je široký vyše dva kilometre. Priblížime sa k nemu, ale nemôžeme sa priplaviť blízko. Zanedlho je pravé poludnie a najväčšie teplo, za tejto situácii kedy sa spájajú tieto dve podmienky, dochádza k najintenzívnejšiemu teleniu (odtrhu) ľadovcov. Zdržovať sa v jeho blízkosti v tejto dobe by bolo viac ako nerozumné a až nebezpečné. Tobiti našťastie neuložil žiadneho tuleňa, jeho smrť by bola rozpore s neskutočnými pozitívnymi dojmami z návštevy záveru zálivu Johana Petersena. Lúčime sa s nádherou tohto malebného zálivu. Vraciame sa k turistom. Už z diaľky vidíme ako sa vyhrievajú na skalách a kochajú sa prírodou, ale niektorí chaoticky behajú po brehu sem a tam a mávajú rukami smerom k hladine. Niektoré veci si odložili na breh a vystúpili na najvyšší bod ostrova pokochať sa krajším výhľadom, avšak medzi časom sa zdvihol príliv a voda im odniesla veci. Pozbierame z člna plávajúce vetrovky, ruksaky a rukavice a vydávame sa na cestu späť. Plný zážitkov sa vraciame do Tasiilaqu, často zastavujeme a vôbec sa neponáhľame.

Dva tulene plávajú neďaleko nášho člna, hravo sa vynárajú a potápajú, obracajú sa na chrbát a vytŕčajú svoje biele bruchá. Tieto mladé tulene, ako všetky tulene, sú zvedavé a hravé. Jeden z nich pripláva blízko k člnu, ponára sa a vynára, točí sa na bruchu, predvádza sa pred nami, hrá sa s vlnami a zvedavý obracia k nám hlavu. Turisti ho fotografujú a filmujú a deti radostne výskajú. Nečakaný Tobiasov výstrel z pušky preruší ticho, zásah je presný. Spod paluby člna vyberiem nástroj *netse*, je to drevená tyč so spätným hákom, ktorý zabodnem tuleňovi do pyskov, pritiahnem ho k člnu a za zadné plutvy ho vytiahnem na okraj paluby. Je to mladé zviera, prevesím ho cez palubu člna tak, aby mal hlavu nad vodou. Je to nevyhnutné, lebo z hlavy mu oblúkom strieka prúd krvi. O chvíľu prúd krvi zoslabuje, je slabší a zakrátko krv celkom prestane striekať. Stiahnem ho na dno člna. Z člna sa dá tuleň

ľahko uloviť, lebo je veľmi dôverčivý voči ľuďom a nebojí sa ich. Pri love tuleňa je potrebné presne ho trafiť do hlavy, takto zasiahnutý zostane na hladine. Pri zlom zásahu sa tuleň hádže na hladine, po chvíli sa ponorí, klesne na dno a je pre lovca stratený. Myslím, že žiadny z turistov, ktorí sú na tomto výlete, pod vplyvom tejto scény už viac do Grónska nepríde.

V ústí zálivu Sermilik míňame obrovskú ľadovcovú kryhu. Vysoká je viac ako tridsať metrov. Výnimočná od iných kryh je v tom, že v jej strede je veľký otvor, takže z diaľky vyzerá ako obrovský ľadovcový oblúkový most na dvoch pilieroch. Je neskoré popoludnie, slnko o tomto čase dosahuje najvyššiu intenzitu a je to najteplejšia časť dňa. Tobias zastavuje čln asi štyristo metrov od kryhy a vypne motor. Vytušil som jeho zámer. Čakáme na deštrukciu ľadovcového mosta. Po chvíli sa z horných poschodí kryhy odlamujú početné bloky ľadu rôznych veľkostí a s hukotom narážajú na hladinu. Zvuk pripomína delové salvy na vojenskej strelnici. Pri ich dopade na morskú hladinu do okolia vystrekuje množstvo vody. Opakuje sa to niekoľkokrát. Tieto malé odtrhy a explózie, ktoré ich sprevádzajú, sú predzvesťou ešte väčšej deštrukcie. V okamihu sa celé premostenie v strednej časti kryhy prelomí a masy ľadu sa rútia do mora. Turisti nekontrolovateľne výskajú, počuť zvuk uzávierok fotoaparátov. Veľké ľadovcové bloky padajú, pričom dochádza k silným nárazom na hladinu, sprevádzaných hukotom a explóziami. Malé kusy ľadu sa odrážajú od hladiny a veľké kusy sa ponárajú. Voda vystrekuje na všetky strany vyššie ako predtým. Bloky sa ponárajú pod hladinu, vytláčajú pritom pred sebou nárazovú výtlačnú vlnu a vzápätí na to sa vynárajú a nestabilne plávajú od epicentra odtrhu, hompáľajú na hladine, prevracajú sa a menia svoje ťažisko. Táto vlna sa šíri na všetky strany a tlačí pred sebou ľadovcovú triesť a množstvo menších a väčších ľadovcových kryh, blokov, úlomkov, ktoré vznikli pri deštrukcii ľadovej kryhy, ako aj tie, ktoré tam boli už predtým. Mohutná vlna sa blíži k nám. Našťastie sme ďaleko od tejto udalosti a čln máme otočený kolmo na valiacu sa nárazovú vlnu. Čím ďalej od miesta jej vzniku je vlna slabšia.

Deň plný zážitkov sa schyľuje ku koncu. V ostrých červených lúčoch zapadajúceho slnka vidím pred nami tasiilaqskú skalú. Je to charakteristický skalnatý útvar pred vjazdom do zálivu Tasiussaq (Kráľa Oskara). Má tvar veže, ktorej vrchol je naklonený smerom od mora ku pevnine. Po všetky dni môjho pobytu nás bude táto skala vítať pri návratoch po hodinách strávených na mori. Neviem, či sa v skutočnosti tak nazýva, ja som ju tak pomenoval na čas môjho pobytu.

Ďalší deň ráno je na hladine tenká vrstva ľadu, ktorý sa však rýchlo roztopí. V člne máme dve staršie ženy, ktoré vystupujú v závere zálivu. V rukách majú košíky a vydali sa zberať

brusnice a čučoriedky. Čln sa hompáľa na hladine pri skalnatom brehu a ja ponúknem staršej žene ruku na pridržanie pri vystupovaní. So vzdorovitým gestom mi ruku odmietne.

Celý deň pátrame v člne po narvaloch na obrovskom území od zálivu Sermilik na juhu až po osadu Kulusuk na severe. Je to vzdialenosť vzdušnou čiarou okolo osemdesiat kilometrov, ale nestretávame žiadne narvaly, ani veľké druhy veľryby, ako včera.

V zálive Sammileq pri jeho južnom brehu položíme ešte jeden systém sietí na lov rýb, tento je však podstatne menší ako siete, ktoré sme už položili pri severnom brehu zálivu. Tieto sú dlhé asi desať metrov. Potom sa preplavíme k druhému brehu prezrieť siete, ktoré sme položili pred tromi dňami. V čistej vode vidím, že nad vodorovnou sieťou pláva a uviazlo, podľa môjho názoru, dosť rýb. Oblečíme si nepremokavé rybárske nohavice a gumené rukavice. Konce siete vytiahneme na dno člna a postupne ju vyťahujeme celú aj s rybami do člna. Onedlho sa mi nohy šmýkajú na množstve mokrých a klzkých rýb. V sieti je tiež niekoľko malých medúz, keď ich vyberám zo siete, šmýkajú mi medzi prstami. Odhadujem, že na dno člna sme vytiahli asi tridsať rýb, ale Tobias nie je spokojný. Zvyknutý je asi na väčšie úlovky.

Stretávame na mori niekoľko člnov. Všetci sú na love narvalov. Tobias zastavuje pri každom a s každým sa rozpráva. Ani oni nevideli žiadne veľryby. Z gest a pohľadov usudzujem, že si vymenili niekoľko slov aj o mne. Jeden z lovcov pri odchode priloží ruky pred seba a napodobňuje zvuk, ktorý sme ako malí chlapci vydávali, keď sme sa hrávali na partizánov, ako strieľajú zo samopalu. Neviem, čo to znamená, asi si myslí, že pochádzam z Juhoslávie, kde práve vrcholí etnický konflikt. Pre Grónčanov je typické, že pri odchode z diaľky ukážu cudzincovi nejaké gesto. Vôbec gestá majú pre nich asi veľký význam a zmysel, ktoré dopĺňajú ich postoje, ale mne sú nepochopiteľné, niekedy by mohli byť urážlivé a vnímam ich negatívne.

Míňame osadu Qernertivartivit na ostrove Kantanti. Skladá sa z piatich domov a teraz nie je obývaná. Pred dvomi rokmi som sa tu v marci zastavil v dome lovca Paula. V kruhu jeho rodiny som strávil jeden príjemný večer a prespal jednu noc. Teraz som sa od Tobiasa dozvedel, že Paul nasledujúci rok zomrel. Bol to dôvod, prečo sa mi vrátil veľkonočný pozdrav. Odvtedy tu nik nežije. Sú to časté a bežné príbehy zo života Grónčanov a smutné osudy malých grónskych osád vo vzdialených zálivoch. Osada Qerner je známa aj tým, že tu žil Qeerteraq, jeden z prvých vo svete známych grónskych insitných maliarov. Známy je tým, že Knud Rasmussen publikoval jeho kresbu spolu s kresbami maliara Kaarale Andreassena vo svojej fenomenálnej knihe Gronlandsagen v roku 1922. V tejto knihe publikoval mýty a ságy z východného pobrežia Grónska, teda z oblastí, kde sa pohybujeme teraz s Tobiasom.

Kaarale je však vo svete známejší ako Qeerteraq tým, že jeho kresby boli neskôr publikované v samostatnej knihe, venovanej len jeho dielam, zatiaľ čo Qeerteraq upadol do zabudnutia zo strany vydavateľov a jeho jedna kresba vyšla len v Rasmussenovej knihe. Reedícia knihy s jeho maľbou vyšla už v roku 2001 pod názvom *Der Sängerkrieg*.

Jediným našim dnešným úlovkom je jeden tuleň. Tobias vyhodí vo svojom kotvišti úlovok z člna, ten pomaly klesá na dno, ktoré je asi štyri metre hlboké. Voda je na tomto mieste, ako všade, krištáľovo čistá. Na morskom dne vidím niekoľko desiatok ulovených tuleňov. Toto je spôsob, ako sa tu uschovávajú úlovky do času ich konzumácie a kŕmenia psov.

Večer prídu na návštevu dve staršie ženy, ktoré sme ráno zaviezli člnom do zálivu. Prinesú dve plné vedierka čučoriedok ako vďaku za to, že Tobias ich odviezol člnom. Rozprávam sa s Tobiasom. Kladiem mu otázky a je rád, že sa rozprávame. Pýtam sa na staré pravidlá rozdeľovania uloveného medveďa, veľryby a mroža. Tobias mi potvrdil, že aj dnes sa úlovok mrož, medveď a veľryba rozdeľujú medzi členov komunity a úlovky nie sú výlučným majetkom úspešného lovca. Hlavu, prednú časť, kožu medveďa a časť vnútorností dostane muž, ktorý ho uvidí ako prvý, teda nie ten, ktorý ho uloví. Nemusí sa pritom fyzicky zúčastniť lovu, ani ho uloviť, zastreliť alebo zapichnúť doň svoju harpúnu. Stačí, že ho prvý spozoruje z diaľky a upozorní naňho lovcov. V minulosti v tradičnej grónskej posunkovej reči sa na medveďa upozorňovalo tak, že ten, kto ho zbadal, vytiahol ruku z pravého rukáva odevu a ľavou rukou, v ktorej držal harpúnu, alebo nejaký predmet, ukazoval v smere, kde je medveď, takže z diaľky upozornil lovcov na lovisku, ktorí mali zároveň informáciu, aké zviera sa nachádza v tomto smere (6). Druhý podiel pri rozdeľovaní úlovku, pokračuje Tobias, dostane lovec, ktorý ako prvý zasiahol medveďa. Tento podiel predstavuje ľavú zadnú nohu. Tretí podiel dostane lovec, ktorý ako druhý zasiahne medveďa, alebo je na lovisku v čase jeho ulovenia. Tento podiel predstavuje pravú prednú a zadnú nohu medveďa. Štvrtý podiel dostane tretí úspešný lovec a to ľavú prednú labu. A tak ďalej. Pri delení malej veľryby narvala a beluhy, hlavu, prednú hornú časť a zadnú hornú časť dostane prvý lovec, druhý podiel je zadná dolná časť, dolnú prednú časť dostane tretí lovec, prednú dolnú časť štvrtý lovec a piaty plutvy. Pri delení mroža prvý podielnik na úlovku, nemusí to byť opäť prvý lovec, dostane hlavu a prednú časť bez plutiev, druhému pripadne ľavá zadná časť a plutva, tretiemu pravá zadná časť s plutvou, štvrtému pravá predná noha a piatemu ľavá predná noha. Som svedkom interpretácie živého kultúrneho javu, ktorý je preukázateľne historicky starý najmenej 1100 rokov. Tento kultúrny fenomén je prinajmenej taký starý, ako je stará kontinuálna súčasná kultúra obyvateľov tejto krajiny, nazývaná kultúra Dorset II,

začiatok 600 n. l., ale niet pochýb, že existoval v prvopočiatku inuitských kultúr pred štyritisíc rokmi.

Dnes nevyplávame na more. Ráno sme prišli k člnu, preplavili sme sa cez zátoku na druhú stranu do tasiilaqského Starého prístavu. Včera ulovené ryby sme vyložili z kovovej prepravky do menších prepraviek, ktoré môžeme obaja prenášať. Tobias vyhodil prázdnu, veľkú kovovú prepravku do zálivu pri móle. Ešte o päť dní je tam, avšak príliv ju odniesol trochu ďalej. Ryby sme odniesli na tržnicu, ktorá je vzdialená od móla asi sto metrov. Dnes je kupecké intermezzo môjho pobytu. Postávame pri pulte s vyloženými rybami. Neponúkame ich kupujúcim, ako v arabskom bazáre, ale mlčky čakáme na kupujúcich. Je tu niekoľko predávajúcich. Kupujúcich je ešte menej, jedna staršia pani a dve ženy v strednom veku. Ryby kupujú len po jednej, nanajvýš po dvoch kusoch. Nevyberajú si, chytia najbližšiu rybu a priamo bez zjednávania ceny ju zaplatia. Lepšiemu obchodu nenapomáha ani exotický, teda európsky výzor Tobiasovho pomocníka pri pulte. Dnes nie je žiadny biznis. Tobias je zjavne znudený. Ako ho poznám, nie je preňho žiadny problém poháňať desať hodín denne psí záprah, kormidlovať čln v každom počasí, ale stáť hodinu na tržnici a predávať ryby, oznamovať cenu, vážiť, baliť a byť odkázaný na vôľu kupujúcich je preňho priam mučením. Vidno to na jeho tvári. Vôbec to nie je pre jeho náтуру. Úlohu predavača vydrží najviac hodinu. Ryby napokon odnesieme a predáme v sirotinci, ktorý je v starej časti osady za prístavom. Kuchárka má z nich radosť, ale cena je zrejme nižšia ako na tržnici, my sme sa však zbavili jednej prepravky plnej rýb.

Je len dopoludnie a máme pred sebou temer celý deň. Prepravíme sa na druhú stranu zátoky ku kotvištiu, vytiahneme z morského dna jedného tuleňa a opäť sa prepravíme do prístavu. Tu si objednáme taxi. Tobias musí niekde ísť, takže preprava tuleňa taxíkom je v mojej réžii. Taxikár je zjavne nervózny, keď vidí, že mokrého tuleňa zdvíham zo zeme a snažím sa ho vyložiť na čistú korbu jeho auta. Niečo mi rýchlo hovorí po dánsky. Aj tento Dán, žijúci v Grónsku, sa správa štandardne, keď domáci nechcú, aby ste im rozumeli, prejdú z angličtiny na dánčinu, lebo predpokladajú, že tento jazyk neovládajú. Rozpráva rýchlo a nervózne, takže mu vôbec nerozumiem, keď si to uvedomí, po čase prechádza na angličtinu. Nervózne mi podáva veľké igelitové vrece, do ktorého s problémami vsuniem tuleňa a až tak ho môžem vyložiť na korbu auta. Nemám vôbec chuť zaplatiť taxikárovi za prevoz zo Starého prístavu na futbalové ihrisku, kde má priateľ uviazaných svojich psov. Dôvodom môjho postoja je jeho neochota zobrať na korbu auta môj náklad – mokrého mŕtveho tuleňa. Chápem ho však, zašpinila by sa mu nákladná plocha jeho auta.

Po nakŕmení psov sa vraciame ku kotvištiu. Vyberáme z dna ešte jedného tuleňa a tentoraz vyplávame do zálivu Kráľa Oskara k Vtáčim ostrovom, kde má lovec na jednom z ostrovov umiestnenú jednu sučku aj s dvomi štencami vo veku asi štyri mesiace. Pomaly sa plavíme medzi mnohými nízkymi skalnatými ostrovmi. Psy nás spozorovali a zvedavo a behajú po skalnatom brehu. Sučka je plachá a nedôverčivá a drží sa v nevelkej vzdialenosti od nás. Je zjavné, že osamelý pobyt na ostrove z nej urobil nedôverčivú voči ľuďom. Štence sú iné, motajú sa nám medzi nohami, obskakujú nás a tešia sa. Lovec rozrezal tuleňovi brucho a niekoľkými ďalšími rezmi ho celého narezal. Opúšťame ostrov, až teraz sa sučka približuje k zdochline a pustí sa do žrania.

Tobias niekde odišiel a ja sa vydávam na prechádzku po Starom meste. V mestskom múzeu si so záujmom celé dve hodiny prezerám historické zbierky artefaktov z kultúr, ktoré sa viažu na oblasť Ammassalik v celej jej histórii osídlenia. Sú tu zreštaurované dva kajaky, stan, predmety každodennej potreby a vari najvzácnejší artefakt je malá soška „lietajúceho medveďa“. V malom oddelení so suvenírmi si chcem kúpiť jednu videokazetu. Najprv však chcem požiadať o malú ukážku, či ma zaujme. Nemôžem ju vzhliadnuť, dostávam odpoveď, nie je to možné. Pásku nekupujem. Pri odchode mi mladá pracovníčka múzea podáva hárok papiera. Ako návštevník mám vyplniť dotazník o mojej spokojnosti s návštevou miesta. Odmietnem to so slovami: „Keď nemôžem vidieť ukážku videokazety, nemôžem vyplniť dotazník!“

Neďaleko múzea sa nachádza prístav. Prístav je zvrchovaným územím a doménou lovcov a rybárov. Kotvia tu ich člny, tu ich opravujú, vyberajú z nich motory, odtiaľto vyplávajú na more, sem sa vracajú s úlovkami, vykladajú ich z člnov, alebo ich nechávajú na noc v člnoch, aby ich nasledujúci deň predali na neďalekej tržnici.

Dnes je tu čulo, je piatok a to je všade v Grónsku významný deň z jedného dôvodu, je to deň vyplácania sociálnych podpôr, na ktorých je závislá časť obyvateľov. Na skaliskách sedí malá skupinka ľudí a popíja. Spoznávam medzi nimi mladú silnú dievčinu, ktorá bola s nami pri kladení rybárskych sietí. Zdravím ju. Pozerá na mňa, ale v jej pohľade nepoznávam žiadny náznak, že sme sa už videli. Vedľa nej sedí starší muž, jeho fyzický vzhľad svedčí o skutočnosti, že už nie je aktívny lovec, ale je aktívny v niečom inom. Sadám si k nemu a začínam rozhovor. „Ako sa menuješ, odkiaľ si?“, je to najčastejšia a zároveň jediná otázka. „Jeg er fra Slovakiet.“ Nezachytí foneticky slovo Slovakiet. „Som zo Slovenska,“ opakujem mu niekoľkokrát. Konečne chápe, že sa jedná asi o krajinu, z ktorej pochádzam, alebo si nechce pripustiť, že nepozná takúto krajinu. Zoberie do ruky kus dreva a kreslí do zeme čiaru.

„I am Eskimo, here is Eskimo,“ (ja som Eskimák, tu je Eskimák), ukazuje na čiaru. Vedľa tejto čiary nakreslí ďalšiu čiaru a pokračuje: „Here is Eskimo, here is Slovakiet, Slovakiet is nobody. Slovakiet nobody.“ Tu je Eskimák, tu je Slovák, Slovensko je nikto, nikto.

Nereagujem a nekomentujem. Pozriem na nápis na múre nad našimi hlavami. Je tam nápis „I fuck police“ a uvažujem, že som sem asi nemal chodiť. Prístav je pracoviskom lovcov a svoje emócie a názory tu vyjadrujú v bezprostrednej podobe, nech sa to týka hocikoho a hocičoho. Radšej sa zdvihnem a odídem. Som asi na nesprávnom mieste v nesprávnom čase.

Vyberám sa na pešiu túru do známej Blomsterdalen (Dolina kvetov). Obchádzam cintorín, ktorý sa nedá obísť, lebo sa nachádza za osadou pri nástupe na túru do doliny. Rozhodnem sa radšej nenavštíviť a neprezrieť si cintorín, dnes bolo už dosť konfliktov s obyvateľstvom a nechcem, aby si niekto vysvetľoval moje fotografovanie, alebo pobyt na cintoríne inak. V grónskych podmienkach sú na hrobách osadené len biele kríže s menom zosnulého a namiesto betónových obrubníkov sú na hrobách kopy nakladených kameňov. Na všetkých krížoch sú zavesené pestrofarebné kytice a vence z umelých kvetov. Trepotajú vo vetre a ticho narážajú o drevené kríže.

Hneď za cintorínom sa vinie popri horskej bystrine vyšliapaný chodník. Bystrina sa vylieva na neveľkej nive do širokého pomalého potoka. Kráčam ďalej k prvému malému jazierku. Obklopujú ho trávnaté svahy. Miesto opisuje vo svojej knihe H. K. Heymann ako miesto, na ktorom v roku 1989 táborili za osadou Tasiilaq a odtiaľto vychádzali do osady na nákupy a na výlety do okolia. Na ďalšej, vyššie položenej planine, sa nachádza jazero, do ktorého sa malým vodopádom vlieva potok, pretekajúci malým kaňonom. Je to najpôsobivejšia časť Doliny kvetov. Nevidím však žiadne kvety, ktoré dali názov tejto časti ostrova Ammassalik. Pôda aj okolité svahy sú pokryté len zoschnutou vegetáciou a pritom v turistických sprievodcoch sa vrelo odporúča navštíviť túto dolinu pre raritu, ktorou je malebný, pestrofarebný koberec plný kvetov. Dnes je posledný augustový deň, v podmienkach tejto zemepisnej šírky už nie je leto, ale jeseň a všetky kvety sú už dávno odkvitnuté a tráva zoschnutá. Je ešte jeden ukazovateľ, že jeseň už nastúpila v tejto zemepisnej výške. V mokradiach už nie je veľa mušiek.

Za ďalším jazerom vystupujem hore svahom na planinu a prejdem na sever. Odtiaľto sa mi z výšky naskytne výhľad na záliv Kráľa Oskara. Som trochu ďalej na západ, nevidím prístav, až keď vystúpim na malý vrchol viac na východe, naskytá sa mi malebný výhľad na osadu Tasiilaq aj so Starým prístavom. Na západe je niekoľko ďalších jazier a malých planín, cez ne sa dá dostať chodníkom, ktorý vedie do osady Ikkatteq.

Dlho sa prechádzam po trávnatých planinách a terasách. Na každej je jazero a kochám sa výhľadmi na skalnaté vrchy nad záverom doliny a na druhej strane zálivu Kráľa Oskara. Na hladine pláva niekoľko bielych ľadových krýh.

V meste stretnem Tobiasa. Bol s člnom na výlete s niekoľkými anglickými turistami vo vzdialenom zálive Giingertivaq. Hľadal ma. Obaja sa ideme pozrieť do obchodu s knihami. Tobias si dá kávičku a ja sa dve hodiny prehrabávam v knihách. Antikvariát je zároveň malou kaviarňou, obchodom so suvenírmi, papiernictvom s kancelárskymi potrebami a miestom na stretnutia pri hracích kartách, čomu slúžia dva malé stoly. Je to jediné miesto v celej osade, okrem hotela, kde si turisti môžu dať kávu. Mám šťastie. V antikvariátnej časti sa nachádza niekoľko skvostov literatúry o pôvodnej inuitskej kultúre. Knihy sa sem asi dostali ako dedičstvo po nejakom nadšencovi laickom antropológovi. Je tu fenomenálna kniha N. H. H. Graburna, taktiež kniha laického antropológa Luciena M. Turnera a knižné vydanie múzejnej kolekcie zbierky R. Amundsena z jeho prechodu Arktídou v rokoch 1903 až 1906. Pri tejto ceste objavil Severozápadnú pasáž a niektoré doposiaľ neznáme inuitské komunity. Pre mňa je cenná tiež pionierska kniha Emila Rosinga o *Qimusseq* (pes) z roku 1978, je to priekopnícka monografia o grónskych psoch. Všetky ďalšie kynologické publikácie o grónskych psoch, či už od I. K. MacRuryho, P. Petersena alebo G. Montcombreaux vyšli až o dvadsať rokov neskôr. Mám šťastie, že som v správnom čase na správnom mieste v tomto antikvariáte a všetky knihy sú ihneď mojim vlastníctvom. Hneď ich kupujem, dávam ich do opatery Tobiasovi a prezerám si ďalšie knihy. Priateľ tu našiel tiež svoju knihu, kúpil si západogrónsky a východogrónsky slovník, teda slovník, podľa ktorého si môže prekladať z jedného dialektu do druhého. Tobias tu stretol svojho priateľa a o knihy viac nemá záujem. Vyťahuje z vrečka karty, myslím, že ich nosí stále so sebou a ja viem, že sa môžem hrať v knihách ešte najmenej hodinu. Rozmýšľam však, ako sa mu darí v kartách. Zaháňam pochmúrne myšlienky, ale verím, že nedá moje knihy do banku, čo sa však môže stať, lebo Grónčania sú vášniví kartári. Nikdy nehrajú len tak. Vždy hrajú o niečo, drobné peniaze, o karabíny pre psov, jednoducho hrajú o všetko, čo majú práve pri sebe.

Dám priateľovi môj nákup a prechádzam sa po osade. Malebné domy sú natreté pestrými farbami. Farba na fasáde domov je udržiavaná. Domy sú postavené, doslova roztrúsené vo svahu a stoja ďaleko jeden od druhého, takže tu neexistujú pravidelné ulice, ale okrem asfaltových ciest ani chodníky a ploty. Len pri jednom dome, z ktorého vyjde mladá žena dánskeho vzhľadu, je plot z pletiva a v ňom skáče maznáčik, ktorý patrí asi najmladšiemu dieťaťu, je to malý biely králik. Vyberiem sa do hotela pozrieť sa, čo je tam od vlašajška nového. Zaujíma ma, aké *tupilaki* ponúkajú na predaj. Mám v pláne doplniť si svoju zbierku o

d'alšie exempláre. Cestou sa zastavujem v remeselníckom družstve, kde pracuje Tobiasov brat. Všetky tupilaky sú ešte v štádiu rozpracovania, ich cena nie je nižšia ako inde. V hoteli ma kolekcia tupilakov trochu sklamala, sú bez mystiky a fantázie, čo ich inak tak charakterizuje a prevláda komerčná, manufaktúrna forma pre turistov. Zrejme tie najlepšie sú už predané. Je pokročilé návštevne obdobie a turistická sezóna sa už skončila. Aj ostatné suveníry, ako napríklad knihy, maľované tanier, rukavice, čiapky, náramky sa mi nevelmi páčia. Chýbajú vyrezávané sošky psích záprahov, drevené masky, krásne náhrdelníky. Objednám si aspoň kávu. Sadnem si do haly hotela, v ktorom som predvčasný stránil jednu marcovú noc. Nič sa tu nezmenilo, chýbajú len sany, ktoré tu boli ako dekorácia. Pristúpi ku mne mladý Grónčan a pýta sa ma, či som tu ubytovaný. Keď mu odpoviem, že nie, upozorňuje ma, že túto kávu tu nemôžem piť.

„Mladý muž,“ odpoviem mu, „ja som si túto kávu objednal, keď mi ju doniesli, ja som ju zaplatil, tak si ju aj vypijem v tomto hoteli!“

Hotelový zariadenec v napätej konverzácii nepokračuje a bez slov odchádza. Dopijem svoju kávu a znechutený čoskoro odchádzam aj ja.

Dlho sa ešte prechádzam po osade. Pri telekomunikačnej budove stretávam skupinu postarších Japoncov s mladým grónskym sprievodcom. Z najvyššieho miesta osady obdivujú panorámu osady a hlboké údolie s jazerom na východe.

Zastavím sa na obecnej úrade v obchode s poštovými známkami. Vo výklade ma upúta niekoľko známok a vojdem do obchodu. Dvere sú otvorené a obrátim sa k jednej z dvoch predavačiek. Tá mi však odpovie, že dnes je zatvorené, otvorené bude zajtra a že musím opustiť obchod.

Dúfam, že zajtra vypadneme z osady, na dnes už stačilo.

Večer prichádzajú k Tobiasovi návštevy. Mladá rodina s tromi deťmi a mladá učiteľka z Kulusuku. Malý chlapec, asi dvojročný, nechce jesť tulenie mäso, ktoré mu otec rozžul v ústach. Chlapec si jedlo vyberie z úst a položí na stôl. Otec mu za toto pacne po rukách. Na scéne by nebolo nič zvláštne, keby sa to neudialo tu. Grónčania sú k deťom veľmi benevolentní a všetko im dovoľia, aspoň také som mal skúsenosti. Po prvýkrát som svedkom, ako rodič potrestá dieťa. Rodičia deti inak netrestajú. Videl som, ako prevracajú stoly a stoličky v reštaurácii, alebo píšú perom po doske stola a rodičia na to nereagovali. Myslím, že tentokrát je to len snaha ukázať sa pred návštevou slušnou európskou výchovou. Deti sú v Grónsku zvrchované bytosti, ktoré nikdy nie sú trestané. Tento prístup vo výchove má korene v mentalite. Deti sú od malička vedené k samostatnosti a sú pripravované na život v týchto prírodných a životných podmienkach. Vo svojom živote sa lovec v budúcnosti bude

musieť samostatne rozhodovať a konať v tých najrôznejších a pre nás nepochopiteľných, ťažkých a zložitých situáciách, v ktorých im môže ísť o život, ako napr. skryť sa pred náhlým vetrom *piteraqa*, ktorý ich zastihne na ceste so psím záprahom, alebo vytiahnuť z trhliny na horskom ľadovci alebo v morskom ľade sane, na ktorých bude sedieť jeho manželka a deti, inokedy zase dostať sa spod hladiny mora alebo vymotať sa z lana po harpúňovaní veľryby, ktorá ho ťahá v kajaku do hĺbočiny, inokedy zase vo vetre *nakajak* zakopať sa v päťmetrovom záveji snehu a prečkať tam týždeň. Samozrejme, toto chlapca čaká, ak si zvolí za svoju profesiu byť lovcem. Pre nás ako predstaviteľov inej kultúry sú to nepochopiteľné situácie, ale v Krajine ľudí sú to niekedy každodenné potencionálne nebezpečenstvá, ktoré lovca zaskočia v jeho živote a dostane sa do mnohých inými situácií.

S mladou učiteľkou vedíme dlhý rozhovor. Vyštudovala učiteľský ústav v hlavnom mesta Grónska Nuuk. Majú dve deti. Jej manžel je lovec, má sedem psov, jej však vadí zavíjanie psov v dobe, keď sučky sú v ruji. Vtedy všetky psy v osade, je ich asi tritisíc, vyjadrujú svoju túžbu po láske zavíjaním. Začne jeden a ostatné sú s jeho túžbou solidárne a pridávajú sa k nemu.

Aj dnes bol na grónske pomery veľmi horúci deň, teplota dosiahla až 15 stupňov Celzia. Moja známa si veľmi sťažuje na teplo. Pre miestnych ľudí je to naozaj vysoká teplota, s ktorou sa stretávajú niekoľkokrát do roka. Diskutujeme aj o probléme alkoholizmu, ktorý ju veľmi trápi u jej spoluobčanov a živo sa zaujíma o naše reálie.

V prielive Tarsukattaq

Je zatiahnutá obloha a fúka. Obliekam si troje nohavíc, páperovú vetrovku a navrch pršiplášť. Prvýkrát mi nie je zima.

Za hmlistého počasia vplávame do mohutného zálivu Angmagsalik a po niekoľkých hodinách sa dostávame k osade Kuumiut. Nezastavujeme však v osade, máme lovecké plány. Tobias zastavuje čln oproti osade na mieste Kiigtaajik. Breh tu spadá k moru strmým skalným zrázom, po ktorom šplháme do výšky asi desať metrov a tu lovec dlho sedí na skalách a ďalekohľadom pátra po narvaloch. Ja sa k nemu pridávam, nemám ďalekohľad, snažím sa v kamere pozorovať morskú hladinu. Nemám však takú trpezlivosť ako on. Vydávam sa na prechádzku po okolí. V malej dolinke pod skalami nachádzam eskimácke ruiny osady zo starých čias. V zemi je jasne vidieť systém skalných kruhov, ktoré tvorili kamenné základy zimných domov starých obyvateľov. Na zemi po okolí sa povaluje niekoľko vybielených kostí tuleňov, rebier a stavcov bez výčnelkov.

Prechádzam sa po historických ruinách starej osady. Obyvatelia si zvolili za svoje sídlo veľmi výhodné miesto. Piesčitý svah bez skál sa pri osade plytko zvažuje do mora, takže starí Inuiti mali dobrý prístup k moru a mohli ľahko nastúpiť a vystúpiť do kajakov a umiakov. Z východu od mora je osada chránená malým skalnatým svahom, z ktorého je dobrý výhľad na všetky svetové strany. Na západe ústi záliv Ikerasaalaq, ďalej na sever Tasiilaq a záliv Qinnertivaq, na východe sa nachádza prieliv Tarsukattaq a prieliv Ikaasak a za ním záliv Sermiliqaaq. K Sermiliqaaq sa viaže povest' o mocnom zaklínačovi a kúzelníkovi, ktorý mal niekoľko pomocných duchov, ako boli Qartimaitoq, Ajargissak a sám najmocnejší Tornarssuaq. Podľa rozloženia osady pri zálivoch a prielivoch usudzujem, že toto miesto je križovatkou migrujúcich veľrýb. Všetky ruiny osád, ktoré som navštívil počas mojich ciest v tejto krajine, sú umiestnené nad hladinou mora tak, aby bol z nich dobrý výhľad na more a zároveň dobrý prístup k moru z kajakov a umiakov z malého plytkého piesčitého brehu. Asi to má význam aj v tom, že vyššie nad morom nie je taká vlhkosť od mora. Dôležité je tiež výška prílivu.

Historické ruiny tvorí systém kruhových kamenných základov, ktorý pozostáva z jedného väčšieho domu a troch menších domov, pričom menšie sú spojené vchodmi s najväčším domom. Väčší dom bol spoločný pre rodiny, ktoré obývali ostatné menšie prepojené domy. Do tohto systému sa vchádzalo jedným spoločným vchodom do najväčšieho domu, ktorý je, ako všetky domy, temer meter pod úrovňou zeme. Vchod je vyššie ako kruhové základy domov, ktoré sú zasadené do zeme asi tri štvrté metra pod úrovňou terénu. Celý zimný dom je zasadený hlbšie oproti okolitému terénu, avšak počas rokov vietor zanesol aj domy nánosmi zeminy. Veľký kruh má priemer asi tri metre a priemery menších kruhov sú necelé dva metre. Ľudia v minulosti museli byť malého vzrastu a v malých stavbách sa dalo asi lepšie udržať teplo. Na kamenných kruhových základoch boli postavené strechy. Konštrukcie striech tvorili veľrybie kosti, rohy narvalov a naplavené kusy dreva a na nich boli natiahnuté stanové plachty z tuleních koží, ktoré sa v lete používali na prikrytie stanovvej konštrukcie. Táto osada bola asi v minulosti významným sídlom, ale nemožnosť pristávania a zakotvenia veľkých lodí spôsobila, že v súčasnosti na význame nadobudla osada Kuumiut oproti na druhom brehu prielivu.

Nedáľeko osady Kuumiut stretávame domácich lovcov na motorových člnoch. Ani oni nič doposiaľ neulovili. Nedáľeko osady pláva veľká veľryba vráskavec. Táto veľryba sa však nesmie loviť. Filmujem jej dve vynorenia a viac jej nevenujeme pozornosť. Dnes sa neplavíme ďalej sever. Oblasti ležiace ďalej na sever sú už asi loviskami obyvateľov z osady Serligaaq.

Obyvatelia Grónska majú neobmedzené medzinárodne uznané tradičné domorodé práva na lov veľrýb, tak isto ako ostatné pôvodné obyvateľstvo americkej a kanadskej časti Arktídy. Je to tiež vysvetlenie aktivít pri mojom tohoročnom pobyte. Toto právo sa však vzťahuje len na malé veľryby, ako sú narvaly a veľryby biele (belugy) a nevzťahuje sa na ostatné veľké druhy veľrýb. Lov veľkých veľrýb je regulovaný a licencie vydávajú komunálne úrady. V roku 2000 sa vydalo pre komúnu Tasiilag len pätnásť licencií na lov veľkých veľrýb. Je to oblasť, ktorá predstavuje územie o dĺžke vyše osemsto kilometrov pobrežia a zahŕňa päť osád o počte 2 600 obyvateľov. Grónčania mohli do roku 2006 voľne loviť tiež ľadové medvede a malé veľryby bez obmedzenia. Regulovaný je tiež lov tura pižmového a mrožov, ktorých môže lovec ročne uloviť štyri kusy. Ostatné lovné zvieratá môžu domorodci loviť bez povolenia a obmedzenia. Tieto obmedzenia zaviedla autonómna grónska vláda. Ryby sa nemôžu loviť v ich neresiskách. Miesta výterov rýb sú označené na mapách a žiadny lovec tam nesmie klást siete.

Lovcom môže byť každý, kto má potrebný výstroj a výzbroj ako čln, pušku, psí záprah, siete, harpúny, kajaky a ďalšie. Nie je podmienka, aby boli lovci organizovaní v dobrovoľných poľovníckych občianskych združeniach, spĺňali zákonné podmienky a skladali skúšky. Lov okrem uvedených predpisov nepodlieha žiadnym iným právnym normám a nie sú definované ani vymedzené žiadne štatúty poľovníka, podmienky na udelenie štátnej licencie poľovníka, ani poľovné revíry a pravidlá ich obhospodarovania, využitia a poľovania v nich, ako v našich podmienkach. Puška sa dá voľne kúpiť v zmiešaných obchodoch, niekedy je oddelenie loveckých pušiek pri potravinách.

Vplávame hlboko do zálivu Tarsukattaq. Aj tu robíme zástavku a opäť sa štvoráme hore strmými skalami, ktoré vystupujú priamo od morskej hladiny. Skaly nie sú ostré, sú obrúsené tlakom ľadovcov do oblých tvarov. Záliv sa stráca v diaľke a v hmle. Opäť celý deň nevidíme žiadnu zver. Záliv končí plytkým pobrežím z naplaveného drobného štrku, ktorý tam naniesla malá rieka. Z pobrežných strmých skál sme vyplašili krdel' morských vtákov. Vôbec vidím veľmi málo vtákov. Myslel som, že arktický svet je bohatší na vtáctvo. Na grónske pomery je už začiatok jesene a vtáky už odleteli na juh. Tento krdel' dlho letí nad morskou hladinou, kým si znovu nenájdu miesto na sedenie.

Našou ďalšou zastávkou je malý mys v prielive Ikaasak. Pozorovanie je opäť bez výsledku. Dnes stretávame na mori len niekoľko člnov s osádkami na love, ale nevidíme žiadne malé veľryby. Lovci z člnov tiež ešte nevideli žiadnu korisť. Vyzerá to tak, že malé veľryby tohto roku zmenili čas migrácie. Tohto roku sa začína ťah veľrýb neskôr. V minulosti, po iné roky, sa jesenná migrácia začínala v tomto období a všetci lovci, ktorí

vlastnili člny, vyplávali na lov. Zrejme táto zmena migrácie je ovplyvnená klimatickými zmenami a otepľovaním, ktoré sa takto prejavujú na živote veľrýb.

Do Tasiilagu sa vraciame neskoro večer. Na večeru máme *matag* a údené *ammasaty*, sú to malé rybky, ktoré sa tu v minulosti vyskytovali vo veľkých množstvách a dali tejto oblasti aj názov Angmangssalik (Amassalik). Tretím chodom dnešnej večere sú varené tulenie črevá, ktoré sú skutočnou delikatesou grónskej kuchyne. Tuleň má veľmi dlhé, tenké, ale pritom pomerne hrubostenné črevo. Črevá sa nevaria dlho, asi štvrt' hodiny. Po uvarení sú mäkké, veľmi jemné a chutné a na moje prekvapenie necítiť ich rybinou, ako tulenie mäso.

Máme opäť návštevu. Tobiasov brat a mladý manželský pár, ktorý tu už bol. Deťom dávam čokoládu a žuvačky. Na tvárach sa im rozžiaril úsmev a pritom, ako mi oznamuje ich matka, ušetrili si čokoládu, ktorú som im dal pri minulej návšteve. Dán však nie je vôbec zhovorčivý. Tobias mu ukazuje roh narvala, ktorého ulovil vlni a ponúka ho návšteve na predaj za štyritisíc dánskych korún. Dán však evidentne neprejavuje záujem a nevidí v narvaľom rohu ekvivalentnú hodnotu oproti ponúkanej cene.

Brat priniesol dva vypracované veľrybie stavce o veľkosti asi štyridsať centimetrov. Na oboch sú vyryté motívy a to expresívne tváre s typickými črtami severskej zádumčivosti a melanchólie. Tváre majú antropomorfné črty, pričom články stavcov pripomínajú vtáacie krídla, avšak celý výtvor komplexne nie je zobrazením človeka, nie je to ani vtáci motív, hoci z oboch má niektoré črty. Stavec predstavuje lietajúcu bytosť. Vyjadruje túžbu a ideu vzniesť sa a lietať. Táto idea sa vyskytuje v ústnej slovesnosti, aj v materiálnej kultúre v historických kultúrnych artefaktoch vo všetkých inuitských kultúrach ako soška lietajúceho medveďa. Dnes v inuitských reáliách v súčasnom insitnom umení sa vyskytuje lietajúca bytosť v podobe masky, inokedy ako maľba na plátne alebo rytina na veľrybom stavci. Schopnosť lietať mal samozrejme len šaman, grónsky *angagog* (*anggaug*), pri svojich cestách s duchovných poslaním, ktorých cieľom bolo dosiahnuť sociálne dobro pre svojich súkmeňovcov. Pozoruhodné a neporovnateľné s inými kultúrami je, že tieto umelecké predmety sa vyrábajú v dvoch podobných prevedeniach a Tobiasov brat priniesol tiež dva stavce. Myslel som si, že pre mňa je určený ako dar len jeden stavec – lietajúca bytosť. Veľrybie stavce cítiť ešte rybinou, lebo sú ešte spracované nedávno. Tobias ich zavesil na zábradlie verandy pred vchodovými dverami, aby sa vyvetrali a stratili pach rýb. Spočiatku nedôverčivo pozerám na jeho konanie a pochybujem, či ich tam ešte neskôr nájdem. Spomenul som si však na situácie, keď som po minulé roky nechával svoju cestovateľskú batožinu v prázdnych domoch na kraji osady celú noc a ráno som si našiel všetku batožinu, nič mi nezmizlo. Raz nejaký zvedavec poprehadzoval vec z ruksaku. V Grónsku sa domy nezamykajú. V skutočnosti sa oba veľrybie

stavce vetrali počas celého môjho pobytu vonku. Samozrejme som rozmýšľal v našich reáliách a obával som sa ich krádeže. Denne som prechádzal popri nich počas môjho tassilaqského pobytu a vždy som si pohľadom skontroloval, hlavne či tam ešte sú a vyberal som si, ktorý sa mi zdá byť krajším a pre ktorý si rozhodnem, keď mi bude darovaný aj fyzicky. Pri odchode som dostal však oba predmety. Pre nás je to zvláštne dostať dva identické dary. V obchodoch so suvenírmi predávajú vždy spolu dva suveníry, napríklad dva náramky, dva náhrdelníky, alebo dve drevené kultové masky. Cenovka je uvedená spoločne pre oba predmety. Za cenu jedného dostávam dva predmety. Chcel som si kúpiť jeden náhrdelník, avšak predavačka mi ponúkla vždy dva. Taktiež drevenú masku som chcel len jednu, kúpil som si dve. Nechápal som, prečo mi predávajú všetko v dvoch kusoch za jednu cenu, hoci som chcel kúpiť a zaplatil som za jeden kus. Neskôr som pochopil, že v cene sú dva kusy suveníru. V Grónsku nedostať kúpiť jeden náhrdelník, jeden náramok, vždy sa predávajú spolu dva, pre kupujúceho a samozrejme pre jeho manželku. Vysvetlenie je však jednoduché. Táto dualita vyjadruje spojenie muža a ženy. Podľa tradičnej mentality on, ani ona, nemôžu existovať samostatne jeden bez druhého. Tvoria jednotu, ktorá je však vnútorne prísne diferencovaná na základe deľby práce, ekonomickej činnosti a plnenia sexuálnych funkcií. Vždy sú spolu, idú spolu celú cestu životom a myšlienka osamoteného človeka bez partnera je pre túto kultúru neznáma. Nik nemôže byť sám. Rozvodov je málo, temer neexistujú. Veď každý turista má manželku, ktorej prinesie úlovok na spracovanie, nik nemôže žiť sám, aspoň v týchto environmentálnych podmienkach a Grónčana si myslia, že je to aj v iných kultúrach a oblastiach. Idea sociálnej súdržnosti a vysoká spoločenská hodnota partnerského vzťahu muža a ženy sa prejavuje a symbolizujú ich aj tieto suveníry. Muž a žena patria od prírody k sebe, rozlišujú sa a dopĺňajú sa a dieťa potrebuje oboch, preto tu niet slobodných mamičiek a opustených mužov. Sirotky si berú k sebe príbuzní, i keď existujú sirotince. Tu nikto nedokazuje, že si vystačí a môže žiť sám. V opačnom prípade by mohol skončiť ako *givitut* (vydedenec, samotár) vo fyzickom zmysle sám v drsnej prírode, alebo prinajlepšom v psychickom zmysle toho pojmu sám medzi ľuďmi. Princípy sociálnej súdržnosti pôsobili, že nik nebol sám, či už vdova, slobodná matka, sirota alebo vdovec. Párový vzťah je v grónskej spoločnosti bežným, zatiaľ čo v našej kultúre sa presadzuje model nežit' v párovom vzťahu, napríklad v Kodani žije 52% obyvateľov mimo párového vzťahu. Polárna krajina sa nespája s individuom a samotou jednotlivca, práve naopak, Arktída spája ľudí do kolektívu, čo je opačný princíp, ako v iných kultúrach.

Ani ja nemôžem dostať len jeden stavec a nemôžem priniesť len jeden dar, veď určite mám doma ženu. Z uvedených dôvodov dostanete ako dar oba predmety. Platí to aj naopak, keď niekomu darujete dar, treba vždy darovať dva predmety, najlepšie dva rovnaké predmety.

V obchode so suvenírmi sa predávajú spolu dva náhrdelníky, ktoré v minulosti mali funkciu amuletov, iné kultové predmety, ktoré mali chrániť svojho nositeľa pred transcendentálnymi silami, zlými duchmi, tupilakmi a zlou mágiou iných ľudí. Ku dnešnému dňu sa tieto predstavy zachovali v materiálnej podobe a prešli však kultúrnou zmenou. Nezanikli, ale zmenili svoju funkciu a sú výlučne okrasným doplnkom oblečenia, suvenírmi a darmi a ako doplnky oblečenia a vytvárajú imidž nositeľa. Grónčania radi nosia kostené náhrdelníky s vyrezávanými motívami.

Večer navštevujem ešte Róberta Peroniho v jeho Red House. Má tu obchodné rokovanie s podnikateľom z Isortogu, ja sa rozprávam s poľskou turistkou, ktorá je tu aj so svojim šesťročným chlapcom. Dnes som sa nedostal k rozhovoru s Róbertom.

K mojim domácim sa vraciam v dobe, keď obaja už spia. Majú otvorené dvere do spálne. Aj tejto noci, ako každú noc, z ich spálne vychádza svetlo. Je to starý zvyk z dávnych dôb, ktorý sa zachoval v mentalite Grónčanov dodnes. V minulosti svetlo z tukovej lampy svietilo v letnom stane, aj v zimnom dome celú noc a deň a ani súčasná mentalita Grónčanov sa nezaobíde bez nočného svetla z elektrickej lampy. Zapnem televízor a stiahnem zvuk, aby som ich nerušil. Práve beží fascinujúci grónsky dokumentárny film o veľrybách. Mohutné cicavce sa vynárajú z vody, prednou časťou tela vyskočia z vody, vo vzduchu sa točia na chrbát a padajú do mora, pričom naokolo strieka množstvo vody. Inokedy pri ponáraní kolmo do vody chvosty vysoko vytŕčajú k oblohe a mohutne nimi plesnú o hladinu. Sú to ich svadobné hry v čase párenia. Zoberiem si z kuchyne uvarené tulenie črevá, konzumujem ich a sledujem unikátne zábery veľrýb. V tejto dobe sa vedú o nich mnohé, ak nie všetky, rozhovory, o veľrybách bežia filmy v televízii, obyvateľstvo žije v prípravách na lov a v očakávaní ich príchodu. Všetka činnosť, príprava člnov, harpún, kajakov, pušiek je na ne sústredená, ale ony ešte nie a nie priplávať. Možno zajtra. Unavený a v očakávaní budúceho dňa idem spať.

Cesta na juh do zálivu Ikertivaq

Po neúspešnom pátraní po veľrybách v oblastiach medzi osadou Kuumiut a zálivom Sermilik sa Tobias rozhodne, že sa vydáme sa na dlhší lov tentoraz do vzdialenejších oblastí a na viacej dní. V prístavnej pekárni nakupujeme chlieb, veľa sladkostí a nátierky na chlieb.

Na čln naložíme výstroj na táborenie, stany a spacie vaky a Ituek prehliada harpúnu. Ostrí jej železnú špičku, kontroluje funkciu nastavca, vrhača a hrotu a preskúša mechanizmus oddelenia hrotu harpúny. K obvyklému výstroju, ktorý sme mali doteraz, pribudne na palube člna jeden kajak. Kajak je dlhší ako čln a čiastočne z neho trčí. Chystá sa niečo veľké. V prístave stretávame Tobiasových priateľov z Francúzska. Práve preplávali celý oceán z Európy na neveľkej dvojst'ážovej plachetnici. Teraz sa idú ubytovať a odpočinúť. Krátko sa ešte rozprávame. S jedným vedím rozhovor rusky, jeho rodičia sú pôvodom ruskí emigranti. Natankujeme plné nádrže a jednu veľkú bandasku pohonnými hmotami.

Vyplávame za pekného počasia. Hladina v zálive je pokojná, ale keď vyplávame z ústia zálivu na otvorené more, dostávame sa do nevysokých, ale dlhých vln. Stáčame na juh, míňame tasiilaqskú skalú a pokračujeme popri pobreží k ústi zálivu Sermilik. Stretávame niekoľko malých motorových loveckých člnov, všetky majú na palubách kajaky. Aj oni sú na loveckých výpravách. V ústí zálivu sa striedavo vynára a ponára pár tuleňov, ale lovec si ich nevšimá a sústredene manévruje člnom medzi množstvom ľadovcových krýh.

Krajina medzi osadou Tasiilaq a ústím zálivu Sermilik je hornatá a skalnaté brehy vystupujú z mora. Niektoré skaly sú žltej farby. Krajina má alpský charakter s alpínskym vegetačným pásom, ktoré vystupuje priamo od hladiny mora. Preplávame ústie zálivu Sermilik a pokračujeme na juh. Krajina od zálivu Sermilik k osade Isortoq je vizuálne iná. Brehy nie sú také strmé a vrchy sú zaoblené a nedosahujú výšku ako doposiaľ a celá krajina pôsobí veľmi plocho a nie horským dojmom. Pobrežie je tu viac členité, míňame a plavíme sa popri množstve menších ostrovov, polostrovov, cez prielivy a míňame množstvo zálivov rôznej veľkosti.

Zastavujeme v jednom z nespočetných zálivov. V malej zátok vyťahujeme na breh bandasku s palivom. Tobias práve tu vlni ulovil narvala a neskôr tu bude loviť aj tohto roku. Na jednom z nespočetných ostrovov nás víta niekoľko psov. Radostne bežia popri brehu s naším člnom. Sú tu umiestnené počas leta.

Za jedným výbežkom skalnatého brehu sa nám otvorí výhľad na veľký otvorený záliv. Na začiatku zálivu, asi pol kilometra od nás, končí širokým splazom v mori majestátny, mýtický Sermersuaq (Grónsky ľadovec). Je prenikavo biely, v diaľke na obzore v iskrivom slnku jeho belosť kontrastne žiari pod modrou oblohou. Pri plavbe v tejto oblasti sa nám niekoľkokrát v diaľke na horizonte objavuje majestátna vysoká plochá ľadová planina, je to mohutný rozložitý grónsky ľadovec. Záliv prekonáme najkratšou cestou po otvorenom mori a plavíme sa pomedzi početné prielivy a ostrovy. Onedlho sa blížime k osade Isortoq. Osada má malý prístav s mólom vysoké päť metrov nad hladinou, je privysoké pre lovecké člny. Na breh sa

šplháme po rebríku. Osada nie je taká malebná ako ostatné osady na severe. Domy v tejto osade nie sú také farebné ako v Tasiilaq. Farby na stenách opadali a pôsobia zanedbano a chudobne. V minulosti boli natreté rôznymi pestrými farbami, ako domy v iných osadách, ale časom farba opadla a už nebola obnovená. Osada je mimo záujmu cestovných kancelárií. Leží ďaleko od stredísk cestovného ruchu od Kulusuku a Tasiilaq a turistom nemá ponúknuť ani farebný kolorit domov, ktorý je taký typický pre ostatné osady. Je ďaleko a cesta s klientmi tam a späť by trvala dlho a sú drahé. Osada nemá ani žiadne ubytovanie pre turistov. V osade nakupujeme ešte ďalšie potraviny a pokračujeme v ceste. Neplávame popri pobreží, dva veľké zálivy križujeme najkratšou cestou na hranici s otvoreným morom. Vlny sú tu podstatne väčšie a dlhšie, ako doposiaľ.

Vpravo v diaľke v ústí prvého zálivu Isertup Kangertivak vidíme opäť Grónsky ľadovec, na tomto mieste spadá priamo do mora. Jeho čelo je však omnoho širšie, ako sme ho míňali dosiaľ. Tento splaz má šírkou možno dva - tri kilometre. Na tomto mieste vystupujú polárni alpinisti na ľadovec a tu začínajú svoj prechod grónskeho ľadovca (crossing) . Podľa veľkosti vln usudzujem, že sme vlastne na otvorenom mori. Po čase sa blížime k ľadovcovej triešti, ktorá pozostáva z množstva malých a väčších kryh a najrôznejších drobných úlomkov ľadu. Vytláčané sú na otvorené more z veľkého zálivu. Ľadové pole je husté a člnom musíme roztláčať ľadovú triešť, aby sme sa pohli dopredu. Táto ľadová bariéra nie je však veľká, ani široká. Hlbšie v zálive už nie sú ľadovce tak husto a nie sú tam žiadne polia ľadovcovej triešte.

Sme na lovisku narvalov v zálive Ikertivaq. Na niektorých mapách je uvedený názov Ikersuaq. Stretávame dva člny. Ich posádka je tiež na love. Svedčia o tom kajaky, ktoré majú na palubách. Jeden z člnov je lanom priviazaný k veľkej kryhe. Zastavujeme pri boku člna a vystupujeme na palubu. Lovci konzumujú akési jedlo. Spoznávam *matag*, čo vo mne vyvoláva nadšenie a úsmev. Majiteľ toho jedla to ešte nevie. Ponúkajú nás kusom kože netušiac, že si tým umenšuje svoj majetok. Myslím, že čoskoro oľutujú svoje pohostinné gesto. Odkrajujeme si z kusa kože, ktorá putuje z jedných rúk do druhých. Konzumujeme ho grónskym spôsobom bez chleba a bez akejkoľvek prílohy. Koža niekoľkokrát vymenila konzumentov. Po čase sa kus matakú zmenšuje a jeho úplnému zmiznutiu v našich žalúdkoch urobí rázny koniec jeho majiteľ, ktorý mi ho jednoducho zoberie z rúk. Vzdľahujeme sa od člna. Vo vzdialenosti päť metrov nám jeden z lovcov ukazuje nejaké gesto, alebo to patrí mne?. Zdvihol ruku so zovretou päťou s dvomi vztýčenými prstami – malíčkom a ukazovákom...

Onedlho Tobias zastavuje čln a zakotví ho k veľkej kryhe, ktorá má výšku okolo desať metrov. Všetci traja vystupujeme na vrch kryhy. Odtiaľto je lepší výhľad na okolie. Muži dlho pátrajú ďalekohľadmi po hladine zálivu. Na jednej malej plochej kryhe neďaleko od nás spí veľký tuleň a dva menšie šantia na hladine. Lovci im však nevenujú pozornosť. Zastavovanie, šplhanie na kryhy a skaly na brehu sa opakuje niekoľkokrát. Ja mám aspoň dobrý výhľad do krajiny a filmujem okolie. Pri jednej zastávke Tobias zaspal na plochej skale, je unavený. Po čase sa z východu nasúva hradba oblačnosti.

Na východe visia nad morom ťažké sivočierne mraky v tvare cigary a nad nimi je jasná obloha. Pomaly sa sivá hradba mrakov a oblačnosti nasúva až k nám a zaťahuje celú oblohu nad nami. Tieto oblaky z východu od mora zvestujú zmenu počasia. Asi o dve hodiny z nízkej oblačnosti začína drobný dážď. Gróni tomuto meteorologickému javu hovoria *nakajak* (*neggajaag*), ide o dážď s vetrom, ktorý fúka od mora a v oblasti Ammassaliku zo severovýchodu. Nakajag zase na jar prináša množstvo snehových zrážok. Oblasť Ammassalik má v septembri 5 000 milimetrov zrážok a v januári 11 000 milimetrov. Dážď môže trvať až týždeň. Dážď padá Tobiasovi do tváre a zobudí ho. Obdivujem túto jeho schopnosť znášať chlad. Ja nie som schopný si ani len sadnúť na studenú skalú a celý čas, pokiaľ on spí, ja stojím. Sú štyri hodiny poobede a my pokračujeme v pátraní po veľrybách. Na jednej kryhe spí veľký tuleň grónsky. Od ostatných druhov tuleňov sa ľahko rozpozna podľa tmavých škvrn na koži. Keď nás zbadá, majestátne, pomaly a bez paniky sa zošmykne z kryhy a ponorí do vody. Stále prší a my ešte štyri hodiny križujeme záliv a často vystupujeme na breh, alebo na kryhy.

Už za súmraku vplávame do malej zátoky na ostrove Ikaasaalik, ktorý susedí s ostrovom Qivdlaq (Danenborgs Ø) na južnej strane ústia zálivu Ikertivaq (Ikersuaq). Globálny pozičný systém ukazuje naše súradnice 65 stupeň 26 minútu 27“ s. z. š. a 039 stupeň 36 minútu 84“ z. z. d. Ostrov Danenborgs má svoje miesto v histórii objavovania východného pobrežia Grónska. V roku 1829 W. A. Graah objavil tento ostrov a tým dosiahol najsevernejší bod svojej expedície. Až roku 1884 G. Holm objavil Angmagsalik, ktorý leží vyše 100 kilometrov severnejšie. Na ceste sme už desať hodín. Na skalnatom brehu malého zálivu je postavená malá poľovnícka chatka z preglejky. Všetky štyri rohy chaty sú lanami ukotvené o okolité skaly, aby ju vietor neunesol. Je to typická lovecká chatka s rozmermi asi 4 x 6 metrov. Takéto chaty sú roztrúsené po celom pobreží obývaného Grónska. Vzdialené sú od seba asi dvadsať kilometrov a lovci ich dobre poznajú. Vybudovali ich na svoje náklady miestne komunálne úrady. Slúžia lovcem na prenocovanie pri lovoch a na cestách, keď sa zmení počasie a nemôžu cestovať ďalej, poskytujú nevyhnutnú ochranu. Chatka je plná ľudí.

Jedna rodina je tu aj s deťmi, dve sú ešte malé, dve deti by už asi mali byť v škole. V neďalekej malej zátokke, ktorá je chránená od mora aj od zálivu, kotví päť člnov. Niekoľko kajakov je vytiahnutých na breh.

Neďaleko od chaty je uviazaná na reťazi malá drobná sučka a okolo nej sa motajú dve asi trojmesačné šteniatka. Sučka sa skrýva pred dažďom pod bridlicový previs, ale štencom dážd' nevadí, neustále sa túlajú po okolí a hľadajú si niečo na zjedenie a spoznávajú okolie. V okolí na zemi sú pohodené dva úlovky malých tuleňov, stiahnutých z kože, takže štence majú čo žrať. Koža je starostlivo stiahnutá, ale tulene nie sú rozobraté. Bez kože vyzerajú podivne, ako dve malé prasiatka.

Varíme si čaj, jeme sladké kekсы a sušíme si mokré oblečenie, tak ako všetci v chate. Muži sa rozprávajú a ženy a deti počúvajú. Niektoré deti sa hrajú a jedno z nich si číta v školskej učebnici, ktorú tu má so sebou. Muži sa postupne sa striedajú v monológoch. Keď má muž slovo, ostatní ho bez prerušenia pozor počúvajú a keď dokončí, ostatní sa srdečne smejú. Monológ dopĺňajú živými gestami. Podľa gest rúk a mimiky usudzujem, že ich monológy a posunky sa týkajú lovu. Podrobne popisujú priebeh lovu, správanie zvierat, či bol lov úspešný, alebo nie, ako sa správalo zasiahnuté zviera. Lovci vedia do detailov popisovať lov a všetky jeho okolnosti doplniť gestami rúk.

Až neskoro večer sa zábava blíži ku koncu. Vonku je ešte šero, ale v tejto dobe je šero ešte o polnoci. Niektorí muži vyšli von, aby si vystreli kľby. S rukami vo vreckách, s čiapkami nakrivo, alebo kapucňami hlboko nasadenými na očiach sa ležérne sa opierajú o stenu chatky a fajčia. Pokračujú v hovore, pričom si nevyberajú cigarety z úst. Dážd' neustále bije z boku do náveternej strany chaty a steká po jej stenách. Ukazujem im fotografiu mojich psov. Sú prekvapení a vypytujú sa, či sú v mojej domovine ľadovce. Pýtam sa na narvaly, prečo sa ešte neukázali. Muži bezvýznamne krčia plecami, takáto situácia tu nie je prvú loveckú sezónu. Na budúci rok plánujú vyplávať na sever do vzdialených zálivov, možno až do Kangertiktivatsiaq alebo až do vzdialeného zálivu Kangerdlugssuaq, ktorý leží už bližšie pre obyvateľov Scoresby Sundu, Ittoqqortoormiit, ktorý je vzdialený 840 kilometrov vysoko na severe. Cesta tam im bude trvať tri dni. Považujú to za dobré riešenie.

Chatka je plná ľudí a preto si ja s Tobiasom v noci stavíme stan na malej skalnatej plošinke nad chatou. Mám pod sebou dve karimatky, takže necítim skaly podo mnou. Unavený rýchlo zaspávam. Nevadí mi ani hustý dážd', ktorý bubnuje na stenu stanu. V noci sa zobudím. Stan rozzipšujem bez problémov, ale trvá mi, kým si nájdem vibramky. Je noc, ale nie je tma. Šero pohlcuje vzdialené okolie, ktoré vidím len v nejasných kontúrach, ale najbližšie ľadovcové kryhy a neďaleký breh je vidno temer ako cez deň. V noci je všetko šedé, niet inej farby.

Taktiež more je bez farby. Vietor ustal, je ticho, len dážď husto padá na pokojnú hladinu. Všade je pokoj a klúd. Obe šteniatka sa potulujú po okolí, hľadajú potravu a keď ma zbadajú, bežia ku mne. Sklamané, že im nič nedávam, sa vzdávajú. Ľadovcové kryhy v zálive sa ticho hompálajú na hladine. Neďaleko od chaty na vyčnievajúcej skale sedí morská čajka. Jej biela silueta sa vyníma na šedom pozadí hmly. Dážď vytvára malé potôčiky, ktoré po skalách, ticho šumiac, stekajú do mora. Vyjdem na skalné pobrežie, ktoré strmo asi päť metrov vystupuje nad hladinou mora. Z tejto výšky v krištáľovo čistej vode vidím aj tie časti ľadovcových krýh, ktoré sú pod hladinou, presne a zreteľne rozoznávam ich tvar a veľkosť pod vodou. Ponorené časti krýh sú tmavomodrej farby a majú oblé pravidelné tvary a strmé steny. Odhadujem, že pod hladinou sa nachádza väčšia časť krýh, asi dve tretiny.

Nakajaq pokračuje a trvá počas celých týchto dní. V chatke sa tlačíme desiati a to lovci, ženy a deti. Muži, keď nie sú na mori, spia, alebo sa rozprávajú. Pijem sladkú kávu a litre čaju. Vonku sa zdvihol vietor.

„Malý nakajak vystriedal veľký nakajak,“ hovorí mi Tobias.

Takéto množstvo zrážok nie je pre túto oblasť žiadnou výnimkou. Známy je prípad záchrany rodiny lovca Paakannag Ignautiussena v marci roku 1983 v oblasti Umivik, ktorá sa nachádza neďaleko na juh od oblasti, v ktorej my teraz pátrame po narvaloch. Lovcovej rodine došli zásoby potravín a pre množstvo snehu, ktorý priniesol *nakajak*, sa nemohol dostať k svojmu susedovi. Po ústupe počasia *nakajak* ho po siedmich dňoch zachránil vrtuľník.

Horšia ako vietor je však vlhkosť, ktorá preniká do oblečenia, všetkých vecí a čo je najhoršie - do spacieho vaku. Tu v chatke je príjemne teplo a hlavne sucho. Sedím len v tričku a suším si spací vak nad cestovnými varičmi, ktoré sú v prevádzke celý deň. Hlavne, že tu nie žiadny chlad a žiadna vlhkosť.

Medzitým priplávali ďalšie člny. V malej zátokke pod chatou je ich teraz spolu zakotvených sedem. Primerane k nim sa zväčšil tiež počet obyvateľov chaty.

Ráno je na hladine tenká vrstva ľadu. Hladina je pokrytá hustou ľadovcovou a ľadovou triešťou. Po čase sa more silno vzdúva. Kryhy sa hompálajú okolo svojho ťažiska, ich okraje sa na jednom konci ponárajú pod hladinu a na opačnom konci vyzdvihujú do výšky dva metre nad hladinu ponoru, pričom po ich stenách stekajú prúdy vody, ktorá sa nabrala na ne pri ponorení. Vzdúvanie mora je asi dozvukom odtrhu ľadovcových krýh z pevninského ľadovca, ale je možné, že je to dozvuk búrky na otvorenom mori.

Rodina s deťmi, ktorá bola v chatke pred nami, si balí všetky veci a odchádza. S nimi odplávajú ešte dva člny a v hmle sa strácajú v šere za ľadovými kryhami. Ešte dlho počujem,

ako hluk ich člnov prerušuje tichý dážď na pokojnej krajine, ale pre hmlu ich už nevidím. V chatke je teraz miesta a aj my sa môžeme nasťahovať do nej aj na noc na zvyšok pobytu a dostávam svoju posteľ. O takomto pohodlí sa nám pri príchode na toto lovisko ani nesnívalo. Nebudeme musieť spať vo vlhkom, nepohodlnom a malom stane. Žiadne skaly ma netlačia do chrbta, môžem sa na noc vyzliecť a vystrieť si nohy a ruky doširoka.

Každé ráno pozorujem so záujmom záliv a malý prieliv, v ktorom máme ukotvené člny. Scenéria sa mení, priplávajú iné a iné ľadové kryhy. Tie včerajšie v noci vietor a morské prúdy odniesli a namiesto nich sa objavujú v zátokách iné kryhy, ktoré majú iné tvary, veľkosť a farbu. Tieto meniace sa obrazy zálivov s ľadovými kryhami patria medzi najdynamickejšie zmeny scenérie grónskej krajiny. Jedno ráno je prieliv plný krýh, inokedy je voľný. Každé ráno je na ňom tenká vrstva ľadu.

Požičiam si jeden z kajakov. Nemám na sedadle ani pod nohami žiadnu izoláciu, akú používam pri zimnom kajakovaní doma. Plastikové sedadlo je studené a mokré, aj paluba, cítim z nich chlad. Gróni si jednoducho sadnú do kajaka v oblečení, v ktorom sú celý deň. Nie som zvyknutý pádlovať s grónskym typom pádla a voda mi steká po ňom k rukám a na palubu a o chvíľu cítim chlad. Po niekoľkých minútach končím s pádlovaním.

Jeden deň sa vydám po návrate z lovu na prechádzku po ostrove. Je zatiahnuté, hmla, drobný dážď a nie je dobrá viditeľnosť, asi len na desať metrov. Vnútro ostrova je ploché, malé návršia striedajú početné údolia s malými jazierkami. Z jedného jazierka, ktoré je najbližšie pri chate, jeden z mužov nosí pre ostatných vodu na varenie. Pôda je pokrytá nízkou vegetáciou. Na zemi sa plazia vřby a rôzne rastliny. Zachádzam ďalej do vnútrozemia ostrova, ale našťastie si rýchlo uvedomujem, že pre hmlu by som ľahko mohol zablúdiť. Malé kopce a údolia s jazierkami sa podobajú jedny na druhé a v hmle sú na nerozoznanie. Radšej sa vraciam späť a prechádzam sa po brehu, kde sa nedá zablúdiť.

Rána sa podobajú jedno druhému, zobudím sa ako posledný a vidím, že chlapi sú už vonku a Tobias sa chystá tiež von.

„Dnes určite ulovíš narvala,“ uistujem Tobiasa.

„Možno,“ odpovedá mi.

„*Nakajak* pokračuje?“ „Áno, ale len malý *nakajak*.“

Rýchlo si uvarím termosku čaju, zoberiem nejaké sušienky a utekám za Tobiasom, ktorý zatiaľ vylieva vodu z člna.

Každé ráno počas týchto dní nášho pobytu vyplávame do zálivu a denne strávime okolo osem hodín v člne a pátrame po narvaloch. Križujeme záliv zo severu na juh a z východu na západ. Počas týchto dní sme ho prešli nesčíselnekrát. Smer pohybu člna sa nedá kontrolovať

pohľadom na okolité pobrežie, lebo ho pre hmlu nevidieť. Množstvo ľadových kryh na hladine zálivu a hmla znemožňujú akúkoľvek orientáciu. Krížovú plavbu poznám len podľa strelky palubného kompasu na Tobiasovom člne a podľa nej viem, že raz sa plavíme na sever a inokedy zase na juh. Tobias vedie čln pomedzi ľadových triesť, bariéry, polia z nakopených kryh všetkých veľkostí. Toto všetko vytvára mohutný labyrint a bludisko. Na niektorých miestach sú kryhy tesne vedľa seba, narážajú, otierajú sa a nemôžeme medzi nimi pokračovať v plavbe ďalej. Len drobnú ľadovú triesť prerážame čelom člna. Tobias musí dávať pozor, aby sme neuviazli v pasci medzi plávajúcimi kryhami v uzavretých zradných miestach. Je na jeho intuíciu spoznať slepé miesta. V jednom zovretí ľadu sme uviazli. Dostali sme sa z neho vytlačením jednej kryhy plným chodom motora. Celý čas stojíme v člne a neustále mokneme. Moje oblečenie sa skladá z niekoľkých vrstiev. Navrchu mám tenkú vrchnú vetrovku, pod ňou páperovú vetrovku a ďalej hrubšiu bundu, jednu tenšiu bundu a spodné prádlo. Oblečený som, sa obliekam v zime. Počas dňa mi voda prenikne až na tretiu vrstvu oblečenia. Horné vrstvy oblečenia mám pri každom návrate mokré, ale na telo sa voda nedostane napriek tomu, že celý deň stojím na daždi. Páperová vetrovka sa počas noci čiastočne usuší a ďalšie dve bundy sú ráno úplne suché. Toto sa opakuje každý deň nášho pobytu na tomto lovisku. Posledný deň nášho pobytu vstávame veľmi skoro a ešte na hranici noci a dňa vyplávame do zálivu. Stretávame dva člny, kotviace pod strmou skalnatou stenou. Osádka člna nám ponúka *matag*. Tieto člny majú kajutu, do ktorej sa dá skryť pred neúfichajúcim dažďom. Ponúkajú mi miesto v kajute, ale odmietnem. Nenechám si ujsť príležitosť zbadáť narvala a nafilmovať ho. Taktiež Ituek stojí so mnou na daždi a obaja držíme stráž, zatiaľ čo páni lovci popíjajú v suchej kajute čaj. Počas týchto dní filmujem tak, že si na kamere zhora držím vreckovku, aby mi kamera nezmokla.

Z podpalubia vyjde majiteľ člna, v oboch dlaniach drží obhryzené kosti z tuleňa a chystá sa s nimi niečo urobiť, keď ma však zbadá, urobí gesto. Obe dlane s kosťami v dlaniach vystrie ku mne. Nedá sa to chápať inak, ako tak, že mi ich ponúka. Potočením hlavy odmietam jeho... gesto... dar...?, alebo gesto opovrhnutia?.

Ituek odrazu zdvihne ľavú ruku a ukazuje ňou smerom k jednej z mnohých neďalekých kryh a pravou rukou, ktorú má ohnutú v zápästí, urobí oblúk. V posunkovej reči to bez pochyby znamená „vidím narvala“. V okamihu pozriem aj ja v tú stranu. Jeden narval sa vynára, najprv vidím dlhý roh, potom hranatú hlavu a v elegantnom oblúku sa vynára a vzápätí mizne celé telo s typickými tmavými škvrnami na sivej koži. Celý výjav trvá asi tri sekundy. Je to krátka doba, aby kamera zareagovala a začala pracovať, lebo od otvorenia objektívu, cez

spustenie nahrávania po samotné nahrávanie to trvá dlhšie, ako trvá veľrybe jedno vynorenie, vydýchnutie, nadýchnutie a ponorenie.

Na palubách všetkých troch člnov v okamihu zavládne čulý pohyb všetkých ľudí. Nie je to chaos, ako by sa zdalo na prvý pohľad. Lovci-kajakári vyberajú plastikové červené bóje a v poslednej chvíli, až teraz bezprostredne pred lovom, naťahujú na ne čierne igelitové vrecia. Ich pomocníci pripevňujú na paluby kajakov harpúny a zmotávajú harpúnové laná do premysleného tvaru tak, aby sa do nich lovci pri harpúňovaní nezmotali, keď vymrštia harpúnu do narvala. Harpúnu aj vrhač upevnia na paluby kajakov. Napokon spúšťajú kajaky na vodu. Kajakári sa spúšťajú z palúb člnov, ktoré sú asi jeden meter nad hladinou, do úzkych otvorov v kajakoch a naťahujú si okolo tela ochranné plachty, ktoré bránia, aby sa voda dostala do kajakov. Ich pomocníci im napokon podávajú pádla a kajakári vyplávajú na lov. Celá scéna trvá veľmi krátko a mením si názor o pokojnej povahe Grónov. V určitých situáciách sú neobyčajne rýchli a temperamentní a v iných situáciách, a tých je väčšina, pôsobia dojemom ležérnosti. Na prvý pohľad sú málo energickí a temperamentní a javia sa ako pomalí a pôsobia dojemom nezaujatosti, akoby nemali záujem o to, čo robia. Je to len dojem. Vždy sú prítomní a v strehu a svoju prácu vykonávajú s prehľadom a so skúsenosťou. Každý úkon vykonávajú už opakovane niekoľkokrát po niekoľko rokov a všetko majú presne a dobre nacvičené praxou a skúsenosťami. Presvedčil som sa o tom už niekoľkokrát a teraz naposledy aj v tejto situácii. Sme to my, ľudia z inej kultúry, ktorí pôsobíme nervóznym a ubehaným, neorganizovaným a až neurotickým dojemom.

Kajakári sa rýchlo vzdávajú. Vidím, ako sa dorozumievajú posunkami. Rýchlo sa rozdeľujú a každý pádnuje do dohodnutého smeru. V okamihu všetci miznú za veľkými ľadovcovými kryhami a šedou clonou hmly.

Čakáme so vzrušením. Všade naokolo je šedé ticho. Dažďové kvapky na hladine dopĺňajú o zvukovú clonu túto očakávaním a napätím naplnenú atmosféru. Čakanie preruší jeden z kajakárov, ktorý sa vracia zo smeru, kde odplával narval. Onedlho sa z hmly vynárajú ďalší dvaja kajakári, nemajú žiadny úlovok. Veslujú ďaleko pred nami, zo smeru, skadiaľ veľryby priplávali. Dvaja kajakári opäť miznú v hmle medzi kryhami, len jeden zastal pred naším člnom a čaká. To ešte zvyšuje naše vzrušenie a napätie z tejto scény. Podarí sa teraz nafilmovať alebo vyfotografovať narvala a harpúnujúceho kajakára? Je ticho. Ticho priam visí vo vzduchu. Čakanie sa mi zdá nekonečné. Minúty sa vlečú. V skutočnosti celý výjav netrvá tak dlho, ako ho prežívame. Opäť sa objavujú dvaja kajakári, ich tmavé siluety kontrastujú na sivobielom pozadí ľadovcov.

Napokon sa kajakári vracajú k člnom. Lov nebol úspešný. Všetky narvaly zmizli a na toto miesto sa už nevrátia.

Spôsob dorozumievania sa na začiatku lovu je tzv. posunkovú reč, o ktorej napísal fenomenálnu antropologickú štúdiu P. E. Victor. Dodnes je živým kultúrnym fenoménom a používa sa pri lovoch a večerných rozhovoroch o zážitkoch z lovov a udalostiach uplynulého dňa. Posunková reč je pôvodný kultúrny fenomén, ktorý je vlastný pôvodnej inuitskej kultúre a Gróni ho používajú od nepamäti až dodnes. Je to príklad, ktorý svedčí o obsahovom a funkčnom zachovaní starého a pôvodného kultúrneho javu do súčasnosti.

Opúšťame záliv Ikaasaaik, v ktorom sme strávili niekoľko dní v člne pri ne-úspešnom love. Po celý čas pobytu v tomto zálive bol nakajak. Pred rokom koncom apríla sme cestovali s Tobiasom a ďalšími lovcami a ich psími záprahmi z osady Qernertivartivit cez zamrznutý záliv v Sangmíleg na horský ľadovec na planine Polheimfjeld. V dôsledku nakajak napadlo vyše päťdesiat centimetrov nového snehu: cesta nebola dlhá, asi len dvadsať kilometrov, ale trvala nám celých jedenásť hodín. Za dobrých snehových podmienok, to znamená na tvrdom snehu a za slnečného počasia, by nám trvala päť hodín. Práve v tejto oblasti v dôsledku nakajaku padajú masy snehu, niekedy za dva dni môže napadať päť metrov. Na jar v roku 1970 bola práve taká situácia. Vtedy sa Peter Wither a lovec Isak vydali z Qernertivartivitu do osady Tasiilaq, ale zabľúdili do vedľajšej doliny a po piatich dňoch sa dostali len niekoľko kilometrov ďalej na planinu Sofiasfjeld. Na noc sa zahrabávali do snežných jaskynných záhrabov. Ich cesta skončila tak, že ich napokon zachránil vojenský záchranný vrtuľník. Lovci si večer rozprávajú veľa podobných príbehov.

Lov skončil a my sa plavíme domov. Nad hladinou mora visí prízemná hmla. Cez ňu preniká difúzne slnečné svetlo. Hmla obopína krajinu, brehy, ľadové kryhy aj hladinu zálivu do bezfarebného šedého ľadového zovretia. Všetko, more, vzduch aj ľadové kryhy a celé okolie je sivobelasé. Samotné kryhy sú celkom iné. Vplávame do oblasti, kde ľadovcové kryhy sú vyššie v pomere k ich šírke. Sú úzke, vysoké a majú tvar veží a stĺpov a vysoko sa vypínajú nad hladinou. Natlačené sú pri sebe, ako keby pochádzali z deštrukcie jednej veľkej kryhy. Opúšťajúc záliv musíme plávať v ich blízkosti. Vypínajú sa do výšky a musím zdvíhať hlavu, keď ich chcem vidieť celé, aj ich vrchol. Celá táto situácia pôsobí spolu so šerom dojmom tajomnosti a majestátnosti zároveň.

Na hranici, kde záliv ústí do otvoreného mora, je na hladine hustá ľadovcová triešť, ktorú tvorí množstvo malých krýh, ľadových hrúd a hustej ľadovcovej kaše. Túto prekážku musíme prerážať na plný chod motora, ale miestami stojíme na mieste. Vtedy musí Tobias zaradiť

spätný chod a nájsť lepšie miesto na prechod zo zálivu na otvorené more. Triešť je široká asi len pol kilometra, ale nám trvá asi hodinu, kým ju prekonáme.

Na hranici otvoreného mora míňame široký záliv. Vlny sú tu väčšie a mohutnejšie. Na jeho druhej strane je ploché skalnaté pobrežie. Medzi skaliskami Tobias pláva do úzkeho ústia zálivu. Kto nepozná túto oblasť, z mora si nevšimne, že je tu nenápadný vjazd do zálivu, ktorý je skrytý medzi skaliskami. Záliv Amitsivartiva je široký len okolo tristo metrov, pritom je dlhý dvanásť kilometrov a hlboko sa zarýva do pevniny. Na východnom pobreží sa takéto dlhé a úzke zálivy nazývajú *amitsivartiva*. Takýto fjord sa s rovnakým názvom sa nachádza aj medzi osadou Tiniteqilaaq. Čím viac vplávame ďalej do zálivu, tým viac sa postupne sa oba brehy zdvíhajú do výšky. Sú čoraz vyššie a strmšie. Tento úzky a dlhý záliv má charakter nórskeho fjordu. Záliv končí vysokým skalnatým amfiteátrom, ktorý sa vypína do výšky asi sto metrov nad hladinou zálivu. Zhora steká po skalách potok a s hukotom padá vo forme vodopádu do zálivu. Vodopád okysličuje vody zálivu a obohacuje ich o organické a anorganické živiny, ktoré vytvárajú kryl, ten je potravou rýb a tie sú potravou tuleňov. Je ich tu množstvo a my máme úspešný lov. Aj Ituek, na svoju veľkú radosť, ulovil prvého a jediného tuleňa. Doposiaľ boli všetky jeho pokusy počas týchto dní neúspešné. Nemá vlastnú pušku, vždy používal jednu z Tobiasových a doteraz neulovil nič. Raz sa mu podaril zásah, ale tuleňa len zranil, ten sa chvíľu trepal na hladine a napokon sa potopil a bol pre nás stratený.

Vyplávame zo zálivu a preplávame ďalší široký záliv, tentoraz na hranici s otvoreným morom. Vľavo v diaľke vidíme Sermersuaq, ktorý na tomto mieste spadá priamo do mora plytkým ľadovým svahom. Videli sme ho počas našej plavby aj na iných miestach medzi skalnatými vrchmi a pohoriami. Belie sa ako biela široká, vysoká planina na horizonte ďaleko od mora, spadá priamo do mora v širokých vysokých bariérach a inde hraničí s morom v plochých ľadových svahoch. Od osady Isortoq pokračujeme v plavbe pomedzi nespočetné ostrovy a ostrovčeky.

V zálive Nagtivit (Nattivit, Isortup) nás vítajú morske čajky svojím škrekotom a krajina je zaliata zlatistými slnečnými lúčmi neskorého popoludnia. Po prvýkrát po niekoľkých dňoch sa kochám v slnečných lúčoch. Na pokojnej modrej hladine stojí niekoľko bielych ľadových kryh a všetko naokolo, ľadovce aj skalnaté pobrežie sú v zlatistom závoji a lemované modrou oblohou. Je tu posvätné ticho a pokoj, ktoré sú fenoménmi grónskych zálivov a scenérií.

Záliv má v súčasnosti veľký význam pre polárnych alpinistov v tom, že v jeho ústí je vhodné miesto na výstup na Grónsky ľadovec. Táto časť ľadovca sa nazýva Apusersapia a

plytko spadá do mora. Nie sú tu žiadne ľadovcové steny, ale postupne sa zvažujúci svah. Už od mora sa dá po ňom poľahky kráčať nahor a vystúpiť na ľadovec.

Len tri týždne predtým mnou v roku 2000 na tom mieste na ľadovec vystúpili Česi J. Svoboda a R. Tomčík pri svojej púti na druhý najvyšší vrch Grónska Mt. Forel.

Požiadam Tobiasa, aby mi tu zastavil. Plytký breh nám umožňuje zakotviť čln a vystúpiť na ľadový breh, ktorý je vlastne okrajom Grónskeho kontinentálneho ľadovca. Tobias vyhovie môjmu prianiu. Ja vystúpim a lovci pokračujú v love na tulene v závere zálivu.

Sedím na Semersuaq v krajine *qivitoq*

Tak toto je povestný Grónsky ľadovec. Prechádzam sa po ľade, ktorý je tvrdý ako betón a v mysli sa mi vynárajú mnohé myšlienky. Obnoví sa mi starý inuitský verš:

Nunallu sermillu

Akorngagut Tammarnaana

(Medzi ľadom a snehom sa skrývam a hyniem), ktorý je uverejnený v klasickom cestopise Jeana Malaurie (7).

Je veľa miest v Grónsku, kde Semersuaq (Grónsky ľadovec Veľký grónsky ľadovec) spadá priamo do mora ako tu v zálive Nagtivit, kde práve stojím. Sú dva geomorfologické útvary, v ktorých ľadovec končí v mori. Sú to strmé steny, alebo v ploché brehy. V niektorých oblastiach sa striedajú oba útvary, v iných oblastiach prevláda jeden z uvedených útvarov. Na juh odtiaľto sa rozkladá krajina Umivik, ktorá sa tiahne niekoľko sto kilometrov na juh a charakteristická je tým, že ľadovec tu spadá priamo do mora v plytkých splazoch. Nekonečné kilometre bielych ľadových brehov, ktoré sa mierne zvažujú a plytko padajú a strácajú sa v mori, sa striedajú s horami. Ďaleko od pobrežia vo vnútrozemí z ľadovej roviny vystupuje množstvo nunatakov. Niektoré nunataky dosahujú až výšku 2 000 metrov nad morom. Na juh od Isortoqu nie je žiadna obývaná osada. Najbližšie osady sú až celkom na južnom cípe Grónska, napr. osada Narsarsuaq je vzdialená 627 km. Na juhu je iný svet, ktorý sa aj v inom zmysle vymyká z pomerov severného Grónska. Predovšetkým to nie je už polárna oblasť so všetkým, čo k nej patrí. Nevyskytuje sa tu polárna žiara, polárny deň a polárna noc. Je tu málo lovcov. Nepoužívajú na lov psie záprahy. Ľudia pracujú v úradoch, farmári chovajú soby, kone, dobytok a ovce, na poliach pestujú zemiaky a repu, v skleníkoch ďalšie plodiny, traktormi kosia trávu, iní pracujú vo fabrikách... Na druhej strane, na sever odtiaľto sa rozkladá iné, pôvodné, tradičné domorodé Grónsko, ktoré je charakteristické horským skalnatým pobrežím alpského typu s alpínskym vegetačným pásom. Odtiaľto sa

tiahne horstvo 2 000 km na sever až do vzdialenosti len 800 km od severného pólu. Na severe sa nachádza všetko, čo charakterizuje polárnu krajinu, nízke teploty v zime, polárny deň a polárna noc, polárna žiara a večný sneh a zaľadnenie. V tomto Grónsku si obyvateľstvo zachovalo pôvodnú loveckú kultúru. Na západ odtiaľto sa tiahne len plochá krajina, náhorná planina, je to polárna púšť - Grónsky ľadovec.

Grónsky ľadovec je dlhý zo severu na juh 2 670 km, z východu na západ najväčšia dĺžka je 1 200 km a vysoký a hrubý je až 3 200 m. Pozoruhodný je tým, že je to ľadová púšť bez života, ktorá viaže 12 % sladkej vody na celej planéte a je to po Antarktíde druhý najväčší ľadovec na svete. Je to druhá najväčšia „chladnička“ sveta, ktorá ovplyvňuje svojimi chladnými vzdušnými masami klímu a počasie aj v Európe. V strede na vrchole je to plochá krajina, náhorná planina a polárna púšť a s rozlohou 1 755 637 km štvorcových patrí medzi najväčšie púšte na svete. Vplyvom klimatického oteplenia planéty sa však drasticky zmenšuje a to najprogressívnejšou rýchlosťou na planéte.

Každý národ, ktorý má nejaký historický alebo súčasný vzťah ku Grónsku, má pre Grónsky ľadovec svoje označenie a názov. Gróni ho nazývajú Sermersuaq (západogrónsky), tiež Apusersapia (východogrónsky), Angličania Icecap (Ľadová čiapka), Dáni ho nazývajú Inlandisen (Vnútrozemský ľadovec), Nemci Inlandeis. Nie je to len geografický, geomorfologický a glaciologický fenomén, ale pre mnohé národy je tiež kultúrnym fenoménom.

Predovšetkým sú tu pôvodní obyvatelia, Grónčania a ich predchodcovia Inuiti v ich mytológii zohrávali svoju úlohu a viažu sa k nemu predstavy o fenoméne qivitoq.

Aj pre iné národy, nielen pre Inuitov, je Grónsky ľadovec kultúrnym a historickým fenoménom. Obzvlášť pre Severanov a Európanov, konkrétne Nórov, lákal ľadovec od druhej polovice 19. storočia. Kultúrny svet vtedy ešte nevedel, čo sa nachádza na mnohých miestach planéty. Veľká časť planéty Zem bola už objavená, a ešte stále nebola spoznaná celá. Medzi tieto neobjavené časti planéty patrila v tej dobe aj Grónsky ľadovec. Lákal záhadami a vnútrozemie nebolo ešte zmapované a navštívené. Bolo to obdobie, keď planéta Zem nebola ešte celá objavená a osídlená druhom homo sapiens. Túto psychickú bariéru prelomil v roku 1888 Nór Fridtjof Nansen, ktorý prešiel na lyžiach Grónsky ľadovec so svojimi druhmi z východu na západ. Za nástup si zvolili práve oblasť Umivik, ktorá je neďaleko od miesta, kde práve sedím. Prechodom ľadovca vyriešili nielen vedecký, konkrétne zemepisný, geomorfologický a glaciologický problém vtedajšieho sveta a záhadu, ale založili tiež pri tom novú športovú disciplínu - polar-alpinizmus a novú tradíciu prechodov, tzv. crossingov, cez Grónsky ľadovec. Od roku 1888 dodnes si národy Európy považujú za svoju národnú hrdosť

a športovú kultúrnu tradíciu aspoň raz za rok vykonať prechod Grónskeho ľadovca. F. Nansen prvý vniesol do spôsobu cestovania aj nový, európsky škandinávsky prvok - a to chôdzu a beh na lyžiach a ťahanie saní, naložených potrebným výstrojom. F. Nansena nenasledovali všetci polárni cestovatelia čo do spôsobu cestovania. Niektorí cestovatelia pri cestách, ktoré podnikali časovo neskôr ako on, odpozovali od Inuitov spôsob cestovania so psími záprahmi. Európsky spôsob cestovania v Grónsku, založený F. Nansenom, nezanikol, a aj dnes sa aplikuje popri domorodom spôsobe cestovania so psími záprahmi. V roku 1892 americkú tradíciu prechodov Grónskeho kontinentálneho ľadovca založil Robert Peary, legendárny pokoriteľ severného pólu v roku 1909. R. Peary pri svojom prvom prechode ľadovca použil európsky spôsob cestovania, ale pri druhom crossingu a pri dobytí severného pólu použil inuitský spôsob cestovania so psími záprahmi. V roku 1910 dánsku tradíciu crossingov založil Ejnar Mikkelsen a v roku 1912 Knud Rasmussen a Peter Freuchen, v roku 1912 Grónsko prešiel Švajčiar Alfred de Guervain, Brit J. M. Scott v roku 1931, nemeckú tradíciu založil Alfred Wegener v roku 1936, francúzsku tradíciu Paul Emil Victor v roku 1936, Austrálčania prešli ľadovec prvýkrát v roku 1995. Národná česť jednotlivých národov išla tak ďaleko, že v roku 1988, na storočné výročie prvého prechodu ľadovca F. Nansenom, prešlo ľadovec deväť športových expedícií ôsmich národov. O záujme a športovom význame týchto výkonov svedčí fakt, že od roku 1888 do roku 1988, teda za sto rokov, prešlo ľadovec 47 úspešných expedícií, z toho sedemnást sa uskutočnilo so psími záprahmi a ostatné na spôsob polar-alpinizmu vlastnými silami s lyžami. Väčšina prechodov sa vykonala z východu na západ, zriedkavejšie opačným smerom. Dĺžka prechodov je od 600 do 1200 kilometrov, v závislosti od toho, ktoré miesta si zvolí aktéri na nástup a zostup. Najrýchlejšie expedície vykonávajú tieto prechody za šesť dní a rekord osem dní vytvoril Nór Sjur Mordre. Prechod spôsobom plachtového lyžovania (wind kate) z roku 2005 má hodnotu šesť dní a 23 hodín. História zaznamenala aj prechody zo severu Grónska na juh, čo predstavuje prejsť vzdialenosť 2700 kilometrov. Zatiaľ to dokázali dve expedície so psími záprahmi, sólo prechod vykonal Japonec Naomi Uemura v roku 1975 a Američan Will Steger so spoločníkmi v roku 1988. Obe expedície sa uskutočnili inuitským spôsobom so psími záprahmi. V roku 1992 túto trasu na lyžiach prešli športovci Rune Gjerdnes a Tony Larsen a nórsky tím Wind Powel.

Na aktérov týchto výkonov čakajú silné vetry (*piterag*), nízke teploty a kruté zimy, ktoré klesajú v lete pod mínus 40 stupňov Celzia a v zime pod 56 stupňov. Športovci sa musia vyrovnat' tiež s nadmorskou výškou a začínajúcou výškovou chorobou. Ľadovec dosahuje výšku 3000 – 3200 m n. m. Ďalšou prekážkou okrem nadmorskej výšky, mrazu a vetra je pre

aktérov týchto výkonov fyzická námaha a psychická záťaž. Celá trasa vedie nekonečnou jednotvárnou polárnou púšťou. Počas všetkých dní prechodu aktér nevidí pred sebou nič iné, len bielu rovinu, polárnu púšť a nad ňou modrú oblohu a žiadny kopec, žiadnu vyvýšeninu, terénny ani orientačný bod, o ktorý si môže človek oprieť svoj zrak a pohľadom zmeniť jednotvárnosť všetkých predchádzajúcich dní. Tento namáhavý a ťažký šport je doménou len mála aktérov, pretože je to šport bez divákov a tým nespĺňa olympijské kritériá. Nie je „show športom“ a nedá sa na ňom robiť biznis. Prvý, vtedy ešte československý, prechod Grónskeho ľadovca uskutočnili v roku 1984 Jakeš, Pavlíček a Weigner. České prechody dopĺňa ešte úspešný prechod alpinistov R. Tomčíka, M. Wlasáka, J. Svobodu a P. Krupička v roku 2000 a prechod J. Kabaleka a O. Kotasa v roku 2004.

Prvý slovenský prechod (2025) ešte len čaká na svojho aktéra. Slováci, respektíve obyvatelia Slovenska, už pôsobili v Grónsku s cieľom podniknúť prechod Grónskeho ľadovca. Existujú dva neúspešné pokusy o prechod. Viktor Beránek bol v roku 1993 neúspešný pre množstvo snehu v oblasti Scoresby Sund a neúspešný bol tiež sólo pokus Pavla Stejskala, tiež z roku 1993.

Sedím na ľadovci a rozmýšľam o týchto prechodoch. Na svete je málo športovcov, ktorí ho prešli sami a ešte menej je tých, ktorí ho prešli dvakrát. Jedným z nich je tiež Čech Miroslav Jakeš, ktorý prešiel ľadovec dvakrát, z toho raz sám. Je však málo ľudí, ktorí prešli ľadovec z východu na západ a späť a je málo ľudí, ktorí to vykonali dvakrát. Tobias Ignautiussen, môj dlhoročný priateľ, prešiel Sermersuaq so psím záprahom z východu na západ ku stanici Eismite a späť a vykonal túto strastiplnú cestu dokonca dvakrát a to v roku 2002 a 2003. To je Tobias, vždy usmievavý, výnimočný a skromný človek, lovec z osady Tassilaq na pobreží východného Grónska. Je tu ešte Robert Peroni, ktorý prešiel ľadovec z východu na západ tiež dvakrát. Z toho raz v lete a raz v zime vykonal ako prvý na svete zimný prechod za neľudských podmienok, za polárnej noci, keď teplota klesla na mínus 52 stupňov Celzia.

V súčasnosti viaceré cestovné kancelárie ponúkajú a organizujú komerčné expedície s cieľom prejsť ľadovec. Organizované sú profesionálne, orientácia je podľa GPS, na spojenie používajú najnovšiu techniku a materiály a v prípade neúspechu majú zabezpečený transport účastníkov helikoptérou. V porovnaní s expedíciami v minulosti sú tie súčasné rýchlejšie a bezpečnejšie. To však neznižuje športovú hodnotu týchto výkonov ani dnes, pretože každý si musí svoj cieľ vydrieť a vypotiť sám vlastnými silami.

Sú tu, samozrejme, ešte pôvodní obyvatelia krajiny. Grónčania - v minulosti ani dnes - nemajú žiadny pragmatický dôvod na prechod ľadovca. V ich živote to znamenalo a dodnes

znamená, že nemajú žiadny ekonomický dôvod na výstup a prechod ľadovcom. Na ľadovci nie je žiadny život, žiadna zver, ktorú by mohli loviť pre svoju obživu. Vedci len nedávno objavili život na ľadovci, ktorý reprezentuje živočích o veľkosti 0,2 mm s názvom *tantigard*. Je to doposiaľ jediný známy živočích na planéte, ktorý má schopnosť úplnej hybernácie. Tieto schopnosti mu umožňujú žiť v podmienkach ľadovca.

Športový prechod ľadovcom je prejavom inej kultúry, európskej kultúry, ktorá pozná fenomén šport a športové hodnoty. Kultúra pôvodných obyvateľov nepoznala tento fenomén a tieto športové hodnoty. Súčasní Grónčania sa postupne preorientujú v hodnotách. Grónčania výnimočne pri svojich cestách so psími záprahmi vystupovali a aj dnes vystupujú a prechádzajú časť ľadovca, niektoré jeho bočné údolné splazy. Inak by sa nedostali na iné loviská, alebo do iných osád. Na niektorých miestach by obchádzanie pevniny bolo nebezpečné a je reálne nemožné pre morské prúdy a strmé skalnaté steny, alebo cesta by trvala dlhšie a bola by náročnejšia a nebezpečnejšia. Takýmto miestom, kde Grónčania prechádzajú na ľadovec, je napríklad v severnom Grónsku saňová cesta cez ľadovec Politiken z osady Qaanaaq do Saviksivik, na západnom pobreží saňová cesta vedie cez polostrov Nuussuag. Na východnom pobreží je takýmto miestom prechodu cez časť ľadovca miesto, kde práve sedím. Z pravého južného brehu zálivu Nagtivilik vedie saňová cesta na juh k Argajaq a do Isortoqu.

Nemožno však hovoriť o nezáujme pôvodných obyvateľov objavovať neznáme oblasti svojej krajiny a svoju domovinu. Boli to obyčajní lovci, ktorí pri zabezpečovaní svojich potravinových potrieb a existencie svojich rodín posunuli hranicu poznania Kalaallit Nunaat. Mali k tomu jednoduché existenčné a nie bádateľské motívy, hľadali lepšie a nové loviská.

Ani Tobias by nemal žiadny dôvod prejsť Grónsky ľadovec tam a späť a to dvakrát, ak by R. Peroni neorganizoval komerčné expedície pre polar- alpinistov z celého sveta.

Pred rokom 1989 športovci z Československa nemali možnosť uskutočniť expedíciu do Grónska. Vtedajšie politické a spoločenské pomery neumožňovali zorganizovať expedíciu, pretože myslenie ľudí vtedy, v časoch studenej vojny, nesiahlo k hraniciam neobývaných a ľadových púští a už vôbec nie za politickú bariéru rozdeleného sveta. November 1989 priniesol slobodu jednotlivca, myslenia a konania a možnosť realizovať dovtedy zakázané myšlienky a uväznené chlapčenské sny. Táto sloboda sa však môže pohybovať len v medziach materiálnych a finančných možností a v neposlednom rade fyzických, zdravotných a mentálnych schopností aktérov. Expedície po roku 1989 boli len súkromným počínom ich aktérov bez povšimnutia verejnosťou.

Ľadovec je dodnes silným magnetom pre športovcov - dobrodruhov. V dnešnej dobe, keď planéta Zem je preskúmaná a na jej mape je len málo nepreskúmaných miest, vnútrozemie Grónskeho kontinentálneho ľadovca patrí i naďalej k miestam, ktoré sú neznáme. Na mapách ľadovca, ktoré pochádzajú z polovice dvadsiateho storočia, sú miesta označené ako „unexplored“ - nepreskúmané. Kozmopolita 21. storočia má z toho zvláštny pocit, keď si pomyslí, že ľudstvo sa dnes vie spojiť so svojimi satelitmi na Marse, odkiaľ ide signál na Zem dvanásť minút, a napriek tomu na mape planéty Zem sú miesta označené ako „unexplored“. Aké boli asi pocity, entuziazmus a odhodlanie bádateľov pred niekoľkými storočiami a desaťročiami, keď verili myšlienke a mnohým ďalším mýtom, že cesta do bájenej a bohatej Číny viedla cez arktické moria a preto sa vydávali na cesty do neznáma a do neobjavených polárnych oblastí planéty Zem. Iná situácia je od roku od 2006, odkedy sú satelitné mapy sprístupnené na internete.

Sediac teraz na ľadovci rozmyšľám o tom všetkom. Je mi aspoň zadosťučinením, že som v tu sedím na Ľadovci, na jeho okraji, dotýkam sa jeho mrazivého a hladkého povrchu a premietam si svoj život. Ľadovec je osobným kultovým miestom. Myšlienky naň, na túto krajinu, jej obyvateľov a ich kultúru sa zmocnia a osídlia myseľ niektorých entuziastov a ženú ich za cieľom dostať sa sem. Takýmito myšlienkami trpia aj záujemcovia o iné kultúry a náboženstvá, ktorí cestujú na pamätné a posvätné miesta rôznych svetových kultúr a v snahe dosiahnuť destinácie svojich túžob podnikajú svoju individuálnu spirituálnu cestu alebo realizujú religiózne príkazy. Na mieste meditujú, hľadajú svoje duchovno, sami seba, svoj vzťah k bohu a svoje postavenie v univerze. V mojej mysli vľavo ukladám všetko, ľudí, udalosti, skutky a okolnosti, vrátane toho, čo sa mi v živote nepodarilo, čo bolo negatívne a vpravo dávam všetko, čo sa mi podarilo a hodnotím to ako pozitívne. Miesto ako stvorené na takéto meditácie a predčasné hodnotenie života.

Sú viaceré kategórie ľudí, ktorí prichádzajú do Grónska. Najpočetnejší sú turisti s cestovnými kanceláriami. Jedna kategória, tá početnejšia, predstavuje ľudí, ktorí tu boli raz a už sa sem nevrátia. Povedali si: „Dost', už nikdy viac!“ Druhá kategória je tvorená ľuďmi, ktorí sa sem opakovane vracajú, priťahovaní tajomným vnútorným magnetom. Často sa hovorí o „arktiskej horúčke“, alebo „bacilovi“. Takéto delenie ľudí je však príliš hraničné. V skutočnosti mnohí návštevníci z oboch kategórií sa nachádzajú na hranici príťažlivosti a odpudivosti. Až samotná druhá návšteva je výsledkom, kde sa zaradili a čo u nich prevládlo.

V myšlienkach sa vraciam k rozhovoru so starším mužom v prístave. Mám mu to mať za zlé? Mám byť urazený, dotknutý, alebo dokonca nepriateľský? Mám ho aj ja znevážiť alebo ponížiť? Možností je veľa, ale rozhodnutie v konkrétnej situácii, realizované v konaní

a verbálnom prejave, je len jedno. Je to problém pochopiť a vžiť sa do jeho myslenia a mentality, to by však mohol urobiť aj on a každý z nás z iných dôvodov a kultúrnych pozícií, z ktorých vychádzame. Jeho kultúra je stará štyritisíc rokov a špecificky sa prejavuje v nie veľmi zmenenej mentalite pri stretnutí s predstaviteľom a nositeľom inej kultúry. Tieto stretnutia nositeľov rôznych kultúr môžu mať rôznu podobu. Prevládať môže hrdosť, pýcha, inokedy otvorená alebo skrytá nadradenosť, ktorá hraničí až s rasizmom a xenofóbiou. Platí to o oboch účastníkoch stretnutia. Tieto stretnutia môže sprevádzať nepochopenie a absencia snahy o pochopenie druhého. Jeho správanie bolo skutočné, otvorené a neskrývané, a teda z tohto pohľadu úprimné. Je to poznanie, ktoré vysvetľuje aj iné stretnutia. Srdečnosť a úsmevy sú pre platiacich turistov. Je to len maska. Rezervovanosť sprevádza kontakt s turistami. Úsmev môže byť prejavom neprirodzenosti a skrývaných postojov a tiež prejavom iných emócií, určených navonok. Bol som na nesprávnom mieste v nesprávnom čase, akým je Starý prístav v dobe vyplácania sociálnych podpôr a dávok, alebo na lovisku narvalov. Turista sa sem nedostane a nemá sem prístup, nemá možnosť spoznať lovcov. V opačnom prípade jeho prítomnosť nie je žiaduca. Lovisko a kotvište sú domovom hrdých lovcov, na týchto miestach sú doma a prítomnosť cudzinca je plná rozporov a otáznikov. Pri takýchto stretnutiach vystupuje potreba tolerancie na oboch stranách a akceptácie rôznorodosti kultúr. Je rôzny stupeň hĺbky tohto poznania. Zodpovedá tomu multikultúrny charakter spoločnosti. Grónska spoločnosť je tvorená jednou pätinou Dánov a štyrmi pätinami Inuitov, ktorí spolunažívajú v jednom štáte. Dvadsať percent obyvateľov tvoria prisťahovalci. Vyriešili si tiež otázku jazyka, grónčina a dánčina boli úradné jazyky do roku 2015, odvtedy je úradným jazykom grónčina (kalaliku). Obe skupiny občanov sa vzájomne ovplyvňujú a vytvorili novú grónsku kultúru a spoločnosť. Možno práve tieto skutočnosti a doslova návaly turistov vytvárajú súčasnú mentalitu obyvateľstva. Zachovala sa však aj pôvodná mentalita, ktorá sa prejavuje v hrdosti na schopnosť prežiť v týchto environmentálnych podmienkach, čo je fenomén pôvodnej aj súčasnej kultúry Inuitov. Turistické pobyty, organizované cestovnými kanceláriami, sú krátke na to, aby sa dalo spoznať ich myslenie a svet ich mysle, čo si myslia a nepovedia. Sú to hrdí lovci. Ich hrdosť sa prejavuje v každodennom konaní, napr. keď niečo nevedia, nikdy sa nespýtajú, ako sa to robí a už vôbec si nepriznávajú, že niečo nevedia. Chybou by bolo poučat kohokoľvek o niečom. Jeho neznalosť si netreba všimnúť, najlepšie je takticky po chvíľke zopakovať úkon, nie však pre neho, ale akoby pre seba. On si to všimne a zapamätá.

Je tu ešte samotný L'adovec. Podľa kartografov Grónsko je najväčším ostrovom na svete, ale glaciológovia Grónsky ľadovec nazývajú Grónsky kontinentálny ľadovec. Samotný

Grónsky ľadovec začal vznikať pred viac ako dvoma miliónmi rokov. Za túto dobu sa ľad obmieňa, pribúda a odbúda. Na ľadovec padá nový sneh a iný sa vyparuje, pohybuje sa smerom do strán a na okrajoch steká smerom k moru. Tlakom znižuje svoj objem a zväčšuje hmotnosť. Tento proces obmeny môže trvať stotisíc rokov, takže najstarší ľad z najspodnejších vrstiev Grónskeho ľadovca je taký starý. Z klimatického, biologického a zoologického hľadiska je to len arktická púšť. Z fyzikálneho pohľadu je to metamorfóza vody, ktorá sa zmenila na sneh a neskôr veľkým tlakom na ľad. Dlhoročné stláčanie pribúdajúceho snehu vytvorilo tvrdú ľadovú hmotu s vysokou hustotou. S tlakom v ľadovci súvisia dve tradičné inuitské tabu - a to zákaz močiť a zákaz sťahovať ulovené zviera na ľadovci. Teplé tekutiny, ktoré stekajú dolu ľadovcom, v ňom narúšajú tlak a pnutie, uvoľňuje sa energia a ľadovec sa deštruuje, pričom dochádza k sprievodným zvukovým efektom. Podľa presvedčenia Inuitov duchovia sa nahnevali, že ľudia porušili tabu a hlasno to prejavovali. Vedci vedia zo stôp v jednotlivých vrstvách ľadovca prečítať osudy celej planéty, akými boli napríklad výbuchy sopiek, pády meteoritov, zmeny zloženia atmosféry, periódy otepľovania a ochladzovania planéty. Všetky udalosti Zeme, ktoré sa dotkli atmosféry, ako napríklad výbuchy sopiek Vezuv, Santoriny, Krakatut, pády meteoritov a ďalšie, zanechali svoje stopy vo vrstvách grónskeho ľadovca vo forme vrstvy sopečného popolčeka a ďalšie látkové stopy. Pribúdajúci sneh a vznikajúci ľad tieto stopy zmrznutím zakonzervoval vo vrstvách ľadu. Z nich sa dá vyčítať aj zloženie atmosféry pred tisíckami rokov, počasie, klíma, obdobia otepľovania a ochladzovania planéty, aj výkyvy klímy v studených alebo teplých obdobiach.

Ľadovec sa rozpína a pomaly pohybuje smerom od stredu k okraju, k západnému a východnému pobrežiu. Pohybuje sa, akoby bol živým organizmom. Asi osemdesiat kilometrov od pobrežia sa doteraz jednoliata masa Grónskeho kontinentálneho ľadovca začína formovať a členiť do nespočetných horských a neskôr údolných ľadovcov a ľadovcových splazov. Sú to tečúce horské ľadovce. Niektoré sú dlhé niekoľko desiatok kilometrov. Horské a údolné ľadovce, ktoré vyplňajú doliny medzi horskými pohoriami a bočnými hrebeňmi a sú nimi modelované, ako aj podloží, majú vlastné geografické názvy v dánskej, aj inuitskej mutácii. Pred dosiahnutím morského pobrežia sa ľadovce začínajú lámať, vzniká tu zóna početných a hlbokých trhlín, ktoré vytvárajú chaotický labyrint. Ľadovce dosahujú rôznu rýchlosť, s akou sa pohybujú k moru. Najväčšiu rýchlosť pohybu dosahuje Sermersuaq pri osade Ilulissat, kde jeho záverečná časť má názov ľadovec Jakobshavnisbrae (Sermeqkujalleq), za deň sa posunie k moru až o 20 až 30 metrov. Na konci pohybu ľadovca vo forme jednotlivých horských ľadovcov pri styku s morskou hladinou dochádza k odtrhu

ľadovca do mora. Sú dve formy, ako k tomu dochádza. Na niektorých miestach pomaly stekajú do mora v plytkých splazoch, alebo v mori končia ľadovce s vysokými stenami, pričom dochádza k odrthu. Tak sa vytvárajú ľadovcové kryhy. Fascinujúci je samotný akt pádu čela ľadovca s vysokými stenami do mora. Ľadovec spadá do mora v obrovských kryhách a tento dej je sprevádzaný hlučnými explóziami. Padajúce kryhy pritom vytláčajú pred sebou vysoké výtláčné vlny. V rôznych jazykoch sa udomácnil názov pre tieto odrthy v pojme „telenie“ ľadovca „kalbung“, ako sa tento úkaz nazýva v nemčine a tiež dánsky „kælvning“. Niektoré odrthy sú gigantické. Napríklad ľadovce Rink a Umiamak v zálive Kangerdluk na západnom pobreží sa odtrhli v roku v lete 1932 na fronte širokom 5000 m, čelo ľadovca dosahovalo nad hladinou zálivu výšku stoosemdesiat metrov. Na mieste pádu tejto ľadovej hmoty do mora vznikla výtláčná vlna vysoká 12 m (8). Táto vlna je porovnateľná s vlnami tsunami. Vztlakové vlny z teliacich sa ľadovcov alebo prevracajúcich sa icebergov v malých zálivoch dosahujú výšku štyri metre a ničia všetky člny v prístaviskách a domy na pobreží vysoko nad hladinou zálivov. Po páde do mora ľadovcové bloky rôznych veľkostí plávajú potom unášané morskými prúdmi a vetrom a takto vznikajú povestné ľadové kryhy. Takto vzniká fascinujúci svet grónskych ľadovcových kryh. Je to aj svet naplnený katastrofami a nešťastiami. Jedna takáto ľadovcová kryha bola osudná povestnému Titaniku, ktorého katastrofa bola nesporne najväčšou tragédiou, spôsobenou plávajúcou ľadovou kryhou v dejinách. Existuje však viac menších námorných tragédií, ktorým sa nedostalo takej medializácie a preto nie sú také známe. Napríklad 30. januára 1959 pri južnom pobreží Grónska, neďaleko osady Qaqortoq pri Kap Farvel, ľadovcová kryha potopila dánsku loď Hans Hedtoft a pri tomto nešťastí zahynulo všetkých 95 ľudí na palube. Icebergy sa objavujú tiež v mytológii obyvateľov Havaja. Mohutná ľadovcová kryha doplávala z Antarktídy až k Havajským ostrovom a domorodí obyvatelia v neschopnosti vysvetliť si ich podstatu ich považovali za biele lode bohov. Nie všetky horské ľadovce končia v mori, v dôsledku otepľovania planéty niektoré, v minulosti končiace v mori, sa dnes roztápajú vysoko, niekoľko desiatok metrov nad hladinou mora.

Aj to je svet grónskych ľadovcov.

Sú to psy, ktoré naplňajú moju obcesiu a sú tiež jedným z dôvodov mojej prítomnosti, že tu teraz sedím na ľadovci. Fenomén súčasného životného štýlu je obstarat' si, schovať a venovať svoj voľný čas a energiu psovi. Podľa jedného z názorov chovateľovi chýba láska, ktorú potom prenáša na zviera. Zaujímavý názor napríklad z úst bývalej manželky. Podľa iných názorov je to kontakt s prírodou, ktorý chýba chovateľom. Podľa ďalších názorov... Je to

samozrejme kontroverzná téma, ktorá delí ľudí do dvoch protichodných táborov. Jedni sú nadšenci, druhí sú proti psom.

Spomínam tiež na posledný večer vlaňajšieho pobytu. S Tobiasom sme sa vrátili z báječného výletu so psím záprahom z osady Ikateq a sedeli sme po večeri pri televízore. Robert Peroni zavolať Tobiasovi, aby previezol na psom záprahu skupinu nemeckých filmárov na výlet do hôr. Bolo už šero. Psy boli unavené z celodennej túry, ale Tobias ich napriek tomu opäť zapriahol. Zostali sme s manželkou Čipou sami v byte a pozerali sme televízor, keď sa na mňa usmiala a kývla mi, aby som sa obliekol a nasledoval ju. Obliekli sme sa a vyšli do šera noci. V diaľke sa nejasne črtali zasnežené vrchy a všetky psy z osady spustili svoj vlčí koncert. Ich zavýjanie za ozývalo celou osadou, nieslo sa ponad horské vrcholy a hrebene a napokon zapadlo ďaleko v horách a stratilo sa v šere noci a polárnej žiare. Tichá hviezdnatá obloha s polárnou žiarou nad našimi hlavami obopínala celú krajinu. Polárna žiara je taká čarovná a vyskytuje sa temer každú noc. Je nevyčerpatelná vo svojej fascinujúcej atmosfére a vo svojich premenách farieb, foriem a tvarov. Jemne farebné odtiene belasej, zelene a tyrkysovej farby vytvárajú na nebesách obrovské ohnivé studené plamene, ktoré pokrývajú a spútajú obzor a pomaly menia svoje tvary a farby, šľahajú a prelínajú sa celou oblohou. Imaginárne tvary a farby polárnej žiary zodpovedajú tejto krajine a dopĺňujú jej mystiku.

Po čase Čipa začala vydávať z hrdla hrdelné „li- li-li“. Záprah sa vracal, ale ja som ho ešte nepočul, ani nevidel. Čipa započula záprah. Onedlho som aj ja začul charakteristický zvuk mnohých psík labiek, ako narážali na tvrdý sneh, keď sa zo šera diaľky priblížili k nám. Po chvíli sa záprah už bez výletníkov vynoril z tmy. Tejto noci, naplnenej pokojom a tichom, psy, Čipa a Tobias, patrili k sebe. Tu v Grónsku rodina, muž a žena a ich psy patria k sebe. Boli to psy, Tobias a Čipa, a ich vzťah, ktoré dopĺňali tento magický večer. Aj u nás, keď sú deti a pes v byte, vzbudzuje to dojem, že je to spoločenstvo plné pohody a harmónie.

Stále sedím na ľadovcovej čiapke.

Asi po dvoch hodinách preruší moje rozjímanie hluk člna. Jeho posádka je zjavne spokojná. Tobias a Ituek sa usmievajú, na dne člna sú tri tulene.

Končí svoje sedenie na ľadovci.

Je už neskoré poobedie a my sme ešte ďaleko na juh od osady Isortog. Bez prestávok pokračujeme v plavbe domov. Za ústím zálivu Sermilik nás už zastihol západ slnka. Ostré slnečné lúče sfarbuju dožltá skalnaté hory pobrežia, ich strmé svahy, ostré výstupky a kužeľovité sutiny. Dnes sme na ceste po mori už trinásť hodín. Až dnes, prvýkrát počas celého pobytu, som dostal morskú nemoc. Nežiadam však zastaviť, lebo čln, ktorý stojí na

vlniacej sa a vzdúvajúcej sa hladine, spôsobuje rovnaké problémy, ak nie ešte väčšie, ako plávajúci člň, ktorý skáče z vrcholu jednej vlny a tvrdo dopadá na druhú. Zastavenie nie je žiadna pomoc s vyliečením tohto stavu, práve naopak. Vyprázdňim si obsah žalúdka cez okraj člňa, potom si sadnem na dno, pokrčím nohy a skloním hlavu ku kolenám. Tento zážitok mi ešte chýbal z pobytu na mori počas tejto loveckej výpravy. Na kamere nastavím program pre západ slnka, vystrčím ruku s kamerou cez okraj paluby a bez jej kontroly jednou rukou filmujem ubiehajúcu krajinu. Až doma, keď si premietnem tieto zábery, spoznávam, že sú jedny z najlepších, aké som počas celého pobytu nafilmoval. Slnko v nich vystreľuje niekoľko zväzkov zlatistých lúčov, more sa vzdúva, pobrežie je zaliate žltou farbou, všetko to prikrýva tmavá sýtomodrá obloha. Ponad naše hlavy preletí v našom smere plavby veľká čajka, ktorá tejto scéne dodáva romantický podtón. S očakávaním jedným okom pozriem dopredu. Ďaleko vpredu sa črtá a vypína z hladiny mora strmá tasiilaqská skala. Viac ako po iné dni som si prial, aby sme už boli aspoň pri nej. Ako vždy, aj dnes nás táto charakteristická skala víta pri šťastnom návrate domov. Tentoraz je jej silueta pre mňa viac ako inokedy očakávaným stretnutím.

Aj tento večer sedíme pri stole s Tobiasom od pol pásu vyzlečení, je to charakteristická črta Grónov z minulosti, kedy v domoch a stanoch žili vyzlečení od pol pásu pri tukovej lampe. Rozprávame o uplynulom dni. Aj on mal malé problémy s morskou chorobou, avšak bez známky slabosti celých trinásť hodín viedol člň, stál rozkročený za kormidlom a sústredene sa pozeral dopredu, zatiaľ čo ja som sa krčil ku dnu člňa a držal si zvierajúce brucho.

Zvoní telefón. Tobias sa kludne s niekým rozpráva. Položí telefón a oznamuje mi, že dnes lovci ulovili v zálive Ikaasaajik štyri narvaly. Muselo sa to stať krátko po našom odchode, veď sme záliv križovali člnom a pátrali po narvaloch ešte celé doobedie. Na Arktídu musí mať cestovateľ a lovec šťastie, samozrejme aj peniaze, čas a trpezlivosť, ktorá je taká charakteristická pre lovcov. Výsledkom niekoľkohodinovej dennej a niekoľkodňovej a týždennej práce nie je žiadny úlovok. *Ajornamat* (nevadí), *imana* (možno). Nič viac a lepšie nevystihuje neúspešné dni, strávené postávaním v daždi v člne a na pobrežných skalách, ako tieto slová. Každý cestovateľ v Arktíde sa často stretáva so symbolickým významom, ktorý je v nich obsiahnutý a s bezmocnosťou voči nevyspytateľným silám prírody. Tieto slová vyjadrujú v prenesenom význame ducha tejto krajiny, jej klimatické pomery a nimi ovplyvnenú a formovanú mentalitu a stoické myslenie a správanie jej obyvateľov. Pochopenie týchto faktov vedie k pochopeniu mentality mužov, ich trpezlivosti, vytrvalosti, vyrovnanosti a zmierenia sa s prírodou, so svojím osobným osudom a údelmi života a prírody, aj k pochopeniu spôsobu konania medzi sebou. Tieto slová symbolicky vyjadrujú tiež ich spätosť

s prírodou. Gróni sú vždy pokojní, vyrovnaní a trpezliví. Vyplýva to z ich loveckej profesie, ktorá prináša často neúspech a žiadny výsledok, ktorý nasleduje aj po vynaložení ťažkej, niekoľkodňovej námahy, fyzického aj psychického úsilia a energie.

Ako naprotiveň pršalo a fúkal vietor celé dni nášho predchádzajúceho pobytu v zálive Ikaasaajik. Dnes, keď sme v osade, je pekné počasie. Od rána a celé doobedie do 12 hodiny pracujeme na prístavbe verandy Tobiasovho domu. Okolo obeda telefonuje Róbert Tobiasovi a vzápätí sa plavíme s dvomi turistami do zálivu Johana Petersena. Majú v pláne podniknúť v okolí dvojdňovú túru. Turistov vysadíme hlboko v zálive asi kilometer od miesta, kde sa Grónsky ľadovec, v tejto časti sa jeho splaz nazýva Kagtilersorpia, láme, triešti a padá vo forme mohutnej bizarnej ľadovcovej steny na hladinu zálivu Johana Petersena.

Neďaleko ústia zálivu Sermilik stretávame päť člnov. Na palube každého člna sa nachádza plastikový kajak. Osádky člnov sú na loveckej výprave za veľrybami. Tobias sa rozpráva s jednou posádkou člna a oznamuje mi, že aj dnes lovci ulovili v zálive Ikaasaajik dva narvaly.

Rozhovor prerušia výkriky z člnov, ktoré sú neďaleko od nás. Osádky stoja na palubách. Muži rozhadzujú rukami, panicky a chaoticky ukazujú v jednom smere. Tobias rýchlo naštartuje motor člna a s najväčšou možnou rýchlosťou vyrážame smerom na otvorené more. Neplaví sa v smere, kde ukazujú posádky člnov, ale opačným smerom k jednému z člnov pri pobreží. Tu vypne motor. Náš čln narazí do iného, stojaceho člna. Jeho lodivod strhne z vešiaka pušku, prestúpi na náš čln a Tobias mi hovorí, aby som si prestúpil do menšieho člna. Majiteľ člna ma naráchlo inštruuje v jeho ovládaní a ukazuje mi, ako sa štartuje motor a pridáva rýchlosť. Spočiatku nechápem, o čo ide, ale vzápätí si uvedomím, že lovci sú každý sám vo svojom člne a Tobiasov čln je väčší a aj rýchlejší, ako druhý čln. Tobias sa so svojím novým spolulovcom rýchlo vzdáľuje.

Ostávam sám v malom člne asi kilometer od pobrežia. Vlny hompálajú čln a ja čakám. Chcem však vidieť priebeh lovu a podľa možnosti ho aj nafilmovať. Naštartujem čln a spočiatku sa len pomaly plavím na vzdúvajúcim sa mori. Pridávam rýchlosť a plavím sa na otvorené more za lovcami. Tento čln je menší ako Tobiasov. Nereže tak dobre vlny ako dlhší čln. Skáče z hrebeňa jednej vlny na druhý a tvrdo dopadá na hladinu mora. Musím spomaliť, rýchla plavba mi nevyhovuje a dopady na hladinu ma zneistia. Čln sa mi zdá nestabilný a preto strácam istotu. Lovci sa mi strácajú z dohľadu.

Ostávam sám ako „starec na mori“. Je to jediné, čo mi v tejto situácii napadá. Spomalím a menšou rýchlosťou sa plavím v smere, kde zmizol čln s oboma lovcami. Čln už však nevidím. Zastavím chod motora. Čln sa kolíše na hladine, v jednom okamihu som na hrebeni

vlny a vidím vzdialené pobrežie, ktoré je ako tmavá čiara v diaľke. O chvíľu sa ocitám medzi dvomi vlnami a obzor a vzdialené pobrežie sa mi stráca za hrebeňom vlny. Zospodu nevidím nič, len vrcholce dvoch vln po stranách. Vstanem a skrúca mi žalúdok. Takto nemôžem čakať Tobiasa. Spustím chod motora. Malý člň opäť skáče z hrebeňa jednej vlny na druhú. Vlny sú však vyššie ako pri pobreží. Dostávam sa ďalej na otvorené more. Nemám z toho dobrý pocit. Pobrežie je jediný orientačný bod, ktorý sa mi na chvíľu stratil za hrebeňmi vln. Vzápätí z hrebeňa jednej vlny vidím zase pobrežie v diaľke ako malý tmavý pruh. Spomaľujem rýchlosť člňa a postupne zastavujem. Stojaci člň sa hompáľa na hladine ako pierko. Opäť sa mi zdvíha žalúdok a zisťujem, že neviem, čo mám robiť. Zmocňuje sa ma panika. Napokon otáčam člň a veľkým oblúkom sa vraciam k pobrežiu, ktoré pre mňa predstavuje orientačný záchytný bod a istotu pri riešení mojej situácie. Tento lov už asi nenafilmujem.

Večer majú Tobias a Čipa návštevu. Je tu strašia žena z osady Tiniteqilaaq, u ktorej sme vlani s Tobiasom na návšteve jedli sušeného tuleňa a plutvu. Neovláda angličtinu, ani dánčinu. Konzumuje svoj starý odležaný mataq, ktorý je už žltej farby. Jeho nepríjemný zápach naplňa miestnosť. Čerstvý matag je biely a nesmrdí. Nevenuje mi žiadnu pozornosť, akoby sme spolu nesedeli pri jednom stole. Systematicky si odkrajuje kúsky mataqu, každé sústo dlho prežúva. Nezavadí pritom o mňa ani pohľadom.

Odlet

Skoro ráno vychádzame k člnu v prístave. Na hladine zálivu je tenká vrstva ľadu. V člne je s nami lovec, ktorý ma spoznáva z pobytu v Qerner pred dvomi rokmi a ešte jeden muž. Starý známy ma ponúka kávou zo svojej termosky, usmieva sa, pýta sa ma na Európu a občas mi venuje svoj pohľad aj mimo rozhovoru. Správa sa mimo grónskych pomerov a inak, ako som doposiaľ zvyknutý od Grónčanov. Správa sa ako starý priateľ, s ktorým som sa spoznal pri love v zálive Kantanti počas obdobia nakajak, kedy nás v marci búrka s dažďom a so snehom zahnila do domu v opustenej osade Qernertivativaq. Tento zážitok sa mi oživuje v jeho priateľských gestách.

Naším cieľom sú siete v Kantanti. Nemáme úspech v rybárčení a dnes sú obe siete prázdne.

V prístave pri letisku Kulusuk sa lúčim s Tobiasom. Bez slov si podávame ruky a kývame si na rozlúčku. Jeho člň dlho čerí bielymi vlnami pokojnú tmavomodrú hladinu prielivu Tuno.

Mám ešte dosť času. Taxikár, Tobiasov priateľ, ktorý dostal od neho inštrukcie, ma zadarmo odvezie na letisko. Nechce peniaze, ale nechávam mu všetky drobné, ktoré už nebudem aj tak potrebovať. Batožinu si nechám v letiskovej hale. V hale nie je úschovňa.

Nemám však o ňu strach. Je to obvyklý spôsob odloženia batožiny a nemusím sa báť, že mi ju niekto ukradne. Urobím si prechádzku k prístavu a hotelu Kulusuk, ktoré sú vzdialené chôdzou len štvrt' hodiny. Mám čas a ešte sa vydám na prechádzku k osade Kulusuk, ale na okraji osady ma bolia nohy a vrátim sa späť. Pred osadou je cintorín. Mladá sprievodkyňa sa venuje skupine turistov a svoj text pre turistov prednáša medzi hrobmi s bielymi krížmi, na ktorých vo vetre trepocú pohrebné vence.

Na prašnej ceste stretávam školskú triedu pri hodine telocviku. Žiaci trénujú cezpoľný beh po ceste medzi osadou Kulusuk a hotelom, ktorý je vzdialený asi dva kilometre. Mládež má oblečené len športový odev na telocvik. Pri hoteli stretávam malého chlapca. Má asi päť rokov. Vystrie ku mne ruku s otvorenou dlaňou, vyšpúli pery a žobre, aby som mu niečo dal. Cestou mi zastaví nákladné auto. Mladý Nemec z Drážďan pracuje na stavbe a teraz sa ponáhl'a na stretnutie so svojou priateľkou z Nuuk, ktorá má priletieť na návštevu.

Hotel je situovaný v malebnom prostredí na brehu malého zálivu. Scenériou vytvárajú záliv s bielymi ľadovcovými kryhami a nad ním sa vypínajú skalnaté vrchy s horským ľadovcom Apusiaajik. Ľadovec má v strednej časti mohutnú náhornú plošinu, ktorej sa láme ľadovcová kaskáda vysoko nad hladinou mora a mohutným splazom pokračuje vo svojej ceste, až sa jeho čelo dotýka hladiny zálivu.

K novým ľuďom
rok 2001 komerčná výprava so psím záprahom
v oblasti Ittoqqortoormiit

Neprešiel dlhý čas, ani nie celý rok, a opäť sa mi začalo stísať po tejto krajine. Po čase myšlienkového a mentálneho oddychu a prestávky, som sa opäť vrhol do príprav na ďalšiu expedíciu. Tentoraz to však nebude v oblasti Ammassalik, ale svoje plány a myšlienky som začal upierať na sever k 71. stupňu severnej zemepisnej šírky do oblasti Scoresby Sund, alebo ako exoticky znie v grónčine k oblasti Ittoqqortoormiit .

História oblasti Scoresby Sund je ešte mladšia ako história všetkých ostatných osád v Grónsku. V roku 1822 túto oblasť náhodou objavil škótsky veľrybár William Scoresby ml. Po ňom je aj táto oblasť pomenovaná ako aj najväčší záliv na svete, ktorý je hlboký 360 km. Stretol tam dvanásť rodín Inuitov, ktorí žili v stanoch. Strávil medzi nimi štyri dni a na piaty deň všetci zmizli. Potom tu žiadny veľrybár, cestovateľ ani návštevník nestretol žiadnych ľuďí. Až v roku 1925 oblasť osídlilo sedemdesiat kolonistov z východného pobrežia Grónska z oblasti Tasiilaq.

Ráno 21. apríl 2003 sa na letisku v Reykjavíku zoznamujem s Ann a Helene, ktoré sú majiteľky cestovnej kancelárie a manažujú celú cestu. Zoznamujem sa tu so skupinou dánskych turistov, ktorí sú tiež klientmi cestovnej kancelárie. Obe ženy sú naturalizované Slovincy a na spríjemnenie priateľského stretnutia sa rozprávame každý svojou rodnou rečou, ja rozprávam slovensky a ony slovensky.

Pôvodne som si chcel zorganizovať túto cestu vo vlastnej réžii a napísal som na komunálny úrad o kontakt na domáceho sprievodcu. Odpoveď však neobsahovala žiadne meno sprievodcu len odkaz na jediné cestovnú kanceláriu, ktorá manažuje pobyty turistov v tejto oblasti. Kancelária mala monopol na turistický biznis, ktorý mi pripomenul dobu a pomery u nás pred rokom 1989. Bol som teda nútený prvýkrát využiť služby cestovnej kancelárie a nezorganizovať si pobyt a program sám. Spojením s cestovnou kanceláriou mi bol e-mail. Aký rozdiel v technike, keď v roku 1997 som si zorganizoval prvú grónsku expedíciu len písomne a nemal som ani telefonické spojenie s mojím sprievodcom. Vtedy neexistoval žiadne e-mail, žiadne mobilné spojenie, žiadne GPS, žiadny internet. List do Grónska bol vtedy na ceste štyri týždne. Bolo to ešte staré Grónsko, ale nebolo to však Grónsko zrovnateľné s Grónskom prvých objaviteľov, kedy jediné spôsob dostať sa na ostrov bola

plavba po mori a cesta trvala tri týždne. Poznal som staré Grónsko bez internetu, mobilu a GPS a Grónsko, kde som bol pozvaným priateľom a návštevníkom a nie klientom cestovnej kancelárie.

Na letisku v Reykjavíku sa dozvedáme, že na východnom pobreží Grónska je zlé počasie. Predchádzajúci let s odletom o dve hodiny pred nami sa vrátil späť z pol cesty medzi Islandom a Grónskom. Mení sa plán cesty a namiesto letu cez Kulusuku letíme do Akureyri, do mesta na severe Islandu, ktoré je so svojimi 15 tisíc obyvateľmi druhé najväčšie mestom na Islande. Som priamo v rodisku Nonniho a Manniho, literárnych hrdinov J. Svenssonovej knihy a mojich knižných hrdinov z detských liet. Ako chlapec som so zatajeným dychom čítal knihy o tomto detskom hrdinovi, o jeho drsnej ďalekej polárnej domovine, o jeho rodine a dobrodružnej ceste loďou za vzdelaním do vzdialenej Francie a o jeho odlúčení od matky, rodiny a súrodencov. Boli to knihy, ktoré mi moja matka darovala k narodeninám a pod vianočný stromček a ktoré ma sprevádzali mojim detstvom. Ani v najtajnejších myšlienkach by som si nepomyslel, že raz v mojom živote navštívim rodisko a krajinu môjho detského literárneho hrdinu Nonniho. Opäť je to počasie, ktoré mení plány ľudí.

V jedno aprílové nedeľné ráno sa prechádzam v Akureyri. V noci napadal nový sneh, ktorý pokrýva cesty, chodníky, terasy kaviarní so stoličkami, parčík, nábrežie a celé spiaceho mestečka. Je hmla a ulice sú ešte prázdne a na novo napadanom snehu nie sú žiadne stopy ľudí ani aut predomnou. Na novom snehu zanechávam len moje stopy. V ľudoprázdnom prístave vlny ticho narážajú do bokov lodí. Veľké mokré snehové vločky padajú na tmavú hladinu zálivu a obaľujú zábradlia, paluby lodí a ich lanovie hrubou vrstvou snehu.

Malý dvadsať miestny Foker prekoná vzdialenosť do Grónska za dve hodiny. Je mrazivé slnečné, bezveterné a bezoblačné ráno a ja stojím opäť na východnom pobreží Grónska v oblasti Ittoqqortoormiit v spoločnosti priateľských a usmievavých Grónčanov. Ole Bronlund, grónsky manažer našej saňovej výpravy, ma navštívil na ubytovni a ubezpečil ma, že budem mať dobrého sprievodcu Scoresbyho. Obe priezviská znejú exoticky. Ich historickí menovci zohrali v histórii Grónska svoju úlohu a zapísali do dejín tejto krajiny svojimi bádateľskými činmi. Pôvodný Ole Bronlund na vlastnom tele priniesol do civilizácie záznamy o Mikkelsenovej expedícii v severnom Grónsku a pritom zahynul hladom. Živý Ole zapôsobí ma mňa iným dojmom ako väčšina Grónčanov. Je veľmi spoločenský a komunikatívny. Je podnikateľom v turizme so všetkým čo k tomu patrí. Bol tiež manažer výpravy Ralfa Hewelckeho v roku 1997. Odpovedá mi na všetky moje otázky o nasledujúcich dňoch. Ja mu ukazujem fotografiu môjho záprahu grónskych psov, čo láme medzi nami ľady. Staneme sa priateľmi nasledujúce roky.

Ráno je slnečno a teplota 9 Celzia stupňov pod nulou. Pred stretnutím so psovodmi sa ešte prechádzam po osade. Farebné domy s červenými, žltými a modrými fasádami sú, na rozdiel od osád na juhu Grónska, postavené v pravidelných uliciach.

Pre Grónčanov je charakteristické, že si pred dverí domu neodhadzujú sneh a tak okolo domov sú vysoké záveje, ktoré siahajú až po okná. Cestou z domu musia najprv prekonať závej pred dverami. Pri domoch sú drevené konštrukcie z tenkej guľatiny, ktoré slúžia ako sušiaky. Na stojanoch sa sušiacich biele kože z *nanok* (ľadový medveď) a sivé kože z *umiama* (tur pyžmový). Všade pri domoch sú bez ladu a skladu ponechané drevené sane. Sú to sane severogrónskeho typu s plnými sanicami. Pri každom dome je uviazaná svorka psov. Ocítam sa v skutočných polárnych pomeroch a atmosfére. Toto všetko vytvára obraz polárnej grónskej osady, ktorá je prechutá loveckou atmosférou a pôsobí nedotknutá turistickým ruchom. Dojem z tohto obrazu je v detailoch odlišný od obrazu grónskej osady na juhu východného pobrežia.

Medzi prvými čakám na dohodnutom zhromaždisku všetkých členov výpravy neďaleko kostola. So mnou ako prvý je tu vždy zhovorčivý Ole. Onedlho v mrazivom slnečnom ráne prichádzajú prví sprievodcovia so svojimi psími záprahmi. Z diaľky sa rozliehajú povely psovodov, plieskanie ich bičov a škripanie saní. Tieto zvuky ma upozorňujú na prichádzajúce sane. Medzi prvými dorazil záprah, ktorý riadi silnejší chlap v kožušinovej baranici. Ole mi ho predstavuje. Volá sa Abana. Sám sa však zo žartu predstavuje menom Alibaba, tak sa volá hrdina známej rozprávky a so smiechom si s rukami obchytí veľké brucho, ktoré ho tak charakterizuje. Má svorku silných a netypicky chlpatých psov. Hneď za ním prichádza po zamrznutom mori Ivar. Jeho sane ťahá krásna svorka pieskovo žltých až zlatistých psov. Všetky psy v záprahu sú veľmi podobné čo do sfarbenia, výšky a telesnej konštrukcie, asi pochádzajú z jedného opakovaného spojenia tých istých rodičov. Ivar je štátnym úradníkom a pracuje v úrade pre kontrolu lovu a tieto psy sú erárne. Predstavovaní sú mi ďalší sprievodcovia Anas, Imel, Hjelmer. Všetci sú oblečení v športových vetrovkách, aké u nás nosia lyžiari na svahoch. Ich tváre sú tmavé opálené slnkom.

Muži lovci trávajú všetok voľný čas, ako im to dovoľuje počasie, na lovoch v teréne, v grónskej divočine. V prípade dobrého počasia dĺžka ich pracovného času, v našom poňatí, nie je obmedzená žiadnymi predpismi zákonníka práce. Sú na love a rybolove po celý čas, keď im to arktické počasie dovoľuje a môže to trvať denne aj dvanásť hodín a desať dní za sebou. V prípade zlého počasia sú na druhej strane nútení nepracovať a nelovia celé dni aj týždeň a čas trávajú v poľovníckych chatách, alebo sa za každého počasia vydajú na cestu domov. Počas lovu sú vystavení slnečnému žiareniu a odrazu slnečných lúčov od snehovej

pokrývky. Grónčania nie sú zástancami používania slnečných okuliarov v žiadnej situácii, na slnku, ani vo vetre. Preto sú ich tváre opálené až čierne ako pokožka obyvateľov trópov.

Grónčania boli v minulosti nomádi, ktorí sa presúvali na loviská za zverou a na miesta, kde práve migrovala, alebo sa vyskytovala. Tam sa potom zdržovali rodiny do doby, kým lovisko nebolo vylovené a opäť sa presunuli na iné miesto. V zime žili na jednom mieste v takzvaných zimných domoch a lovisko sa nachádzalo v jeho blízkosti. V zime už nekočovali. V lete aj viackrát migrovali v kožených člnoch (*umiak*) za ďalšou korisťou, ktorou boli tulene, soby, ryby a veľryby. Z uvedených dôvodov v tejto nomádskej kultúre v minulosti stačili malé záprahy, ktoré predstavovali štyria zapriahnutí psy. Na východnom pobreží používali pritom malé len meter dlhé sane. Psy ťahali tieto sane s nákladom na malé vzdialenosti a psovodi a príslušníci rodiny kráčali popri saniach a pomáhali ťahať psom sane naložené celým rodinným majetkom. Nik nesedel na saniach ako dnes. Na západnom pobreží a na severe sa v minulosti tiež z uvedených dôvodov používali záprahy so siedmymi psami. Tieto sane boli dlhšie ako na východnom pobreží a lovci sedeli na saniach. Dnes Grónčania už nie sú nomádi a žijú v stálych osadách. V okolí osád sú loviská už vylovené, more býva často znečistené a nenachádza sa tu veľa lovnej zveri ako tulene a ryby a preto sa musia lovci presúvať za zverou a cestovať na väčšie vzdialenosti ako v minulosti a lov preto trvá niekoľko dní. K tomu potrebujú väčšie záprahy ako v minulosti. Sane ťahá desať až dvanásť psov a muži zásadne nebežia popri záprahu, ale celú cestu sedia na saniach. Lov aj s cestou trvá okolo sedem dní. V lete sa presúvajú na motorových člnoch. V minulosti európski a americkí polárni cestovatelia, ktorí prevzali od Eskimákov spôsob cestovania so psími záprahmi, zapriahali tiež po sedem psov. Tento počet používal Oto Sverdlup a aj Robert Peary pri všetkých svojich pokusoch a aj pri úspešnom dobytí severného pólu. Cestovatelia pritom bežali popri saniach. Používanie tohto počtu psov však súviselo so spôsobom osídlenia a kočovania. Veľké sťahovania zo zimného loviska na letné sídla vykonávali na takzvaných ženských člnoch, *umiak*. Do týchto člnov nebrali a ani sa nezmestilo veľa psov, viac ako štyroch jedna rodina ani nepotrebovala. Užiť veľa psov bolo v minulosti problematické, samotní ľudia často zomierali hladom z nedostatku jedla, preto v minulosti sa používali v záprahu len štyria psy. Aj dnes je psí záprah ako kultúrny prvok významným dopravným prostriedkom charakteristický pre súčasných obyvateľov Arktídy. V Grónsku nie je žiadna železničná ani cestná sieť, takže jediným dopravným prostriedkom a spojenie medzi osadami v zime, okrem vrtuľníka a snežného skútra, je psí záprah. Aj hasičskú vodnú pumpu na hasenie požiaru ťahá psí záprah. Zachovaná tradičná lovecká kultúra vplýva na zachovanie

tohto tradičného dopravného prostriedku. Lovci sa aj dnes musia presúvať a cestujú na svoje loviská za tuleňmi, mrožmi a rybami so psími záprahmi.

Zaobstaranie, kúpa a prevádzka takýchto dopravných prostriedkov - psov a člnov - nie je lacnou záležitosťou. Z finančných dôvodov si to nemôžu dovoliť všetci muži. Drahé sú tiež siete na lov rýb. Z najrôznejších dôvodov mnohí z nich nevlastnia tieto prostriedky, psov, siete a pušky na lov a rybolov a preto sa nemôžu presúvať na vzdialené loviská a tým stratili postavenie lovcov.

Popri tomto druhým faktorom, ktorý pozitívne vplyva na udržanie, používanie a nebývalý rozvoj psích záprahov, ako tradičných dopravných prostriedkov, je cestovný ruch. Tento fenomén sa objavil len v posledných desaťročiach 20. storočia. Cestovné kancelárie, sprievodcovia aj psovodi ponúkajú turistom hodinové, viac hodinové a aj celodenné výlety so psími záprahmi a táto atrakcia je veľmi obľúbená u turistov. Samozrejme, že dnes sa používajú v obmedzenej miere tiež snežné skútre. Môže si ho dovoliť kúpiť len bohatší lovec a ich použitie v hornatej krajine je obmedzené vzhľadom na strmé stúpania, takže používanie psích záprahov v Grónsku má svoje opodstatnenie a je na vzostupe.

Výlet so psím záprahom je pre turistov exotickým zážitkom a vyhľadávanou dovolenkovou atrakciou. Previesť turistov sediacich na saniach si opäť vyžaduje väčší záprah o počte desať až dvanásť psov. Tí Grónčania, ktorí pochopili súčasný vývoj, sa cieľavedome venujú podnikaniu v cestovnom ruchu a v lete vozia turistov v člnoch a v zime ich vozenia na saniach ťahaných psími záprahmi. Cestovný ruch tvorí nemalý zdroj finančných príjmov obyvateľov a príjmovú položku štátu. Napriek zániku kočovného spôsobu života, paradoxne nedostatku rýb a lovnej zveri v okolí osád, potrebe cestovať na vzdialené loviská a vďaka vzniku a rozmachu cestovného ruchu a vozeniu turistov psími záprahmi, dnes nastúpila skutočná renesancia psích záprahov a rozsiahle používanie veľkých záprahov, aké nemalo v minulosti obdobu. Takouto kultúrnou zmenou čo do formy a obsahu prešlo používanie psích záprahov.

Niektorí zahraniční športovci dnes pri expedíciách so psími záprahmi v Grónsku modifikovane používajú grónsky typ psích záprahov. Športovec beží alebo beží na lyžiach popri záprahu a používajú pritom od sedem do pätnásť psov. Cesty Sirius Patrola, expedície R. Hewelkeho, ako aj Sirius expedícia v roku 2000, ktorej členom bol tiež dánsky princ Frederik, boli vykonané takýmto spôsobom. Grónčania ani kanadskí Inuiti nikdy nebežia popri záprahu, vždy sedia na saniach.

Naša výprava pozostáva zo šiestich grónskych psovodov so šiestimi záprahmi a šiestich turistov. Na každých saniach sedí jeden psovod, je to majiteľ záprahu a chovateľ psov, a jeden

turista. Môj psovod, mladý muž so šibalskými očami, sa volá Scoresby. Uvážujeme si našu batožinu na sane. O chvíľu sú sane sú plne naložené výstrojom, krmivom pre psov, jedlom pre ľudí, spacími vakmi, stanom, bandaskou s palivom, varičom a kuchynským náradím, zásobou jedla pre ľudí na niekoľko dní a samozrejme nesmie chýbať puška na lov tuleňov a ochranu v prípade stretnutia s ľadovým medveďom. Pre tento prípad je puška vždy po ruke zasunutá v upevnenom v puzdre na veži saní. Na každých saniach je tiež priviazaný *toog*, dlhá drevená tyč so železným hrotom ma skúšanie hrúbky a pevnosti ľadu. Na niektorých saniach sú priviazané mŕtve tulene, ktoré sú zabalené v igelitových vreciach. To je zásoba krmiva pre psov a jedlo pre ľudí. Jedlo pre ľudí na niekoľko dní je uložené v drevených alebo plastických bedniach, aby sa nezničilo pri sedení na nich. Všetky tieto veci sú premyslene poskladané na saniach. Na miestach, kde sedia psovod a turista je umiestnené oblečenie a veci, ktoré sa nezničia sedením. Všetko na saniach je prikryté kožušinami. Nie sú to však obyčajné kožušiny z tuleňov, ale na sedenie na saniach slúžia kožušiny z ľadových medveďov a z tura pyžmového. Kožušina z nanoka sa v minulosti používala výlučne na výrobu nohavíc pre mužov. Mladý lovec dostal svoje prvé nohavice z kožušiny medveďa, ktorého sám ulovil prvýkrát v živote. Tento akt prvého oblečenia si nohavíc z ľadového medveďa bol jeho iniciáciou, jeho uvedením zo stavu chlapčerstva medzi mužov a do mužskej spoločnosti. Bol jeho zmenou z chlapca do spoločenského statusu uznávaného muža a úspešného lovca ľadových medveďov. Nohavice z kožušiny ľadového medveďa boli symbolom jeho mužnosti, loveckých schopností a spoločenského postavenia. V živote mladého muža nebol významnejší deň, naplnený hrdosťou, ako ten keď si po prvýkrát obliekol nohavice z kožušiny nanoka, ktorého sám ulovil.

Použitie kožušiny z ľadového medveďa prešlo tiež kultúrnou zmenou. Dnes sa kožušina požíva ako podložka na sedenie na saniach. Aké dehonestujúce! Kožušiny nanoka na saniach dopĺňujú polárny kolorit a atmosféru. Na juhu východného pobrežia som takéto použitie vzácnej kožušiny z ľadového medveďa nevidel. Tam som nevidel žiadnu kožušinu z ľadového medveďa, výnimkou bola kožušina na stene v hale letiska v Kulusuku. Kožušina z tura pyžmového má dlhú srst' a preto sa nepoužívala na výrobu oblečenia.

Celý náklad je na saniach pevne zviazaný lanom okolo priečok, ktoré prečnievajú päť centimetrov cez okraj saní. Toto lano je dôležité tiež pre mňa v tom, že sa ho držím pri strmých zjazdoch a môžem pod neho založiť tiež rukavice, keď potrebujem mať holé ruky pri filmovaní a fotografovaní. Sane sú severného typu. Tento typ sa používa na západnom pobreží, na severe v Qaanaaq a tu na severe východného pobrežia. Bočnice sú z plného kusa dreva, z celých dosák. Na juhu východného pobrežia sa používajú sane, ktoré sú poviazané

z latiek podobne ako indiánske sane a veľmi sa podobajú tzv. na nansenov typ saní, ktoré zaviedol sám veľký F. Nansen a ujali sa v týchto častiach Grónska.

Naša expedícia začína. Psy sú ako vždy pred cestou vzrušené a temperamentné. Zhromaždisko je plné hlučného cirkusu, ktorý vytvára štekol sedemdesiat dvoch psov do šiestich záprahov. Robíme si spoločné fotografie šiestich psovodov a ich šiestich klientov, pričom piati sú z Dánska a jeden je zo Slovenska. Nemôžeme dlho čakať. Je tu pokope príliš veľa vzrušených psov. Nervozita a vzrušenie sa stupňujú a prenášajú z jednej svokry na druhú. Zakrátko vyrážame.

Z jednej línie vyštartuje šesť záprahov ako pri pretekoch s hromadným štartom. Zakrátko sa však záprahy zoradia za sebou a širokým údolím za prístavom smerujeme do hôr. Sanice škrípu na tvrdom snehu, v mrazivom vzduchu počujem ako laby desiatok psov pravidelne narážajú a cupkajú na tvrdom snehu. Charakteristický pach psov sa mieša s výparmi z ich papúl a s povelmi a výkrikmi psovod, ktorými poháňajú svoje záprahy, lebo chcú svoje psy dostať do väčšej rýchlosti s cieľom sa vyťahovať pred klientmi a predbehnúť ostatné záprahy. Atmosféra je podobná ako na pretekoch.

Cesta stúpa miernym dlhým svahom, za ktorým sa asi po dvoch kilometroch nachádza prvý prah náhornej plošiny. Z nej v kryštálovo čistom vzduchu v diaľke na juhu jasne vidíme široký záliv Scoresby Sund so zamrznutými ľadovými kryhami a za ním jeho južné skalnaté pobrežie, ktoré je vzdialené viac ako šesťdesiat kilometrov.

Prestávku na čaj robíme až na poslednej náhornej plošine, z ktorej je ešte stále fascinujúci výhľad na juh na záliv Scoresby a zároveň na sever sa nám naskytuje výhľad na malebný záliv Kangertivatsiaakajik (Lillefjord), ktorý sa meandrovite vkladá medzi vysoké skalnaté brehy. Záliv vidíme pred nami ako na dlani. Cesta k hladine zálivu pokračuje dolu dlhým vyše kilometrovým svahom, za ktorým je už zamrznuté more. Aj v týchto podmienkach chápeme používanie psích záprahov. Strmé stúpanie a ľadové bariéry sú schopné prekonať len psie záprahy a nie snežné skútre. Je to však aj silná tradícia, ktorá udržuje tento dopravný prostriedok pri živote a nedovoľuje snežným skútrom presadiť sa v masovej miere. Lovec, ktorý má skúter, používa ho väčšinou na vozenie turistov a na lovisko cestuje tradičným spôsobom so psím záprahom. Použitie ťažkého snežného skútra v strmom stúpaní je obmedzené a na pobrežnom ľade aj nebezpečné vzhľadom váhu skútra, tenký ľad, na morské prúdy a trhliny. Trhliny, ktoré zamrzli len nedávno, majú slabý ľad a pre nový sneh ich nevidieť. Taktiež trhliny na horských ľadovcoch sú zasypané slabými snežnými mostmi. Vodiaci pes túto nebezpečnú trhlinu spozná a vyhne sa jej. Príbehy z grónskej divočiny sú plné tragédií, kedy sa sane preborili do trhliny v mori alebo do trhliny na horskom ľadovci,

ale psy sane vytiahli a ľudí zachránili. Súčasné aj minulé príbehy sú plné tragédií, keď sa ťažký snežný skútre preborili do mora a ľudia sa utopili alebo zamrzli zaživa len neďaleko od chaty. Pri teplote mínus tridsať stupňov človek zomiera na tepelný šok v priebehu niekoľkých minút.

Predo mnou na saniach cedí môj psovod Scoresby, ktorý sleduje meniace sa cestovné podmienky a dáva povely svojim psom. Ja sedím vzadu za ním, som pohodlne opretý o rukoväť saní, takzvanú vežu. Moje miesto a životný priestor na celý čas cesty, niekedy to môže byť denne aj trinásť hodín, inokedy len šesť hodín, je obmedzený asi na plochu o rozmeroch sedemdesiat krát osemdesiat centimetrov. Počas cesty striedam na saniach svoju polohu, raz sedím na ľavej nohe, inokedy na pravej nohe, najčastejšie sedím obkročmo, tiež kľáčim alebo sedím v smere jazdy bokom a nohy mám spustené cez okraj saní alebo som obrátený chrbtom v smere jazdy a nohy mám vyložené hore na veži saní. Dá sa tiež sedieť indiánskym spôsobom. Najčastejšie mám nohy po boku sprievodcu a keď cestujeme po dobrom ľade, to znamená po rovnom tvrdom zamrznutom mori, je možné na saniach aj stáť a jednou rukou sa pritom pridržať veži saní. Tento malý priestor mi neprekáža. Napriek relatívnemu nepohodliu a zúženému cestovnému priestoru, sa nenudím a pozornosť venujem neustále sa meniacej krajine a prírode, práci a súhre psov so psovodom. Môj čas tiež vyplňa obsluha kamery a fotoaparátu. Pri nasadaní na sane si musíme oklepať topánky a zbaviť sa zvyškov snehu a stále dávať pozor, aby sa na kožušiny, na ktorých sedíme, nedostal žiadny sneh. Ten by sa by podo mnou roztopil a sedel by som na mokrej podložke. Počas cesty sedím na našej batožine, ale nie je vylúčené, že budem sedieť aj na mokrom tuleňovi, ktorého môj lovec uloví počas našej výpravy.

Sú tu aj grónske psy. Tie nádherné zvieratá, ktoré naplňujú môj čas a ktoré ma upútavajú a priťahujú svojim vzhľadom, vytrvalosťou, výkonmi a povahou. Typické pre nich sú špicaté uši a stočený chvost. Dva psy z Imalovho záprahu majú menej stočené chvosty ako ostatné. Takýchto psov vidím v Grónsku prvýkrát. Svojim nadšením ťahať sane sú to však typické grónske psy.

Toto všetko vyplňuje môj čas na obmedzenom priestore saní. Pri zjazde dolu dlhým svahom sa musím jednou rukou držať lana, ktorým je zviazaná naša výstroj, kožušiny, cestovné vaky a batohy, na ktorých sedím. V strmých zjazdoch z horských sediel a horských ľadovcov som nútený prestať filmovať aj fotografovať a musím sa držať oboma rukami. Pri jazde po vrstevnici musím ešte nakláňaním a telom vyrovnávať terénne nerovnosti a sklom svahu. Pri veľmi strmom svahu a pri práci s kamerou sa niekedy neudržím a zošmyknem sa z hladkej z kožušiny, na ktorej sedím a hneď som na zemi, alebo v lepšom prípade na svojich

nohách. Psy veľmi rady cválajú dolu svahom a tým sa ešte zrýchľuje jazda zo svahu. Vtedy sa sane dostávajú na úroveň zadných psov, ktoré sú najbližšie pri saniach. Teraz je psovod nútený hodil po sklznice saní slučku z hrubých lán, ktorá brzdí rýchlosť saní.

Dlhý tiahly svah zvažujúci sa k zálivu Lillefjord končí strmým zrázom. Je to záver malého horského ľadovca. Dostali sme sa k jeho čelu, ktoré v lete strmo spadá na zamrznutý morský záliv. Teraz v zime, keď všade naokolo je len sneh, sa ani nedá spoznať, či je to koniec ľadovca, alebo koniec len veľmi strmého svahu. Na pokyn Scoresbyho zosadám zo saní a krátky strmý úsek zídem peši. Aj ostatné sane zdolávajú tento krátky úsek cesty bez pasažierov. Napokon sa všetci sa stretávame na zamrznutom mori a urobíme si krátku prestávku. Prešli sme a dokončili cestu z osady sem, ktorá sa nazýva Ittoqqortoormiit ilivnerat. Psovodi vybaľujú variče, štrkajú kotlíkmi a hrnčekmi a zakrátko na varičoch vrie a parí voda z hrnčekov a my pijeme horúcu kávu a čaj a zapijame nimi suché kekсы. Rozlieha sa smiech mladého Imala, ktorý robí komické grimasy a rozosmieva psovodov. Ostatní sa k nemu pridávajú hlasným smiechom. Jedine starší Hjelmmer a Anas sa len nehlučne usmievajú.

Zišli sme z pevniny a v cestovaní pokračujeme po pobrežnom ľade (pack ice), ktorý sa kladie a obopína zálivy, prielivy a pobrežia do vzdialenosti asi päťsto metrov od pevniny. Ľad sa vytvára na jeseň, pričom najprv sa kladie pri brehu a postupne sa rozširuje ďalej od brehu. Na niektorých miestach je pevný a hladký. Takýto terén je ideálny pre cestovanie so psím záprahom. Na iných miestach, kde sú pri pobreží silné morské prúdy, príliv, odliv a kde skalnaté mysy vybiehajú do mora, je pobrežný ľad polámaný a roztrieštený v členitých ľadových poliach a bariérach. Bariéry môžu mať rôznu výšku. Tie sú prekážkou pre psie záprahy. Psy sú schopné prekonať bariéru do výšky dva metre. Grónske psy si počas dlhej evolúcie vyvinuli schopnosť tieto bariéry prekonávať šplhaním sa. Pre túto vlastnosť šplhať sa im doma familiárne hovoríme naši „horolezci“, horolezci medzi psami.

Naša cesta pokračuje po zamrznutom mori v hlbokom ťažkom snehu. Záliv je skrytý z oboch strán vysokými vrchmi a preto tu vietor neubil sneh do tvrdej dosky, ale zostal po snežení sypký a hlboký. Tieto snehové podmienky spôsobujú, že záprahy nasledujú za sebou v karaváne. Psom sa ľahšie ťahá, keď stopu majú prešliapanú iným záprahom pred nimi. Psy sa hlboko boria až po bruchá, rýchlosť sa spomaľuje, ale nič to nemení na pracovnom úsilí psov, ktoré prejavujú svoje nadšenie ťahať sane svojho pána bez ohľadu na to, aký ťažký náklad sa na nich nachádza a aké sú snehové alebo terénne podmienky. Nie sú však len psy, ktoré sa boria do snehu. Obe sanice saní zapadajú až temer po priečky saní, na ktorých sedíme a to spôsobuje psom problém s ťahaním. Náš záprah, naše sane so mnou a s mojím sprievodcom Scoresby, sa drží vždy vzadu. Len niekedy dobehujeme záprah pred nami.

Stáva sa, že naše psy dostanú na úroveň Anasových psov pred nami, niekedy ich obídu z oboch strán a dokonca predbehnú predné psy. Vtedy psy z oboch záprahov ťahajú vedľa seba a niektorý sa vtisnú do iného záprahu. Scoresby musí spomaliť záprah alebo povelmi včas vrátiť psov ku svojho záprahu. Psy z iných záprahov ako keby sa tešili z takejto nečakanej návštevy a veselo sa oňuchávajú.

Ďalšiu prestávku na čaj robíme pri poľovnej chate Nastarpaa, ktorá je postavená na malom myse medzi zálivom Lillefjord a otvoreným morom. Aj tentoraz je to len čaj a suché sucháre bez plnky. Akákoľvek plnka, ktorá obsahuje vodu v podobe mliečnej, čokoládovej, alebo inej polevy by pri tejto nízkej teplote zamrzla na kosť a nedá sa hrýzť. Peter, jeden člen našej výpravy, vyťahuje z ruksaku jablko, ktoré si priniesol z Dánska, ale musí ho odhodiť. Je celkom zmrznuté a nedá sa jesť. Ako vždy aj teraz sa mi oplátilo mať so sebou kekсы bez plnky a plnú termosku čaju. Pomocou pre cestovateľa je naozaj termoska čaju. Potraviny, ako napríklad kekсы, čokoláda a podobne sa dajú rozpustiť v horúcom čaji alebo káve počas prestávok. Takto vyzerá obed cestovateľa v grónskej divočine.

Psy ako vždy využívajú každú prestávku na odpočinok. Zvinú sa do klbiek a oddychujú, alebo sa váľajú a šúchajú sa na chrbte. Len niektoré z nich sú v pohybe, tak ako im to dovoľí ich ťažné lano. Sú to mladé psy a je to spôsob ako sa odlišujú od starých psov. Ešte nevedia, že každú prestávku treba využiť na odpočinok a majú dosť temperamentu a síl mŕňať ich aj počas zastávok.

Z návršia pri chate je dobrý výhľad na otvorené more a skalnaté pobrežie vľavo, popri ktorom budeme cestovať. Vzdialené hory sa črtajú v ostrých kontúrach modrej slnečnej oblohy. Cesta vedie po pobrežnom ľade. Zľava mŕňame pobrežie s vysokými strmými skalnatými vrchmi a hlbokými údoliami, ktoré sú vyplnených horskými ľadovcami. Medzi nimi vyniká svojou mohutnosťou horský ľadovec Age Nielsena. Zakliesnený je medzi strmé skalnaté hrebene, ktoré ho obkolesujú z oboch strán a ako aj vzdialené pohorie v pozadí. Vpravo od nás je otvorené zamrznuté more, na ktorom sa črtajú početné skalnaté ostrovy a niekoľko nevelkých uviaznutých ľadových krýh.

S mojím sprievodcom si krátim čas rozhovorom. Pýtam sa na rôzne slová. „Ako sa povie grónsky teplo?“, pýtam sa ho.

„Teriaq“ odpovedá.

„Imada“, „tak je“.

Je naozaj teplo. Slnko je intenzívne. Opiera sa lúčmi o moju tvár a cítim teplo na líci privrátenom k slnku.

„Som kavanaq „ (hladný).

Kvôli sebe však nežiadam zastaviť. Mám vo vrecku keksy a v termoske čaj. Zlepšili sa tiež snehové podmienky pre psov. Tu na otvorenom mori je sneh ubitý do tvrdej dosky, po ktorej sa psom ľahšie ťahajú ťažké sane ako v hlbokom snehu v závetrí zálivu, ktorého sme práve vyšli. Záprahy už neťahajú za sebou v karaváne, ale klusajú popri sebe. Dobré snehové podmienky spôsobili, že sa rozpútali ozajstné preteky medzi jednotlivými záprahmi. Psy rady ťahajú vedľa seba a nie je zriedkavosťou, že vedľa seba ťahajú hneď aj štyri záprahy. Sú tak blízko, že zo saní mám možnosť rukou dotknúť psa zo záprahu, ktorý beží vedľa našich saní. Pes si ma však vôbec nevšima a venuje sa len svojej práci. Ťahá so sklonenou hlavou nízko nad zemou a jazyk má vyplazeným temer k zemi a slepo nasleduje ostatných psov a svojho vodcu pred sebou a moje dotyky si vôbec neevokuje. Pre mňa je to jedinečná príležitosť z boku a z bezprostrednej blízkosti sledovať prácu jednotlivých psov v susednom záprahu. Každý z nich poctivo ťahá a neulieva sa, poznať to podľa toho, že jeho ťažné lano je napnuté vo vodorovnej rovine a nezvučne sa chveje ako natiiahnutá struna. Žiadne lano nie je voľné a nevlečie sa na snehu, čo by prezradilo „ulieváka“. Psovod by takého psa donútil ťahať tým, že bičom švihne nad jeho hlavu, avšak ho neudrie, čo úplne stačí, aby takýto pes napol svoje lano a prestal s ulievaním sa. Z blízka vidím, ako sa psom napínajú v práci svaly a temer rozpoznávam pod kožušinou jednotlivé svaly každého psa. Neúnavne pracujú a rytmicky vyťahujú laby zo snehu, nestrácajú na frekvencii klusu bez ohľadu na snehové a terénne podmienky. Je to práca atlétov na dlhých tratiach. Je fascinujúce vidieť bežať takto popri sebe štyri záprahy a päťdesiat psov.

Jeden zo záprahov a to Hjelmerov je však vždy vpredu pred nami a všetkými záprahmi, v hlbokom snehu v zálive nám prešľapával cestu a aj na tvrdom morskom ľade vidím ho stále na obzore ďaleko pred nami. Stretávame sa s ním len pri zástavkách na občerstvenie.

Ďalšiu zastávku na občerstvenie robíme pri Kap Smuden. Vôbec na tejto ceste robíme viac zastávok ako na loveckých výpravách. Je to kvôli mestským turistom zo zahraničia. Nakoniec sa nikde neponáhľame a sme tu pre oddych a nie pre výkony ako na pretekoch. Toto dáva našej ceste celkom iný obsah a atmosféru. Psovodi využívajú každú zastávku na rozpletanie ťažných lán. Psy stále menia svoje pozície v závislosti od toho, popri ktorom psovi alebo ešte skôr sučke chcú práve ťahať, ale predovšetkým podľa terénnych podmienok. Každý pes si musí sám hľadať cestu a prekonávať terénne nerovnosti a prekážky. Takto dochádza k zaplétaniu ťažných lán do jedného bizarného gordického uzla, ktorý sa skladá z dvanástich lán a uzol je dlhý asi dva metre. K vzniku pletenca z ťažných dochádza pri ťahaní na rovnom teréne aj na prekážkach. Pletenec lán postupne približuje k saniam. Zadné psy sa napokon dostanú blízko k saniach a zamotané laná ich stláčajú k sebe, takže majú problém pri

prekonávaní prekážok, lebo sa nemôžu rozvinúť do strán, do vejára, a ťahať vo svojej dráhe podľa terénnych podmienok. Psovodi musia zastaviť a rozplieť zamotané ťažné laná. Toto sa opakuje každé dve hodiny. Tobias mal spôsob rozpletania lán bez prestávky za jazdy. Pritiahol sane ku koncu pletenca. Jednou rukou chytil všetky laná nad uzlom, ťah psov sa prenášal cez jeho ruku, ktorou držal ťažné laná nad uzlom. Druhou rukou rozmotal gordický uzol z ťažných lán. Inokedy posunul ťažnú slučku ad gordický uzol a rozmotal ho dvomi rukami. Po rozmotaní uzla uchytil všetky laná nad do jednej ruky a druhou rukou posunul saňovú slučku ku koncom lán. Tu psovodi rozpletajú laná počas zastávok.

Pobrežie na tomto mieste strmo vystupuje priamo od morskej hladiny. Morské prúdy sa tu lámu na skalnatých brehoch a vyzdvihli zamrznutú hladinu mora do chaotických, bizarných, vysokých, rozlámaných snehových a ľadových bariér. Ľadové kryhu sú tu nakopené jedna na druhú, čo spôsobuje, že pre psov je to obzvlášť ťažký terén. Každý pes sa doslova škriabe cez svoju ľadovú prekážku. Je skutočne dôvod zastaviť záprah a dať psom oddych.

Ja so Scoresby a Ivarom odchádzame ako poslední. Odrazu počujem výkrik a obrátim sa k Ivarovi. Vidím ho, ako leží spredu pod svojimi saňami. Spod saní mu trčí len hlava, aj ruky má uväznené pod saňami. Psy sa energicky s plnou silou opierajú do postrojov a snažia sa ťahať tento nezvyčajný náklad, ktorým sú plne naložené sane s dánskym turistom na saniach a ich grónskym majiteľom pod saňami. Psovod stál asi pred saňami, rozpletal zamotané ťažné laná a vtedy sa psy pohli ťahať. Náraz saní mu asi podrazil nohy a zvalil ho pod rozbiehajúce sa sane. Sane však nezašli ďaleko, len niekoľko metrov. Ivar pod saňami pôsobí ako účinná brzda. Ocitol sa však v zúfalej situácii, z ktorej si sám nevie pomôcť. Psy napínajú laná a plnou silou sa opierajú do postrojov, potiahnuť však nemôžu a Ivar sa zase v dôsledku ich ťahu sa nemôže vyhrabať spod saní. Navyše jeden zo psov, zadák, má okolo zadnej laby omotané svoje ťažné lano. Všetky záprahy, okrem nášho sú už preč. Naše psy tiež sú vzrušené a pripravené vyraziť, k čomu ich naštartoval a nabudili odchádzajúce záprahy, aj ony sa plnou silou opierajú do našich saní. Scoresby sa musí venovať nášmu záprahu, stojí na brzde a nemôže ju pustiť, lebo náš záprah by ušiel aj so mnou. Je to na mne. Prvé čo musím urobiť, je oslobodiť psovi zadákovi labu zo zamotaného ťažného lana. Na prvý pokus hnedožltý pes po mne vyrazí bielymi tesákmi, ale jeho výpad je len gestom, a nie skutočným útokom. Chápem, že útočí na mňa viac z povinnosti, ako s úmyslom pohryzť ma. Ja však radšej otiahnem ruku. Až na druhý pokus rýchlo a energicky chytím jednou rukou lano nad jeho omotanou labou, pes vycerí zuby a opäť mi symbolicky cvakne po ruke, ale neuhryzne ma. Zároveň druhou rukou mu odmotám lano z jeho laby. Potom sa postavím na ťažné laná medzi sane a psov, aby ťah psov sa neprenášal na sane, ale zostal na mieste, kde stojím. Ivara

netlačia ťahané sane. Až teraz sa môže Ivar vyplaziť spod saní. Vykoná to v kľude a s oboma rukami sa priťahuje po saňovej slučke a po bruchu vyplazí sa spod saní. Je kľudný. Psovod netrešťa svojich za tento incident, nakoniec si spôsobil sám tým, že nestál na ťažných lanách, alebo odstúpil z nich, keď chcel uvoľniť nohu hnedému psovi. Vzápätí sa vydávame na cestu za ostatnými záprahmi, ktoré vidím v diaľke pred nami ako malé bodky. Aj takéto situácie vznikajú pri saňových cestách. Mal som jedného psa, menom Sarsik, ktorý si vedel sám odmotat lano z nohy a to tak, že som zastal a on si tlamou potiahol lano pod labou a tým uvoľnil ťah a labu si pyskami vytiahol obmotané lano.

Neskoro popoludní zastavujeme na mieste, ktoré sa nazýva Kap Hoegh (Ukaleqarteq) v zálive Kigkagaangitseq (Kolding fjord). Nachádzajú sa tu dve obývatel'né poľovnícke chaty. Do jednej sa nasťahujeme my pasažieri a do druhej naši grónski sprievodcovia. Ešte predtým každý psovod uviaže svojich psov na úväzisku. Je to dlhá reťaz s niekoľkými bočnými dvomi a dvomi krčnými reťazami, ktoré sú dlhé asi jeden meter a k hlavnej reťazi sú upevnené každá na so zvratlíkoch. Každý pes z dvojice má svoju metrovú reťaz, ktorá je s zvratlíkom spojená s hlavnou reťazou. Dvojica krčných reťazí je od seba asi dva metre a dovoľuje fyzický kontakt susediacich psov. Konce hlavnej dlhej reťaze sú upevnené na drevených latách, ktoré sa jednoducho zapichnú hlboko do snehu. Potom lovec odstrojí každého psa z jeho postroja a uviaže ho obojkom na jeho metrovú krčnú reťaz. Napokon nakŕmi svojich psov. Pre psov je večera tou najdôležitejšou časťou dňa, je príčinou ich bytia, jediným zmyslom ich života, dôvodov ich existencie a cieľom celodennej driny pri ťahaní ťažkých saní. Psy už pri uväzovaní na úväzisko vedia, že bude nasledovať kŕmenie. Všetky psy zo šiestich záprahov, spolu vyše sedemdesiat psov, ako na jeden povel začnú zavíjať. Všetky sú vzrušené a nervózne. Vyskakujú na reťaziach, točia dookola, behajú zo strany na stranu, ako im to ich krčne reťaze dovoľujú. Lovci pred očami psov vyberú zo saní tulene, odkrajujú porcie určené pre nás a porcie určené psom a rúbu sekerami veľké dvoj - trojkilové kusy, čo ešte stupňuje nervozitu a vzrušenie psov a napokon hádžu ich psov podľa poradia, ktorému rozumejú psovodi aj psy. Ako prvý dostane žrať vodca svorky a po ňom psy, ktoré ho nasledujú v klesajúcom postavení podľa hierarchického postavenia vo svokre. Každý pes si uchytí svoj prídel mäsa ešte vo vzduchu, žiadny nedopadne na sneh, potom odíde so svojím úlovkom, porciou mäsa, stranou od ostatných a tam hltavo žerie zmrazené kusy mäsa. Psy sú odrazu ticho, zavýjanie a divý hurhaj v momente nahradia zvuky prežúvania, a hltania. Počuť len lámavé zvuky a praskanie kostí v tlamách psov, mľaskanie a dychčanie psov. Každý sa venuje svojej porcii. V momente, keď si pes uchytí svoj diel, žiadny susedný pes sa nepokúša zobrať mu ho, napadnúť ho alebo spustiť sa do bitky. Takto sú dodržiavané pokyny psovoda a je to

pravidlo svorky. Psy nestrácajú čas dlhým prežúvaním svojich prídelov. V čo najkratšom čase podľa možnosti ešte celé kusy prehltnú. Prídely zhltnú nie zo strachu, aby mu ho nezobral iný pes, ale preto, že čaká ešte ďalší prídel a ten si musí uchytiť pred iným psom a preto musí mať prázdnu tlamu. Najdlhšie trvá hryzenie kostí. Jeden z prídelov je celá hlava tuleňa. Pes, ktorý ju dostal, žerie najdlhšie. Napokon je zožratý celý tuleň. Celá scéna netrvá dlhu. Naturálnu divokosť celej scény vzápätí vystriedal pokoj a klud. Niektoré psy majú zakrvavené papule a aj laby, s ktorými si pridržiavali svoje žrádlo. Sneh naokolo je od krvi. Nakrmené psy si spokojne ľahnú, čistia si laby, vylizujú zakrvavený sneh so zvyškami krmiva a vzápätí sa stočia do kliek a s ňufákmi stočenými ku chvostom sa venujú odpočinku a sieste. Onedlho úvazisko ovláda ticho a už nie je poznať, že na zasneženom pobreží je uviazaných sedemdesiat psov.

Po nakrmení psov sa lovci sa vracajú ku svojím saniach. Vybaľujú batožinu a nosia ju do chát. Jeden zo sprievodcov má službu pri varení pre všetkých turistov a psovodov. Zásoby sú rozrátané na všetkých a na počet dní.

Po večery sa prechádzam po tábore medzi uviazanými psami. Vonku sú aj všetci psovodi, zato z Dánov sú vonku len Ib a Niels. S Nielsom sa rozprávam po nemecky a na moje prekvapenie sa dozvedám, že má šesťdesiatštyri rokov. Odrazu zmizol a o chvíľu sa vracia s časopisom v ruke. Ukazuje mi svoj článok o Grónsku, ktorý napísal do firemného časopisu zamestnancov dánskych telekomunikácií. Grónsko mu učarilo, je tu už po druhýkrát. Na svojich cestách sa opätovne stretávam s dvomi kategóriami ľudí. Jedni prídu do tejto krajiny jeden raz za svoj život a to im stačilo, už nikdy viac. Druhá kategória ľudí je tak očarená touto fascinujúcou krajinou, jej prírodou, scenériu a kultúrou, že sa sem opätovne vracajú. K nim patrí Niels aj Peter, ktorý je tiež v Grónsku po druhýkrát. Dáni radi cestujú na dovolenky do Grónska, ktoré považujú za súčasť svojho územia. Zažili však aj obdobie od v šesťdesiatich rokoch 20. storočia, odkedy túto krajinu považujú za svoju ekonomickú príťaž. Dáni považujú za samozrejmosť a národnú hrdosť aspoň raz v živote navštíviť Grónsko a spoznať túto časť svojej krajiny. Niels patrí ku kategórii ľudí, ktorí navštevujú Grónsko opakovane a o tejto krajine aj publikujú. Je skupina ľudí, u ktorých cesty a návšteva nechajú silné kladné emócie, ktoré sú tak intenzívne, že je nemožné nepodeliť sa s nimi s inými a ktoré sú dôvodom opakovaných ich návštev. Okrem ľudí Nielsovej kategórie je ešte jedna užšia skupina ľudí, ktorí opätovne niekoľkokrát navštevujú tieto oblasti ako napríklad minulí polárny bádatelia ako Robert Peary, Knud Ramussen, Peter Freuchen, Lauge Koch, Jean Malauri, Aage Bistrup, Aage Gilberg, Einar Mikkelsen, Eigil Knuth, Paul Emil Victor

a ďalší, ako aj súčasní cestovatelia, výskumníci, filmári, polárny bádatelia a etnológovia, ktorí píšú o svojich cestách, ako John Andersen, Arved Fuchs, Tornbjorn Ydegaard, Gretel Ehlichová, Michal Vogeley, Ingrid Ferchoth-Vogeleyová, Ralf Hewelcke, Hans-Karsten Heymann, Fred Breummer, Ivars Silis, Jon Turk, Lone Madsen a mnohí ďalší.

V ich knihách nachádzame spoločné idey, ako sú entuziazmus, posadnutosť grónskymi realiami, bezhraničný životný optimizmus a viera v seba, vo svoje vlastné sily, vitalitu a svoju pozitívnu budúcnosť. Pre čitateľov týchto kníh je to náchylné.

Všetko toto zdanlivo je v protiklade s drsnými a surovými prírodnými a klimatickými pomermi krajiny Kalaallit Nunaat (Krajina Ľudí). Ľudia ju obývajú a osídlili pred štyritisíc rokmi v obmedzených kultúrnych, civilizačných a materiálnych podmienkach. Súčasní cestovatelia a Gróni dokázali, že je Krajina Ľudí je príťažlivá pre obyvateľov planéty Zem tak ako iné jej časti, ktoré sú klimaticky priaznivejšie ako Arktída. Cez tieto knihy môžeme spoznať minulé Grónsko a aj súčasné Grónsko ako výsledok zložitého a dlhoročného vývoja, ktoré má stále veľa spoločného s tým Grónskom, o ktorom písali klasici a aj súčasní spisovatelia.

Naše dnešné táborisko je umiestnené na plytkom úzkom brehu pod skalnatými stenami hlboko v zálive, takže je skryté pred vetrami, ktoré dujú od mora. Asi dva kilometre od tábora na západnom druhom brehu zálivu sa nachádza široký mohutný horský ľadovec, ktorý v diaľke ústi do zálivu a vyplňa ho v celej jeho šírke a ktorého čelná bariéra zamrzla na línii styku so zamrznutým zálivom. Ľadovec z oboch strán ohraničujú vysoké horské hrebene, ktoré sú sivej farby, zatiaľ čo obloha je belasá.

Večerná obloha zatiaľ zahalila šedou náš tábor, okolie a vzdialené ľadovce a divoký matný horský masív so skalnatými vrchmi, ktoré tiež sa ponorili do bezfarebnej šedi a strácajú sa vo večernej bezfarebnej ničote. Zo šedých oblakov ticho a pomaly vznášajú k zemi veľké snehové vločky, ktoré jemne prikrývajú sane, povalujúci sa výstroj na zemi a aj odpočívajúcich psov. Psy sú stočené do kĺbiek s ňufákmi pri zadným nohám. Veľké snehové vločky ich postupne pokrývajú bielou vrstvou. Po krátkom čase sa dajú psy rozpoznať len podľa bielych kopčekov, ktoré vyčnievajú nad snehom. Čaro ciest v Grónku je nielen sedieť na saniach, ale aj po túre tráviť voľný čas prechádzkou, ktorý vyplňa chvíle medzi cestovaním a spaním. Cestovanie znamená osem hodín sedieť na saniach, osem hodín spať, ale v skutočnosti to nie je žiadne spanie a zvyšok sa prechádzať po tábore a jeho okolí, nadväzovať známosti a rozhovory, pozorovať psov a okolitú prírodu, strebávať a vnímať charakteristickú a neopakovateľnú atmosféru tábora, ticho večera a padajúcich snehových vločiek . . . vyškriabať sa na okolité kopce alebo podniknúť výlety do okolitých

neznámych dolín.... Sprievodcovia dlho nevydržia s turistami v chatke a postupne aj oni vychádzajú von. Niektorí kontrolujú psov, rozpletajú zamotané ťažné laná, chystajú sane na nasledujúci deň.

Zastavujem sa pri tichom a vždy zdvorilo sa usmievajúcom Hjelmerovi, ktorý už skôr od počiatku upútal tým, že v jeho tvári sa snúbi inteligencia s plachosťou. Vypytyujem sa na jeho rodinu. Má tiež syna, ale on nechce byť lovcem. Má záujem o stroje a nie o lov. Niekoľkokrát zobral syna na lov, ale lov a rybárčenie ho nezaujímajú. Viem si predstaviť toto sklamanie otca hraničiace s tragédiou. Zažívajú to otcovia na celom svete. Deti sú na celom svete rovnaké. Nechcú kráčať v stopách otcov, ktorí o tom snívajú a vidia v svojich deťoch zmysel svojho života a pokračovateľov v ich nesplnených snoch a nedosiahnutých cieľoch. Sklamania otcov sú na celom svete rovnaké.

Vonku sme len ja a niektorí Gróni. Turisti nevychádzajú z chaty, dvere sú otvorené a vidím, že Dáni s červenými tvármi aplikujú rokmi osvedčený národný spôsob, ako vzdorovať nástrahám arktickej prírody a grónskej divočiny. Mňa však neponúknu.

Ešte sa nám nechce spať. Rozprávame sa s lovcami, samozrejme o lovoch, vypytujem sa koľko medvedíkov a veľrýb ulovili a nevyhneme sa téme psy. Vytiahnem fotografiu môjho záprahu *qimusseq*. Pre lovcov sú to najbližšie témy a ochotne sa rozprávajú a tak plynie naša konverzácia. Pre Grónčanov je charakteristické, že sami nezačnú rozhovor. Táto črta je vlastná všetkým severanom. V konverzácii, ktorú neinicujú sami ale niekto iní, pokračujú však už plynulo. Vypytyujem sa na mnohé podrobnosti o chove a tréningu psov. Zaujímam sa tiež o psov Sirius Patrol. Abana videl týchto psov, ale len z diaľky v ďalekohľade. Sú to vraj veľké a silne stavané psy. Ja sám sa ešte dlho v šere noci prechádzam v jemne padajúcom snehu medzi psami. Je to obcisia zvaná *qimmuseq* a Kalaallit Nuunat .

Všetci si ukladáme veci na spanie. Vybaľujeme karimatky a kladieme ich pod spacie vaky a každý turista dostane od svojho sprievodcu dve medvedie kožušina alebo dve kožušiny z tura pyžmového. Na kožušiny vystierame spacie vaky a chystáme si niečo pod hlavy. Do chaty vojde Anas. Je najstarší zo sprievodcov. Má štyridsaťdva rokov, ostatní sú mladší, a ako najstarší je akýmsi autoritatívnym vodcom a styčnou osobou celej našej saňovej výpravy medzi sprievodcami a turistami. Medzi jeho spoločenské povinnosti, vyplývajúce z tohto spoločenského postavenia, patrí aj pozvať nás turistov do chaty lovcov. Beriem so sebou vreckový nožik, lebo viem, o čo sa jedná. Je čas na spoločnú večeru, na vareného tuleňa, a na jeho spoločnú konzumáciu, ktorú Knud Rasmussen nazýval *amerqatut*. Vždy po skončení dennej cesty sa varí jedlo, ale to je len neskorý obed. Po skončení saňových ciest a túr nasleduje skutočná večera sa podáva, ktorá pozostáva z tradičného grónskeho jedla,

ktorým je varený tuleň alebo ryba. V Grónsku sa konzumuje na cestách a saňových túrach jedlo vždy bez chleba a akýchkoľvek príloh. Gróni už celé generácie aplikujú delenú stravu. Tento spôsob stravovania je módný, známy a populárny v Európe. Delená strava nie však vynálezom obyvateľov Európy, ani nie je výsledkom rozumového poznania zdravotného významu konzumácie delenej stravy obyvateľov Ázie. Prírodné národy a iné kultúry aplikovali delenú stravu už oddávna, táto a je následkom chudoby a obmedzených potravinových zdrojov a prírodných podmienok. Delená strava, ako aj vegetariánstvo, sú dôsledkom prírodných nevyhnutností obyvateľov iných častí zemegule ako Európy. V minulosti, ani dnes, sa k varenému mäsu na cestách a lovoch nepodáva chlieb, cestoviny, zemiaky ani ryža. V Grónsku nerastú žiadne poľnohospodárske plodiny a preto tieto suroviny v minulosti neboli známe. Gróni boli výluční „pojedači mäsa“ aj dnes, keď sa dajú v obchodoch a supermarketoch kúpiť všetky suroviny a jedlá z celého sveta. Táto tradičná potravina, varené tulenie mäso, najobľúbenejším jedlom obyvateľov ostrova.

Je deväť hodín a v tento večer aj my, ako všetci cestovatelia, lovci a psovodi v Krajine Ľudí, ktorí odpočívajú po celodennej ceste so psími záprahmi v tomto jarnom období v divočine, ideme konzumovať večeru. V chate lovcov je plno pary z hrncov, v ktorých plávajú kusy uvareného tuleňa. Dostávame veľké varené kusy tulenie mäsa, servírované sú slušne na papierových podnosoch. Dánski turisti si mäso pokrájajú na menšie kúsky a fotografujú sa s taniermi v rukách. Tejto delikatesy sa však nedotknú. Páchne im rybacinou, ako každé tulenie mäso a majú voči nemu averziu. Toto mäso je však z mladého tuleňa, viem to podľa chuti a farby, je šťavnaté, mäkké a svetlej farby. Je neobyčajne chutné a dobre uvarené do mäkka. Mäso z tuleňa môže byť aj tvrdé, býva to hlavne zo staršieho kusa alebo z mäsa, ktoré je z nejakého dôvodu, napríklad z netrepezlivosti, nedovarené. Mäso zo staršieho tuleňa sa musí variť hodinu. Táto porcia nemá chýb. Lovci konzumujú mäso tradičným grónskym spôsobom. Zahryznú do kusa mäsa, jednou rukou si ho uchytia a druhou rukou s nožom si rýchlo ukrajujú tesne pri ústach porcie na prežúvanie. Rez nožom vedú smerom odspodu nahor, teda k nosu, popri ktorom sa pohybuje ostrý nôž. Tento rituál si vyžaduje zručnosť a dlhodobú prax, ktorú ja nemám a preto si pomaly ukrajujem porcie v opačnom smere odhora nadol, čo pôsobí v očiach Grónčanov neohrabane. Môj veľký nos je nielen pre toto nevýhodou v Arktíde. Vytŕča mi z tváre. Je len druhý deň našej expedície a už ho mám celý spálený slnkom. Teraz pri večery je praktické krájať mäso v ústach v smere zhora nadol, v tomto smere si nemám čo porezať a odrezať. Zjem svoj prídel a pýtam si ďalší. Mäso je však rozrátané na presný počet osôb. Pozerám po plných tanieroch. Dáni sa mäsa ani nedotkli, len sa fotografujú a pričom držia pred tvármi taniere, ktoré sú plné tejto dobroty. Bez

pýtania zoberiem odložený plný tanier s dvomi rebrami obrastenými mäsom a pustím sa do jedenia. Turisti prestávajú fotografovať jeden druhého a fotografujú mňa. Som pre nich väčšou atrakciou ako ostatní. Svojím príbuzným a známym nebudú doma ukazovať fotografie z grónskej dovolenky len vlastné fotky a fotografie Eskimákov, ale fotografiou Slováka, ako drží v rukách a konzumuje so zamastenými ústami veľké tulenie rebrá obrastené masným mäsom. Pre toto nemuseli cestovať tak ďaleko.

„Jedlo je mňam, mňam“, učím lovcov slovenské slová.

„Imal, povedz mňam, mňam“, povzbudzujem najmladšieho sprievodcu. Lovec napodobňuje naše citoslovce, z jeho úst vyjde hlboké hrdelné mna, mna. Spomenul som si na jednu teóriu, podľa ktorej slovo Eskimák pochádza z francúzskeho „Ce qui mioux“, „Tí, ktorí mňaukajú“.

Podakujeme sa psovodom za večeru a vraciame sa do našej chaty a chystáme sa na spanie. O chvíľu do chaty vojde Anas, pristúpi ku mne a pozýva ma osobne do chaty lovcov. S radosťou prijímam. V chate lovcov všetci ležia na drevených posteliach a Scoresby sa vyvaľuje na zemi na kožušine ľadového medveďa. Aj ostatní majú spacie vaky rozložené na kožušinách z ľadových medveďov a turov pyžmových. Scoresby ma ponúka ďalšou porciou varených tuleních rebier. Chytám ju do oboch rúk a obhrýzam kosti. Všetci sa na mňa pozerajú...? Ved' ma ponúkli! Očividne im však robí radosť, že mi chutí. Pri saňových cestách je dôležité dobre sa najesť. Chlad znižuje energetickú bilanciu organizmu a spôsobuje stratu energie a váhy. Je potrebné veľa jesť a stratu energie nahrádzať výdatným mäsom. Tulenie mäso je tučné a preto na tejto účel najvýdatnejším pokrmom. Bez zveličenia možno povedať, že aj vďaka jemu celé generácie Inuitov kolonizovali celú Arktídu a prežili v týchto environmentálnych podmienkach. Jeho zvláštnosťou je, že sa jedná o mäso mäsožravca, čo mu dáva vysokú výživnosť a energetickú hodnotu. V našich zemepisných šírkach nie je príležitosť ani zvykom, okrem niektorých rýb, konzumovať mäso mäsožravcov. Gróni milujú toto jedlo, nielen preto, že je to ich národné jedlo, ale hlavne preto, že je vynikajúce. Samozrejme ešte radšej majú mataq. Hjelmer si sadne ku mne a prehovára ma, že keď mi tak chutí, pošle mi na Slovensko päť kilogramov mäsa v balíku. S poľutovaním mu musím poďakovať, cez hranice európskej únie by takýto balík neprešiel. Na cestách využívam každú príležitosť na jedenie a jem, aj keď nie som hladný. Držím sa tejto zásady a mäso mi chutí.

„Det er mňam, mňam“ opakujem a učím ich po slovensky. Lovci sa smejú so mnou.

Niektorí z nich sa púšťajú so mnou ešte do jedenia. Sú spokojní, ved' u turistov sa spravidla stretávajú s viac alebo menej otvorenými prejavmi odporu k varenému tuleniemu mäsu, čo dnes neslušne demonštrovali aj ich pasažieri. Priepasť medzi nimi sa stala neprekonateľná a spája ich len obchod, v turisti platia a Grónčania poskytujú služby. Grónčania vnímajú

správanie turistov pri večeri urážlivo ako pohrdanie ich spôsobom života. Napokon zjem ďalšie dve porcie rebier, veď som celý deň obedoval len jedny kekсы a človek nikdy nevie, kedy a či ešte vôbec bude jesť túto dobrotu. Ďakujem za večeru. „Tak for mad“, a zberám sa odísť z chaty lovcov. Anas mi hovorí, aby som zostal s nimi a spal v ich chate. S vďakou prijíma pozvanie. Nejdem si ani po svoje veci do chaty turistov. Nieкто mi dal spací vak a ďalší dvaja kožušinu z ľadového medveďa a tura. Zostávam s lovcami. V chate sú zapnuté dva veľké poľovnicke variče na benzín, ktoré vykúrili chatu tak, že sedíme oblečení vo svetloch. Rozprávame sa a žartujeme. Niektorí psovodi hovoria, že nie spokojní s turistami, najmä preto, že musia na nich stále čakať. To ešte nerozumiem, čo sa o turistoch rozprávajú po grónsky. Nespokojný je najmä Anas, má za pasažiera staršieho pána, na ktorého musí stále čakať. Často mu prikazuje, aby robil zastávky, lebo si chce urobiť snímku alebo filmovať. Zbytočne naťahuje čas a tým zdržuje svojho psovoda so záprahom. Ostatné záprahy sú už vpredu na ceste a Anasov záprah sa ešte ani pohol. Všimol som si to aj ja. Jeho záprah začína prestávky a vydáva sa na cestu ako posledný. Turista je zrejme doma manažér a je zvyknutý, že ľuďom dáva príkazy, riadi ich a všetko sa koná podľa jeho vôle. To nemajú Grónčania radi. Tu je turista v inom postavení. Je veľmi netaktné, keď pasažier zdržuje záprah. Nepísaná spoločenská norma správania turistov pri cestách so psími záprahmi v Grónsku hovorí, že pasažier uposlúchne pokyny psovoda. Anasov pasažier ignoruje túto normu správania, všetko mení a obracia naopak. Jeho správanie vytvára bariéru medzi ním a jeho sprievodcom a v konečnom dôsledku znižuje hrdosť lovca, ktorý je pánom svojich psov, pánom svojich skutkov a času a on rozhoduje o všetkom, o prestávkach na odpočinok a občerstvenie, aj o trase a čase, kedy sa vydá na cestu. Pasažier chce byť pánom situácie a to pre hrdého Grónčana neprijateľné.

Bavíme sa. Najmladší Imal s obľubou ukazuje grimasy, napodobňuje mimické javy, ktoré sú zachytené na starým kultovým maskám z dreva. Vyšpúli naširoko pery, vycerí biele zuby, vypúli oči a pokrčí nos. Takto sa v minulosti strašili deti a zabávali ľudia v domoch za zimných večerov a na cestách. Všetci sa smejeme. Lovci sa medzi sebou živo rozprávajú. Jeden hovorí a ostatní ho nerušene počúvajú. Podľa gest a mimiky spoznávam, že témou ich monológov sú lovy zvery.

Dozvedám sa, že lovci mi dali prezývku Nasekutu, čo znamená „ten s veľkou čiapkou“. V skutočnosti mám za jazdy na hlave dve horolezecké kukly, predpokladal som nižšie mrazy. Kukly sú trochu veľké a mám ich vyhrnuté nad hlavu. Veľkosťou naozaj pripomínajú z diaľky turban. Nakoniec unavení končíme rozhovor a chystáme sa na spánok. Na drevenú dlážku chaty si pokladím kožušiny. Vrchné časti odevu, vetrovku a bundu a vrchné

nohavice položím na kožušiny a na ne položím dvojité zimný spací vak. Ostatné oblečenie si ponechám. V noci oblečenie nezamrzne a ráno je teplé od môjho tela a mäkké, takže sa dá bez problémov obliecť. Pred spaním lovci, ako vždy v loveckých chatách, vypnú turistické variče. Prijemné teplo v chate sa rýchlo mení na zimu a treskúci mráz, ale to sme už všetci zalezení v spacích vakoch, spíme a mráz necítíme. Na noc si dám na tvár jednu kuklu, aby som priamo nedýchal studený vzduch. To, že v noci bola aj v chate zima, spoznávam podľa toho, že ráno mám primrznutý jeden rukáv svetra o stenu chaty. Para, ktorá sa večer kondenzovala na stenách, v noci zamrzla. Silou ho musím odtrhnúť od drevenej steny.

Ráno je atmosféra tábora naplnená prípravami na odchod. Lovci všetko rýchlo zbalia, uviažu na sane výstroj, variče, spacie vaky, oblečenie, svoju batožinu a batožinu turistov a napokon kožušiny na sedenie na saniach. Nakoniec pripraví psov, navlečú im postroje, každého odvedú z úväziska k jeho ťažnému lanu a priviažu ho k nemu. Sane pred vyštartovaním ukotvia a majú pritom vlastný spôsob, aký som doteraz ešte nevidel, ako upevniť sane pri zapriahaní tak, aby vzrušené a ťahania chtivé psy neušli aj so saňami. Jednoducho otočia sane do protismeru cesty, zdvihnú prednú časť saní a zadnú časť zapichnú do snehu v protismere cesty. Zapriahnu psov a každý turista sadne na sane. Nakoniec, keď sú všetky psy zapriahnuté zdvihnú prednú časť saní, tentoraz aj so mnou a otočia ich do smeru jazdy. Je to účinný a v rovnom teréne a tvrdom snehu jediný spôsob ukotvenia saní pri zapriahaní. Ak by sane neboli zabezpečené takýmto spôsobom, mohlo by sa stať, že temperamentné psy by nezvládli svoje vzrušenie a vyštartovali by bez povelu, ešte skôr ako si to želá psovod. Pri zapriahaní je vždy so psami tento problém. Pokiaľ to terén dovoľuje, lovec uviaže sane lanom napr. o kus tvrdého ľadu alebo turista stojí počas zapriahania na brzde. Len sane s najlepšie vycvičenými a ovládateľnými psami nemusia byť pri zapriahaní nejakým spôsobom ukotvené. Napokon psovom dá pokyn, ale to nemusí ani robiť, psy rýchlo vyštartujú a vtedy musí lovec behom skočiť na rozbiehajúcich sa sane.

Dnes máme v pláne dostať sa k polostrovu Qaliartalik. Prízemný ranný opar zahaľuje naše stany, tábor a celé okolie jemným difúznym svetom. Nad oparom sa iskria hory zaliaté v lúčoch ranného slnka. Onedlho sa slnko vyhupne vyššie a ranné hmly sa rozplynú. Je slnečno, jasná obloha, dobrá viditeľnosť do veľkej diaľky a teplota mínus desať stupňov. Pokračujeme v ceste popri pobreží na sever. Míňame početné zamrznuté zálivy, skalnaté pohoria a strmý, vysoký Janusov ostrov. Jeden zo Scoresbyho psov, dlhosrstý zadák, si zaplietol labu do svojho ťažného lana. Psovod vydal povel na zastavenie, psy v pretekárskej horúčke nereagujú na povel. Mladý temperamentný Scoresby kričí na psov. Je to jediný prípad, keď som videl zaobchádzanie so psami s krikom a nervozitou. Inak ostatní starší psovodi, aj

Scoresbyho rovesníci, všetky povely vydávajú potichu a s kľudom. Grónske psy sú veľmi senzitívne a Grónčania jednú s nimi neobyčajne prívetivo a sú pri práci so psami pokojní a trpezliví. Nervozita psovoda sa prenáša aj na psov a ony sa stávajú tiež nervózne a neplnia presne povely. Požadovaný výsledok sa dá s nimi dosiahnuť len s kľudom, bez kriku a jednaním bez známky nervozity a výbuchov zlosti. Napokon psy zastanú. Psovod pristúpi ku psovi a siahne mu na labu s úmyslom odmotat' mu ťažné lano, ktoré má omotané okolo nej. Pes je už v tomto štádiu nervózny aj zo Scoresbyho nervózných výbuchov kriku a symbolicky mu tesákmi cvakne po ruke. Scoresby sa vzdal nervózneho jednanie a pokus pokojne zopakuje na druhýkrát. Tentoraz si pes dá vyslobodiť zamotanú labu. Psy si zamotajú len zadné laby a to do svojho ťažného lana, nikdy nie predné laby. Psovod využije prestávku na rozuzlenie ťažných lán. Scoresbyho nervozita netrvá dlho. Tak rýchlo ako znervóznel, keď psy nereagovali na jeho povely, tak rýchlo ho nervozita aj prešla. Vyrážame za ostatnými záprahmi. O chvíľu už pokojne a kľudne komunikuje so svojimi psami a tichým ju, ju, ju ich povzbudzuje v ťahaní.

Dnes táboríme v zálive Hyttenbugt na polostrove Qaliartalik (Kap Greg). Nachádza sa tu len jedna napoly rozpadnutá chata a jedna ešte menšia chata, v ktorej by sa vyspali nanajvyš štyria ľudia. V tejto chatke spí Anas. Scoresby mi navrhuje, aby som s ním spal v chatke a oni budú spať v stanoch. Oceňujem jeho náklonnosť, ktorú prejavil, v tomto priateľskom geste, ale dám prednosť spať v stane. Večer si usteliem, ale zisťujem, že nemám spací vak. Poslednej noci som spal s lovcami a oni mi požičali spací vak. Môj sprievodca Scoresby mi oznamuje, že mám mať svoj vlastný spací vak. Vraj si mal každý doniesť svoj vlastný spací vak. Tento rozhovor sa udial večer v situácii ďaleko na dva dni cesty od ľudských obydľí v grónskej divočine a pri teplote mínus pätnásť stupňov Celzia. Nakoniec mi priniesol spací vak, aby som mohol vôbec spať. Nikdy som sa nedozvedel, či niekomu chýbal. Neskôr na Islande túto tému otvorila so mnou hovor majiteľka cestovnej kancelárie. Jej monológ bol rázny, ale veľmi zdvorilý a jeho obsahom bolo, že som si mal priniesť svoj vlastný spací vak teda zo Slovenska. Možno to bolo v propozíciách, nepovažoval som za dôležité čítať ich, balil som sa podľa svojich skúseností. Aj tak si myslím, že cestovná kancelária by mala vybaviť spacími vakmi. Musel som dôrazne prerušiť jej reč a pripomenúť jej, že v Grónsku nie som po prvýkrát a vždy mi môj sprievodca požičal spací vak bez platku, nikdy som ho neľahal zo vzdialenosti štyritisíc kilometrov a nikde v písomných materiáloch ma neupozornili na to, že si mám priniesť spací vak z domu a že si myslím, že cena za tento výlet je dosť vysoká, aby zahŕňala aj požičanie základným potrieb. Tento rozhovor, ktorý sa udial až po skončení celej expedície, bol jediným nepríjemným momentom celého pobytu. V stane spím sám. Nie je

veľká zima, zato v spacom vaku je vlhko. Musím si ho zohriať vlastným telom a tak prekonať počiatočnú vlhkosť.

Ráno Ivarove prekrásne psy žltο-pieskovej farby sú pred cestou vzrušené, vyskakujú vysoko do výšky tak, ako im to im ťažné laná a hlboký sneh umožňujú. V jednom okamžiku sú vo vzduchu aj štyria psy, ich vystreté nohy sa nedotýkajú snehu a chrbty majú ohnuté v lahodných oblých líniah. Abanov záprah aj so psovodom vyštartoval bez svojho turistu. Starší pasažier fotografoval a nesedel na saniach. Psy boli už pripravené vyštartovať a psovod ich vzrušenie nebol schopný udržať povelmi, ani inak fyzicky. V tejto situácii turista musí bezpodmienečne, tak ako počas celého dňa, počúvať príkazy psovoda a v čase zapriahania psov pasažier musí už sedieť na saniach na jemu určenom mieste. Niektorí turisti robia problémy a nepočúvajú svojho psovoda. Abana musí po niekoľkých desiatkach metrov obrátiť záprah a vrátiť sa k svojmu spokojnému turistovi.

Prvú prestávku robíme v ústí mohutného širokého zálivu Mariager. Pobrežie je i naďalej veľmi členité a strmé skalnaté vrchy vystupujú strmo do výšky z miesta dotyku so zamrznutým a zasneženým zálivom. Za mysom Kap Jones stáčame vľavo na západ do ústia mohutného zálivu Kangertivit anginersat (Sugdlat), dánsky sa nazýva Storefjord, v oboch jazykoch znamená Veľký záliv. V skutočnosti je to jeden z väčších zálivov v oblasti Liverpool Land, cez ktorým cestujeme počas našej saňovej výpravy. Zarýva sa hlboko dvadsaťpäť kilometrov do pevniny v smere od západu na východ. Jeho názov predbieha skutočnosť a v Grónsku sú zálivy tri aj päťkrát dlhšie a tieto aj sa nazývajú Veľký záliv.

V ústí zálivu, v línii kde sa vody zálivu stretávajú s otvoreným morom, je v morskom ľade veľká, asi desať metrov široká *anna* (trhlina). Vznikla ešte v dobe, kedy ľad nebol silný a vytvoril ju mohutný Východogrónsky prúd. Našťastie teraz je už trhlina zamrznutá a pokrytá novým pevným ľadom, cez ktorý môžeme bezpečne prejsť. Okraje trhliny sú vysoké jeden meter. Na severnom brehu sa vypína charakteristická a nezameniteľná skupina skalnatých vrchov, ktoré sa podľa ostrých veží nazývajú Kirken (Kostoly).

Cesta po zamrznutom zálive sa nevelmi líši od panorámy cesty po zamrznutom mori. Skalnaté svahy máme tentoraz z oboch strán, zľava aj sprava a nielen z ľavej strany ako doposiaľ. V zálive ulovil Abana spiaceho tuleňa pri prieduchu na dýchanie. Lovci sa postavili na sane a ukazujú dopredu. Je tam ďalší spiaci tuleň. Pokúša sa ho uloviť môj sprievodca Scoresby, nakoľko ho spozoroval ako prvý. Z diaľky vyzerá spiaci tuleň ako malá čierna bodka na bielom snehu a pre mňa je ťažké spozorovať ho a rozlíšiť od skaly. Lovci majú však vycvičené oči a zo vzdialenosti aj päťsto metrov rozoznávajú spiaceho tuleňa od iných útvarov na trblietajúcom sa snehu. Všetky sane zastavujú a lovec sa s puškou v ruke pomaly krok za

krokom približuje k zveri. Uloviť tuleňa v zime a na jar na ľade pri jeho dýchacom otvore, je oveľa ťažšie ako uloviť ho v lete mori z čln. Tuleň je v zime ostražitejší a bojazlivejší. V lete v mori sa cíti v bezpečí a nevníma nebezpečenstvo, aké mu hrozí v zime na ľade od jeho najväčších prirodzených predátorov – človeka a ľadového medveďa. Medveď je špecializovaný na túto korisť a je jeho prevažujúcou potravou. Tuleň sa z času na čas zobudí. Intervaly zobúdzania sú len niekoľko sekundové a robí to viackrát za minútu. Vtedy musí lovec zastať, aby zmiatol prebudenú korisť. Tuleň má zlý zrak a z veľkej vzdialenosti nevie v odraze slnečných lúčov na snehu spozorovať stojaceho alebo kľáčiaceho lovca, ak sa nehýbe. Vie však dobre rozoznať aj najnepatrnejší pohyb. Lovec sa približuje zo vzdialenosti asi päťsto metrov a na pohyb využíva krátky čas, kedy tuleň spí. Čím je lovec bližšie, rozpoznávací schopnosť tuleňa narastá a lovec musí zo skúsenosti vedieť, kedy je už v dostatočnej vzdialenosti, aby ho nezbadať a nezmizol v dýchacom otvore. Tuleň spí vždy niekoľko centimetrov od svojho dýhacieho otvoru. Lovec musí rozpoznať okamih, kedy si začne veriť, že vzhľadom na svoje strelecké schopnosti, okolnosti a kvalitu jeho zbrane zviera uloví. Táto hra zveri a jej lovca trvá dlho, niekedy aj pol hodiny. Čas sa pre mňa, ako pozorovateľa, zdá byť nekonečne dlhý a celá scéna pôsobí vzrušujúco aj pre toho, kto nie je poľovník a nemá k lovu vzťah. Všetci záprahy stoja, aby nevyplašili Je slnečno a veľmi teplo. V hľadáčiku kamery vidím, ako tuleň občas zdvihne hlavu a pozerá sa po krajine. Vtedy Scoresby zastane a nehýbe sa. My ho napäto pozorujeme. Nakoniec ho zviera zbadalo alebo inak identifikovalo a rýchlo mizne v prieduchu skôr ako lovec po ňom vystrelil. Psovod si prehodí pušku cez plece, zdvihne obe ruky oblúkom nad hlavu. Je to signál pre jeho psov a psy aj so mnou na saniach vyšprintovali ku svojmu pánovi. Tentoraz som psovodom ja. Mám jedinečnú možnosť viesť a dávať povely záprahu grónskych psov priamo v krajine ich domoviny i keď len na malú vzdialenosť a riadiť Scoresbyho záprah. Skutočnosť je však celkom iná a jednoduchá. Psy bežia dopredu k svojmu pánovi. Niekoľko metrov pred lovcom a pred mnou je Ivarov záprah a ja dám psov povel li-li-li. čo je povel doľava, aby sa záprahy nepomiešali. Psy však úplne ignorujú svojho nového psovoda, ktorého hlas im znie tak cudzo a obídu Ivarov záprah sprava. Psy z oboch záprahov sa popletú, majú možnosť navštíviť sučky z iného záprahu, čo aj využívajú a aj moje povely haj-haj na zastavenie úplne ignorujú. Moje mašérské sebavedomie sa tým dostalo do reality a psy aj bez môjho povelu zastavujú pri svojom pánovi. Povely im dával Scoresby z diaľky.

Dnes cestujeme dlho. Slnko sa už dostalo za ostré skalnaté hrebene horského masívu na západnej strane zálivu. Tie sú už v tieni a vrhajú ostré dlhé tieňe na belostný sneh do polovice svahov na opačnom východnom brehu zálivu. Vrcholy východného pobrežia zálivu sú zaliate

žltými slnečnými lúčmi, ktoré ostro kontrastujú svahmi v tieňoch. Dnes zastavujeme a stavíme stanový tábor na zamrznutom zálive pod mohutnou skalnatou stenou. Obedujeme ako zvyčajne ohrievané konzervy s varenou ryžou a o deviatej hodine máme druhú večeru - vareného tuleňa. Gróni už dánsku časť výpravy ani nepozývajú na večeru, ktorá sa stáva ozajstnou hostinou a dnes večer pri konzumácii tuleňa som jediný reprezentant pasažierskej časti našej saňovej spoločnosti. Večeriame tuleňa, ktorého Abana ulovil práve dnes a sme naň sami. Zjeme najlepšie časti z hrude a zvyškom sa už predtým nakrmili psy. Slnko sa pri svojej púti dostalo nízko nad západný horizont. Bol mi pridelený stan, v ktorom spí so mnou Anas. Neviem prečo nespím s mojim sprievodcom a Anas so svojím klientom, ale tieto pravidlá určil niekto iný. S Anasom si postavíme stan a aj miesto na spanie je čoskoro hotové, večera je už zjedená a niet čo robiť. Prechádzam sa po tábore. Jeden z Ivarových psov sa odtrhol a ja ho chytím za postroje a privediem k jeho svorke a uviazem na úväzisko na jeho krčnú reťaz. Kamery turistov bežia naplno, fotoaparáty cvakajú. Neviem, čo si budú doma vlastne premietat Grónčanov alebo Slováka ?

Ako vždy využívam tento čas na návštevy ostatných stanov. Bol som zvedavý na stan značky sirius, ktorý má môj sprievodca Scoresbyho. Je to legendárny stan, ktorý používa ešte legendárnejšia Sirius Patrol. Strih stanu je tunel zo silného plátna. Stan je dobre a silno napnutý na pevnej, masívnej drevenej konštrukcii zo širokých latiek. Na moje prekvapenie je jedno vrstvom, stenu tvorí len jedna vrstva hrubého plátna. Pred podľa zvyku vchodom slušne zakašlem a oznámim „ Jeg er det,,, (to som ja). Tuším tiež, že v stane zostalo ešte nejaké nedojedené mäso a tak si ho jednoducho vypýtam a k veľkej radosti obyvateľom stanu ho aj zjem. Gróni ma zase učia dánsku výslovnosť. Do stanu vojde aj jeden z turistov, je to Ib. Gróni sú veľmi spokojní a poctení návštevmi. Ib a ja sme jediní turisti, sa zaujímajú o sprievodcov, navštevujeme ich a komunikujeme s nimi. Takto si krátíme čas pred spaním.

Slnko pomaly zapadá za ďalekým horizontom a pri svojej púti dosiahlo už otvorenú západnú stranu zálivu a teraz nebránia žiadne skalnaté vrchy jeho lúčom zaplaviť jemným žltým nádychom protiáhlé svahy a priamo náš tábor. Doteraz sme boli v tieni a teraz, keď sa slnko postúpilo viac na západ, náš tábor je v okamihu zaliaty slnkom a to napriek tomu, že je pokročilá večerná hodina. Takéto javy a zmeny osvetlenia a tieňov sú pri cestách grónskou pustatinou bežné a vôbec ma neprekvapujú. Slnko večer dlho putuje večer po oblohe nízko nad horizontom. O ďalšiu chvíľu nízke lúče majú mnohé prekážky v horských svahoch, vrchoch a skalách a preto časť protiáhlej krajiny, údolia, svahy a planina sú v tieni, o chvíľu sú opäť osvetlené, podľa toho ako vrhajú prekážky tieň pri západe slnka. Dlhो ležíme v stane s Anasom na bruchách vo svojich spací vakoch a rozprávame sa. Naše témy sú lovy tuleňov,

úspechy pri lovoch nanok (ľadový medveď) a samozrejme psy. Už viem presne, koľko nanok ulovil každý z lovcov tejto zimy a celkovo počas svojho života. Medzi lovcami sa o tom vedú ústne štatistiky a Anas ich ovláda presne. Suverénne vedie skromný Hjelmer. Rozdiely v počtoch ulovených kusov medzi lovcami dosahujú desiatky. Veľmi sa mi páči jeho záprah psov, ktoré sú stredne veľké, kompaktné a svalnaté psy a najmä bieločierny vodiaci pes s bielym šalom, ktorý sa podobá jednému môjmu psovi. Rozprávame sa o snehových pomeroch a zmene klímy, pýtam sa na jeho rodinu. Ľad je pre lovcov dôležitý pre cestovanie za zverou so psím záprahom, rybárčenie pri dierach v ľade a na kladenie sietí na lov tuleňov. Tejto zimy sa ľad položil na mori až na Vianoce. Po iné roky more zamrzalo už októbri. Takým spôsobom sa aj grónskych lovcov dotýka globálne otepľovanie planéty a kde tento proces až povedie, dnes nevie nik. Možno v konečnom dôsledku sa podstatne zmení alebo zanikne lovecká kultúra obyvateľov Grónska a oni už viac nebudú lovcami, ale stanú sa len rybári, konzumenti európskeho typu kultúry a budú odkázaní na sociálne dávky a zlacnené výpredaje tovarov v supermarketoch. Arktické zvieratá, medveď aj tuleň sa za dlhé obdobie adaptovali na arktickú klímu a reprodukujú sa v určitých klimatických pomeroch pri určitých teplotách. Oteplenie môže zmeniť reprodukčný cyklus tuleňov, ľadových medveďov a iných polárnych živočíchov. Zmena týchto pomerov a teploty sa prejaví aj na existenciu tuleňa a ostatných polárnych cicavcov ako originálnych polárnych živočíšnych druhov.

Pýtam sa na pozíciu tábora. Anas vyťahuje GPS. Prístroj ukazuje pozíciou 71 stupeň 03 minútu 522 sekundu SZŠ. Je to najsevernejšie miesto, ktoré sme pri našej expedícii dosiahli.

V prednej časti stanu, ktorá je oddelená závesom od spacej časti, horí neustále primus, ktorý trochu vyhrieva stan. Ležíme s hlavami v predsienke stanu, rozprávame sa a máme dobrú pohodu. Ja a aj môj nocľazník sme si odložil kekсы, ktoré si máčame v horúcom čaji. Slnčné lúče sa opäť opierajú o stenu stanu a zalievajú ho žltým svetlom a imaginárnym teplom. Pýta sa ho, či má rád tulenie mäso.

„Mám rád *sava* (ovca)“. Tulenieho mäsa sa už asi za svojho života prejedol. „Ja mám rád *natseq*“, (tuleň) hovorím mu, aby som aspoň trochu ospravedlnil a vysvetlil moju pažravosť pri večeriach. V stane je príjemná priateľská pohoda a nič nám nechýba. Príjemne unavení sa ukladáme spať, i keď vonku je ešte vidno. Podľa hodín je najvyšší čas ísť spať, ale podľa svetla ešte tomu tak nie je.

Mám pocit tepla a divný svetelný sen, vidím v ňom žiaru v mojej blízkosti. Tak takto vyzerá cesta tunelom.... Nie je to však sen. Obaja sme zaspali a od horiaceho variča, ktorý sa prevrátil, sa zapálil záves medzi predsieňou a spacou časťou stanu. Záves je v plameňoch. Žiara je taká silná, že som ju vnímal aj v spánku ako sen. Anas hasí stienku. Chytím varič

a chcem ho vyhodil von na sneh, Anas mi však chytí ruku a položíme varič na sneh v predsieni stanu a spolu rukavicami hasíme horiacu záves. O chvíľu je všetko v poriadku. Oheň je zakrátko uhasený.

Je zaliezajúci mráz. Sú štyri hodiny ráno a slnko už začalo na východe svoju púť. Visí ako imaginárny svietiaci kotúč v diaľke za šedivým oparom ustupujúcej noci. Zo slnka sa cez opar prediera úzky pás žiarivej stuhy nad zamrznutým morom, ktorý z jedného miesta zalievajú krajinu svetlom a teplom. Je ešte nízko za obzorom, ale jeho lúče už zdanlivo a pomyselne ohrievajú ovzdušie.

Zakrátko v slnečnom, bezoblačnom a bezveternom ráne opúšťame zamrznutý záliv so snehovou pokrývkou a vchádzame na pevninu. Snehová vrstva je tu nesúvislá, silné západné vetry vyfúkali veľa snehu z okolitých svahov aj z údolia. Sneh sa drží sa len v priehlbínach a medzi skalami a tufurmi – sú to trste trávy na ostrovčekoch zeme, ktoré vyčnievajú 30 cm nad zemou. Na dne doliny sú skalnaté polia a korytá bez snehu. Medzi skalami je vyliaty ľad, ktorý tu zamrzol po predchádzajúcom oteplení. Psy s najväčším úsilím ťahajú sane po tomto teréne do stúpajúceho svahu, sanice škripu na skalách a plynulá jazda je prerušovaná na skalnatých poliach. Psom sa šmýka, niektorým sa na ľade podlamujú všetky laby a padajú. Nie všetky psy sú na ľade. Niektoré sú na skalách a tie ťahajú sane dopredu. Za týchto podmienok nasledujeme pomaly. Naznačujem Scoresbymu, že vystúpim. Rukou mi naznačuje, že mám sedieť.

Vystupujeme plytkou dolinu a na jej konci dosahujeme náhornú planinu, ktorá je bez skál a tvoria ju súvislé snehové polia v otvorenej krajine. Po čase dosiahneme najvyšší bod planiny a nasleduje mierna jazda dolu. Psy zrýchlili a predbehujú sa. Dva záprahy sa v tomto zmätku pomiešali a zadný záprah musí spomaliť, aby sa psy dostali na poriadok. V jenom okamžiku bežia vedľa seba štyri záprahy, povely psovodov sa strácajú v hluku škripajúcich saníc na tvrdom snehu. Od nôh psov vyletujú kusy snehu. Nevyhlásené preteky končia až na malej rovine pred čelom horského ľadovca. Psy zastavujú len pomaly, oneskorene reagujú na povely psovodov. Nevyhlásené preteky ich plne zaujali. Nevnímajú okolitý svet.

„Je to apuso“, hovorí mi Scoresby, ľadovec. Použil pritom východogrónske slovo. Na mape však nie je zachytený v tejto časti planiny žiadny horský ľadovec. Je to častý jav, že mapy sú v detailoch nepresné a nie sú na nich zachytené všetky vnútrozemské jazerá a osamotené horské ľadovce. Hovorím mu, že rozumiem a že viem, že západogrónsky sa povie sermeq, dánsky inlandis alebo glaetcher, východogrónsky apuso. Prikyvuje mi.

Bezmenný horský ľadovec končí vysokou stenou, ktorá je vysoká asi dvadsať metrov. V dostatočnej vzdialenosti od čela ľadovca robíme prestávku na občerstvenie. Prechádzam

sa, filmujem a fotografujem ďalej od saní, ale Scoresby ma volá späť, aby som sa nevzdával. Nachádzame sa na línii ľadovcových trhlín. Nevidno ich, lebo sú zasypané snehom. Vetry ubili sneh nad trhlinami do snehových mostov cez ktoré sa dá v tomto ročnom období ešte relatívne bezpečne cestovať. Inak tomu bude o mesiac neskôr. Závisí to od teploty. Trhliny sú nebezpečné za náhleho oteplenia, pod váhou saní sa môžu preboril a sane, psy, ľudia a celý náklad sa môžu zrútiť do trhliny. Nevystupujeme na ľadovec, ale obchádzame ho zľava a meníme smer cesty na juh. Jeden zo záprahov sa pustil smerom ponad čelo ľadovca. V diaľke neviem dobre rozoznať, koho záprah to je, asi Abanov. Záprah vidíme len ako malý bod na bielom pozadí, ktorý sa pohybuje kúsok nad horným okrajom steny ľadovca. Záprah z tejto diaľky vyzerá ako pavúk na bielej záclone. Z nášho pohľadu sa ľadovec javí vysoká stena na bielo pozadí. Anas asi nevie, že sa pohybuje neďaleko čela ľadovca nad jeho okrajom. Jeho okraj mu asi splýva s bielym pozadím krajiny. Možno je opak pravdou a on tu cestoval so svojím záprahom už niekoľkokrát. Jeho sane napokon obchádzajú čelo ľadovca v bezpečnej a dostatočnej vzdialenosti od jeho okraja a po čase sa pridávajú k našej karavane.

Krajine sa výrazne zmenila, je pústa, plochá a rovná bez okolitých hôr. Rozsiahlu širokú planinu v diaľke ohraničujú z oboch strán nízke oblé, ploché kopce, ktoré nie sú typické pre východné Grónsko. Len na západe sa v diaľke vypínajú skalnaté vrchy alpského typu, aké sme míňali počas uplynulých dní. Planina je široká asi desať kilometrov a dlhá asi päťdesiat kilometrov. Snehu je tu málo, vietor ho vyfúkal zo skál aj kamenistej zeme a preto netvorí súvislú vrstvu. Psy musia často ťahať po štrkovitej arktickej pôde. Planina sa nazýva Klitdal a je najschodnejšou a najbezproblémovjším prechodom a spojnicou medzi Storefjordom na východe, mohutným Carsberg Fjord na severe a Hurry Fjordom na juhu, ku ktorému smerujeme. Hurry Fjord vidíme z planiny v diaľke ako na dlani, ale trvá nám niekoľko hodín, kým dosiahneme tento záliv. Gróni tento záliv nazývajú Anavasativaq, ale pod tým názvom však nie je na mape.

Neskoro popoludní zastavujem pri poľovníckej chate v závere zálivu na jeho východnom brehu. Odtiaľto máme výhľad na celé západné pobrežie zálivu, ktoré je vzdialené asi dvanásť kilometrov. Oproti chaty vidíme ostrovy Immakkoorsaaiva (Fame). Chata je na poľovníckych pomery dosť veľká, pretože má dve miestnosti a je tu miesta pre všetkých. Je to niečo medzi poľovníckou chatou a domom. Takýto typ chát sa popri pobreží som ešte nevidel. Vybaľujeme obsah saní a nosíme ho do chaty. Hjelmer však uprednostňuje spať vonku vo svojom stane. Po jedle vyjdem von. Je to posledný večer tejto expedície v grónskej divočine a posledný večer v spoločnosti týchto fantastických, skromných, nevtieravých, ale veľmi

priateľských ľudí. Príroda, ktorá ma vo svojej svojej dobromyseľnosti a láskavosti obdarila počas celej expedície dobrým počasím a umožnila absolvovať cestu v tejto oblasti, ma tento večer obdarila ešte raz poslednými zážitkami. Z tohto miesta je vidieť krásny západ slnka nad západným brehom zálivu. V atmosfére sa kochám niekoľko hodín. Mráz je len mínus deväť stupňov Celzia. Sedím na skale opretý o vyhriatu stenu chaty a hrám sa s jedným psom. Naťahuje sa ku mne, ako mu to dovoľí reťaz. Slastne sa prehýba v chrbte, keď ho škrabkám medzi ušami a na špičke chvosta. Západ slnka trvá nekonečne dlho. Slnko niekoľko hodín nie a nie zapadnúť za horizont. Nechce opustiť na noc tento bizarný svet a ja neviem slovami opísať atmosféru západu slnka a grónskej divočiny takej priateľskej, pre toho, kto má k nej vzťah, a zároveň prirodzene drsnej voči všetkým.

Sprievodcovia chystajú náš posledný *amerqatut*. Sadíme vonku na saniach a vyberajú si z hrnca kusy tulenieho mäsa, potom som si aj ja beriem posledné dva kusy. Zostali mi však len kusy obrastené samou slaninou. Imil a Anas si to všimli a každý mi chce dať kúsok zo svojho mäsa a chvíľu sa o to naťahujeme, lebo ja som spokojný s tým, čo mám. Napokon obaja mi dali zo svojej porcie po jednom kuse čistého mäsa bez slaniny. Dlhو sa rozprávame a sedíme na skalách pred chatou. Dovoľím si filmovať portréty lovcov a Imil si vypýtal kameru a všetkých šiestich nás filmuje ako stojíme v kruhu pri prázdnom hrnci a rozprávame sa. Lovci sú neobyčajne uvoľnení, spoločenský a komunikatívni. Ostatní dánski turisti, sa izolujú ako vždy, dali prednosť spolu sedeniu v chate. Sú to jediné zábery z cesty, na ktorých som aj ja a moje jediné zábery Grónčanov zblízka a ich portréty. Nikdy predtým som si nedovoľil filmovať ich zblízka. Nadobudnuté priateľstvo z minulých dní mi to oprávnené dovoľuje. Lovci žartujú a učia ma jedno neslušné grónske slovo *usuk* v presvedčení, že ho nepoznám, keď ho zopakujem a poviem anglicky, všetci sa od smiechu chytajú za bruchá. Je to z ľudového slovníka názov pre mužské prirodzenie. Robí im to radosť a smejú sa. Sú to nezabudnuteľné večerné chvíle poznačené blížiacou sa zajtrajšou rozlúčkou s mojimi priateľmi. Všetci sme neobyčajne bezprostrední, akoby sme sa poznali už roky. Tento večer v zapadajúcom slnku trvá sedem hodín. Psy sú po šesťhodinovej jazde už zotavené. Ležia a vyhrievajú sa v teplých lúčoch zapadajúceho slnka. Len jeden z nich sedí a pozerá sa do diaľky oproti zapadajúcemu slnku smerom na zamrznutú hladinu zálivu. Jeho sediaca postava vrhá dlhý tieň na dožltá sfarbenom snehu. Pripomína psieho filozofa na morskom brehu. Záliv, ktorý bol doteraz zaliaty jemnou žltou farbou, zmenil farbu na slabo modrú. Nízke ostré lúče osvetľujú záliv a krajinu, v ktorej nerovnosti, tvorené veternými návejmi, vrhajú dlhé tmavé tieň na bielom snehu. Je to typický obraz nostalgickej a melancholickej grónskej divočiny, ktorý je taký charakteristický pre tiché večery a západy slnka za dobrého počasia.

V diaľke na západnom brehu sa nad zálivom týči skalnaté ploché pohorie bez výraznejších štítov. Slnko zapadá niekoľko hodín, ako keby viselo v diaľke niekde v pomyselnom bode za horizontom, odkiaľ vysiela rôznofarebné lúče, ktoré sa pomaly dlhé minúty prelínajú z jednej farby do inej, od jemnej žltej, cez zlatočervenú po jemnú červenú, cez krvavo červené lúče, ktoré vzápätí striedajú purpurové pásy na oblohe. Lúče zalievajú protiľahlé západné svahy, doliny a vrchy jemnými odtieňmi týchto farieb. Je to zvláštnosť tejto krajiny. Grónska krajina na jar za slnečného počasia napodiv nie je bezfarebná, ale práve naopak, je plná farieb. Na druhej strane, keď je zatiahnuté a nesvieti slnko, krajina je melancholicky šedo pustá a dvojfarebná, poskladaná je len z bledej a tmavej sivej farby.

Slnko konečne po niekoľkých hodinách napokon zapadlo za horizont. Jeho aktivita však nekončí. Rozptýlené svetlo, ktoré vysiela z diaľky spoza horizontu, lemuje vrch pohoria na západnom brehu žltým pásom, ktorý ostro kontrastuje s tmavým pobrežím pri hladine a svahmi vrchov. Pobrežie pri zálive je už v tieni, ale štíti pohoria vysoko nad pobrežím aj po západe slnka, keď ho už nevidieť, ostáva i naďalej dlho ožiarená slnkom, lebo lúče sa odrážajú od oblakov a ich odraz naďalej osvetľuje protiľahlé svahy obrátené smerom k zapadnutému slnku. Je to ďalšia impresia tejto divočiny.

Slnko putuje po oblohe v tomto ročnom období dvadsať hodín denne v jednom smere z východu na západ, ale nasledujúce ráno, už po štyroch hodinách od západu slnka, čo je nepomerne rýchlo k celodennej púti, sa objaví na celkom opačnej strane na východe.

Na čas sa presuniem do chaty. Za stolom sedí Niels a Ib. Spoločnosť tvorí ešte Ivar, ktorý sedí vyzlečený v tričku oproti mne. Ib hovorí o svojich plánoch. Nesledujúci rok pôjde na podobnú saňovú túru so psím záprahom na sever západného pobrežia do krajiny Avannaarsuag, Veľkej krajiny severu, do okolia Qaanaaqu, ktorá sa nachádza jeden tisíc kilometrov severnejšie. Ktosi mi povedal, že Ib má sedemdesiat rokov. Teraz keď sedím oproti nemu, prezriem si pozornejšie na jeho tvár a krk a až teraz podľa vrások najmä na krku si presviedčam o jeho veku. Som tým zaskočený a prekvapený. Jeho vždy pružná chôdza, záujem o všetko čo sa deje v tábore, o lovcov a ich život, jeho plány na expedície v Grónsku potláčajú prejavy jeho veku. Ivar má na tričku nápis „Nie som Inuit, som Grónčan, mojím jazykom nie je inuktitut, mojím jazykom je grónčina“. Pýtam sa význam tohto nápisu. Jeho obsah je presne to, čo je napísané. Sú to Grónčania a ich vlasťou je Grónsko.

Na druhý deň ráno rýchlou jazdou po tvrdom zamrznutom snehu prekonávame záliv Anavasativaq. Jednotlivé záprahy sa predbehujú a doslovne medzi sebou súťažia. Zastavujeme sa na letisku v Nerterit Inaat.

Prišiel ku mne Peter a požiadal ma, či by som nepožičal jednému psodovovi 50 dánskych korún, chce si v kafetérii kúpiť kávu. Nemám drobné a tak mu posielam bankovku celých 1000 dánskych korún s tým, že zajtra mi ich lovec v osade vráti. Na letisku sa naša spoločnosť rozdeľuje na dve časti. Ja s Hjelmerom pocestujeme do osady Scoresby Sund, ktorá je vzdialená štyridsaťdva kilometrov a ostatní turisti aj sprievodcovia zostávajú tu na letisku do zajtra. My sa zajtra vrátíme späť na snežných skútroch a spolu poletíme na Island.

Pred odchodom pristúpi ku mne lovec a vracia mi nerozmenenú bankovku s tým, že na letisku ju nemohol rozmeniť. Presadám na jeho sane a vyrážame.

Jazda po zamrznutom zálive je veľmi rýchla. Ticho sedím na saniah môjho nového sprievodcu. Po čase sa obráti ku mne a sám nadväzuje rozhovor. Pýta sa ma na Slovensku, moju rodinu, ukazuje mi miesta na pobreží, kde sa nachádzajú jazerá, v ktorých loví v lete ryby. Chvíľu je ticho a sleduje modrý pás oblohy na horizonte a potom sa opäť obráti ku mne so slovami :

„Mal som sen, snívalo sa mi s mojou manželkou“.

Odpoviem mu : „Je to pekný sen, o dva dni budem aj ja doma, ty budeš doma už dnes večer.“

Obaja sa usmievame nad zhodnými predstavami.

Musel som precestovať štyritisíc kilometrom, dožiť sa štyridsať sedem rokov, aby sa mi dostalo takej otvorenosti, prirodzenosti a spontánnosti v medziľudských vzťahoch. Na vyrovnanie s touto skutočnosťou nie som pripravený. Svojou otvorenosťou sa ničím neznižil v mojich očiach, ba práve naopak. Je to prejav úprimnosti, ktorý je taký zriedkavý a vzácny vo vzťahoch, ale nikomu neškodí. Táto scéna dopĺňa všetky ostatné drobné gestá mojich sprievodcov počas našej túry. Moje idey sú tým naplnené. Požičali mi svoj spací vak, dali mi zo svojich porcií lepšie porcie jedla, dovolili mi filmovať ich, neznámemu človeku, ktorého možno nikdy v živote neuvidím, som požičal šesťtisíc korún . . . otvorili mi bránu svojho sveta, čiastočne svojej mysle a nočných snov. Moja cesta je naplnená do konca môjho života, lebo mi vrátili idey. Pokračujeme v rozhovore. Pochádza z východného pobrežia a krátky čas žil ešte ako dieťa so svojimi rodičmi na západnom pobreží. Ovládal však len východný dialekt a deti, jeho rovesníci, sa mu smiali a robili mu prieky. Rodina sa po krátkom čase presťahovala späť na východné pobrežie a je tu spokojná. Tu vyrástol a oženil sa. Má tri deti. Chlapec študuje na strednej všeobecnej škole v Dánku. Ako väčšina detí aj mladšie deti študujú. Najstarší chlapec, tak ako temer všetky deti ostatných lovcov, nechcú byť lovcami. Zaujíma sa o stroje. Zobral syna na lov, ale nepáčilo sa mu to. On je so svojou profesiou lovca spokojný. Oblasť Scoresby Sund je bohatá na výskyt lovnej zveri, ako sú tulene, mrože, pyžmone, veľryby a ľadové medvede. Je lovec, vychoval ho tak jeho otec a tým sa aj stal.

Jeho syn už nebude lovcom. Nemá koho učiť svoju profesiu a odovzdávať svoje celoživotné skúsenosti a aj so skúsenosťami svojho otca.

Psy energicky klusajú po zamrznutom mori. Pravidelné zvuky ich labiek, udierajúce na tvrdý sneh, prerážajú ticho. Sane sa natriasajú na tvrdých snehových návejoch, zastrugách, ktoré sú tu na otvorenom zálive vytvorené snehovými veternými búrkami. Vo vzduchu cítiť charakteristický pach psov. Na najvyššom mieste na planine robíme krátku zástavku na odpočinok. Z miesta nad Hvalrosbugt vidíme pred sebou ako na dlani majestátny záliv Scoresby Sund. V diaľke na horizonte medzi bielym zamrznutým morom a sivou oblohou je vklinený úzky, jasný, modrý pás. Tento nezvyčajný optický farebný pás je spôsobený vzduchom nad otvorenou vodou. Z nejakých dôvodov časť mora nikdy nezamŕza, ani pri mrazoch mínus štyridsať stupňom Celzia, a táto otvorená časť mora sa nazýva polynia. Teplota vzduchu nad polyniou je vyššia ako teplota vzduchu nad zamrznutým morom alebo pevninou pokrytou snehom. Teplejší vzduch nad polyniou má svoju odlišnú farbu a z diaľky sa vždy javí ako úzky modrý pás na horizonte nad bielym zamrznutým morom a pod sivo oblohou. Celé poludnie je zatiahnuté a slnko je skryté za hmlou. Pod nami v šere je učupená osada Kumait, kde býva Imil. Psovod si oblieka overal a ja odkladám kameru. Ukázalo sa, že to bolo rozumné. Pred nami je najstrmší zjazd zo svahu, aký sme doteraz absolvovali. Musím sa dobre držať oboma rukami, obsluha kamery vôbec neprichádza do úvahy. Krátky, divý zjazd absolvujeme s použitím lán ako bŕzd pod sanicami saní a o chvíľu, sa nachádzame na zamrznutej hladine mora. Celí sme bieli od snehu, ktorý sa na nás sypal spod brzdených saníc a pokryl sane a naše obleky jemnou snehovou vrstvou. Psy cítia, že sú už neďaleko od domova a rýchlym cvalom nás dopraví do osady.

Podvečer sa prechádzam po osade. Všade sa ozýva džavot detí, ktoré sa hrajú na snehu medzi domami. Osadou sa rozlieha zavíjanie psov. Stretávam Scoresbyho, pozdravím ho, ale ignoruje ma, ako keby ma v živote nevidel. Z obchodu vychádza Abana, tentoraz sa nedám odbiť, prihovorím sa mu, ale nevšima si ma a nevenuje mi ani pohľad. Cítim z neho alkohol, plácu za expedíciu dostal včera peniaze a teraz ich míňa. Nakoniec sa rozhodnem navštíviť Oleho v jeho obchode. Krám je bez kupujúcich a my sa dlho rozprávame, čo i potvrdzuje moju názor naňho, že sa líši od svojich rovesníkov.

Na druhý deň sa vraciam na letisko. Dopravným prostriedkom je mi tentoraz snežný skúter. Pred cestou si beriem k seba do príručného malého ruksaku všetko potrebné a cenné a hlavne osobné veci, peniaze a doklady. Čomu neverím je snežný skúter na jar na zamrznutom mori. Príbehy z Grónska sú plné o tom, ako ťažké skútre s prepadli do mora. Vodičom je mládenec, je to ešte školopovinný najstarší Oleho syn. Jeho vek odhadujem na

desať, dvanásť rokov. Ide s nami ešte ďalší skúter a s rovnako starým vodičom. Napriek svojmu veku je však už zdatným vodičom a absolvuje s nami päťdesiat kilometrovú cestu so skúsenosťou dospeláka. Celé pohorie obchádzame okľukou a cestujeme po pobrežnom ľade popri pobreží okolo polostrova. Kratšia cesta by viedla najprv cez vrchy. Ten druhý skúter sa vydal do strmšieho svahu a prevrátil sa. Vodič leží pri prevrátenom skútri. Môj šofér zastavuje a ponáhľa sa pomôcť kamarátovi. O chvíľu obaja prevrátia skúter na pásy a vec je vybavená. Môj vodič si počína zodpovedne. Podľa možností hľadá stopu pre skúter vždy po úzkom páse nakopeného pobrežného snehu, ktorý sa nachádza medzi zamrznutým morom a brehom. Cesta by sa dala skrátiť priamo cez zamrznutý záliv k letisku. Namiesto toho pokračujeme dlhšou cestou popri pobreží. Na celej ceste skútom je charakteristické, že tu zažívam v dôsledku podchladového faktora najnižší pocitový mráz zo všetkých mojich ciest v Grónsku. Dostaneme na úroveň letiska, ktoré sa nachádza na druhej strane zálivu. Až teraz mladík obočí do pravého uhlu a najkratšou cestou zamieri po zamrznutom zálive k letisku, ktoré je však aj tak vzdialené dvanásť kilometrov. Taký je široký záliv Hurry fjord na tomto mieste.

Po stopách nanoka
rok 2002
na love ľadového medveďa
v kraji Ittoqqortoormiit

Tohto roku nie som prichádzajúci na jar ako predchádzajúce roky, keď som pricestoval v strede marca a začiatkom apríla v období grónskej jari. Teraz nie som na juhu, ale som na severe východného pobrežia na 70-tom stupni severnej zemepisnej šírky. Je prvý marcový deň, čo na grónske pomery v tejto oblasti a zemepisnej šírke nie je už polárna zima, je začiatok jari. Polárna noc, kedy slnko v dvadsaťštyrihodinovom cykle vôbec nevychádza, nastala v tejto oblasti 17.11. minulého roku a polárny deň sa začal 17. januára tohto roku, kedy sa objavilo prvé slnko. Od tohto dňa slnko v priebehu dvadsať štyri hodín slnko zapadá a vychádza ako u nás, čo nasvedčuje začiatku jari, ale denné teploty sú ešte okolo mínus 30 stupňov, nočné ešte menej, čo svedčí o konci zimy. Deň sa strieda s nocou a slnko ešte neputuje po oblohe celých dvadsaťštyri hodín ako v lete za polárneho dňa, ale zapadá už o siedmej hodine večer. Polárny deň, kedy slnko vôbec nezapadá, sa začne až 17. mája a potrvá do 16.11. Doposiaľ som nezažil zimné Grónsko a jeho najcharakteristickejší fenomén, polárny mráz, nízke teploty, zimné víchrice a stretnutie *nanoq* (ľadový medveď).

V mytologických predstavách Inuitov má *nanog* štyritisícročnú tradíciu. Pre jeho vytrvalosť, silu a obratnosť pri love tuleňov Inuiti verili, že má nadpozemské vlastnosti a schopnosti. Bol lietajúcou bytosťou, mal schopnosť lietať a bol sprostredkovateľom medzi svetom ľudí a svetom duchov. Tento kultúrny fenomén sa vyskytuje v posledných dvoch kultúrach a to Dorset I, od roku 500 p. n. l. do roku 300 n. l., aj Dorset II, od roku 800 n. l. do konca 20. storočia (9). Len najsilnejší *angagog*, šaman, pri praktizovaní šamanských seancií, zbavený ľudskej kože a preoblečený do kože medveďa mal schopnosť v treťom bytí letieť do sveta duchov a keď chcel, aj do sveta mŕtvych, aby tam splnil svoje duchovné poslanie - vykonať spoločenské dobro v prospech svojich súkmeňovcov tým, že vyslobodí tulene, mrože a veľryby z vlasov morskej bohyně Sedna - Matky morskej zveri a ľudí. Tento spoločensky zásluhný čin vykonal s pomocou nanoka. Výsledkom jeho duchovného letu a stretnutia so Sednou bolo, že zver sa znovu objavila lovcom a oni ju mohli uloviť a nasýtiť ženy a deti. Symbolizoval túžbu a schopnosť človeka vzlietnuť vo fantázii mimo realitu, do iného sveta a iného času. Pre obyvateľov tejto krajiny nanok po tisícročia predstavuje stelesnenie fyzickej a mentálnej sily a energie človeka, ktorá je taká potrebná pre každodenný zápas o fyzické prežitie v týchto podmienkach a pre každodenný duchovný a mentálny zápas so *sila* (príroda, počasie, životná sila, polárne univerzum).

Kult nanoka je známy na malej rezbe z kosti v podobe malej sošky „lietajúceho medveďa“ alebo „plávajúceho medveďa“ s röntgenovým ornamentom z vykopávok kultúry Dorset I (9). Nič nevieme o duchovnej kultúre a myslení vtedajších ľudí a nositeľov tejto kultúry. V neskoršej inuitskej kultúre, Dorset II, od r. 800 n. l., ktorá kontinuálne existovala aj v čase objavenia a kolonizácie Grónska, je historicky známa tiež ako kultúra Inukšuk a ktorej ústna tradícia je už zachytená etnografmi a antropológmi. V tejto kultúre existoval kult *angagog* a pomocníkom *angagog* bol pomocný duch Tornarsuag, ktorý mal tiež podobu medveďa. Z pochopiteľných dôvodov nepoznáme duchovnú kultúru zaniknutej kultúry Dorset I, poznáme však sošku „lietajúceho medveďa“ alebo „plávajúceho medveďa“ z tejto kultúry a poznáme intelektuálnu kultúru kontinuálne živej kultúry Dorset II s fenoménom *angagog* s pomocným duchom Tornarsuag v zoomorfnej podobe medveďa. V tomto svetle nález sošky „lietajúceho medveďa“ z kultúry Dorset I nepriamo dokazuje, že v už staršej kultúre Dorset I existoval kult *angagog*, ktorého pomocným duchom bol medveď alebo Tornarsuag, ktorý mal podobu medveďa. Neexistuje však priame časové spojenie kultúry Dorset I (od 500 p. n. l. do roku 300 n. l.) a kultúry Dorset II (od r. 800 n. l. -).

Aj dnes idea nanoka symbolicky reprezentuje univerzálny fenomén ľudskej

kultúry a človeka - túžbu, idey, fantáziu a silu ľudského ducha a myšlienky, ktoré letia nad realitou, nespútané časom a priestorom, mimo konkrétneho času a priestoru, z minulosti do budúcnosti a z budúcnosti do minulosti. V povedomí súčasných obyvateľov Krajiny ľudí sa znalosti o tomto kultúrnom jave už vytratili. Keď som sa pýtal napríklad v obchode so suvenírmi, alebo lovca Imana z Kulusuku na lietajúceho medveďa, evidentne takúto sošku nepoznali.

Tieto univerzálne idey aj v súčasnosti dokazujú, že nič nie je pre túto bytosť – človeka – nemožné a to v pozitívnom, aj negatívnom zmysle. Dejiny druhého tisícročia a začiatok tretieho tisícročia nás presvedčili, že mnohé negatívne a zhubné idey, ako aj pozitívne myšlienky, sú aj realizovateľné. Temer každá ľudská myšlienka, či už je pozitívna alebo negatívna, sa môže naplniť a stať sa skutočnosťou. Dokážeme to, čo bolo v minulosti technicky nedosiahnuteľné, ale aj to, čo bolo nevymyslené, pretože to ešte nikoho nenapadlo, alebo z morálnych a etických dôvodov to ešte nikdy nikto nevykonával. Človek dokáže vyslať sondy na Mars a prezerat' si z neho fotografie, ale aj v priebehu hodiny bezohľadne zabiť päťtisíc ľudí.

Originál sošky „lietajúceho medveďa“ alebo „plávajúceho medveďa“ s röntgenovým ornamentom z kultúry Dorset I sa nachádzajú v expozícii múzea v Tasiilaqu. Tento vzor je vlastný loveckým kultúram a nachádza sa na kostených soškách, ktoré predstavujú lovné zvieratá a tiahne sa umeleckou históriou ľudstva loveckých kultúr od paleolitu až k prírodným národom a existoval už v kultúre paleolitických lovcov. V obchodoch so suvenírmi je možné kúpiť si presnú napodobeninu tejto sošky, nosí sa ako náhrdelník. Bežný turista však nevie, čo tento suvenír a náhrdelník predstavuje pre obyvateľov Kalaallit Nuunat, s akou starou, historickou a kultúrnou tradíciou je spojený a akú mystickú silu symbolizuje. Pre zahraničných turistov a aj dnešných výrobcov je len módnym doplnkom. Používanie náhrdelníka sa zachovalo do dnešných dní, ale prešlo takou kultúrnou zmenou.

Jar je pre ľadové medvede časom párenia a vtedy putujú po morskom ľade a hľadajú družky na párenie. V tomto ročnom období sú čulejšie a menej opatrné. Pre lovcov je väčšia pravdepodobnosť stretnúť ich a uloviť. Ľadové medvede nie sú však vôbec plaché pred ľuďmi. Sú to, popri jaguárovi, jediní predátori človeka na zemi. V minulosti Inuiti lovili medvede ručne s harpunami. Museli sa k nim priblížiť na takú vzdialenosť, aby doň zapichli svoju harpunu. Dnes ich samozrejme lovia puškami.

Dnes som mal odletieť z Islandu do Grónska. V Grónsku je však zlé počasie, zúri vietor *pitera*q a lietadlá nelietajú. Každé ráno telefonujem na letisko, či sa dnes uskutoční let. Počasie sa nemení päť dní. Každý cestovateľ musí rátať s tým, že sa do Grónska dostane až

po niekoľkých dňoch, alebo až po týždni čakania na Islande. Problém s počasím je v marci a v apríli, a nie je v letných mesiacoch. Voľný čas na Islande ako vždy trávim spoznávaním ostrova a výletmi do doliny gejzírov, k mohutnému vodopádu Gullfloss, návštevou historického Skalhold, rokliny Allmannagja v národnom parku Þingvellir a kúpaním na prírodnom kúpalisku Blue Lagoon.

Je to všemohúca *sila* a nie ľudia, ktorá rozhoduje o konaní a skutkoch ľudí, v tomto prípade o nekonaní a čakaní.

Čakaním na odlet som stratil päť dní z mojej presne na dni naplánovanej expedície. Vo veľkom Fokeri, ktorý má miesto pre päťdesiat pasažierov, som sám jediný pasažier. Sympatická islandská letuška, samozrejme blondínka, ma profesionálne obsluhuje, čo z odborného pohľadu znamená, že mi venuje strnulé nacvičené úsmevy a vôbec so mnou nekomunikuje. Sadnem si na miesto, z ktorého mám dobrý výhľad z okienka lietadla, aby som mohol filmovať a fotografovať. Pekná letuška pristúpi ku mne a oznamuje mi, že tu nemôžem sedieť a mám si sadnúť do prvého oddelenia za vstupom. Pýtam sa: „Prečo tam mám sedieť?“ „Lebo Vás tu chceme mať.“

Odpovedám jej: „Ale ja nechcem, chcem filmovať. Možno na budúci rok si sadnem, kde to chce letecká spoločnosť.“

Počas celého letu si presadám od jedného okienka k druhému, ako mi to vyhovuje. Spomenul som si na prilet do krajiny v roku 1988. Grónska letuška mi vtedy dokonca dovolila fotografovať z kabíny pilotov.

Prilet k najväčšiemu ostrovu na svete je ako vždy veľkolepý a uchvacujúci. Je slnečné a bezoblačné počasie. V diaľke na horizonte sa pod modrou oblohou rysuje dlhé pohorie s vysokými, strmými, skalnatými štítmi, medzi nimi sú vklinené biele zamrznuté údolia, vyplnené horskými ľadovcami. Ostrovy, zálivy, prielivy sú spojené bielym zamrznutým priekrovom. Pevnina v belobe splýva a nedá sa rozpoznať od zamrznutého mora. Nad týmto všetkým sú modré, kryštálové, jasné a čisté, bezoblačné nebesá. Pohľad z lietadla na túto rozľahlú a majestátnu krajinu vždy vzbudzuje rešpekt, úctu a obdiv pred jej krásou, veľkoleposťou a drsnými podmienkami.

Akú tvár mi ukáže tentoraz ?

Na letisku v Nerterit Inaat je na obed teplota mínus 24 stupňov na slnku. Stiahnem si rukavice, aby som si zapamätal pocitovo tento mráz. Benovi Muszinszskemu, zriadencovi letiska, som sa musel pripomenúť. Za celý rok sa stretne s mnohými cestujúcimi a na mňa už zabudol. Spomenul si. V čakárni letiska sa dám do rozhovoru s mládežou. Letia do hlavného mesta Nuuk, kde sa práve konajú circumpolárne športové hry mládeže. Súťažiteľ

budú v behu na snežniciach so svojimi rovesníkmi z celej kanadskej časti Arktídy a Grónska. Z druhého konca čakárne cítim na sebe pohľad jednej ženy strednom veku. Pristupuje ku mne, podáva mi ruku a osloví ma:

„Dobrý deň, Lucián.“

„Poznáš ma?“ - pýtam sa a som prekvapený.

„Som Hjelmerova manželka. Letím na návštevu k príbuzným do Kulusuku.“ Cestuje práve lietadlom, ktorým som ja priletel z Islandu a pokračuje do Kulusuku. Vedela, že prileťím z Islandu prvým lietadlom po zlepšení počasia a videla, že som jediný cestujúci, ktorý vystúpil z lietadla, takže si ma nemohla pomýliť a oslovila ma menom. Srdečne sa rozprávame.

Let vrtuľníkom do Ittoqqortoormiit je ešte malebnejší a majestátnejší, ako prilet na letisko. Slnčné lúče zaplňajú kabínu pilota, v ktorej s ním sedím, lebo sedadlá pre cestujúcich sú plné kartónov a bedien s tovarom. Letíme nízko nad prielivom Hurry a potom nad pevninou, nad miestami, ktoré som vlani precestoval so psím záprahom a na snežnom skútri.

Heliport sa nachádza na zamrznutom mori a pilot vrtuľníka sa delí o túto ľadovú plochu v mládežou, ktorá si tu dočasne zriadila futbalové ihrisko. Futbalisti, počujúc hukot vrtuľníka, prestanú hrať, premiestnia si bránky trochu ďalej a držia ich, aby ich vzdušný vír od vrtuľníka neunesol a na chvíľu svoje ihrisko prepúšťajú leteckej spoločnosti. Helikoptéra pristáva na bývalom futbalovom ihrisku. Cez okno kabíny vidím známú postavu, ktorá kráča k futbalovému ihrisku. Je to môj priateľ a sprievodca Hjelmer.

V predsienke jeho domu si odev odložím na veľkú kopu šiat na zemi. V hale je viac ľudí. V kresle sedí široko rozložený usmiaty muž. Podľa nonšalantného gesta prekvapene spoznávam v ňom môjho sprievodcu a psovoda z expedície z minulého roku Scoresbyho. Vedľa sedí muž s veľkým bruchom, je to vždy vážny Alibaba a môj priateľ Abana. Všetci ma došli pozdraviť a srdečne sa zvitame. Som prekvapený ich prítomnosťou. Keď sa dozvedeli o mojom príchode, došli ma uvítať a nenechali si ujsť príležitosť stretnúť sa so mnou, s pasažierom z minulého roku. Je len málo, možno žiadny z pasažierov, ktorý sa sem vracia opätovne. Všetko by som očakával, len nie ich prítomnosť a privítanie. Jeme sladkosti a zapijame ich čajom a kávou. Iskrivé lúče prenikajú do izby a prispievajú k tejto priateľskej atmosfére. Rozprávame sa o lovoch, aká bola úspešná lovecká sezóna, kto ulovil koľko medvedíkov a veľrýb, či mali ešte veľa turistov a kde všade s nimi boli. Scoresby bol na love nanoka vysoko na severe, až v Carsbergfjorde.

Vybalím darčeky. Samozrejme najviac darčiekov dostane Hjelmerov prvorođený vnuk, ktorý má len štyri mesiace a preto si bradatého uja z Európy a jeho darčeky určite nebude v budúcnosti vôbec pamätať. Zoznamujem sa s Hjelmerovým synom Kristianom, jeho nevestou a dcérkou.

Hjelmer sa pýta na moje oblečenie. Ukazujem mu bundu, kamiky (obuv), polárne nohavice, ktoré som sám vymyslel, navrhol a dal ušiť. Je spokojný a nenúka mi žiadne svoje oblečenie. V pohode trávime slnečnú siestu v jeho teplom dome. Hjelmer má na kolenách svojho vnuka a s láskou a pozornosťou starého otca vnúčika kolíše, nežne ho pritom hladká, dvíha nad hlavu a venuje mu všetku lásku a hrdosť starého otca.

Sedíme nad mapou a preberáme trasu našej cesty za nanokom. Nebudeme cestovať na sever, ako som si myslel, ale na juh, kde je teraz väčšia pravdepodobnosť stretnúť ho. Hjelmer skopíruje z internetu predpovednú mapu vývoja počasia na jeden týždeň. Má byť slnečno a veľmi mrazivo, mínus 30 stupňov Celzia. „Veľká zima,“ hovorím svojmu sprievodcovi. „Len trochu,“ a v zdvihnutej ruke drží ukazovák blízko pri palci. Ak by bola v jeho poňatí veľká zima, ukazovák by bol pravdepodobne rozťahnutý ďaleko od palca.

Izba je zariadená sedacou súpravou, televízorom a nízkou knižnicou s množstvom kníh, na policiach sú keramika a tradičné hračky. Na stenách visí veľa zarámovaných fotografií ľudí. Nápadné je, že v izbe sa nachádza hneď niekoľko grónskych vlajočiek. Sú zastrčené vo váze medzi kvetmi, ako aj v knižnici medzi knihami, za rámom obrazu na stene, aj v kvetináčoch a v okne.

Po dvoch hodinách, okolo druhej poobede, Hjelmer zapriahne svojich psov. Na zálive Kangetitivaq (Kangerdlugssuag, Veľký záliv, dánsky Scoresby Sund) sú dobré jazdné podmienky. Sneh je veľmi tvrdý a sane ľahko klžu po zamrznutej hladine. Sanice vydávajú ostrý škripajúci zvuk. Po chvíli sa za osadou pridávajú k nám ďalšie sane. Sedí na nich zavalitý muž s okrúhlou tvárou a koženou baranicou na hlave. „Je to Jon,“ ukazuje mi Hjelmer. „Náš spoločník na love pulabiar,“ Hjelmer takto vyslovuje anglické slovo polar bear. Našu loveckú výpravu tvorí troje saní, ja cestujem s Hjelmerom, Scoresby je sám a Jon je taktiež sám. Scoresby má na saniach uviazanú malú pramicu s plochým dnom. Teraz, v podmienkach grónskej zimy, ešte neviem, načo mu bude. Som zvedavý. Naša cesta nevedie na juh cez záliv, ale na západ popri pobeží v ústrety zapadajúcemu slnku. Naša najbližšia zastávka je v osade Kumait. Psy majú prvý odpočinok a my sa ideme zohriať do Imalovho domu, bol to náš spoločník a sprievodca na výprave v Storefjorde v minulom roku. Je príjemné stretnúť po roku priateľa a ani on neskrýva radosť z tohto stretnutia. Sedíme na dlážke, stôl pre hostí tu nemajú. Jeho mladá žena nám

uvarí čaj a kávu a zapíjame nimi keksy. Imil má päť detí, väčšinou sú to chlapci. Tí si nedajú ujsť príležitosť sedieť pri návšteve a načúvajú každú vetu z nášho rozhovoru. Imil prednedávnom ulovil medveďa a to len niekoľko kilometrov od domu. Pre nás je to dobrá správa. Už sa začínajú sťahovať, ženie ich odveký pud páriť sa a hľadať si družky. Nezdržíme sa dlho. Máme pred sebou ešte kus cesty. Vonku, zdá sa mi, je ešte chladnejšie, slnko vrhá ešte ostrejšie lúče a dlhšie tiene. Cestujeme priamo proti zapadajúcemu slnku. Veľký, ostrý, žltý kotúč vysiela žiarivé lúče, ktoré sa odrážajú na zľadovatenom snehu. V ostrých lúčoch zapadajúceho slnka sa v diaľke v modrom opare črtajú južné skalnaté vrchy zálivu. Sú vzdialené 60 km, ale v čistom vzduchu sa zdá, že sú neďaleko. Slnčné lúče nás oslepujú, ohrievajú naše tváre a vyvolávajú pocit tepla, odrážajú sa od zľadovateného povrchu zálivu, jemne kopírujú telá psov a sfarbujú do žltá ich špicaté uši a vztýčené chvosty. Podľa ťahu psov vidím, že sú odpočínuté a ťahajú veľmi temperamentne a energicky.

S Hjelmerom veľa nerozprávame. V mrazivom vzduchu nik, najmä ja, nechce otvárať ústa. Viazne tiež naša mimoslovná komunikácia gestami a to preto, že mám na hlave a tvári kuklu, takže Hjelmer nevidí žiadne moje prejavy, nevidí, či sa smejem alebo nie, alebo v akej som nálade. Je to nevýhoda cestovania s kuklou na tvári. Ja ju však musím mať počas cestovania v takejto zime, aby som nedýchal priamo do úst vzduch, ktorý je pre mňa veľmi studený a nie som naň zvyknutý z našich podmienok. Ešte nie som adaptovaný a zvyknutý na takýto mráz. Počas celého môjho pobytu som musel mať kuklu na hlave. Doma, keď som odchádzal, mali sme príjemných 8 stupňov Celzia plus a tu som vystúpil z lietadla do mrazu mínus 24 stupňov a teraz je pod mínus 30 stupňov Celzia. Mráz je teraz v dôsledku vetra ešte väčší. Hjelmer, Jon aj Scoresby nikdy nenosia na tvárach kukly. U Grónčanov som ich nikdy nevidel, nepoužívajú túto súčasť odevu bez ohľadu na to, aký je mráz, či vietor.

Cesta vedie po rovnom zamrznutom mori, takže Hjelmer nemusí venovať psom sústredenú pozornosť a obráti sa ku mne. Ukazuje mi na psov a pomenúva ich po mene. Jeden z jeho psov sa volá Korida.

„Čo to znamená?“- pýtam sa. „Čo nevieš? Je to podľa koridy v Španielsku,“ odpovedá mi. Asi sa mu zapáčila korida v televízii a podľa nej nazval jedného zo svojich psov. Proti gustu žiadny dišputát. Na juhu lovci nedávajú psom mená. Tu na severe má každý pes svoje meno. Psod psa však neoslovuje menom, ale dáva povelý doľava, doprava a stoj všetkým, a nielen jednému psovi. Jeden psod v Grónsku, milovník liehovín, nazval svojich psov podľa druhov alkoholu. Jeho psy sa menovali Gin, Vodka, Rum, Whisky a podobne. Mal aspoň

takúto zbierku zakázaného alkoholu. Prekáža mi veľký chlad a naše dialógy na saniach sú krátke.

Na dnešnú prvú túru sme sa vydali neskoro poobede a cestujeme dlho do večera. Smerujeme stále na západ. Pred nami je dlhý záliv Kangertitivaq. Je to najväčší záliv na svete, ktorý je dlhý 360 kilometrov. Ďaleko na západnom obzore sa stráca breh a splýva so zálivom. Slnecná žiarivá žltá guľa sa dotkla nekonečného bieleho obzoru.

Trvá nám ešte štyri hodiny, kým temer za tmy dorazíme k chatke Matajik (Flakkerhuk, Mardaa) na severnom brehu zálivu. Je to jednoduchá chatka z preglejky o rozmeroch tri krát štyri metre. Táto chata nemá žiadne zariadenie, postele, ani stôl, je skôr útulnou a jediným luxusom je len drevená podlaha. Na dlážku si položíme karimatky a kožušiny z tura pižmového a ja dostanem ako honor dve kožušiny z ľadového medveďa. V chate je miesto na spanie práve len pre štyroch nocľazníkov, viac ľudí by sa tu už v pohodlí nezmestilo. Sedíme na drevených debničkách, ktoré tu ktosi zanechal, je ich nedostatok a Jon priniesol zvonku skalú. Všetky tri cestovné variče sú zapnuté a pracujú na plný chod. Vyjdem von do tmy, ale čoskoro sa vraciam, je tam prenikajúca zima. Nevzal som si rukavice a priam ma bolia dlane. Po chvíli je v chatke také teplo, že si môžem vyzliecť vrchnú bundu a odložiť ju. Cítim, že nie som ešte aklimatizovaný, je mi zima a radšej už nevychádzam zbytočne z chaty. Vonku je už tma, ale príroda sa prihlasuje o svoje potreby a musím vyjsť znovu, a tentoraz na toaletu. Robí sa to vždy ďalej od chaty a hlavne v dostatočnej vzdialenosti od psov. Z povahy vecí vyplýva, že je dobré vykonať to čím skôr. No moje črevá a príroda mala so mnou svoje úmysly, rozdielne od mojich. Zdá sa mi, že nespravodlivo dlho som v podrepe. Na holej pokožke stehien cítim mráz, akoby som sedel nad ohňom. Myslím, že v podmienkach tejto noci medzi týmito dvomi, tak rozdielnymi okolnosťami, nie je pociťovo žiadny rozdiel. Nakoniec mi zostal z tohto úkonu jeden najnepríjemnejší zážitok z celej cesty. Už za tmy všetci psovodi vyjdú von a krmia psov. Túto scénu si nenechám ujsť. Oblečiem si na seba páperovú vetrovku a ešte druhú vetrovku. Je to všetko, čo mám. Je úplná tma, naozaj čierna tma, lovci používajú pri kŕmení čelové baterky.

Po nakŕmení psov treba nasýtiť ľudí. Kuchárom dnešného večera je Jon, ktorý pripravuje medvedie mäso. Sedí na drevenej debni nad hučiacim varičom a čelovou lampou si svieti na kastról, v ktorom na masle dusí na kúsky pokrájané mäso. V opare, ktorý vychádza z druhého variča, na ktorom sa pripravuje čaj a v lúči svetla, ktorý vrhá čelová lampa do hrnca nevyzerá ako kuchár, ale ako dávny mýtický šaman nad svojimi kúzlami. Chcem ochutnať surovú medvedinu, aby som spoznal, akú má chuť, ale Jon mi to záporným pohybom hlavy nedovolil. Do mäsa pridáva veľa korenín. Jedlo chutí, ale pre množstvo korenín necítim

originálnu chuť medvediny, takže dodnes neviem, ako chutí mäso z ľadového medveďa. Môžem len povedať, že som jedol mäso z ľadového medveďa.

Pred spaním vyjdú ešte lovci von pred chatku. Skontrolujú si svoje pušky a zavesia ich na stenu pri vchode, alebo si zo skál zhotovia nízke opierky, o ktoré oprú pušky. Na noc ešte lovci vypnú všetky variče a ukladáme sa spať. Spíme pri vypnutých varičoch.

Zobúdzam sa okolo štvrtej hodiny ráno. Obúvam sa a Hjelmer ma zdvihnutím hlavy pozoruje. Ukazujem mu, že idem filmovať. Chce mať prehľad o mojom pohybe. V Grónsku je vždy reálna možnosť, že človek sa môže stretnúť s túlajúcim sa medveďom vo chvíli, keď to najmenej čaká, nevynímajúc pritom najbližšie okolie stanu alebo chaty. Máme však psov, ktoré by nás zavýjaním upozornili na prítomnosť nanoka. Lovci už podľa hlasu psov poznajú dôvod ich hluku.

Je neskutočný, nespútaný mráz. Zdá sa mi, že priam visí vo vzduchu ako ťažká neviditeľná, všade prítomná a prenikajúca masa a substancia, pred ktorou sa dá čiastočne uniknúť len v poľovníckej chate. Slnko už vychádza nad obzorom. Má podobu veľkej žltej gule, ktorá sa z nekonečna vynára zo slabého žltkavého oparu nad širokým, belostným zálivom a svojím okrajom sa dotýka obzoru. Slnčné lúče sa prevažujú nad zálivom, jemný žltým jas zalieva krajinu a obopína okraje vzdialenej ľadovcovej kryhy. Slnčná žiara sa prelína hlboko do zálivu až k nám a chata, sane, spiace psy stočené do kĺbiek, pohodené predmety a snehové preveje vzbĺkli na povrchu malými eliašovými plameňmi. Cítim imaginárne teplo z lúčov vychádzajúceho slnka. Na druhej, odvrátenej strane od slnka sú tieto objekty v studenom šere tmy. Našťastie fotoaparát mi funguje. Celú noc som ho mal von a batérie v spacom vaku na tele.

Celý deň cestujeme na juh, križujeme celý záliv Scoresby vpo jeho šírke. Od rána vidím na druhej strane zálivu tiahly rozsiahly masív skalnatého pohoria, jeho ostré štíty, mohutné tabuľové hory a skalnaté ostré hrebene, medzi ktoré sú vklinené úzke a hlboké údolia s horskými ľadovcami. Pohorie je pred nami vzdialené šesťdesiat kilometrov, tiahne sa desiatky kilometrov zo západu na východ a vytvára vysokú modrobielu hradbu nad bielou zamrznutou hladinou zálivu. Tento obraz budeme vidieť v krištáľovo čistom vzduchu niekoľko hodín počas celej dnešnej cesty. Záprahy sa predbehujú, niekedy ťahajú vedľa seba a o chvíľu sa striedajú vo vedení. Jedny sane predbehujú druhé. Míňame veľkú osamotenú ľadovcovú kryhu. V strede zálivu sa rozfúkalo. Hjelmerov vodiaci pes je mladý ročiak, ktorý včera trochu zasmätkoval v osade Kumaiti, keď nereagoval na Hjelmerov povel a psod musel použiť bič. Použil ho tak, že plesol bičom na opačnú stranu od vodiaceho psa, ako znel povel. Dnes sa však chce vodiaci pes zapáčiť svojmu pánovi a presne reaguje na každý jeho povel. Na

jednom mieste sme narazili na trhlinu na morskom ľade, ktorá je kolmo na smer našej cesty. Je široká len asi jeden-dva metre, je už zamrznutá a ľad na nej má modrastú farbu, je to nový ľad bez snehu. Vodiaci pes bez povelu psovoda však stočí záprah do strany a cestujeme popri trhline niekoľko kilometrov. Nad zálivom často vejú víchrice, ktoré vyfúkali sneh na ľad. V strede zálivu sa zdvihol vietor a citeľne sa ešte viac ochladilo. V tejto časti zálivu vietor duje zo západu na východ z Grónskeho ľadovca a na otvorenej hladine zálivu nemá žiadne prekážky. Na západ odtiaľto je záliv otvorený a v dĺžke niekoľkých stoviek kilometrov sa zarezáva do pevniny. Na konci zálivu je obrovská masa ľadu, dlhá tisícdvesto kilometrov, Grónsky kontinentálny ľadovec, ktorý nevidíme, ale cítime jeho existenciu ako jeho studené mrazivé ľadové pozdravy vo forme víchrice a silného mrazu. Cítim zimu na prstoch nôh. Zohrievam sa behom popri saniach, jednou rukou sa držím veže saní a bežím, pokiaľ mi to dych dovoľuje. Môj beh však netrvá dlho, lebo pri teplote mínus tridsať stupňov v dôsledku nadýchnutia ľadového vzduchu do pľúc by som mohol ochoriť. Ubehnem len niekoľko desiatok metrov a potom to vzdám. Skočím na sane. Oddýchnem si a po vydýchaní si zase zopakujem beh popri saniach. Opakujem to len trikrát, pokiaľ mi nezmizne pocit zimy v prstoch nôh. Za normálnych terénnych podmienok je psí záprah pomalší ako beh človeka a naopak chôdza je zase pomalšia ako rýchlosť saní, takže opustiť sane a presúvať sa po vlastných nohách je veľmi problematické. Pri behu človek predbehne záprah, aj tak nevydrží dlho bežať a pri chôdzi mu zasa záprah ujde. Najlepšie je sedieť na saniach a nechať psov konať svoju prácu.

Po dvoch hodinách psovodi zastavujú záprahy na krátku prestávku. Vynútili si ju zamotané ťažné laná psov. Toto sa opakuje každé dve hodiny. Ja mám čas na filmovanie a napiť sa teplého čaju z termosky. Mám problémy s fotografovaním. V tejto zime fotoaparát nepracuje. Jediné východisko je, že batérie držím v rukavici, aby boli v teple a kameru a fotoaparát mám na hrudi zvonku. Urobenie jednej fotky predstavuje dodržať určitý postup úkonov. Musím si stiahnuť rukavicu, vyberiem batérie, otvorím fotoaparát a založím zdroj, otvorím objektív a zatvorím objektív a až na druhé otvorenie objektívu fotoaparát pracuje a môžem fotografovať. Napokon opäť skryjem zdroj do rukavice a až teraz si ju môžem natiahnuť na ruku. Toto sa opakuje počas celého pobytu, teda pri každom zábere, ktorý som urobil na tejto expedícii - a mám ich stovky. Nie je to však jediný problém. Iný vzniká pri filmovaní. Stalo sa mi, že pri filmovaní, keď mám prižmúrené ľavé oko a pravé otvorené pri hľadáčku kamery, odrazu zisťujem, že nie som schopný otvoriť ľavé oko. Skúšam striedavo otvárať a zatvárať oči, ale ľavé oko nemôžem otvoriť vlastnou vôľou. Ostáva zatvorené a pravé si otváram aj zatváram bez problémov. Neovládam asi očné svaly, alebo mi slzy na riasach primrzli a spojili viečka.

Napokon si ľavé oko otváram pomocou prstov ľavej ruky. Tento incident dokazuje, že teplota klesla na asi na mínus 40 stupňov Celzia.

Neskoro poobede prekonávame záliv a blížime sa k brehu, ktorý je na tomto mieste obklopený vysokými tabuľovými horami. Pod jednou z nich sa nachádza osada Kangigai. Po celodennej ceste sme dosiahli južný breh zálivu Scoresby Sund oproti osade Ittoqqoortoormiit. Osada sa nachádza desať kilometrov na západ od mysu Kangikajik (Kangikajiip Appalia, dánsky Kap Brewster) a v minulosti pozostávala zo štyroch domov. V súčasnosti je neobývaná. Domy poznačil zub času. Sú to už len ruiny, dvere a okná sú vytrhané a rozbité, vietor fíčí cez otvorené okná a dvere. Vo vnútri sú nafúkané záveje snehu. Pri jednom dome sme pri príchode vyplašili bielu polárnu líšku. Vybehla do strmého skalnatého sutinovitého svahu nad domom a pričupila sa na skale. Jej biely kožuch ju však prezrádza.

Obývatelný je len jeden dom a v ňom sa rýchlo osadzujeme a zabývame. Lovci zapnú kuchynskú pec na naftu a všetky naše tri variče. Čoskoro je príjemne vyhriaty celý dom. Muži odhádzu sneh od dverí a okien a potom sa pohybujú vonku okolo psov. Ja sa radšej zdržujem vo vnútri. Dom sa skladá zo zádveria, malej špajze a má len jednu miestnosť, ktorá je veľká šesť krát štyri metre. Je to kuchyňa, obývacia miestnosť aj spálňa zároveň, ako vo všetkých domoch v Grónsku. Miestnosť je zariadená veľmi jednoducho. Je tu kuchynský dres, stôl, pri ňom dve lavice na sedenie, odpadový kôš, veľká debna plná kníh a časopisov, jedna posteľ a pec na naftu. Pec má komín, hurá! Takže si môžeme kúriť aj v noci. Je to hotová oáza v studenej divočine, nie ako minulú noc, keď sme spali bez kúrenia v útulni z preglejky.

Lovci sú vonku, dlho nevydržím a aj ja vyjdem von. Psovodi krmia psov a opravujú sane, čerpajú naftu zo zásobného suda a rozplietajú ťažné laná. Každý sa niečím zaoberá. Prechádzam sa medzi opustenými domami. Nevydržím dlho von a pre mráz sa musím ísť zohriať do vyhriateho domu. Ešte nie som dobre aklimatizovaný. Cez okno pozorujem lovcov, ktorí majú vždy nejakú prácu von, akoby sa im nechcelo dnu. V skutočnosti im mráz nevadí a keď už nemajú čo robiť a stoja vonku, ležérne sa opierajú o zádverie a v závetrí sa rozprávajú. Večer si však nenechám ujsť pohľad na polárnu žiaru a napriek zaliezajúcemu mrazu vyjdem von. Celá obloha nad našimi hlavami horí pomalými plynúcimi studenými mrazivými plameňmi, ktoré ležérne menia svoje tvary a smer v priestore a zároveň so zmenou tvarov pomaly menia svoje farby a odtiene od slabozelenej cez modrú, fialovú, purpurovú a bielu. Dlhé farebné jazyky vytvárajú na celej oblohe klenbu surrealistických, futuristických a inverzných obrazov, lúčov a chladných plameňov, ktoré pokrývajú celú oblohu a tvoria

záclonu, padajúcu zvysoka a nekonečna až k zemi. Žiara - čo do šírky a výšky - nemá hraníc, pokrýva celé nebesá. Tvary, farby a obrazy sa opäť neustále pomaly menia, plynulo prechádzajú z jedných tvarov plameňov, jazykov a farieb do iných. Najfascinujúcejšie na polárnej žiare je jej metamorfóza. Neexistuje tvar, ktorý by sa opakoval. Invencia, fantázia a kreativita prírody tu dosahuje svoj vrchol a presvedčuje o svojej neopakovateľnosti, nevyčerpatel'nosti a nekonečnosti tvarov, foriem a farieb. Emočná sila tohto zážitku ma povznáša, je imponujúca a zároveň ma emočný zážitok tlačí k zemi. Neviem, ako dlho tu stojím v nemom úžase, strácam pojem času. Je tma, to znamená, že tejto noci idem spať zase veľmi neskoro. Ale preto som sem pricestoval. Mráz ma napokon zaženie do vykúreného domu.

Ráno je bezvetrie a záliv je zaliaty slnkom. Opustená osada je však v tieni, ktorý na ňu vrhá strmý mys na východe. Zapriahame psov a cestujeme na východ k mysu Kangikajip na lov tuleňov.

Cesta vedie najprv po relatívne rovnom ľade. Po krátkej rýchlej jazde sa dostávame k ľadovcovým bariéram, ktoré tu vyzdvihli a rozlámali morské prúdy a príliv a odliv na rozhraní oceánu a zálivu Scoresby Sund. Lovci ich zbadajú už z diaľky, za jazdy sa postaví na sane a s ďalekohľadmi pátrajú po vhodných miestach na prekonanie bariéry. Bezprostredne pred bariérou zastavujú záprahy a lovci hľadajú prechod. Ja zatiaľ sedím na saniach, filmujem, fotografujem a čakám. Scoresby sa vyšplhá na bariéru, pozerá ďalekohľadom a ukazuje smerom ku pevnine. Zatáčame vpravo a chvíľu pokračujeme popri hradbe nakopeného labyrintu snehových a ľadových blokov, úlomkov a balvanov. Na jednom mieste sa lovci rozhodnú prekonať bariéru. Je tu najlepší prechod, ale v skutočnosti to znamená len to, že prekážky, nakopené ľadové bloky, balvany a steny nie sú vysoké tri-štyri metre, ako všade naokolo, ale len dva metre. Túto prekážku psy prekonávajú lezením. Každý pes si hľadá svoju vlastnú cestu, lezie cez prekážky a netreba ich ani poháňať.

Scoresbyho záprah je pred nami. V okamihu všetci jeho psy zmiznú za snehovou bariérou a vidím len sediaceho Scoresbyho na saniach a žiadnych psov. Predná časť jeho saní sa temer kolmo týči vysoko do vzduchu a o chvíľu zmiznú sane aj s lovcom za snehovou bariérou. Hneď nato vidím len jeho psov, ako sa škriabu po ďalšej strmej stene a nevidím sane, ktoré sú ešte v priehlbine medzi snehovými balvanmi. Tento výjav sa opakuje. Jonov záprah je za nami. Vidím len psov na snehovej hradbe, ako energicky so sklonenými hlavami s vyplazenými jazykmi a nohami zapretými do snehu sa energicky škriabu vpred. Sane ešte nevidno. O chvíľu sa stratia psy v snehovej jame a objaví sa predok saní, je vysoko vztýčený do vzduchu. Hneď na to vidím aj Jona, sediaceho na saniach. Drží sa všetkými rukami saní.

Zážitkom je pohľad na lezúcich psov a ich entuziazmus, s akým prekonávajú každú prekážku. Pre mňa to však znamená, že sa musím držať saní oboma rukami a preto nemôžem filmovať ani fotografovať. Z tohto úseku cesty nemám žiadny dokument.

Konečne po dlhom čase a prekonaní len dvanástich kilometrov dosiahneme „polyniu“, nezamrznuté more, pri myse Kangikajik. Psy sa stočia do kĺbiek a lovci s pripravenými puškami v rukách čakajú na tulene na okraji pevného ľadu a voľnej vody. Mys tu ostro vystupuje z mora a je vystavený neustálym náporom silných vetrov a morských prúdov. Vietor metie sneh na zamrznutom mori, aj nad polyniou a vytvára prízemnú clonu zo snehových kryštálikov. Neustály ostrý, silný vietor a morské prúdy okolo mysu spôsobujú, že tu more nezamrzá ani pri teplote viac ako mínus tridsať stupňov Celzia. Polynia je tu veľká asi päťdesiat krát dvesto metrov. Neďaleko mysu uviazlo množstvo bizarných ľadových kryh. Majú podobu starých zrúcanín hradov lúpežných rytierov s vežami, pozorovateľňami, komínmi a strieľňami. Polynia je výhodné miesto pre tulene, ktoré si nemusia vyškrabovať a neustále udržiavať na dýchanie prieduchy v dvojmetrovej vrstve ľadu, ako na zamrznutom mori.

Sedím na saniach a čakám. Otočím si sane po vetre, takto mám relatívne závetrie, ktoré vytvára veža saní s rozmermi meter krát sedemdesiat centimetrov a chráni ma aj taška, ktorá je uviazaná na veži. Lovci tu robia najčastejší súčasný spôsob lovu tuleňov – lov s puškou. V minulosti tulene lovili čakaním – postriežkou – nad ich dýchacími prieduchmi. V momente, keď sa vynáralo zviera, aby sa nadýchlo, lovec ho harpúnoval. Špičku harpúny tvoril ostrý hrot, pripevnený na lane. Hrot sa zapichol do uloveného zvieraťa, oddelil sa od otočného nadštávca harpúny. Lano so zapichnutým hrotom však držal lovec už v rukách. Potom lovec vytiahol ulovené zviera cez prieduch. Tento spôsob lovu sa v tejto oblasti dnes už nerobí. Ako však poznám Grónčanov a ich sklony k návratu k starým tradíciám, možno opäť začnú loviť tulene týmto spôsobom. Zaznejú prvé výstrely. Scoresby presne zasiahol tuleňa do hlavy. Ten neklesol na dno a pláva na hladine. Teraz treba tuleňa dopraviť na breh. Myslel som, že to je problém, ale to by neboli Grónčania. Lovci si priviezli na ten účel na jedných saniach malý čln, plochú pramicu, ktorú kladú na vodu. Vždy iný lovec vesluje k tuleňovi, plávajúcemu na morskej hladine a vytiahne úlovok do pramice. Kým sa lovec vráti k brehu, vo vzdialenosti tri metre od brehu sa vytvorí ľadová vrstva, ktorá je hrubá len niekoľko centimetrov. Túto novú ľadovú vrstvu musí lovec v člne prekonať veslovaním v pramici. Jeho cesta späť na breh je nemožná bez pomoci priateľa, lebo dosiahnutiu brehu mu bráni táto nová ľadová vrstva a silný protivietor. Vlastným úsilím a veslovaním nie schopný prebiť tento ľad a dostať sa na

breh s tuleňom. Na tento účel majú lovci so sebou lano, ktoré hodia lovcovi v člnu a takto ho po tenkom ľade, ktorý sa láme pred pramicou, vytiahnu na breh.

V minulosti lovci dostali úlovok z vody na breh tak, že rozkrútili nad hlavou lano s malou kotvou na jeho konci, hodili ju za úlovok, zatiahli, háky sa zachytili do koristi a tú pritiahli k brehu. Je evidentné, že súčasní lovci na túto techniku zabudli. Na love pri myse Kangikajik sa zdržíme šesť hodín. Lovci postaví stan a v jeho závetrí si varíme čaj a ja kávu, každému podľa chuti.

Cestu späť k Matajiku nevykonávame už po mori, ale pobrežím, ktoré tvorí úzky pás, široký asi štyri metre, medzi strmými skalnatými svahmi a zamrznutým morom. More na celej trase vytvára vysoké bariéry chaoticky nakopenými kryhami a ľadovcovými blokmi, preto je tu cesta po pobreží relatívne lepšia, ako prekonávanie bariér na mori. Cestujeme po strmo sa zvažujúcom svahu a opäť nám trvá dlho, kým sa dostaneme domov. Na jednom úseku musia sane prekonať dva metre širokú trhlinu a za ňou, na jej druhej strane, je vari dvojmetrová stena. Pre Hjelmerových psov ani toto nie je prekážkou. Jediný, kto má problém - a to udržať sa na saniach - som ja. Ani z tejto cesty nemám žiadne fotografické a filmové zábery a dokumenty, lebo sa musím oboma rukami držať saní, aby som z nich nevyletel, alebo sa nezošmykol. Hjelmer, čo inak nerobí, obráti sa ku mne a kontroluje ma, či ma ešte má na saniach.

„Si v poriadku?“ usmieva sa a napraví si baranicu na hlave.

Konečne večeríme, máme vareného tuleňa a ako zákusok mierne zamrznutý tulení tuk z úlovku. Ja tieto grónske delikatesy zapíjam množstvom čaju. Jeden z ulovených tuleňov je dnes krmivom pre psov a ďalší tuleň je zatiahnutý do miestnosti, v ktorej spíme. Zisťujem, že mi opuchla a bolí ma pravá dlaň. Tohto opuchu som sa zbavil až po návrate domov.

Ráno je zatiahnuté, fúka silný vietor. Celý deň nikto z nás, keď nemusí, nevychádza von. Celý deň jeme, spíme, čítame a rozprávame sa. V Grónsku sa naozaj nedajú robiť plány do budúcnosti a niekedy už vôbec nie ani na nasledujúci deň. Počasie všetko zmení. Najvýstižnejšie to vyjadruje grónske slovné spojenie *sil* –*nalagavag*, počasie je pánom. Presviedčam sa o tom pri každej expedícii. Vyplýva z toho aj fakt, že sa nedá plánovať ani nasledujúci deň.

Celý deň trávim v dome a jeho okolí. Na toto miesto v pustine som sa dostal vďaka tomu, že mám svoju metódu na dosiahnutie cieľov. „Chcem ísť s tebou na lov,“ - je jej podstata a oni ma berú so sebou a ja sa prispôsobujem. Tento prístup mi umožnil dostať sa na miesta, na ktoré by som sa nedostal so žiadnou cestovnou kanceláriou a spoznať ich súčasný život a spôsob lovu. Vďaka tomuto prístupu som si ich získal a videl som a bol som účastníkom

súčasného života lovcov v ich bytoch a aj vo vzdialených loveckých chatách a stanových táboroch. Tam som sa oboznámil s ich mentalitou a spoznal ich, akí sú. Inak sa správajú vo svojom prostredí medzi sebou a inak na hodinových túrach s turistami, platiacimi vysoké ceny za služby. Nastupujúci cestovný ruch a turistika ako dôležitý zdroj získavania finančných zdrojov pre lovcov a ich rodiny aj v tomto mení situáciu. Lovci sa už musia prispôbiť turistom, ktorí platia a teda aj určujú smer cesty, prestávky, zastávky a mnohé ďalšie. Už to nie sú hrdí lovci, ktorí sú pánmi svojho času a svojich psov, ale zamestnanci v cestovnom ruchu, ktorým dávajú príkazy platiaci zahraniční turisti, ktorí sú doma možno manažérmi a zvyknutí riadiť iných. Tomuto sa musia lovci prispôbiť. Aj tak robia. Sú otroci naplánovaných stretnutí, dĺžky tur a smeru ciest. Nezodpovedá to ich loveckej náture. Deje sa to s ich vnútornou výhradou a na úkor nadväzovania otvorených vzťahov so svojimi platiacimi klientmi. Napriek tomu sa vždy usmievajú na turistov. Inak je tomu na lovisku, tu nie sú žiadne nacvičené úsmevy, tu sú prirodzení.

Neskoršie poobede, keď vietor relatívne ustal, ideme klásť siete na tulene pod ľad. Je to ďalší zo súčasných spôsobov lovu, ktorý sa zachoval z minulosti. Na tento účel si lovci na saniach nosia krátke, asi dvojmetrové latky. Tri laty zviažu rovno a štvrtá je uviazaná kolmo. Získajú tak prípravok o dĺžke asi päť metrov s kolmým ramenom na konci. Na dĺžku tohto prípravku vykopú v ľade dve diery. Použijú pritom okovaný bodec, gr. *tooq*. Do jednej diery spustia lanko so záťažou ako olovnica a do druhej diery strčia dlhšiu časť prípravku. Na konci dlhšieho ramena latky je pribitý kliniec. Koniec dlhšieho ramena s klincom na konci zachytí lanko so záťažou v druhej diere, vyberú späť prípravok aj s lankom na jeho konci. Takto si vytvoria transportné lanko. Sieť rozložia na snehu a na jej spodný koniec pripevnia malé závažia z kameňov. Tieto kamene sú opracované do takých tvarov, aby sa okolo nich dalo omotať lanko od siete. Transportným lankom ťahajú pod ľadom sieť z jednej diery do druhej. Na pobrežnej trhlíne, ktorá je zamrznutá tenším ľadom, položíme vo vzdialenosti päťdesiat metrov od seba tri siete. V minulosti som sa zúčastnil a mal som možnosť viackrát vidieť výlov tuleňov zo sietí, ale vždy mi bolo záhadou, ako sa siete dajú v zime rozťahnúť pod ľadom. Tentoraz mám jedinečnú príležitosť pozorovať tento technický postup Grónčanov a som prekvapený, akou jednoduchou technikou a prostriedkami sa dajú siete uložiť pod ľad. Kladenie sietí si vyžaduje kooperáciu dvoch lovcov, aj toto je jeden z dôvodov, prečo na lov vychádzajú vždy dvaja, či už sa vydajú na kladenie sietí v zime, alebo na rybačku v lete. Sám by to lovec ťažko vedel vykonať a aj preto nevychádza nikdy sám na lov a na cesty. Vždy cestuje s priateľom, ich puto siaha aj mimo tieto činnosti a zvyčajne sú to aj mimo lov najlepší priatelia, príbuzní alebo rodinní známi.

Opäť fúka víchrica. Prechádzam sa vonku, vlastne presnejšie sa skrývam v závetrí za domami a vstrebávam atmosféru polárnej fujavice. Vietor metie sneh z neznáma do bielej hmly, odnikiaľ nikam. Psy sa stočili do klbiek a nechali sa zafúkať snehom. Okolité svet ich vôbec nezaujíma a na nejaký pohyb nemajú ani pomyslenie. Aj takto sú nútené odpočívať, naberať nové sily na nasledujúci deň a zbytočne neplytvat' svojou energiou. O žiadny iný pohyb, ako je z času na čas meniť polohu, nemajú ani záujem. Psov poznať len podľa malých vyčnievajúcich kopčekov snehu. Vystúpim na skalnaté suťovisko nad domami. Jediný tvor, ktorý prejavuje aktivitu aj v tomto nečase je krkavec. Je to jeden z mála druhov vtákov, ktorý trvalo žije v Grónsku počas celého roka. Nest'ahuje sa na zimu na juh do teplých krajín. Vajíčka znáša už vo februári, keď je najväčšia zima a mráz. Víchrica mu vôbec nevadí, je schopný lietať aj v takejto víchrici - po vetre, aj v protivetre. Tento vták symbolizuje vitálnu energiu, ktorá je taká potrebná v boji s prírodou v týchto klimatických podmienkach a s touto mentálnou energiou imaginárne spája svet a schopnosti ľudí a zvierat. Pre tieto vlastnosti vystupuje aj v grónskych povestiach a bájkach. Iný vták, ktorého som videl, je snehuľa. Aktívna je však, na rozdiel od krkavca, len za pekného počasia, kedy ju možno uvidieť a uloviť.

Celý deň strávime v príjemne vykúrenom dome. Malá kuchynská pec je schopná vykúriť celú miestnosť. Sedíme vyzlečení, len v košeliach. Pec je zapnutá aj v noci, takže aj v noci je príjemné teplo. Vstrebávam atmosféru grónskych poľovníckych chát, ktorá je taká typická, neopakovateľná a nezrovnateľná. Miestnosť je plná našich vybalených vecí, sú pohádzané po zemi, na stole aj na posteli, ktorú inak s láskavým dovolením ostatných spoločníkov na spanie používam ja. Lovci spia na karimatkách a kožušinách na zemi. Stôl je plný jedla, na sušiakoch nad pecou sa neustále sušia naše odevy aj keď nie sú mokré, najmä rukavice a ponožky, ostatné sú повеšané na stenách. Napriek zdanlivému neporiadku tu je pravidlo, že topánky sú odložené pri dverách a v miestnosti sa pohybujeme bosí alebo v papučiach. Každá nečistota a najmä voda, ktorá sa objaví na dlážke je hneď starostlivo utretá papierovou servítkou. Taktiež riad sa po jedení starostlivo umyje troškou teplej vody a dosucha vytrie papierovým obrúskom. Pri dverách je veľké igelitové vreco na odpadky. Atmosféru tentoraz dopĺňa ešte ulovený tuleň, ktorý leží na dlážke tak, ako ho lovci vytiahli zo siete. Celú miestnosť napĺňa charakteristický pach zmesi rybiny, chalúh a slanej morskej vody, ktorý vychádza z tuleňa a nafty, ktorá je palivom v kachliach.

Bývalí obyvatelia domu tu zanechali mnoho časopisov, detských kníh a učebníc pre ľudovú školu. Nachádzam tu aj veľký Kalaallit atlas v 3. vydaní. Ja si čítam. Hjelmer

našiel náhradné batérie do tranzistora. Sú však vybité. Nevzdáva sa a kladie ich vedľa seba, spája šesť batérií za sebou a rádio vydáva slabé zvuky. Práve sú správy. Predpoveď nie je dobrá, aj zajtra má snežiť.

Vonku fíčí víchrica. Metie so sebou popri zemi hustú clonu zo snehových vločiek a s hukotom sa láme na rohoch domu. Okná sú zasrienené inováťou a veľmi cez ne von nevidieť. Dnes necestujeme a kto nemusí, ani nevychádza von do víchrice. Deň trávime jedením, rozprávaním a, samozrejme, najbežnejšou činnosťou je spanie. Nikdy som nebol uväznený, ale takto si to predstavujem.

Večer, už za tmy, sa odrazu všetci lovci obliekajú. Už sú dávno vonku, keď aj ja opúšťam teplo domu. Ponáhľam sa za nimi, ako mi to oblečenie a naviaty sneh dovoľujú. V nočnej tme v diaľke vidím svetlá z ich čelových bateriek. Sú už pri sieťach na tulene. S oneskorením dobehnem k nim. Preventívne mám oblečené obe zimné vetrovky. Je neskutočne zima, napriek tomu sa celý spotím, kým prídem ku sieťam. Lovci s čelovými lampami vyťahujú siete. Svetelné lúče, vychádzajúce z ich čelových lúč, poskakujú v tme, po snehu a snežnej stene neďalekého obrovského ľadovca a strácajú sa v šedej tme a noci. V žiadnej sieti nie je ani jeden tuleň.

Ráno, keď otváram oči, je už svetlo. Ostatní ešte spia a nechce sa mi vstať ako prvý. Povinnosťou prvého je uviesť variče do chodu a tak sa radšej tvárim, že spím. Cez steny domu počujem, ako hvízda vietor a s hukotom sa láme na rohoch domu. Prvý vstáva Hjelmer. Ako prvé zapáli jeden z varičov a vychádza von po sneh do čajníka a nádob na varenie. Mám čas. Zo skúsenosti viem, že Grónčania sa ráno neponáhľajú a neopustia tábor skôr ako o desiatej hodine. O chvíľu vstáva aj Jon a posledný Hjelmer.

„God dag,“ zdravíme sa a obliekame.

Čoskoro máme teplú vodu a varíme si čaj a kávu, raňajkuje každý podľa svojej chuti. Ja mám najradšej sladkosti, keksy, tyčinky, banok s marmeládou a maslom. Grónčania nikdy ráno nejedia zostatky z večere a vyhodia ich vonku. Pre mňa je to príležitosť. Raňajky na cestách grónskou divočinou sú mojím najsilnejším jedlom popri večeri. Prakticky to znamená, že riadne sa najem až večer a preto si robím vždy silné raňajky. Konzumujem zostatky z vareného tuleňa z večere. Neplatí to však pre Grónčanov. Oni nikdy nejedia zostatky z minulého dňa a naopak, ráno jedia veľmi málo. Cez deň neobedujeme a silné sýte jedlo máme až neskoré večere, ktoré sa konzumujú okolo desiatej večer. Po raňajkách sa radšej už balím, aby lovci na mňa nemuseli čakať. Viem, že keď dôjde čas balenia, a ich rozhodnutie v tejto veci je nečakané, budú ako vo všetkom rýchlejší než ja. Vietor ustal, svieti slnko. Mne trvá balenie dlho, ale lovci sú pobalení hneď. Vypnú pec, zatvoria a zabezpečia dvere

domu, aby doň nefúkal vietor a nezavial drobné kryštáliky snehu. Batožina je rýchlo a pevne uviazaná na sane, psy sú odviazané z úväziska a zapriahnuté každý na svoje ťažné lano. Psy vystierajú nohy, robia psí strečing, preťahujú si chrbty a pobejú medzi ostatnými psami. Hjelmer má vlastný spôsob zapriahania psov od úväziska k ťažným lanám ku saniam. Úväzisko, aj sane s ťažnými lanami sú vedľa seba. Psy, ktoré ťahajú najbližšie pri saniach, sú uviazané na tom konci úväziska, ktoré je najbližšie pri saniach, takže len odviaže psa z úväziska a priviaže ho k ťažnému lanu bez toho, aby sa s ním musel presúvať.

Ako prvý vyštartoval Scoresby, ale smer jeho cesty nie je na juh, ale na sever späť do osady. Z diaľky mu zamávam. Gróni nemajú vo zvyku lúčiť sa a podávať si pri odchode ruky. My smerujeme na juh do malej zátoky, ktorá sa zarezáva do plytkého skalnatého údolia medzi strmými svahmi. Je to jediné miesto v okolí, ktorým sa dá dostať na náhornú planinu a ďalej na juh. Údolie má miestami charakter rokliny a kaňonu, miestami vyzerá ako dno skalnatej rieky, v ktorej sa vyliala voda a následne zamrzla na hladkú ľadovú plochu. Dolina je bez snehu a z ľadu trčí tu množstvo skál. Psy majú ťažkú prácu vytiahnuť nás na planinu. Laby sa im šmýkajú a psy padajú. Len niektoré psy sú labami na skalách, tie sa môžu zaprieť a ťahať ťažké sane aj za ostatných psov. Psy, ktoré sú na ľade, sa nemajú o čo oprieť a preto neťahajú sane. Po čase sa pozícia zmení podľa podmienok a iné psy sa dostanú na ľad a iné na skaly. Sane sa nám zaklinili medzi balvany a Hjelmer musí zosadnúť zo saní, vykliesniť ich a stočiť na voľný ľad. Údolie tvorí niekoľko výškových prahov. Pri prekonávaní jedného strmého prahu sa sane šmýkajú a ja sa zošmyknem z hladkej kožušiny na saniach, padám a sklúžnem sa dolu zmrznutým svahom. Po štyroch metroch zastanem medzi veľkými balvanmi. Na inom mieste zosadám, kráčam popri saniach, aby som psom odľahčil na váhe a po skalnatom svahu vystúpim na snehový prah. Po prekonaní niekoľkých snehových prahov, terás a ľadových polí dosahujeme poslednú prekážku. Dolina tu končí posledným úzkym sedlom na poslednom prahu, za ktorým sa nachádza asi desať metrový strmý zráz. Za ním je už ploché údolie na druhej strane hrebeňa. Neviem si predstaviť, ako zdoláme túto terénnu prekážku. Pre starého, skúseného psovoda to však nie je žiadny problém. Hjelmer povelmi nasmeruje psy ešte vyššie do svahu nad sane, aby napätými lanami vylúčili a prípadne zachytili zošmyknutie saní do rokliny, potom psovod silou svojich rúk kontrolovane posunuje sane po vrstevnici nižšie po svahu a ich stabilitu drží rukami v smere ako ide vrstevnica a napokon povelmi nasmeruje psy, aby zišli pod sane. Toto sa opakuje niekoľkokrát. Umožňuje mu to fakt, že laná sú dlhé zhruba ako hĺbka úvozu.

Prekonávame niekoľko zmrznutých jazier. Cesta postupne stúpa, až sa dostaneme na

vrchol náhornej planiny. Z tohto miesta je v slnečnom počasi dobrý výhľad na krajinu na druhej strane polostrova a na more. Nesúvislý ľadový príkrov sa tiahne od brehu a na niektorých miestach je široký asi päťsto metrov od pobrežia, inde je ešte širší a až za ním je otvorené more. Divokou jazdou po tvrdých snehových „zástrugách“ doslova letíme dolu svahom k moru. Ťažké sane sú rýchlejšie ako psy, niekoľkokrát sa dostávajú na úroveň psov a aj ich predbehnú. Našťastie, rýchle sane sa kľžu na príkrom svahu pod psami a preto do nich nenarazia.

Lovci zastavujú pri pobeží pred strmým, vysokým mysom. Berú pušky, harpúnu, nástroj *netse* so spätným hákom na vyťahovanie úlovku a *tooq* na skúmanie hrúbky ľadu. Dlhochodia po ľade a pátrajú po tuleňoch. Na niekoľkých miestach s *tooq* prerážajú ľad a konštatujú, že ľad na tomto mieste je slabý na to, aby sme mohli pokračovať ďalej v jazde po morskom ľade a cestovať popri skalnatom pobreží. Nebezpečenstvo cestovania po mori v blízkosti pobrežia spočíva v tenkom ľade, ale aj vo vzduchových bublinách, ktoré vznikajú pod ľadom pri odlive. Čomu lovci naozaj rozumejú, je sneh a ľad. Na ľade sa pohybujú, žijú a trávajú svoj celý život lovcov. Musíme sa vyhnúť tenkému morskému ľadu. Tentokrát usúdili, že cesta po mori neprichádza do úvahy a jediná cesta vpred je po súši. Znamená to opäť vystúpiť strmým svahom na náhornú plošinu, ktorú sme tak ťažko dosiahli a dramaticky zjazdili. Psy sa v strmom svahu celou silou zapierajú do tvrdého, vetrom ubitého svahu. Psovodi povzbudzujú svojich psov tradičným grónskym povelom „ju-ju-ju“. Komunikácia so psami im pridáva na nálade a ešte viac ich povzbudzuje v práci. Sane napriek týmto podmienkam pomaly nasledujú hore do svahu. Jon so svojim záprahom je vyššie pred nami. Jeho sane a psy akoby viseli vysoko nad našimi hlavami ako pavúk na bielej stene. Malebne sa vyníma na ostrom rozhraní bieleho snehového poľa a modrej, sýtej oblohy. Psy s pracovným nasadením, vlastným tomuto plemenu, ťahajú ťažké sane, na ktorých sedím ja, aj Hjelmer. Ich snaha je však limitovaná strmým asi 40-stupňovým svahom. V týchto podmienkach nie sú schopné ťahať viac ako tridsať sekúnd a potom nasleduje rovnako dlhá prestávka. Koniec prestávky musí urobiť Hjelmer a ešte zadychčaných psov popohne povelmi a plieskaním bičom nad ich hlavami do ďalšej driny v strmom svahu. Psov netreba týmito argumentmi veľmi presviedčať, vedia, že musia ťahať a tejto práci sa nevyhnú. Intenzívne krátke úseky práce a oddychu sa striedajú v nespočetných opakovaniach a týmto štýlom zdolávame po hodine asi polkilometrový svah. My dvaja sedíme celý čas na saniach. Inak by sme svah zdolali omnoho skôr. Zvykom je, že psovod, ani jeho pasažier, nikdy nezosadajú zo saní. Tento štýl zdolávania obzvlášť ťažkých úsekov cesty zodpovedá temperamentu psov a sú to ony, ktoré nasadili tento štýl. Psovod to rešpektuje a prispôbuje sa temperamentu a

mentalite psov, nenúti ich k inému spôsobu a intenzite ťahania a striedania pracovného nasadenia s prestávkami na oddych.

Dosahujeme náhornú plošinu Savoia, fúka tu studený vietor. Zem je tu vyfúkaná od snehu a medzi skalami je vyliaty ľad. Psy sa opäť trápia ťahaním ťažkých saní po ľadových poliach a skalách. Behy sa im šmýkajú na tvrdom, vetrom ubitom snehu a ľade.

Po dlhej drine dosahujeme najvyšší bod planiny. Z jej vrcholu, ktorý je vo výške asi päťsto metrov nad morom, vidím otvorenú rozsiahlu krajinu ďaleko na juhu aj na sever. Silný vietor má temer silu víchrice a tomu zodpovedá aj chlad a zima. Výhľad z tejto výšiny je veľkolepý a úchvatný. Hlboko pod nami je dlhá, tiahla zátoka, ohraničená je jasne od mora vysokým previsom, ktorý z nášho pohľadu vyzerá ako kolmá snehová stena. Ďaleko na horizonte, až kde dovidíme, sa v žiare slnka za pobrežným ľadom trblieta modrastá, neznáma, tajomná krajina s rozprávkovými veľkolepými tajomnými diaľavami, so zamrznutým bielym širokým pobrežným ľadom a za ním sa rozlieha do nekonečného horizontu sýtomodré more. Brehy splývajú so zasneženým pobrežným ľadom. Celé pobrežie je až do diaľky rozoklané množstvom zálivov, ostrovov a polostrovov a vysokými, strmými vrchmi a bielymi ľadovcami. Zálivy, prielivy a pobrežie sú zovreté pobrežným ľadovým príkrovom, v ktorom sú uviaznuté a vystupujú z neho početné ľadovcové kryhy rôznych veľkostí a tvarov. Zakliate ticho spútalo opustenú krajinu mrazom. Tak toto je tá divoká, bájna krajina, domovina nanoka, jeho rodisko, miesto lásky a zároveň miesto jeho tragického konca pod puškou lovcov. Kto ho chce stretnúť, musí prekonať túto planinu a čakať na šťastie, že sa s ním stretne. Zároveň je to skutočná grónska divočina bez akýchkoľvek stôp civilizácie.

Je tu všetko, čo k tejto inuitskej pustatine patrí a čo ju tak neopakovateľne charakterizuje a nezameniteľne odlišuje od akejkoľvek inej časti našej planéty. Pohľad z náhornej plošiny ďaleko na slnkom zaliate nekonečné horizonty vyvoláva pocity samoty a voľnosti v nekonečnom priestore nehostinných diaľav. Sú to neopísateľné pocity pri pohľade z výšky vrcholcov kopcov do vzdialenej hĺbky bezhraničného priestoru pod cestovateľom a na belavú púšť zaliatu hlbokým, mrazivým a nepoškvrneným tichom. Som uchvátený a unesený tajuplnou krásou a fantáziou mrazivej zimnej pustatiny. Vždy sú to neopakovateľné a nezabudnuteľné chvíle, naplnené myšlienkami a plánmi do budúcnosti na ďalšie podnikanie v horách a prírode, na plánovanie ďalších expedícií a počínov. Vzdialené hory na horizonte lákajú dosiahnuť ich, vyštverat sa na ich vrcholce a pozrieť sa, čo sa nachádza za touto zabudnutou neobývanou krajinou, za ďalšími horizontmi, ostrovmi, zálivmi a prielivmi. Odtiaľto na juh už je len jedna neobývaná osada, Sulussuulikajik, a za ňou sa nachádza najbližšia obývaná osada Sermiligaag, ktorá je odtiaľto vzdialená 780 km.

Nemám však čas na rozmýšľanie a na dlhšie pozorovanie krajiny. Bez zastavenia pokračujeme v jazde. Z planiny schádzame po príkrom svahu divou jazdou k pobrežiu. Obaja lovci prehodia pod sanice svojich saní kovové reťaze, ktoré brzdia zjazd. Inak by sa na tvrdom, vetrom ubíťom a strmom svahu stali nekontrolovateľné. Veľkým oblúkom obchádzame najstrmšiu časť svahu a konečne popri pobreží sa blížime k poľovníckej chate. Cesta k nej vedie ponad previs, ktorý je vysoký asi desať metrov a vypína sa kolmo nad zamrznutou hladinou mora. Túto stenu som si všimol ešte z náhornej planiny. Cesta vedie paralelne asi päť metrov nad okrajom steny. V okamihu sa sane šmykli a posunuli sa asi o dva metre bližšie k okraju steny. Zo saní vidím žalostne blízko zamrznuté more, asi desať metrov pod nami.

Hjelmer ihneď reaguje na novú situáciu. Dá povel na zastavenie, psy ihneď reagujú a zadržia sane. Potom dá psom druhý povel vpravo, aby sa vyškriabali hore do svahu ďalej od previsu. Psy sa celou svojou silou zaprú do ťažných lán a vytiahnu sane vyššie nad previsu do svahu a napnutými ťažnými lanami zadržia ďalšie zosunutie saní, ktoré by mohlo byť pre nás osudným a skončiť pádom na zamrznutú hladinu mora z výšky desať metrov. Po tomto manévri, keď sa sane dostanú vyššie od okraja steny, sme už v bezpečí a po dvesto metroch od dramatického zjazdu prichádzame k poľovníckej chate v Idersuaajik.

Chata je vystavaná na malom plytkom skalnatom myse, ktorý vybieha do mora a navyše od pevniny nie je tiež chránená, lebo je v jednej rovine s otvoreným širokým údolím, vyplneným horským ľadovcom, ktorý nekladie vetrom, fúkajúcim z ľadovcového štítu, žiadne prekážky. Preto je útulňa vystavená silným vetrom. Teraz v zime sa hranice pobrežia a mora dajú rozoznať len podľa nakopených snehových bariér, ktoré tu vytlačil príliv. Útulňa sa podobá chatke v Matajiku. Táto nemá kolmé steny, ale sedlovú strechu a vysoká je dva metre. Niet tu žiadneho stola, ani postele, na spanie slúži len drevená dlážka s rozmermi 3x4 metre, je to celá plocha chatky. Nasleduje uviazanie a kŕmenie psov, varenie neskorého obeda a pitie čaju.

Večer je plný grónskej pohody, ako ju poznám z jarých ciest. Oteplilo sa, vietor už nefúka s takou silou a všetci stojíme, opierajúc sa o chatu. Pozorujem zapadajúce slnko na modrej oblohe a ležérne natŕčame tváre k jeho falošne teplým lúčom. Lovci neustále pátrajú s ďalekohľadmi po obzore po „pulabiar“. Keď sa slnko dotkne bieleho horizontu, vyšplháme sa na svah nad chatou a odtiaľ vyzeráme po nanoq. Bezúspešne. Medveďa sme nespozorovali, len neďaleko, asi desať metrov od našej chaty, sú jeho týždeň staré stopy. Je tu ešte jeden hmotný a hmatateľný dôkaz, že tu bol. Časť prednej steny chaty pri dverách je zjavne

zreparovaná. Veľká nepravidelná diera v stene pri vchode je prekrytá novou doskou. Pýtam sa Jona, čo to znamená.

„Nanoq,“ odpovedá mi.

Medveď asi zacítil pach potravín vo vnútri útulne a v snahe dostať sa dnu tu vylomil kus drevenej steny z preglejky. Niekoľko na toto miesto zvonka pribil kus dosky, ktorá je inej farby, ako steny útulne. Všetko svedčí o tom, že sa nachádzame v centre migračnej trasy medveďov, sú tu ich stopy v snehu, stopy jeho útoku na chatu, len on sám akosi neráči prísť a ukázať sa nám. Lovci, ako každý večer, pred spaním opäť vešajú pušky na stenu chaty a opierajú si ich na skaly pred chatou. Náboje majú vo vreckách vrchných nohavíc.

Večer vyjdem von a prechádzam sa v okolí chaty. Lovci sú vo vnútri. Neďaleko od chaty nachádzam staré stopy medveďa, sú to už len veľké oválne priehlbne. Pod chatou vidím hýbať sa niečo biele a chlpaté so sklonenou hlavou. „Tak predsa,“ pomyslím si. Vidím hornú časť bieleho chrbta. Zmocní sa ma vzrušenie. Zviera sa pohybuje medzi skalami. Vykríknem: „Nanok!“ Nik ma nepočuje, lovci sú v chate. Je to dobre, lebo by som sa len strápnil. Našťastie, ihneď si uvedomujem, že je to jeden z Jonových čisto bielych psův. Uviazaný je ďalej od chatky medzi skalami na krčnej reťazi, hlavu má pri zemi a chvost medzi nohami a niečo hrabe v snehu, takže hlavu ani chvost mu nevidím. V prvom momente som nerozoznal, že je to pes. Navyše jeho čisto biela kožušina, sklonená hlava a chvost vtiahnutý medzi nohami spôsobili, že z diaľky a vo večernom šere vyzeral inak ako pes. Môj výkrik sa dá pripísať fantázii a na vrub nadmerného očakávania stretnutia s medveďom. Ešte že ma nikto nepočul.

Celú noc fúka silný vietor. Niekoľkokrát som sa zobudil na hukot vetra a raz ma zobudili lovci a zavýjajúce psy. Lovci sa rýchlo obliekajú a obúvajú. Sú šikovnejší ako ja, kým sa ja oblečiem a obujem, oni sa už vracajú. Počujem, ako odkladajú zbrane zvonku na stenu chaty a vchádzajú dnu.

„Bol tu?“ pýtam sa ich. Vždy vážny Jon len potočí hlavou a vyzlieka sa. Zhovorčivejší Hjelmmer mi odpovedá, že to bol omyl a bez ďalších slov sa lovci vyzliekajú a idú spať.

V tejto chvíli sa mi zdalo, že obaja lovci sú znepokojení, až napätí. Po čase som došiel k presvedčeniu, že napätý som tu bol ja a ja som ich tak vnímal. Moje predstava a očakávanie uvidieť nanoqa bola silnejšia ako skutočnosť.

Vstávam zavčasu s vychádzajúcim slnkom. Silná prízemná veterná smršť metie sneh od pobrežia na zamrznuté more a tlačí pred sebou hustú snehovú clonu. Slnko vyhuplo z diaľky a stojí nízko nad obzorom. Teraz je to veľká žiarivá neostrá guľa, skrytá v bielom opare snehových chuchvalcov, ktorá vystreľuje svoje mrazivé lúče ku mne a ostro ožaruje celú

raňajšiu krajinu. Lovci prechádzajú po ľade, pátrajú po tuleňoch a stopách medveďa. Na cestu vyrážame až na obed. Míňame niekoľko širokých zálivov, do ktorých ako meandre stekajú, ústia a lámu sa horské ľadovcové splazy. Za nevelkým mysom sa cestovné podmienky zmenia. Zamrznutý ľad vystrieda pole nakopených menších krýh, blokov a balvanov. Metelica tu opäť dosahuje silu víchrice, po ľade metie chuchvalce snehu, prekážky mu tvoria „zástruky“ a ľadové bloky, ktoré vietor obrúsil a vyhladil do oblých tvarov a v závetrí za blokmi ukladá sneh do dlhých závejov. Za jedným kolmým skalnatým pobrežím je malá vetrom chránená zátoka. Lovci tu zastavujú a opäť vychádzajú na morský ľad. Ja zatiaľ vyšliapem svahom na malú plošinu, asi sedem metrov nad morskou hladinou.

Objavím tu eskimácke ruiny po dávnych obyvateľoch, sú to tzv. zimné domy. Stojím na malom kruhovom vale z veľkých kameňov. Z tejto oblasti nemám už žiadnu mapu, na ktorej by boli vyznačené tieto eskimácke ruiny. Väčšina zaregistrovaných eskimáckych ruín je tiež na turistických mapách. Register týchto ruín je vedený Národným múzeom v hlavnom meste Nuuk. Mapy informujú turistov aj o príkaze, že sa v nich nesmie táboriť a nocovať. Táto plošina bola pre Inuitov v dávnej minulosti ideálnym miestom na postavenie kamenných domov. Z plošiny je dobrý výhľad na všetky strany na more. Ľudia si v minulosti stavali osady na plošinách nad malými zálivmi. V čase osídlenia to bola osada. Komplex obydlí tvorí jeden veľký a štyri malé kamenné kruhové základy, ktoré sú prepojené vchodmi. Veľký kruh má priemer asi tri metre a priemery menších kruhov sú necelé dva metre a je zapustený do zeme. Zem v blízkosti ruín smerom k moru sa zosunula a tým sa ruiny dostali k okraju svahu. Časť zeminy na hranici zosunutia je odkrytá v hrúbke tridsať centimetrov. V tejto zemine sa nachádza množstvo zamrznutých kostí, najmä stavcov z tuleňov. Tieto svedčia o dlhodobej existencii osady a osídlenia.

Prechádzam po týchto pozostatkoch dávnej inuitskej kultúry. Mám pocit, akoby som ich ako prvý objavil ja, ale určite tomu tak nie je. Rozmýšľam, ako dlho musela byť osídlená táto osada pradávnyimi Inuitmi, keďže kosti sa nachádzajú v najspodnejších vrstvách zeminy a ako dlho muselo v týchto arktických podmienkach trvať, kým sa vytvorila tridsať centimetrov hrubá vrstva zeminy. Zamrznuté tulenie stavce možno svedčia o tom, že Inuiti tu boli už dávno, možno už v dobe, kedy sa táto zemina začala vytvárať biologicky. Tisíce rokov? Možno je tiež, že v súvislosti s otepľovaním túto vrstvu zeme sem dopravila tečúca voda a pohybujúca sa zemina z neďalekého svahu nad osadou? Ale pohli by sa aj kamenné základy domov? To, že kosti sa nachádzajú tridsať centimetrov hlboko v zemi, svedčí o ich veku? Alebo o premiešaní zeminy pri zosuve zo svahu nad osadou? Myslím, že dávni Inuiti by si nikdy nepostavili osadu, ktorá by bola ohrozená zosuvom svahu. Je to možno výsledok

posledných klimatických zmien. Je začiatok marca a na plošine nad obydliami je ľad, ktorý sa musel vytvoriť pri nedávnom oteplení a roztopení snehu a následnom zamrznutí vody na ľad. V dobe, kedy táto osada bola postavená a dlhodobo osídlená, nedochádzalo k otepľovaniu a roztápaniu snehu v tejto ročnej dobe? Premýšľam, kto boli ľudia, ktorí tu žili a lovili, ako dlho tu žili? Možno stojím práve na mieste, kde žili, lovili a rozvíjali svoju kultúru nositelia kultúry S a g a g, vznikla pred 4 000 rokmi (od 2000 pred n. l. do 800 pred n. l.) a ktorá mala svoje osídlenie na severe východného pobrežia. Mladšia kultúra I n d i p e n d e n c e II. (od 1600 pred n. l. do 400 pred n. l.) nemala rozšírenie v tejto časti východného pobrežia. V týchto oblastiach sa vyskytovala až mladšia kultúra Dorset II. Stojím na pôde, kde sa možno rozvíjala kultúra a história stará 4000 rokov.

Vraciam sa do prítomnosti. Zrakom pátram po okolí. Lovcov vidím na sivom morskom ľade, ktorý je bez snehu. Vidím ich ako malé tmavé pohybujúce sa body. Podo mnou odpočívajú psy z oboch záprahov. V hľadáčiku kamery vidím, ako sa od saní tiahne rovná čiara. Je to stopa nanoka, stará jeden týždeň. „To mi tu lovci nenechali ani pušku,“ pomyslím si. Prítomnosť nanoka je hmatateľná všade na okolí.

Dnes je smutný deň našej túry. Jeden zo psov, mladý iniciatívny, ale neskúsený hneď ročníak v Hjelmerovom záprahu, zaostal, nevyhol sa saniam, dostal sa pod sklznicu. Hjelmer zastavil záprah. Pes sa vyštvíral spod saní, ale veľká váha saní s nákladom a dvomi cestujúcimi spôsobili, že sane mu zlomili bedrá. Na predných nohách ťahá za sebou zadné behy. Hjelmer musí okamžite ukončiť jeho trápenie dvomi výstrelmi z pušky. Celá udalosť sa odohrala veľmi rýchlo, netrvala možno ani minútu. Presviedčam sa, že v Arktíde je hranica medzi životom a smrťou veľmi blízka a krátka a udalosti prichádzajú rýchlo a nečakane. Teraz máme už len desať psov. Hjelmer zdvihne obe ruky s dlaňami nahor a pokrčí ramenami. Naznačuje mi, že sa nič nedalo robiť. Vzápätí sa opäť venuje riadeniu saní.

Po čase sa znovu otočí ku mne a prstom ukazuje na ostrov pred nami s vyčnievajúcim ostrým vrcholom:

„Bol som na vrchole toho ostrova.“

Pýtam sa ho, prečo? „Len tak, chcel som,“ odpovedá mi. Je nezvyčajné, aby sa lovci šplhali na vrchov, keď na to nemajú žiadny ekonomický dôvod, čo v ich živote znamená, že sa tam nedá uloviť žiadna zver. Aj toto dosvedčuje, že Hjelmer sa v určitom smere odlišuje od svojich súčasníkov. Znovu sa ku mne obráti a hovorí mi, že takáto udalosť so psom sa mu stala len dvakrát. Bol to mladý, ešte hravý pes, ktorý nemal dostatok skúseností v takýchto situáciách. Ako sa rozprávame, znovu sa iný pes dostal nebezpečne blízko k saniciam. Počas cestovania sa stáva, že mladé a temperamentné psy sa dostanú pod sane, dôjde k tomu vtedy,

že ho zaujme niečo na snehu, začne niečo ňuchať a on zaostane. Opäť sa to stalo mladému psovi. Tentoraz spustím obe nohy cez okraje saní na ľad, topánky sa kľžu po ľade, zo všetkých síl sa snažím oboma rukami za prečnievajúce priečky zdvihnúť sane, čo však nemá veľký efekt, lebo sú ťažké a sedí na nich predom mnou Hjelmer. Trochu aspoň odľahčím sane o svoju váhu. Našťastie sa pes nedostal pod sanicu, ale pod sane medzi obe sanice. Hjelmer povelom zastaví záprah, vytiahne jeho ťažné lano spod sklzice a pes sa sám vyškriabe spod saní a zaradí sa na svoje miesto medzi ostatných psov. Hjelmer s uspokojením pozerá na mňa a záprah. Ďalší pes by nám už chýbal.

Pokračujeme v ceste po zálive, ktorý je pokrytý ľadom bez snehu a bez akýchkoľvek prekážok a nerovností. Jon sa za jazdy postaví na sane a s ďalekohľadom pátra po vzdialenom horizonte a najmä sleduje miesto, kde sa horský ľadovec v ústí zálivu stretáva so zamrznutou hladinou mora. Napredujeme veľmi rýchlo. Psom vždy robí radosť ťahať a predbehovať sa po hladkom teréne bez prekážok. So sklonenými hlavami a vyplazenými jazykmi klusajú oproti zapadajúcemu slnku. Žlté lúče sa zachytávajú na srsti psov a sfarbujú ich kožušinu do žltá. Ich pohyb však nie je cval, ale klus, keďže nohy sa im na ľade šmýkajú. Tlačia sa na seba opreté telo o telo a tak si udržujú rovnováhu na klzkom ľade.

Dosahujeme cieľ našej cesty – osadu Sulussuulikajik na Tsulituuligai (Stewardov ostrov). Osada nie je zakreslená na všetkých mapách. Sú tu len štyri domy. Poskytuje opäť, ako mnohé ďalšie osady v Grónsku, cestovateľovi smutný pohľad. Aj táto osada je neobývaná. Vchody do domov sú zafúkané závejmi snehu. Všade naokolo sú porozhadzované sudy na palivo, rozbité sane, psie postroje a vo vyliatom ľade pri dome je primrznutá lebka tura pižmového aj s rohmi. Stojany na sušenie rýb a uloženie kajakov trčia z ľadu. Letmý pohľad na osadu nasvedčuje, že tu bol čulý život na grónsky spôsob so všetkým, čo k nemu patrí a čo ho charakterizuje. Dnes je tu smutné pusté ľudoprázdno.

Odpracem sneh od dverí jedného domu. Vybalíme sane, vnesieme dnu všetku našu cestovateľskú batožinu a zakúrime v peci. Je už večer, ale nie je tma a napriek tomu sa vydáme so záprahmi na cestu. Za domom stúpame krátkym svahom a za ním nasleduje krátke strmé klesanie. Hjelmer podcenil strmosť svahu a nebrzdil sane, ktoré sa rozbehli, dobehli psov, vrazili medzi ne, v okamihu zastali na suťovisku, vklepené medzi veľkými balvanmi. My obaja sme vymrštení medzi psov, ktoré sa prekvapené rozpŕchli, ako im to ťažné laná dovolili. Ležím na snehu medzi psami. Hlava jedného je nad mojou tvárou a dýcha mi do úst a cítim, ako mi druhý šľape po bruchu. Dva psy sa utrhli a behajú okolo saní. Moja kamera sa mi zošmykla z krku, vyletela a šmýka sa dolu svahom medzi skalami. Psy sú rýchlo uviazané, kamera je vyskúšaná. Funguje, kričím na Hjelmera: „Dobrá kamera, je

japonská, musí byť dobrá.“ Lovec ma nepočuje, je zaujatý uväzovaním odtrhnutých psov. Po chvíľke pokračujeme v ceste smerom na západ.

Vo večernom šere psy s ľahkými sanami šprintujú. Počas dňa ťahali ťažké sane systematickým pravidelným klusom. Teraz na saniach sedíme len my a nie je na nich žiadny náklad. Jonove sane sú ešte ľahšie, sedí na nich sám. Psy sú svieže, akoby nepracovali celý deň a nemali za sebou už niekoľkodňovú túru. Psy za šera ťahajú lepšie ako cez deň, mám skúsenosť a všimol som si, že psy akoby sa večer prebúdzali k vyšším výkonom, sú rýchlejšie, temperamentnejšie a ťahajú s väčším entuziazmom. Je to aj teplotou a šerom. Pri nižšej večernej teplote sú aktívnejšie a asi sa vo večernom šere v nich prebúdza ich vlčí atavizmus. Aj ich predchodcovia, vlky, sú aktívne večer a na lov sa vydávajú za šera, a nie cez deň.

Obchádzame celý ostrov Tsulituuligai. Jeho skalnaté svahy sa strmo vypínajú od hladiny mora. Vzdialené pobrežia oproti ostrovu sú tvorené skalnatými pyramídovitými kopcami. Na niektorých miestach polovicu svahov vyplňajú strmé kužeľovité suťoviská. Vyššie nad nimi sú kolmé skalnaté steny. Medzi tieto masívne pyramídové vrchy sa zarezávajú mohutné široké horské ľadovce. Je neskoro večer. Prieliv, aj okolité skalnaté pobrežie a kopce sú v tieni a len vrcholce najvyšších skalnatých končiarov napriek tomu, že je noc, sú do zlata ožiarené jasným, ostrým, zapadajúcim slnkom. Postupujeme popri čele údolného ľadovca a stočíme sa na východ. Cestujeme krajinou, ktorá je v tieni a ponorená v šedi zapadnutého slnka, ktorého lúče už opustili prieliv medzi ostrovom a pevninou. Obišli sme polovicu ostrova a dostali sme sa na jeho západnú stranu od pevniny, ktorá je otvorená prenikajúcemu slnku. Vrcholce skalných kužeľových vrchov sú na tomto mieste znovu osvetlené ostrými slnečnými lúčmi, ktoré kopírujú horizont. Je to typický grónsky jav, keď slnko už zapadlo, ale po chvíli sa lúče na niektorých miestach odrazia od oblohy, alebo si nájdú medzi vrchmi, údoliami a oblakmi priestor, aby znovu zaliali krajinu alebo len východné vrcholce hôr slnečným svetlom rôznych odtieňov, od žltej cez modrú po purpurovú.

Po desiatich kilometroch zastavujeme na severnej strane ostrova. Lovci opäť berú pušky a tooq a na hladkom sivom ľade prielivu pátrajú po tuleních prieduchoch. Nemáme pre psov už žiadne krmivo. Psy žrali včera, ale ak teraz nebudú lovci úspešní, psy nebudú ani dnes žrať. Je už šero a fúka silný vietor. Jon mi ešte ukazuje prieduch, ktorý sa nachádza v zamrznutej trhline. Lovci neberú so sebou žiadneho psa na vyhľadanie tuleních prieduchov. Na zamrznutom mori nie je žiadny sneh a preto ho nepotrebujú. Otočím si sane tak, aby mi veža saní tvorila čiastočné závetrie. Pozorujem lovcov. Prechádzajú po rovnej zamrznutej hladine prielivu, vzdiaľujú sa a po čase ich vidím len ako bodky na sivom ľade. Z času na čas

sa zohýbajú a skúmajú prieduchy. Trvá to asi dve hodiny. Psy si spočiatku sadnú a sledujú svojich pánov. Obdivuhodné na celej situácii je, že psy sa nepohnú za svojimi pánmi, len ich sledujú, dostali povel čakať a nevyrušia lovcov pri love a tým prípadne nevyplašia tulene v prieduchoch. Grónske psy sú takto cvičené a poslušne čakajú pri saniach. Jeden zo psov sa približuje ku mne, ale predmetom jeho záujmu nie som ja, ale Hjelmerove miesto vpredu na saniach s kožušinou na sedenie. Nakoniec sa s mojím tichým dovolením bojazlivo usadí na kožušine a spokojný sa stočí do kľbka.

Lovci sú neúspešní. Vraciame za tmy. Dom je už príjemne vykúrený. Za celú dobu spoločných podnikov s Grónčanmi, či už sme boli na love tuleňov, narvalov, výlove sietí na ryby, saňových túrach, som nezbadal, že by niektorý z nich bol nervózny, podráždený alebo dokonca zjavne nahnevaný z loveckého neúspechu. Majú priam od prírody vrodenu vyrovnanosť a vlastnosť s osudovým pokojom a bezstarostnosťou zvládnuť každý problém spôsobený zlým počasím, stratou psa, nedostatkom krmiva, neúspechom v love a všetkým, čo by som ja vnímal negatívne a reagoval na to mrzuto, neuvážene až podráždene. Na ich tvárach som nevidel výraz, ktorý by vyjadroval tieto negatívne pocity a akékoľvek iné emócie, okrem stoického pokoja a úsmevu. V ich jazyku sú slová, ktoré vyjadrujú tento vyrovnaný postoj - *ajormanat* (možno) a *imana* (nevadí).

Ráno ostrov Steward obchádzame zo západu od pevniny cestou, ktorou sme včera večer šli na lov. Obídeme celý ostrov a pokračujeme po mori a napájame sa na cestu, ktorou sme včera cestovali do Sulu. Míňame čelo mohutného širokého ľadovca, ktoré tvorí vysokú bariéru v línii, kde ľadovec končí na zamrznutej morskej hladine.

Scenéria sa mení. Vraciame sa do krajiny, ktorá je charakterizovaná pohorím s nízkymi oblými dlhými kopcovitými hrebeňmi. Trávnaté svahy sú obrátené na juh a je na nich málo snehu. Lovci dávajú psom povel na zastavenie. Ďalekohľadmi skúmajú trávnatý svah a ukazujú na jedno miesto na svahu. „Sú tam *umiama*,“ (tur pižmový) hovorí Hjelmer a podáva mi ďalekohľad. Pre mňa je však nemožné medzi labyrintom skál, snehových polí a odkrytej zeme so suchou trávou uvidieť v ďalekohľade tieto zvieratá vo vzdialenosti tri kilometre. Konečne ich vidím. Celé stádo, osem týchto svedkov doby ľadovej, sa slní a leží v tráve. Celkom splývajú s okolím. Je obdivuhodné, ako ich lovci zbadali z takej vzdialenosti. Ich zrak a skúsenosť, cibrená rokmi lovov, lokalizovali tury ihneď. Opäť sa presvedčujem o neobyčajnej schopnosti lovcov spozorovať aj na veľké vzdialenosti všetko živé v krajine, či už ide o tuleňa, slniaceho sa na snehu, ktorý vyzerá ako kus balvanu, alebo tieto tury, ktoré z tejto diaľky vyzerajú ako kus od snehu vyfúkanej zeme. Je to schopnosť ich zraku, ale aj dlhoročné skúsenosti a poznatky o živote zvierat a o ich miestach výskytu. Napokon túto

cestu nepodnikajú prvýkrát. Boli tu už veľakrát vo svojom živote a určite tu už ako chlapeci cestovali so svojimi otcami, ktorí ich učili loviť, orientovať sa, schopnosti prežiť v týchto podmienkach a spoznávať život a zvyky zvery. Spozorovať zver na takú vzdialenosť má vysvetlenie v ich skúsenostiach, loveckej praxi a miestnych znalostiach.

Zastavujeme ešte raz, tentoraz sme bližšie a sledujeme tury asi zo vzdialenosti jeden kilometer. V objektíve kamery jasne vidím ako chlpaté monštrá, ktorým nerozoznať pre dlhú srst' hlavy od ich chrbtov a zadnej časti tela.

Vychádzame z prielivu a cestujem popri pobreží. Opäť začína fúkať vietor. Jeden zo psov má zranenú labu a stopa prezrádza, že krváca. Vietor strháva posledné vločky snehu niekde z hôr, v chuchvalcoch ich prenáša a usadzuje na inom mieste. V dôsledku vetra sa ochladilo.

Okolo obeda sa zastavujeme v chate Idersuaajik. Vo vnútri v závetrí si varíme čaj a kávu. Lovci berú zo saní varič a nádoby, musia sa pokrčiť v kolenách a nahnúť sa, aby prekonali odpor vetra. V silnom vetre si musím pri filmovaní kľaknúť na kolená, aby som nemal roztrasené zábery. Moje myšlienky sa upierajú k našim psom. Včera nežrali. Zapamätal som si, že neďaleko od chaty sme vyhodili medzi skaly zvyšky uvareného tulenieho mäsa, ktoré už nik nechcel jesť. Našiel som ich. Boli primrznuté ku skalnatej pôde a zamrznuté na kosť. Údermi väčšieho kameňa sa dali uvoľniť. Celkovo mám šesť kusov slaniny veľké ako päst'. V našom záprahu je však desať tvrdo pracujúcich psov. Nenápadne chcem nakrmiť najslabšie psy, ale ktoré to sú? Mal by som nakrmiť najsilnejšie, aby nás dotiahli do Kangigai, ale ktoré to sú? Nakoniec kŕmim tie, ktoré sú trochu bokom, aby to iné psy nezbadali. Psy sú unavené a stočené do kľbiek. Hodím im kus zamrznutého mäsa, niektoré sa postavlia, iné len zdvihnú hlavy, čo neujde pozornosti ostatných. Tieto vyštartujú ku psom, ktoré žerú a ja zisťujem, že som urobil niečo, čo som nemal robiť. Kŕmim cudzie psy, ktoré navyše nie sú uviazané nakrátko a niekoľko dní ťahali plné sane a dva dni nežrali. Skočím pred bežiaceho psa, vymrštím obe ruky do výšky a zdvihnem aj jednu nohu a vykriknem „dejne“. Je to výraz, ktorý poznám z minulosti, počul som ho z úst Tobiasa v určitých situáciách, ktoré sa mi zdali podobné tejto, hoci tu na severe som ho nikdy nepočul a vlastne ani neviem, čo toto slovo znamená. Bolo to z mojej strany jediné, čo mi v tejto situácii napadlo v snahe zabrániť bitke medzi psami v celom záprahu. Útočiace psy sa zastavujú predomnou a kŕmené psy dokončia svoju siestu. Môj výkrik upútal pozornosť lovcov, obrátia sa na moju stranu a zakrátko sa venujú saniam, na ktorých upevňujú náklad.

Pokračujeme smerom k Kangigai. Naša cesta nevedie cez planinu. Tentoraz je ľad na mori pevný. Veľký mys, ktorý sme cestou tam obchádzali po horskej planine, obchádzame bez problémov po morskom ľade. Cestovné podmienky sú dobré, na ľade je tenká vrstva snehu

a žiadne snehové bariéry. Hjelmer sa obracia ku mne a ukazuje na náhornú planinu, cez ktorú sme cestovali tam. Po dvoch hodinách rýchlej jazdy opúšťame more a v ceste pokračujeme po pevnine. Tu treba vystúpiť na planinu a zísť skalnatým údolím k osade Kangigai. Pre psov končí ľahká práca. Svah sa postupne zdvíha, zdá sa mi nekonečne dlhý a navyše čím vyššie sa dostávame, tým je silnejší vietor, ktorý metie po zemi drobné kryštáliky snehu a ľadu. Cestujem práve proti vetru. Ja som sa pohodlne obrátil chrbtom proti vetru a smeru jazdy. Nohy mám rozťahnuté po stranách saňovej veže. Celé oblečenie mám pokryté drobnými kryštálikmi snehu, ktoré vytvorili tenkú vrstvu, ako poprašok z múky. Nebijú mi však do tváre ako Hjelmerovi. Pre mňa je to príjemná cesta, lebo som teplo oblečený a obrátený chrbtom proti víchrici. Výstup trvá tri hodiny. Psovodi však nemôžu sedieť chrbtom ku smeru jazdy. Celé hodiny sedia tvárou proti víchrici. Povelmi riadia psov a sledujú ich prácu. Nepoužívajú žiadne okuliare. Je neuveriteľné, čo dokážu títo obyvatelia tejto drsnej krajiny - ľudia a ich psy. Konečne dosiahneme planinu. Cesta z nej sa postupne zvažuje a cestujeme dolu plytkými údoliami. Cesta končí v úzkej rokline, ktorá je plná skál, bez snehu a medzi balvanmi je samý ľad. Konečne dosiahneme dom v Kangigai. Jon zastavuje prvý, nevošiel dnu, čaká nás. Ešte sa chvíľu rozprávame. Vymieňame si zážitky z cesty. Jon sa prevrátil so sánami v skalnatej úžľabine, ja som raz v strmom svahu vyletel a zošmykol sa zo saní a v kamere mi došiel akumulátor. Pre nedostatok energie sa mi zasekol objektív. Obaja psovodi majú sklené, akoby nepričetné oči, aké mávajú muži, keď sú opití. Spôsobil to ostrý vietor a drobné kryštáliky snehu, ktoré im bili celú cestu do očí. Veľa lovcov má rohovky chronicky poškodené. Jon vyberá zo svojej batožiny okuliare, ukazuje ich a niečo hovorí. Sú to normálne lyžiarske okuliare s bezfarebnými sklami. Nevie, prečo ich nepoužil. Myslím, že aj Hjelmer má v batožine také okuliare. Som unavený.

Večer vychádzame skontrolovať siete na tulene, ktoré lovci položili pred niekoľkými dňami. Hurá! Celkovo v sieťach uviazli tri tulene a lovci najprv krmia hladné psy a potom si my varíme mäso.

Obloha je zatiahnutá sivými oceľovými mrakmi, oteplilo sa. Rádio hlási sneženie. Za týchto podmienok by nebolo rozumné zostať v Kangigai, lebo by sa mohlo stať, že pre množstvo snehu by sme sa nedostali do osady Scoresby Sund a ja by som zmeškal odlet lietadla. Vysvetľujem to Hjelmerovi. Má tie isté myšlienky, ale iné motívy. Jeho manželka sa už vrátila z návštevy z Kulusuku a ako ho poznám, chce byť už doma pri svojej rodine.

Na druhý deň rýchlou jazdou prekonávame záliv Kangetitivaq. Cesta je bez problémov. Na morskom ľade je malá vrstva snehu, ktorá predstavuje pre nás dobrú sanicu. Len miestami sa nachádzajú prekážky vo forme nízkych snehových bariér. Celý čas, celý poldeň, máme

prekrásne výhľady na juh, na západné pobrežie zálivu a tiež v smere cesty na sever. V diaľke sa týčia modrasté hrebene hôr. Hjelmer sa obráti ku mne a hovorí mi, že v prípade potreby cestu zo Sulu do Ittoqoor robí na jeden záprah. Znamená to, že bez prenocovania za jeden deň, cesta im však trvá dvadsať hodín. Končí sa môj tohoročný pobyt. Saňové podmienky sú vynikajúce, zamrznutý tvrdý sneh a psy ťahajú veľmi rýchlo. Ich entuziazmus sa prejavuje na rýchlosti, ktorá nadobúda na intenzite tým viac, čím viac sa blížime k osade a ich domovu.

V osade je čulo. Neustále vychádza, alebo sa vracia do osady niekoľko záprahov, niektoré boli na love deň, iné týždeň, takže príchod saní si tu nik nevšíma. Jon nasmeruje svoj záprah k svojmu domu, kýva mi ešte na rozlúčku a my zastavujeme pred Hjelmerovým domom. Čaká nás veľkolepé privítanie. Nie od ľudí, ale od Hjelmerových psov, ktoré zostali doma. Ako prvé nás vítajú štence a mladé psy, ktoré sa voľne potulujú v okolí Hjelmerovho domu. V záprahu je ich matka a ostatní členovia svorky, ktorých nevideli desať dní. Štence vyjadrujú svoju radosť zo stretnutia neviazaným spôsobom. Štekajú, pletú sa medzi unavenými psami v záprahu, preskakujú ťažné laná aj chrbty dychčiacich psov, oblizujú im tlamy a obskakujú ich zo strany na stranu. Psy si ich však neveľmi všimajú, sú unavené, s vyplazenými jazykmi vrtia chvostmi a čakajú, kedy ich Hjelmer uviaže.

Nútený odchod z Kangigai skrátil môj pobyt v divočine, ale lepšie byť v blízkosti letiska, ako byť uviaznutý búrkou 110 kilometrov od neho. Podvečer sa vyberiem na prechádzku po osade. Na ulici sa zdravím so Scoresbym, ktorému hovorím o našom dobrodružstve. Zdá sa, že neprejavuje veľký záujem. Preňho je takáto cesta každodennou realitou a všetko už asi aj tak vedel od Jona alebo Hjelmera.

Prechádzam sa po osade a hľadám Ole Brønlunda. Namierim k svahu pri cintoríne, kde mal vlani uviazaných psov. Je čas kŕmenia, možno ho tam stretnem. Ešte tam nebol. Urobím niekoľko fotografií pri cintoríne a idem ho hľadať do jeho obchodu. Je tam. Zvítame sa.

„Haj Lucian.“

„Haj Ole.“

Pamätá si moje meno.

„Opäť v Grónsku?“

„Tak,“ odpovedám mu.

Aj on zrejme vedel všetko o mojom pobyte. Neprejavuje známky prekvapenia z mojej prítomnosti. Myslím, že ma čakal tak, ako som ja plánoval navštíviť ho. Práve sa chystá kŕmiť svojich psov. Idem s ním. Po nakŕmení ešte hodinu postávame medzi jeho psami a rozprávame sa. Preberáme neúspech našej loveckej saňovej túry. Myslí, že príčinou zmeny správania medveďov môžu byť zmeny klímy. Má svorku pekne stavaných psov, ale:

„ Máš tlstých psov, nepracujú,“ kritizujem.

„Máš pravdu.“

Uznáva môj postreh. Ole už málokedy zapriaha svojich psov, je podnikateľ v cestovnom ruchu, obchodník a manažér, ale psov sa nevzdal. Medzi jeho psami ma upúta jedna mohutná sučka so silnými labami, kratšou srst'ou a menej stočeným chvostom. Je väčšia ako bývajú sučky, veľká ako pes. Pýtam sa na ňu. Je to mladá jednoročná sučka od Síríus Patrol, od povestnej hliadky, ktorá stráži najväčší prírodný park na svete - Severogrónsky národný park, ktorý má rozlohu 900-tisíc km štvorcových. Strážcovia parku, príslušníci vojenskej jednotky Síríus, so svojimi psími záprahmi hliadkujú a cestujú popri pobreží severného a východného Grónska. V zimnom ročnom období ich cesty grónskou divočinou sú dlhé 3 000 kilometrov. V Síríus Patrole vyšľachtili plemeno psov vlastných psov, ktorého plemenným základom sú grónske psy.

Prechádzam s kamerou a fotoaparátom po okolitých vrchoch. Navštívím Hjelmera. Pijeme kávu a rozprávame sa. Pýtam sa na suveníry *tupilak*, prečo sa nedajú v osade kúpiť. Nedostávam však ani vyhýbavú odpoveď, vlastne nedostávam žiadnu odpoveď. Tupilaky tu ešte asi nie sú suvenírmí pre turistov.

Vystúpim na najvyšší skalnatý kopec za osadou nad cintorínom a vyše hodinu čakám na povestný grónsky západ slnka, ktorý ma v tejto krajine vždy tak fascinuje. Je zatiahnuté a slnečné lúče sa skrývajú za mrakmi. Ich existenciu, vo forme svetlého oparu hmly, len tuším za vzdialeným horizontom hôr. Cestou dolu sa zastavím sa na cintoríne. Slnečné lúče, na ktoré som zbytočne čakal na vrchu, sa odrazu vyhupnú spoza horizontu a ostro osvetľujú hroby a žltou farbou zalievajú biele kríže. Jednoduché a prosté biele kríže kontrastujú s modrou oblohou v pozadí. Na jednom bielom kríži sedí veľký čierny havran, ktorý sa v žiare ostrých slnečných lúčov vyníma na bielom kríži a modrej oblohe v pozadí, jeho čierne perie sa leskne na slnku. Odpočívajú tu príslušníci komunity, ktorá po generácie a tisícročia dokázala vzdorovať drsnej polárnej prírode. Čas fyzickej existencie jednotlivca sa tu zastavil. Krátky, dočasne vymedzený úsek života sa skončil v tejto kamenej zemi, ale komunita, ktorej bol na krátku dobu počas svojho pominuteľného života súčasťou, je tu, je večná a žije dlhšie, ako jej jednotlivý príslušník. Pamätajú si to biele vence, ktoré sa trepcú vo vetre a pripomínajú, že stretnutie so smrťou sa v týchto prírodných a životných podmienkach a v tejto loveckej kultúre môže udiť nečakane a v momente. Život človeka skončil, ale pokračuje v živote jeho detí a v živote ich detí a v živote celej komunity. Rozdiel je len v poňatí tejto zmeny, či človek verí v prevteľovanie, reinkarnáciu, opustenie duše z tela do jej večného života alebo inej bytosti, výmenu génov a genetických informácií, odovzdanie genofondu

alebo genómu, alebo premenu hmoty, výmenu atómov alebo DNA, iní ako... Raz to príde. Človek nikdy nevie, kedy sa vydáva na poslednú plavbu. Niekedy má človek pocit, že je to už blízko a preto sa musí dopredu vysporiadať s týmto incidentom. Zostáva len postoj a viera, s akou prijme tento koniec. Možno sa máme tešiť na stretnutie s tými, ktorí nás už opustili, možno máme plakať nad rozlúčkou s tými, ktorí ešte žijú a nakoniec sa tešme na stretnutie so všetkými.

Inuitská komunita nezanechala po sebe žiadne grandiózne architektonické diela, ani nič podobné, čo by mohli obdivovať davy platiacich turistov. Táto komunita prispela však ku svetovej kultúre ľudstva tým, že osídlila desaťtisíce kilometrov pobrežia tohto nehostinného polárneho ostrova v priebehu štyritisíc rokov a dokázala vzdorovať a prežiť v týchto prírodných podmienkach, zatiaľ čo iná kultúra Vikingov tu po štyristo rokoch zanikla. Je to kultúra, ktorá sa zachovala po tisícročia dodnes, zatiaľ čo iné rozvinutejšie kultúry na planéte Zem, ktoré sa vyvinuli v priaznivejších prírodných a klimatických podmienkach, už dávno zanikli, alebo boli zničené agresormi a zachovali po sebe len fascinujúce architektonické diela.

V noci za tmy sa prechádzam po osade. Nad nocou prikrytou osadou sa rozlieha zavýjanie psov. Uličné lampy vrhajú kužele svetla na sneh, spod ktorých ticho noci pretína džavot detí. Filmujem ich a premietam im zábery na displeji kamery. Pre veľký záujem omladiny ich znovu a znovu filmujem a premietam. Trvalo by to nekonečne a napokon sa vymaním z objatia ich záujmu.

Na druhý deň sa lúčim s Hjelmerom, s jeho rodinou a s Jonom, ktorý sa prišiel rozlúčiť. Cestu na letisko do Nererit Inak absolvujem na snežnom skútri. Je teplo, slnečno, mínus 10 stupňov Celzia. Jazda je rýchla. Skútre na rovine dosahujú rýchlosť 50 km za hodinu, spôsobujú, že v dôsledku podchladového faktoru je pocitovo veľká zima. Môže byť viac ako mínus 30 stupňov a tak táto cesta je pre mňa to najneprijemnejšie z celého pobytu. Zažívam najnižší mráz. Navyše sa musím pevne držať, lebo cesta so snežným skútrom, ktorý šofériuje temperamentný Grónčan, je všetkým možným, ale rozhodne nie je pohodlným cestovaním, alebo výletom zasneženou krajinou v príjemnom slnečnom počasí. Kde sú moje sane ťahané svokrou psov a pohodlie, ktoré mi počas celých dní poskytovali? Cestu si krátime prechodom cez horský chrbát a neobchádzame celé pobrežie. Ušetríme tak viac kilometrov. Môj vodič zdatne zdoláva strmý svah, ktorý som vlani absolvoval z druhej strany letiska na psom záprahu. Snežný skúter zvyšuje obrátky a spomaľuje. Obrátim sa dozadu. Skúter, ktorý šiel za nami, sa prekotil. Šoféroval ho mladý muž, ktorý zaradil zlú rýchlosť a vybral si strmú cestu. Staršia žena, jeho spolucestujúca, spadla a šmýka sa dolu svahom. Obraciame skúter a

vraciam sa k miestu nehody. Pomáhame prevrátiť skúter na pásy. Vzápätí oba skútre pokračujú, tentoraz po najmenej strmej stope.

Z okna lietadla vidím a prežívam ešte raz celú cestu v skrátenej verzii počas niekoľkých minút. Letíme naprieč zálivom Scoresby Sund smerom na juh a ja sa snažím rozpoznať chatu v Flakkerhaku. Zreteľne rozpoznávam osadu a mys Kangigai, ako aj zamrznutú ľadovcovú kryhu v zátokke pri osade a miesto, kde sme kládli siete na tulene. Vidno úzke hlboké údolie, náhornú planinu Savoia, cez ktoré sme cestovali a polostrov, na ktorom sa nachádza chata Idersuaajik. Ostrov Steward je posledným miestom, nad ktorým prelietame a pilot stočil lietadlo na východ smerom k Islandu. Akoby poznal moju cestu a teraz ju mám celú nafilmovanú z lietadla.

Sám so sebou

v kajaku po grónskych fjordoch alebo do návratu veľrýb pádlujem do zálivov čo najďalej od mora, rok 2004.

Stal som sa starcom. Ale všetko, čo má silu zostarnúť, je silné, a teraz ti prechádzam prsia, aby som ťa učinil silným k dlhému životu.

angagog Sorgag, Qaanaq, 1903

Všetko to začalo pred desiatimi dňami, kedy som sa viac popudovo ako plánovane rozhodol ísť znovu do Grónska. Telefonát Tobiasovi. V jeho hlase cítim otvorenú radosť, že ma počuje, z nášho rozhovoru a z blízkeho stretnutia. On rozhodol.

Podniknem ešte jednu túru v kajaku. V daždi bola priehrada opustená, bez ľudí. Starý rybár mi znovu, už tretíkrát, hovorí, že mu zomrela manželka na rakovinu. Bola zo všetkých nás najčipernejšia. On dostal na jeseň ešte jeden infarkt. Je však čipernejší ako vlani, keď mu žila jeho pani a starala sa o neho. Je nútený sám sa starať o seba a pohybovať sa. Tohto roku už nepoužíva barlu. Porybný ma zdraví zdvihnutím ruky z druhého brehu.

Zajtra ráno odchádzam. Zapálím si sviečku a čakám. Ľudmila sa má vrátiť dnes večer po odlúčení po dvoch týždňoch. Zavolám Tobiasovi. Ešte nemá pre mňa kajak, svoj mi nemôže požičať, lebo sa chystá na lov veľrýb narvalov. Spýta sa Róberta. Zavolám dcére do Moskvy a bratovi na roľnícku samotu.

V tmavej ulici sa konečne objavia svetlá auta. Otvoríme si fľašku červeného vína. Sviečka vrhá tieň sa spiacich psov, ktorí spokojne odpočívajú a zhlboka dýchajú na sedačke. Mesačné svetlo preniká cez oblok a vrhá bizardné tieň na stenu nad televízorom. Zajtra odchádzam na ďalšiu expedíciu do Grónska.

Tentoraz sám. Sám. Sám v Arktíde, bez priateľa, domorodého sprievodcu a v kajaku.

Kajak je produktom inuitského inžinierstva, originálnym vynálezom Inuitov a významným kultúrnym prvkom. Najstaršie archeologické vykopávky kajaku pochádza z obdobia pred 1700 rokov. Používal sa a dodnes slúži na lov morskej zveri harpúnovaním a to tuleňov, mrožov, veľrýb a ľadových medvedíkov. Kajak nebol nikdy používaný ako transportný dopravný prostriedok. V lete na prepravu na iné nevylovené lovické kočovní lovcia používali veľké člny *umiak*. Osádku *umiak* tvorili a vmestilo sa doň celé imanie niekoľkých rodín. Posádku umiaku tvorili výlučne ženy a preto sa umiak nazýva tiež ženský čln. Muži pádlovali v kajakoch popri umiakoch. Členitá horská krajina im neumožňovala cestovať peši.

Konštrukcia pôvodného inuitského kajaku zodpovedá účelu a použitiu. Je úzky, dlhý a tým aj rýchly. Jeho šírka je od 40 do 50 cm a dĺžka od 5 do 6,4 metra a hĺbka od 12 do 18 cm centimetrov na šírku chodidla. Kajak je jeden z mála kultúrnych prvkov, ktorým Inuiti obohatili iné kultúry. Dnešné kajaky sú rozšírené aj mimo Grónska v rôznych variáciách. Najviac podobajú grónskym kajakom súčasné expedičné kajaky, či už jazerné aleboorské kajaky. Sú však širšie ako pôvodné kajaky a to preto, aby boli stabilnejšie a aby sa vmestila do nich strava, výzbroj a výstroj na niekoľko dní. Na najväčšie geografické objavy Inuitov v histórii a to sú objavy a osídlenie ich vlastnej krajiny. Niekoľko generácií Inuitov v časovom období od dvetisícpäťsto rokov pred našim letopočtom v niekoľkých vlnách osídľovali a tak objavovali Grónsko zo severu na juh. Niekoľko generácií týchto nomádskych lovcov a neplánových cestovateľov prešlo trasu popri pobreží dlhú vyše štyridsať tisíc kilometrov. Táto nechtiac objaviteľská púť kočovníkov a nomádov trvala niekoľko generácií a stáročí, použili pritom v lete kajaky, umiaky a psie záprahy, potravou im boli polosurové tuleň a smäd zaháňali vodou. Spávali v kožených stanoch, ako palivo im slúžil tuk z tuleňov a veľrýb. Inuiti prežili v polárnych podmienkach s primitívnymi prostriedkami tisíce rokov a celé generácie precestovali tisíce kilometrov.

Tradičný inuitský kajak je konštruovaný tak, že jeho hĺbka je menej ako dĺžka chodidla, ktoré preto kajakár nemôže mať vystreté, ale otočené do strany. Taktiež nohy nemôže mať pokrčené v kolenách, ale vyrovnané. V takomto kajaku kajakár sedí na úrovni mora. V grónskom kajaku sa väčšia vlna prevalí cez špičku kajaku, pokračuje po palube a narazí na hrud' kajakára, vyšplechne a zastaví sa až na jeho tvári a tam sa roztriešti. Vtedy je kajakár

zaliaty vodou a ocitá sa na minimálne krátky čas, akoby pod vlnou, pod hladinou mora, a na tento okamih sa stáva absolútne súčasťou prírody a na zlomok sekundy úplne s ňou splynie. Na hladine je kajakár nútený prekovávať nielen vlny, ale predovšetkým sám seba. Aj v súčasnej modernej, industriálnej a multimediálnej dobe plavba v kajaku vyjadruje slobodu individua v spojení s prírodou. Kajakovanie za dobrého počasia, keď nefúka vietor, za bezvetria na pokojnej hladine a keď nie sú žiadne vlny je naozaj príjemný šport. Kajakár sa sám pohybuje len silou vlastných rúk. Nie je závislý na nikom a je odkázaný len sám na seba, na svoje fyzické a psychické schopnosti. Cíti úzku spojitosť s vodou a prírodou. Vede kajak ktorýmkoľvek smerom po hladine, nie je nikým a ničím obmedzený. V kajaku človek nemusí venovať pozornosť ničomu. Pozoruje okolitú prírodu a vníma krajinu, očami pátra po vzdialených horizontoch a nechá sa unášať svojimi bezhraničnými myšlienkami. Je to sloboda od ľudí a v prírode a táto sloboda presnejšie jej pocit sú absolútne. Všetko sa zmení, keď sa zdvihnú vlny, prevráti sa ľadovcová kryha, odtrhne sa ľadovec, nastane príliv a odliv, alebo začne fúkať vietor a zdvihnú sa vlny. Potom sú to vlny, ktoré určujú smer jeho cesty a ktoré vyžadujú jeho pozornosť a plné fyzické a psychické nasadenie. Nemôže už pokojne sledovať okolitú krajinu, ale sa musí sústrediť na silu vetra, veľkosť a smer vln bezprostredne pred kajakom, tie vyžadujú všetku jeho pozornosť a koncentráciu. Kajak musí udržiavať v pohybe a čo najviac v kolmom smere na vlny a vietor. Jeho myšlienky nie sú už voľne upriamené na ľudí, problémy, minulé udalosti a vzdialené horizonty. Celou svojou myslou a konaním sa musí sústrediť len na momentálnu a konkrétnu situáciu, na vlny pred ním a niekoľko centimetrov pred špičkou kajaku. Nič nesmie upútať a usmerňovať jeho myšlienky, žiadne problémy, udalosti a ľudia, len bezprostredná prítomnosť. Na mori je sám sebou, závislý na sile svojich rúk. Nik mu nepomôže, musí si pomôcť sám. Kajakár sa môže stretnúť s okolnosťami a podmienkami, ktoré vytvárajú až životu nebezpečné situácie. Dochádza k tomu za dvoch podmienok a to za veľmi zlého počasia, kedy sú na mori vlny a fúka vietor, ktoré kladú požiadavky na fyzické schopnosti a skúsenosti, aby sa neprevrátil. Paradoxne dochádza k ohrozeniu života aj za podmienok, kedy je dobré počasie, modrá obloha s bielymi mrakmi je zaliata slnkom, nefúka vietor, je teplo, slnečné lúče sa zrkadlia a intenzívne odrážajú od pokojnej hladiny mora bez vln. Tieto okolnosti sú zosilnené ešte spôsobom lovu z kajaku, a to čakaním, postriežkou, kedy kajakár nepádluje, ale sedí a čaká v kajaku niekoľko hodín. Za týchto podmienok je kajakár vystavený stavu, ktorému Inuiti hovoria *nangiargneq*, kajakárska závrat alebo panika. Je to stav mysle, kedy kajakára ovládne panika, dostáva strach, nevie sa koncentrovať a orientovať v priestore, točí sa mu hlava a ovládne ho kajakárska fóbia a stráca schopnosť ovládať svoju myseľ. Upadá do

bezvedomia, prevráti sa v kajaku a pod vodou nie je schopný ani urobiť obrat a vynoriť sa na hladinu, čo inokedy vo vlnách urobil už veľakrát. V prípade, že sa neprevráti a bezvládne sedí v kajaku, je unášaný prúdom ďaleko od brehu. Záleží na sile jeho mysle, trénovanosti, kondícii a mentálnej sile zvládnuť tento svoj stav a v neposlednom rade aj od jeho skúsenostiach a počtu prípadov, kedy prekonal tento stav. Toto je príčina a vysvetlenie, prečo sa niektorí lovci už nikdy nevrátili z lovu, hoci paradoxne počasie bolo dobré, slnečno, žiadne vlny, žiadny vietor a pokojná hladina. V lepšom prípade sa síce dostane k brehu a zachráni sa a prekonal stav nangiagne, ale poškodenie jeho psychiky je tak rozsiahle, že doživotne je z neho psychický invalid, už viac v živote nesadne do kajaku, stratil schopnosť loviť z kajaku a jeho obživa a obživa jeho rodiny je závislá na iných. Stratil tiež schopnosť žiť ostatných svojich ostatných súkmeňovcov a dostal sa do závislosti od iných lovcoch. V podmienkach inuitskej kultúry to bolo najponižujúcejšie postavenie muža v spoločenskom rebríčku. V konečnom dôsledku stratil spoločenské postavenia lovca a váženého muža.

V múzeu v Edinburgu je záznam z roku 1420, ktorý dosvedčuje, že morské prúdy odniesli v kajaku, živého alebo možno už mŕtveho inuitského kajakára až k brehom Škótska. Tento záhadný tvor bol označený pre svoju postavu ako „Pygmej“, tiež „Finn človečik“. Podobné prípady sú tiež zaznamenané v Nórsku. Sú to výnimočné dôkazy, ktoré svedčia, že vtedajšia Európa vedela, že tam niekde existuje krajina jej obyvatelia pred jej objavením Krištofom Kolombusom (10).

Kajaky pomohli priekopníkom a jeho znovuobjaviteľom Fridtjofovi Nansenovi a Hjalmarovi Johansenovi. F. Nansen je známy nielen ako zakladateľ polar-alpinizmu, crossingov, športu prechodov Grónskeho ľadovca na lyžiach, ale tiež ako objaviteľ a spoluzakladateľ športovej disciplíny polar-kajaking. V roku 1888 prešiel na lyžiach Grónsko a v roku 1895 svojim druhom H. Johansenom sa pokúsil dobiť Severný pól v kajakoch a tak nechtiac založili novú športovú disciplínu polar-kajaking. Samotná Európa sa zoznámila s kajakmi ešte skôr a to už v uvedenom roku 1420. Asi prvé zobrazenie kajaku sa nachádza v drevoryte od D. Settlesho v knihe Lucas de Heera: The True Report, rok vydania 1577, o Frobisherovej expedícii v Arktíde. Ďalších nasledovateľov a pokračovateľov dostal tento šport až o tri štvrté storočia neskôr, kedy F. Nansen a H. Johansen nasledovali fenomenálni arktickí expediční kajakári, ktorí podnikli mnoho kajakových túr v Grónsku a prepádlovali tiež celú Arktídu z Grónska na Aljašku v dĺžke 5000 kilometrov. Patria medzi nich napríklad: John. Andersen, Don Starkell, Jon Turk, R. H. de Larramendi a ďalší.

Vystupujem na letisku v Kulusu. Je zatiahnuté a prší. Obávam sa dažďa *nakajaq*, ktorý je v typický pre túto oblasť a môže trvať aj niekoľko dní a až celý týždeň. Asi sa napíňa moja

najhoršia predstava a to stráviť celý pobyt počas nakajaku u Tobiasa v byte. Doma som rátal aj s týmto fenoménom a moje plány som uzatvoril tak, že v prípade nakajaku, si postavím stan a celé dni strávim v ňom. V žiadnom prípade nebudem v daždi pádlovať a plniť môj plán.

Cestou kráča ku mne známa zavalitá krívajúca postava. Tobiasa sprevádza manželka Silba. S nimi ma tu čaká aj chlapec, ktorý má asi šesť rokov. Neskôr sa dozvedám, že ho adoptovali a žije u nich už dva roky. V hale letiska s Tobiasom preberiem môj plán.

„Počasie je neisté a pre celú túto východnú oblasť pobrežia je typický nakajak. V oblasti Tiniteqilaaq sa nevyskytuje nakajak“, hovorí Tobias. Zvážim tieto skutočnosti a mením pôvodný plán pôsobiť na východnom pobreží ostrova Angmagssalik a dostať k osade Kumiuti. Musím čo najrýchlejšie opustiť východnú stranu a ujsť pred nakajaq a cez prieliv Ikasativag sa dostať na západnú stranu ostrova Angmagssalik do kraja Tiniteqilaaq, kde sa s nevyskytuje nakajaq. S Tobiasom sa dohodnem, že o osem dní sa stretneme na západe v osade Tiniteqilaaq. Nasledujúce dni boli celkom iné. Počasie sa zmenilo a počas celej mojej túry všetky dni, až na prvý a predposledný deň, bolo slnečno. Dohodol som sa s Tobiasom na mieste stretnutia na západe a miesto stretnutia som už nemohol zmeniť, lebo som nemal žiadny mobilný telefón. Takže opäť to bolo počasie, ktoré zmenilo moje plány, ale s tým som rátal a bol som spokojný aj s touto túrou a s týmto zmeneným cieľom mojej tohoročnej expedície.

S Tobiasom prenesieme moju batožinu do prístavu a člnom sa vydáme na neďaleký ostrov Apusiiajiik, na ktorom má lovec uviazaných svojich ťažných saňových psov. Aj teraz v lete tu na ľadovci vozí turistov som psím záprahom. Pristaneme v blízkosti majestátneho čela ľadovca Apusiiajiik a vynesieme veľký plastikový sud s tulením mäsom na vedľajší splaz ľadovca. Našťastie dážď netrvá dlho. Nie je to typický nakajaq.

Obaja máme dobrú náladu. Od Tobiasa zberám posledné užitočné informácie. Pýtam, či sa v tejto oblasti vyskytujú medvede a čo mám robiť, ak jedného stretnem.

„Máš vreckový nožík“, pýta sa ma.

„Mám“, odpovedám mu. „Tak si ho otvor, chyt' ho za krk a podrež ho“.

Pokračuje „Vieš kajakovať?“,

pýta sa ma. Odpovedám mu:

„Ešte nikdy v živote som nesedel v kajaku, Grónsko je rodiskom kajaku a teda najlepšou príležitosťou naučiť sa kajakovať tu v ľadových vodách vo fjordoch, prielivoch a na mori“.

Takto mu vraciam jeho vtip. To je celý Tobias, humor ho nikdy neopúšťa. Teraz som však očakával trochu vážnosti v jeho slovách a dobrú priateľskú radu, podloženú dlhoročnými skúsenosťami miestneho lovca. Nakoniec dostal som vyčerpávajúcu odpoveď, podanú iným

spôsobom, ako som od tejto vážnej otázky očakával. V takomto humore sa vedie náš rozhovor.

Vyzbrojený touto cennou radou sa vydávam sám do grónskej divočiny. Zabudol som sa však spýtať na praktickejši, reálny problém a riešenie skutočnej situácie, ktorú by som musel riešiť a to stretnutie v kajaku na mori s *arlug* (kosatka). Kosatka sa obľubou celá vyhadzuje vysoko nad hladinou v blízkosti kajaku, ako keby sa s ním hrala, vytvárajú sa pritom veľké vlny. Našťastie začínajú migrovať na juh až začiatkom septembra. Tobias ma na moje želanie zavezie na severný breh ostrova Angmagssalik a vylodí ma na malom zálive neďaleko fjordu Ortit. Rozlúčka je krátka. Vzápätí jeho člň čerí pokojnú hladinu a zamávam si na rozlúčku s Tobiasovým chlapcom.

Hneď po vylodení nechám všetku výstroj, potraviny a oblečenie na brehu a prvé čo urobím je, že idem vyskúšať kajak. Prepádlujem kilometer do zálivu Ortit. Som príjemne prekvapený počiatočnou aj sekundárnou stabilitou kajaku, čo som najviac uvítal. Prijateľná je pre mňa aj jeho rýchlosťou a držanie smeru jazdy. Získavam prvé životné skúsenosti z fjordového morského kajakovania v domovine tohto športu v Grónsku. Záliv Ortit je dlhý asi dvesto metrov a jeho ústie tvorí úzke hrdlo. Je tu množstvo množstvom vyčnievajúcich skál a okolo nich niekoľko metrov do šírky pokračujú skaly plytko pod hladinou. Skaly pod plytkou vodou v kryštálovo čistej vode dobre vidieť. Voda nad plytkými skalami ako aj v okolí ľadovcových krýh má svetlejšiu farbu ako voda nad hĺbočinou. Voda nad nimi sa aj viac čerí. Pádlovanie si vyžaduje sústavnú koncentráciu, ktorú musím vynakladať počas celej túry a počas celého pobytu vždy, keď pádlujem popri pobreží, v blízkosti skál a ľadovcových krýh, ako aj na širokom prielive. Míňam niekoľko malých zálivov a vraciam sa k môjmu táboru. Nevieť ho však nájsť. Problém je v tom, že som venoval pozornosť jazdným vlastnostiam nového neznámeho kajaku a nezapamätal som si terén a umiestnenie môjho tábora. Nenachádzam môj tábor, neviem v ktorom zálive som nechal svoje veci. Prepádloval som niekoľko malých zálivov so skalnatými brehmi, ktoré sa podobajú a sú variáciami jedného skalnatého typu brehu. Možno som už preplával okolo môjho tábora. Každý záliv a skalnaté pobrežie sa mi zdajú rovnaké. Napokon mi neostáva nič iné a rozhodnem sa prepádlovať späť do zálivu Ortit, prejsť si trasu ešte raz a v pokoji pozorne si všímať každú zátoku. Otočím kajak a druhýkrát idem do zálivu Ortit. Rozpoznávam a vtlačam si do pamäti malé zálivy, ktoré míňam. Boli tri. Som už druhýkrát v zálive Ortit, keď sa spustil dážď a ja mám veci voľne na zemi kilometer ďalej a teraz ani neviem presne kde. Zo zálivu Ortit sa vraciam späť, teraz už s istotou viem, že mám tábor až vo štvrtom zálive a ja som sa vrátil z ústia tretieho zálivu. Konečne som našiel môj tábor. Takže trasu do Ortit prepádloval dvakrát. Získal som

ponaučenie, že v budúcnosti musím venovať veľkú pozornosť okoliu a zapamätať si pobrežia a ráz krajiny v prípade, ak sa tam chcem vrátiť. Pobrežie je veľmi členité. Strmé skalnaté brehy bez vegetácie sa zdanlivo zdajú jednotvárne a podobné, ale v skutočnosti sú neopakovateľné, treba si ich len zapamätať.

Mám obavu z počasia. Obloha je opäť zatiahnutá ťažkými sivými mrakmi. Viem, čo to znamená. Našťastie teraz dážď opäť netrvá dlho. Prší drobný dážď, obloha je zatiahnutá sivým mrakom, ale po hodine sa vyčiasí. Toto sa opakuje celý deň. Typický nakajaq začína tak, že na východnej strane od oceánu sa objavia veľké ťažké oválne oblaky. Ja ich nazývam „cigary“. Tie sú predzvesťou, že za niekoľko hodín sa celá obloha zatiahne a prší celý deň a niekoľko dní za sebou. Dnešná situácia ma metie a neviem, či mám pokračovať v ceste, alebo či sa mám čo najrýchlejšie utáboriť a ešte kým neprší postaviť stan a schovať sa a takto prečkať tento nečas. Existuje ešte jedno nebezpečnejšie, ktoré môže byť na mori v kajaku ešte zdrcujúcejšie, hrozivejšie a doslova životu nebezpečné. Neustále pozorujem vrcholce hôr na západe strane, či „nefajčia“. Svetlé, biele mraky nad vrcholcami vzdialených hôr, by boli príznakom začiatku ešte silnejšieho a nebezpečnejšieho vetra *pitera*q. Našťastie ten sa vyskytuje v auguste zriedka kedy, najmenej počas celého roku, a tento štatistický údaj bol rozhodujúci pre výber termínu mojej kajakovej cesty. Vo vetre okolo 120 km za hodinu, by bolo problémom držať stan nepoškodený a udržať vlastné telo na nohách. Napokon na doplnenie problematických situácií, s ktorými musí kajakár rátať a s ktorými sa môže stretnúť, okrem kosatiek, vetrov *nakajak* a *pitera*q, patrí ešte jeden prírodný jav. Kajakár musí ešte neustále dávať pozor a počúvať, či nezachytí zvuky, ktoré sprevádzajú odtrhy ľadovcov alebo prevrátenie ľadovcových krýh, nakoľko tieto deje sprevádzajú nebezpečné výtláčné vlny. Vlny môžu byť značne vysoké a na skalnaté pobrežie - obzvlášť v malých skalnatých zálivoch - udierajú veľkou silou. Vlny môžu dosiahnuť za určitých okolností až výšku štyri-päť metrov, svojou mohutnosťou, silou a ničiacimi následkami sa dajú porovnať s malými tsunami a sú skutočne nebezpečné. Vlny ničia domy na pobreží, člny zakotvené pri pobreží a všetko, čo sa nachádza v ich dosahu. Napokon - na dokreslenie vodáckych pomerov - kajakár musí venovať svoju neustálu zvýšenú pozornosť tiež prílivovým a odlivovým prúdom a vlnám, výške prílivu, tiež vírom za ľadovcovými kryhami, ktoré tieto prúdy vytvárajú, ako aj skalám a ľadu pod hladinou. Prílivové a odlivové prúdy môžu v úzkych prielivoch dosiahnuť rýchlosť 10 kilometrov hodine. Kajakár sa skutočne v Grónsku nenudí.

Vrátim sa k mojim veciam. Časť z nich pláva na hladine neďaleko od pobrežia. Počas mojej túry do zálivu Ortit sa zdvihol príliv, voda sa vyliala niekoľko metrov na pobrežie a odniesol na more moje veci odložené pri vode. Z kajaku zberám z vody vec z hladiny malej zátočiny.

Je to pre mňa nová, dobrá skúsenosť a ponaučenie. V budúcnosti musím veci a kajak vyťahovať vysoko na breh ďalej od hladiny mora a hlavne zapamätať si čas prílivu a odlivu. Prenesiem si veci a postavím tábor vyššie nad hladinou zálivu, aby som znovu nemal problémy a neprekvapil ma príliv.

Až teraz po vyriešení niekoľkých záležitostí pociťujem smäd a zisťujem, že som bez vody.

Na letisku Kulusuku som si nevzal do bandasky žiadnu pitnú vodu. Spoliehal som na miestne zdroje vody v teréne. Ľutujem, že som nevenoval žiadnu pozornosť získaniu vody už na letisku, alebo po vylovení alebo pri pádlovaní do zálivu Ortit. Vtedy som mal iné problémy, vyplávať na more a vyskúšať kajak, v ktorom som nikdy nesedel, nájsť svoj tábor...V okolí tábora nie je voda a tú bezpodmienečne potrebujem. Cestou pri pádlovaní do Ortit som nevidel žiadny potok, ale pravdu povediac, tomuto problému som nevenoval žiadnu pozornosť. Tri kilometre oproti môjmu táboru sa rozkladá ostrov Kantanti, v mapových dielach je uvádzaný tiež ako Qernertivartivit alebo Qernertaursivit, tiež Qernertuarssuit, v reči miestnych ľudí z Tasiilagu jednoducho Kantanti. Každé z týchto označení je správne, ale neviem, či ľudia z Tasiilaqu vedia, o ktorom lovisku, osade a ostrove sa hovorí, keď sa označí inak ako Kantanti. Z mojej návštevy z minulých rokov viem, že je tam osada, ktorá pozostáva z piatich neobývaných domov a neďaleko osady sa nachádza jazero. To je moja smerodajná myšlienka. Opäť sadnem do kajaku a preplávam tri kilometre k ostrovu Kantanti. V ústach mám sucho a v hlave jedinú myšlienku a to získať vodu. Cestou míňam veľkú kryhu s obrovským oknom v jej strede. Radšej sa držím v dostatočnej vzdialenosti od nej. Míňam ďalšiu menšiu kryhu, ale tú som trochu podcenil. Plávam v jej blízkosti a číro čistej vode vidím, ako sa kryha rozkladá ešte päť metrov pod hladinou do strán. Pribrzdím a rýchlo zmením smer plavby, aby som neuviazol na ľade pod hladinou, prípadne aby som sa pri náraze neprevrátil, alebo v najhoršom prípade, aby som nenarušil ťažisko tejto kryhy. Z diaľky vidím na ostrove snehové pole a vedľa neho v strmom svahu nejakú stavbu. Zamierim k nej. Čím som bližšie, tým mi je jasnejšie, že to nie je žiadny dom, ale je to len inak sfarbená skala, ako sú okolité skaly. Zamierim k snehovému poľu. Nemám síce žiadnu sekeru ani nôž, ale môžem si pomôcť s kameňom, dať si do kajaku kusy ľadu a v tábore ho rozpustiť. Nie je to však potrebné, lebo zo snehového poľa vyteká zurčiaca horská bystrina. Pre mňa je to lahodný zvuk. Napijem sa ústami priamo z potoka, ako sme to robievali ako malí chlapci a potom si naplním celú desaťlitrovú bandasku a pádlujem späť k môjmu táboru. Až teraz, po nájdení tábora, po vyriešení problému s vodou a po dokončení cesty z ostrova Kantanti, si uvedomujem, že som konal impulzívne, pod vplyvom okamžitého popudu riešiť jednu záležitosť a unesený momentálnym smädом, som sa dostal ďaleko tri kilometre na

more medzi oboma ostrovmi. To sa už nesmie opakovať. Možno by som vodu našiel neďaleko od môjho tábora. Beriem si na pamäť, že už viac neprepadnem okamžitému popudu a prvej myšlienke, ktorá ma napadne. Upokojil som sa a nadobudol som istotu a sebavedomie z môjho v živote prvého pádlovania na mori. Prepádlovať na prvýkrát tam aj späť na otvorenom mori šesťkilometrovú túru so nemal v pláne a prinútili ma k tomu okolnosti. Kajakárska zásada je pádlovať podľa možností popri pobreží. Bez tejto sebaistoty a sebavedomia by som asi svoju osamotenú cestu po mori grónskou divočinou nedokončil. Nakoniec celé konanie malo aj svoje pozitívne stránky.

Večer je pokojný so zatiahnutou oblohou. Vyberiem sa na malú túru na skalnatý hrebeň nad táborom. V diaľke na západe vidno vrchol majestátnej, skalnatej, kolmej steny vrchu Mittivakkat, 930 m n. m., a na východe vidím pobrežie a všetky zálivy ktoré som prepádloval pri výlete ako ja záliv Ortit. Za ním celkom v diaľke za vzdialeným obzorom sa rozkladá nekonečný a tajomný otvorený oceán. Nachádzam sa na pešej ceste medzi zálivom Ortit a zálivom Tasiusaksuk (Tasiussaq), stadiaľto vedie v zime saňová cesta. _

-

Grónska noc

Nechce sa mi spať. Dlho ležím a prehadzujem sa v spacom vaku. Nechám si otvorený vchod do stanu a pozorujem okolie a pokojnú hladinu mora bez vln. Na melancholickú a nostalgickú krajinu padlo nočné šero polárnej noci. Je bezvetrie. Absolútne ticho visí nad krajinou, jej skalnatými brehmi, pokojnou hladinou mora, prielivmi a zálivmi a všetko spojilo v jednu symbiózu šedi a ticha. Skaly, obloha a more tvoria jeden tichý pokojný celok. Je šero a prítmie a napriek tomu vidím v sivých farbách a v jasných kontúrach okolité skaly, pobrežia a ako aj vzdialený obzor s ostrovom Kantanti. Pripomínajú mesačnú krajinu bez tieňov. Je typická letná, polárna, grónska noc, ktorá je plná nostalgie, bezfarebnej malebnosti, harmónie nehybného ticha a melanchólie. Túto atmosféru naruša len môj vlastný dych. Takto vyzeral asi svet pred posledným dňom stvorenia, keď všetko dobré a pekné bolo už stvorené. Dokonané bolo ticho, bezfarebnosť, bezvetrie, pokoj, klud, bezstarostnosť... , nakoniec na zajtra, na posledný deň stvorenia, ostalo stvoriť len svetlo, farby, tieň, vietor, oblohu a oblaky hluk, ľudí a samotný život v tejto krajine. Grónska noc je typická a tak rozdielna od iných nocí v iných krajinách. Nerastú tu stromy, nevrhajú žiadne tmavé tieň, v konečnom dôsledku môžu vyvolávať myšlienky pochmúrnosti a samoty v divočine. noc je tu naklonená človeku a neovláda človeka čiernymi a zlovestnými myšlienkami, tie sa strácajú s vychádzajúcim slnkom. Je pozitívnym prvkom a časťou dňa v živote človeka. Je

príležitosťou na monológy sám so sebou a dialógy so svojim vnútorným hlasom. Grónska noc je čas perzských a orientálnych mystikov, ale hlavne domorodých inuitských *angagog* a *angerdlartugsiak*, tiež cudzích básnikov a poetov, a je aj čas všetkých milovníkov prírody, života, a pôžitkárov. Grónsku noc si cestovateľ zoberie so sebou domov vo svojej mysli a pamäti a možno sa s ňou stretne opäť ešte raz naposledyaž v hrobe...?

Zapálím si sviečku, ale jej svetlo nepatrí do tejto scenérie a je cudzím nevlastným fenoménom inuitskej noci a divočiny. Zhasnem ju, odhodím do skál a viac ju už nikdy nepoužijem.

Moja prvá noc v grónskej pustine po dvoch rokoch. Ležím v spacom vaku a z pootvoreného stanu mám dobrý výhľad na záliv. Najbližšie ľudské obydlie, osada Kulusuk, je vzdialená dvadsať kilometrov. Sedím na skale vysoko nad táborom a nad morom a sledujem vzdialené ostrovy, majestátne široký a malebný prieliv Ammassalik s množstvom tajomne belostnými icebergami, ktoré nečinne stoja na pokojnej tmavej hladine. V tejto tajomnej krajine pripravenej na zázrak stvorenia prameň života ešte nevytryskol. Ak by Stvoriteľ požiadal ľudstvo: „Vráťte mi späť svet a prírodu v neporušenom stave, v akom som ich stvoril a venoval ľudstvu na úžitok“, teraz tu v Grónsku s čistým svedomím by som mohol odpovedať:

„Na, tu ho máš“.

Kde inde by som to mohol povedať? Na planéte je už len málo miest a krajín nedotknutých priemyslom a civilizáciou.

Hladina je pokojná a tým splýva s okolitými pobrežím a okolitým svetom. Ticho a moje lietanie v myšlienkach opäť prerušujú silné a vzdialené zvuky. Znejú ako vzdialené výbuchy, ktoré prichádzajú z neurčitého a neznámeho miesta niekde z diaľavy, narušujú pokoj krajiny a nostalgické ticho grónskej noci, letia a valia sa nad sivou hladinou, prevalia sa ponad šedé skaly, naplňujú priestor okolo mňa, vznášajú sa nad skalnatým pobrežím, až napokon sa strácajú v strmých skalnatých vysokých končiaroch ďaleko od mora. Zvuk pochádza od veľrýb, ktoré vyfukujú z pľúc zmes vody a vzduchu. Ich prítomnosť poznať podľa tohto zvuku, ktorý vydávajú pri vynáraní. Mohutný výfuk vzduch a vodu, ktorý pripomínajúci erupciu gejzíru, výbuch vojenskej zbrane alebo zvuk mohutného sifónu, sa v nočnom tichu šíri do diaľky. Hladina zálivu je v šere pokojná a nevidím žiadne veľryby. V noci sa zvuk šíri rýchlejšie a výraznejšie ako cez deň. Veľryby môžu byť ďaleko v prielive alebo inom vzdialenom zálive, ale môžu byť aj celkom blízko odo mňa. Určite sú tu. Môže to byť tiež zvuk z deštrukcie ľadových krýh, ale teraz je chladno a tie sa triešia, lámu a menia ťažisko spravidla pri najvyššej teplote na obed a poobede.

Zdanlivo teraz tu niet život, ani vietor, svetlo ani tiene. Život však prebieha aj v noci a to v temnotách pod hladinou v hĺbočine mora. Je to svet, ktorý patrí morským predátorom a ich obetiam, je to svet, ktorý ovládajú mladé, zdravé a silné jedince. Noc je osudová pre tých druhých, pre obeť predátorov. Tu v Grónsku sa tento kolobeh života a smrti odohráva pod hladinou mora a tušenie týchto podmorských tragédií spôsobuje, že grónska noc ešte viac tajomná, mystická a osudová. Pre človeka je to však noc bezpečná a kludná a preto je to aj noc bez obáv. Jedinou obavou môžu byť vlastné myšlienky.

Do prielivov

Ráno pri balení kajaku zisťujem, že musím nechať na brehu v depozite tiež dve karimatky a batoh. Neskôr mi budú karimatky veľmi chýbať. Neskôr sa mi prederavila tiež nafukovacia karimatka a ja musím spať na zemi, lebo karimatky so nechal v depozite. K depozitu som sa už nikdy nevrátil. Postihla ma tiež strata variča. Včera som môj varič na bezolovnatý benzín naplnil palivom z nádrže Tobiasovho člna. Dnes ráno varič nehorí, lebo trysky sú zanesené čiernym mazom. Použil som naftu. Za túto nepozornosť musím pykať počas celej expedície tým, že nemám vriacu vodu.

Vyplávam s plne naloženým kajakom a pádlujem popri vysokom rozoklanom pobreží. Míňam tri malebné malé zálivy, ktoré sa zarývajú do skalnatých brehov. Svahy jedného z nich tvoria vysoký kruhový amfiteáter, ktorý sa strmo týči nad hladinou. Celý ento úsek celej cesty je charakterizovaný vysokými bizarnými pobrežnými skalnatými útvar, ktoré prikro spadajú k hladine. Vpádlujem do širokého zálivu Sangmíleq (Sammíleq). Na východnej strane zálivu sa rozkladá mohutný horský masív. Na jeho svahoch je rozložený široký horský ľadovec, ktorý pokrýva podstatnú časť horského masívu a sa tiahne niekoľko kilometrov nad zálivom. Podľa mojej mapy ľadovec steká na jednom mieste v zálive do mora úzkym splazom. Toto miesto je pre mňa lákadlom. Je to jediné miesto na mojej trase, kde horský ľadovec spadá priamo do mora. Chcem sa priblížiť k čelu ľadovca, ako to bude možné a bezpečné. Priplávam do záveru zálivu. Skutočnosť je však iná, ako zachytáva mapa. Mapa je roku 1991, ale stav na nej zachytený z roku 1953 a vtedy ľadovec aj v skutočnosti spadal a končil v mori. Zisťujem, že teraz končí niekoľko sto metrov nad hladinou mora v suťoviskovom svahu. Za päťdesiat rokov horský ľadovec sa roztopil a tým jeho čelo už nekončí v mori, ale končí sa asi o dvesto metrov vyššie nad morom. Za túto dobu samozrejme okrem ústupu, hore do svahu, spôsobený roztápaním, prebiehal opačný pohyb - tok ľadovca gravitáciou dolu k moru. Za posledná desaťročia prevládal ústup hore svahom. Oteplenie

v grónskych podmienkach sa najvýraznejšie prejavuje roztápaní horských ľadovcov a ľadovcov plôch, ktoré trvale celoročne pokrývali zálivy. O ich ústupe a vzdľaňovaní sa od mora svedčí niekoľko príkladov. Pred päťdesiatimi rokmi na začiatku Sermilik fjordu ľadovec Midgaard temer priamo ústil do Ningerty, čo len názov hornej časti Sermilik fjordu. Odtedy ustúpil ľadovec asi o tridsať kilometrov, čím vznikol a odkryl sa záliv, ktorý od Ningerty je situovaný kolmo z východnej strany na Sermilik a má hĺbku tridsať kilometrov. Tento nový záliv, ktorý vznikol v dôsledku roztápaním a ustúpením ľadovcového príkrovu Midgaard, však nemá meno, lebo v čase mapovania oblasti v polovici dvadsiateho storočia kartograficky neexistoval, záliv bol pokrytý ľadovcom Midgaard. Tento odkrytý záliv sa bude asi nazývať po ľadovci, ktorý ho v minulosti vyplňal – Midgaarfjord. Tento jav však nie je v Grónsku všeobecný. Sú aj opačné javy. V zálive Ningerty, oproti ľadovca Midgaard, sa nachádza ľadovec Helheim, ktorý zase ústil do Helheimfjordu (Manisilertarpia), ktorý bol asi tridsať kilometrov dlhý a situovaný je kolmo zo západu na Ningerty v zálive Sermilik. Za rovnaký čas postúpil a priblížil sa asi o päťdesiat kilometrov k Ningerty, aspoň svojou triesťou, čím Heheimfjord kartograficky zanikol a dnes je vyplnený ľadovcom Helheimgletscher. Takýmto spôsobom sa v Grónsku prejavujú dôsledky globálneho oteplenia. Na druhej strane sú ľadovce, ktorých ústie do mora za porovnateľný čas vôbec sa nezmenili, napríklad na západnom pobreží trvalý morský príkrov Umiamako ústil do mora podľa mapy Dr. Sorgeho z roku 1932 (11) na rovnakom mieste ako podľa dnešných satelitných máp. Nakoniec obdobný prípad roztápania a neroztápania horských ľadovcov nachádzame asi osemdesiat kilometrov na sever odtiaľto v zálive Sermiligaag. V roku 2009 ľadovec Knuda Rasmussena mal svoju líniu roztápania na rovnakom mieste ako na mape z roku 1953. Opačne horský ľadovec Karaale, ktorý sa nachádza len o desať kilometrov južnejšie od ľadovca Knuda Rasmussena mal v roku 2009 líniu styku s morom dvanásť kilometrov hlbšie, teda za rovnaké obdobia sa roztopil o túto vzdialenosť.

Opúšťam záliv Sangmileq a oboplávam mys medzi ním a zálivom Tasiilaq. Je odliv a neďaleko mysu je uviaznutá mohutná kryha. Za prílivu sa zďaleka vyhýbam akýmkoľvek kryhám bez ohľadu na ich veľkosť. Teraz je odliv, poznám ho podľa pásma zelených rias na plytkom brehu, ktoré sa tiahne asi tridsať metrov od hladiny zálivu. Pri prílive sú riasy pod vodou a nevidno ich. Takže si trúfam pádlovať v blízkosti icebergu. Podľa všetkého kryha sedí na dne a asi sa neprevráti.

Záliv Tasiilaq ma víta pokojnou hladinou. Na prvej mape oblasti od cestovateľov Holma a Amdrupsa z roku 1901 je uvedený ako záliv Tasiussag. Z kajaku z úrovne morskej hladiny mám malebný výhľad na vysokú skalnatý vrch pod názvom Mitivakkat, ktorého strmá

skalnatá stena čnie kolmo do výšky a scenériou sa výrazne vyníma a odlišuje od ostatných okolitých končiarov. V strede zálivu, päť kilometrov od jeho ústia a na hranici s vnútorným zálivom Imiila, sú dva ostrovy, na ktorých stanujú rybári počas letných rybačiek. Je odliv a teraz sa tu nachádza viac obnažených skalných ostrovov. Všetky sú pokryté zelenými chaluhami. Dlho pádlujem popri pobreží, až narazím na plytkú vodu a ďalej nemôžem pádlovať. Breh je však vzdialený tridsať metrov. Pádlom skúšam hĺbku dna pod zelenými chaluhami a hľadám vhodné miesto na vylozenie. Vystúpim z kajaku a dvadsať metrov po prílivovom pásme ťahám kajak po členky vo vode. Topánky sa mi šmýkajú na zelených chaluhash a cítim ako pod moji nohami praskajú. Šmyknem sa a padnem na kolená a som mokrý. Napokon dosiahnem miesto bez vody, ale ešte stále nie som na brehu, iba na prílivom odkrytom pobreží. Na tomto mieste pri odlive už nie je voda, ale sú tu chaluhy, ktoré pri prílive sú pod vodou. Na ostrove sa nachádza drevená búda. Je to len drevená konštrukcia, ktorá je potiahnutá roztrhanou celtovinou. Celtovinu opravím, ako sa len dá. Neďalekom nájdem smetisko a vyberiem z neho veľkú prázdnu plechovku od konzervy. Problém s varením riešim tak, že odteraz vždy ráno a večer umiestnim plechovku medzi dva kamene a do plechovky nalejem naftu a vložím do nej niekoľko konárikov brezy. Napokon na kamene položím ešus s vodou a zapálím tento „varič“. Voda v ešuse nikdy nezovrie, je len teplá a ešte treba uviesť, že ju vždy ju cítiť naftou od plameňov, ktoré do ešusu šľahajú cez jeho okraje. Zisťujem, že po pol hodine sa čaj v teplej vode aj trochu vylúhuje. Celé poobedie sa vyhrievam na slnku. Za prílivu zmiznú všetky ostrovčeky, ktoré sa objavili za odlivu a boli potiahnuté zelenými chaluhami. Príliv je tu vysoký, ale v plytkom pobreží sa prejavuje tak, že táto záplavová časť pobrežia, prílivové pásmo, je široké miestami aj dvadsať-tridsať metrov. Na vysokom skalnatom pobreží na skalách vidno, že príliv dosahuje výšku štyri metre. Jeden z najväčších cestovateľov, ideológov a demagógov v staroveku, kolonizátor Grónska, Erik Červený, v roku 980 n. l. nazval podľa týchto zelených pobrežných chalúh Grónsko Zelená zem, Groenland. Chcel takto prilákať osídlencov a kolonizátorov do inak nehostinnej krajiny. Pravdou však je, že v dobe jeho pobytu v Grónsku bola teplejšia klíma a časť pobrežia bola naozaj porastená trávou a tvorili ho lúky. Vikingovia tu pásli dobytok a ovce. Historickým faktom je, že civilizácia Vikingov zanikla v Grónsku okolo roku 1408 pre nedostatok surovínových zdrojov, zmeny politických pomerov a v dôsledku ochladenia a zmeny klímy.

Sedím v suchu v rybárskej búde a do noci sa kochám na všetkými metamorfózami farieb a tieňov, ktoré absorbuje a vrhá majestátny Mitivakkak v zapadajúcom slnku a za polárneho večera. Neodolám pokušeniu, opäť sadám do kajaku a v zlatistom západe slnka pádlujem

v malých prielivoch a zálivoch medzi malými skalnatými ostrovmi. Tejto noci nespím v stane, ale v búde. Noc je teplá a pokojná.

Nový deň. Pádlujem do zálivu Imiilaa a odtiaľ sa vraciam a smerujem do prielivu Ikaasatsivaq. Je slnečné počasie a bezvetrie. Míňam niekoľko veľkých ľadových krýh. Po šiestich hodinách sedenia v kajaku som obsedený, mám strpnuté nohy a musím si oddýchnuť. Pobrežie je však strmé a nevhodné na vylodenie sa.

Vhodné miesta na vystúpenie z kajaku predstavujú ústia malých potokov, ktoré stekajú zo svahov a vytvárajú malé delty, ktoré sú široké síce len tri až päť metrov, ale sú plytké a spravidla štrkovité, mierne sa zvažujú k vode a tým sú vhodné na vystúpenie z kajaku. Grónčania nazývajú takéto malé delty potokov a brehy *siorlapalug*, čo znamená „malý piesčitý breh“. Aj my doma s Ľudmilou v našom kajakárskom žargóne takto nazývame vhodné miesta na vystúpenie z kajakov. Trvá mi ešte hodinu, kým nájdem vhodné miesto na vystúpenie. Mám nutkavú predstavu vystúpiť na breh a poprechádzať sa, rozchodiť strpnuté nohy. Je odliv a skaly sú obnažené a potiahnuté zelenými chaluhami. Rozhodnem sa vystúpiť z kajaku aj na chaluhách. Pri vystupovaní sa mi noha zakliesni v štrbine medzi dvoma skalami pod vodou. Pre chaluchy som štrbinu nevidel, šmyknem sa a spadnem do vody. Ocítam sa vo vode hlbokéj len tridsať centimetrov, ale od pol pása sedím vo vode na slizkých chaluhách. Mokrý som však, ako keby som bol vo vode do pol pása. Nalodím sa, ani sa nesuším a pokračujem v pádlovaní. Po niekoľkých minútach a neďaleko miesta incidentu nájdem plytký piesčitý breh, kde bez problémov vystúpim z kajaku. Hodinu na slnku suším šaty a oddychujem a potom pádlujem popri východnom brehu ostrova Ammassalik oproti ostrovu Kantanti. Z východu fúka vietor a zdvíhajú sa vlny. Po intenzívnom pádlovaní som na úrovni prielivu medzi ostrovom Ikaasatsivaq a Ammassalik a tu stočím kolmo vľavo na sever. Cez úzky prieliv medzi oboma ostrovmi sa dostávam do majestátneho prielivu Ikaasatsivaq (starší názov Ikerasarssuak). Vľavo sa tiahne tento štyridsaťšesť kilometrov dlhý prieliv na západ a na jeho konci sa nachádza osada Tiniteqilaaq. Rovno pred mnou smerom na sever sa tiahne prieliv Ammassalik a po tridsiatich kilometroch by som sa dostal do osady Kuummiit, kde som pôvodne plánoval ukončiť svoju cestu. Tento raz ľutujem, že nemám žiadne zariadenie, ktorým by som sa spojil s Tobiasom a zmenil miesto nášho stretnutia. Dohodol som sa s ním, že sa stretneme na západe v osade Tini. To je pre mňa smerodajné a nemenné. Sedím v kajaku v strede päť kilometrov širokého prielivu Ikaasatsivaq, prílivové vlny kolíšu mojim kajakom a rozmýšľam ako ďalej. Do stretnutia s Tobiasom zostávajú tri dni. Napokon sa rozhodnem využiť tieto dni na pôsobenie na východnej strane. Prepádlujem Ikaasatsivaq, navštívim záliv Tasiilaartik a odtiaľ sa vrátim späť do Ikaasatsivaq a ďalej do

osady Tini. Rozhodnuté. Nestočím kajak na západ do prielivu Ikaasatsivaq, ale prepádlujem ho po šírke na sever. Nepádlujem však rovno k mysu Qaarlutuk, ktorý sa nachádza na protiľahlom brehu prielivu. Pri myse sa stretávajú oba veľké prielivy Ikaasatsivaq aj prieliv Ammassalik. Neviem aké sú tam prúdy, príliv, ani vietor a preto prepádlujem prieliv Ikaasatsivaq po najkratšej spojnici medzi ostrovom a jeho severným brehom. Pokračujem popri brehu k mysu Qaarlutuk. Na myse sa nachádzajú historické inuitské ruiny a situovaný je medzi päť kilometrov širokým prielivom Ikaasatsivaq a mohutným, desať kilometrov širokým prielivom Ammassalik. Pri myse stočím vľavo na sever a dostávam do prielivu Ammassalik. Na hladine sú krátke dlhé vlny v mojom smere cesty. Z ľavej strany brehy tvorí pevnina s početnými zálivmi, medzi nimi Tasiilaartik, ktorý chcem navštíviť. Na východe je situované súostrovie tvorené početnými ostrovmi a za nimi je otvorený oceán.

V diaľke plávajú obrovské, mohutné ľadové kryhy, ktoré sú už na otvorenom oceáne. Sú na vzdialenom horizonte a veľkosťou a tvarmi pôsobia aj z diaľky niekoľkých kilometrov majestátne. Pochádzajú asi z ľadovca Knuda Rasmussena a Kaarale, ktoré sa nachádzajú vyše sto kilometrov na severe. V neskorom popoludní sa ostré slnečné lúče iskria a trblietajú na ich belostných kolmých stenách. Slnečné lúče sa odrážajú v tisícoch nespočetných zábleskoch iskričiek a ostrých lúčoch svetla na hrebeni každej vlny prielivu.

Opäť som usedený a mám silné nutkanie vystúpiť na breh, natiahnuť si svaly, poprechádzať sa a postaviť si tábor. Hľadám historické ruiny Qernertok, aby som tam vystúpil z kajaku, ale v rozoklanom skalnatom brehu ich neviem v kajaku z úrovne mora nájsť. Až ďalej v malej zátokke pristavím kajak ku brehu. Zátočina je hlboká asi šesť metrov a predstavuje pre mňa úkryt pred vlnami. Breh vyčnieva len niekoľko centimetrov nad hladinou, takže by som tu mohol vystúpiť z kajaku. Každá prílivová vlna však zaleje pobrežné skaly a ja nemôžem vystúpiť. Pri ústupe vlny pobrežné skaly vyčnievajú päťdesiat centimetrov nad hladinou a sú pre mňa vysoko vystúpiť z kajaku. Som pomalý na to, aby som vystúpil pri prichádzajúcej vlne a ani nestihnem využiť moment, kedy sú skaly nad úrovňou vody po ústupe vlny. Pri odchode vlny je pobrežie síce odkryté, ale je privysoké na to, aby som bol schopný vystúpiť z kajaku na strmé skaly do výšky pol metra. Navyše vlny hádžu mojim kajakom a otlkajú ho o skaly. Po troch pokusoch o vystúpenie z kajaku to vzdám. Vrátim sa do prielivu a pokračujem v pádlovaní. Po štyroch hodinách pádlovania už potrebujem vystúpiť z kajaku. Na tomto pobreží a za týchto vln to nedokážem. Trvá mi ešte hodiny, kým nájdem malý, asi päťdesiat metrov hlboký záliv, do ktorého vchádzam úzkou úžinou. V malom zálive je pokojná hladina. Nevýhodu tohto tábora spoznávam až neskôr večer. Na vystúpenie mám len úzke asi tri metre široké pobrežie a už meter od hladiny sa

zdvíhajú strmé skalnaté svahy. Celú výstroj, celý obsah kajaku musím na štyrikrát vynášať na plošinu, ktorá sa leží vysoko nad hladinou zálivu. Jeden úsek pri výstupe na planinu sa musím pridržiavať voľnou rukou a tak šplhať po skalách. Na vysokej trávinatej plošine nachádzam vhodné miesto na táborenie. Postavím stan na malej terase medzi skalami vysoko nad morom. Je tu malé jazierko a potôčik, ktorý preteká medzi skalami porastenými machom. Tejto noci nemusím ležať na tvrdom. Postavím si stan medzi dvomi veľkými skalami, ale miesto sa mi nezdá dosť mäkké a pohodlné na spanie a ešte niekoľkokrát mením umiestnenie stanu. Mám dosť času, po ukončení túry v grónskej divočine je stavanie a premiestňovanie tábora jediná činnosť, ktorá zmysluplne naplňuje voľný čas. Niekoľkokrát prekladám tábor a nakoniec som spokojný s jeho umiestnením. Celé hodiny sa prechádzam bosý po machmi porastenom návrší.

Mám čarovný, malebný výhľad na záliv Ammassalik a ostrovy naproti na druhej strane zálivu. Upútajú ma na nich majestátne, rozľahlé, široké horské svahy. Dlho pozorujem vzdialené brehy a ostrovy so strmými štítmi, s belostnými horskými ťadovcami vklinenými medzi dolinami a končiarmi. Sú vzdialené desať kilometrov, ale v čírom vzduchu sa zdajú byť na dosah. Rozsiahle svahy vzdialených hôr sú vyplnené množstvom horských ťadovcov, ktoré sa vysoko vypínajú do slnečných výšok nad hladinou mora. Belostné panenské ťadovce bielo žiaria v iskrivých lúčoch zapadajúceho slnka. Ich slnečné výšky a belostná čistota vyvolávajú túžbu a dávnu neukojenú posadnutosť popísať ich rukopisom lyžiarskych švihov, ale viem, že to sa už v mojom živote nikdy nestane. Tejto noci prvýkrát ležím na pohodlnom a mäkkom machu. Vchod do stanu si nechám otvorený a vidím ďaleko do krajiny. Prieliv Ammassalik mám ako na dlani. Pozorujem krajinu a prieliv s množstvom belostných plávajúcich ťadových kryh, ktoré kontrastujú s modrou hladinou a jasnou večernou oblohou. Po pokojnej hladine plávajú dve veľké veľryby. Rozmýšľam čo by som robil, ak by som ich stretol na mori pri pádlovaní. Asi nič. Veľryby majú svoje imaginárne len im známe cesty a mystické ciele plavby, ktoré my ľudia nikdy nepochopíme. V kajaku som len nepatrný a bezvýznamný bod na hladine, ktorý nejasne vidia z nekonečných hĺbín mora a ktorý predstavuje len epizóda v ich živote.

Neďaleký horský potok a jazierko sú zdrojom vlhka a tým aj liahňou pre mušky. Je ich tu veľa. V krdľoch ako na povel sa dostávajú do mojich všetkých nechránených telesných otvorov v tele, do úst, nosa a uší. Ich cieľom sú aj objektívy kamery a fotoaparátu. Mušky však neštípu a tým sú pre mňa akceptovateľné a jediné čo mi zostáva, je, že cez uši si natiahnem čelenku a mušky ďalej ignorujem a nevšímam si ich. Tolerujem ich. Nie sú pre mňa problémom. Viac si ich jednoducho nevšímam.

Nastupuje príliv, zdvíha sa hladina a na nej môj kajak. Musím zostúpiť k môjmu kajaku a vyniesť ho ešte raz vyššie do strmých skál, lebo už pláva na vode. Príliv je tu vysoký viac ako štyri metre. Neodhadol som výšku prílivu a celkovo štyrikrát zostupujem ku kajaku a vynášam ho vyššie do skál. Nie sú tu chaluhy, ktoré by označovali výšku prílivu.

Malý záliv pôsobí romanticky, sú v ňom vlny, more ticho šumí a naráža na pobrežné skaly. Zradnosť tohto zálivu by však sa prejavila v momente, kedy by sa v blízkosti tohto malého zálivu prevrátila ľadová kryha a cez úzku úžinu by sa potom doň dostali vztlakové vlny. Tieto vlny by v úzkom ústí mohla dosiahnuť výšku niekoľko metrov. Napokon vynášať kajak strmo do výšky osem metrov na hladinu, od úrovne odlivu, je to nevyhnutné pre príliv a vztlakové vlny. Šero padlo na krajinu a zakrylo ju svojím priesvitným závojom.

Zobúdzam sa skoro ráno, slnko je len veľký žiarivý bod tušený za oparom riedkej hmly.

Ráno vyplávam z pokojného malého zálivu, ktorý mi bol útočiskom minulý večer. Záliv Ammassalik je tiež pokojný. Už po niekoľkých sto metroch míňam ploché štrkové pobrežie a malý mys Qernertok. Mal som vydržať a tu vystúpiť na malý piesčitý breh. Ale to by som nemal ten báječný večerný výhľad do krajiny. Podľa mapy sa tu nachádzajú staré eskimácke ruiny. Piesčitý breh sa mierne zvažuje k vode. Pádlujem popri pobreží. Od určitého miesta sa mi začína vzdŕaľovať a ja musím stáčať k pobrežiu. Pobrežie je však súvislé a to ma privádza k poznaniu, že ešte nie som v ústí zálivu Tasiilaartik. Jeho alternatívny názov znie Tasissarsik, tiež Tasiissaarsik, Tasiusarsik. Na Holmovej a Amdrupovej mape je zakreslený ako bezmenný záliv. Ešte nevidím ústie zálivu, len súvislý skalnatý breh. Ústie zálivu uzatvárajú dva ostrovy a medzi nimi sú tri prielivy medzi ostrovmi a brehmi, ktoré predstavujú vchody do záliv. Pádluje ešte päť kilometrov na otvorenom mori až k mysu Salivartivaq. Odtiaľto už vidím ústie zálivu Tasiilaartik a zreteľne vidím aj oba ostrovy a úzke prielivy medzi nimi a pevninou, ktoré mi doteraz splývali. Svoju polohu ešte skontrolujem na mape. Keďže odtiaľto už vidím oba ostrovy som pri Tasiilaartik. Utvrdzujem sa ešte, či som na spojnici zálivu, prielivu medzi malými ostrovmi v jeho ústí a vzdialeným veľkým bezmenným ostrovom na druhom východnom brehu zálivu Ammassalik. Vidím aj ostrov oproti na východe, takže som na úrovni zálivu Tasiilaartik. Vplávam do zálivu, hladina je pokojná a bez vĺn. Včera som pádloval osem hodín a dnes som si oddýchol a pádloval som len päť hodín. Na táborenie hľadám breh orientovaný na západ. Podľa možnosti vždy si staviam tábory obrátené na západ. Zo skúseností viem, čo znamená pre cestovateľ mať večer pred očami zapadajúce slnko. Slnko znamená teplo, slnečná strana je vždy teplejšia i keď len o štyri - päť stupňov. Slnko so svojimi lúčmi prináša lepšiu náladu ako strana bez slnka a v

tieni. Slnko znamená dlhé hodiny sedieť na vyhriatej skale, nechať si tvár ohrievať jeho lúčmi a kochať sa a čičíkať divadlom farieb, svetla a tieňov.

Vynesiem veci na piesčitý breh. Ešte je málo hodín, len dvanásť a nechce sa mi už táboriť. Miesto si označím tak, že na veľkú skalú pri ktorej mám veci, postavím z niekoľkých kameňov inukšuka „skalnatého mužíka“. Na veľký kameň položím menší kameň a naň ešte niekoľko menších. Vedľa neho nechávam všetku svoju výstroj, oblečenie a stravu. Vpádľujem hlbšie do záveru zálivu. Znamená to pádlovať na pokojnej hladine ešte desať kilometrov tam a desať kilometrov späť k táboru. V zálive je kľudná hladina, nefúka tu a nie je príliv ani odliv s prúdom ako v otvorených prielivoch. Orientačným bodom je môj tábor a tiež malá bizarná ľadová kryha, ktorá je neďaleko môjho tábora. Je odliv, takže kryha teraz nepláva a uviazla na dne. Nemôžem sa však spoliehať na túto kryhu ako orientačný bod. O niekoľko hodín príliv kryhu zdvihne a odnesie na more a ja budem mať problém nájsť môj tábor. Po preskúmaní vnútra zálivu sa po piatich hodinách vraciam k môjmu táboru. Svoje vec nachádzam bez problémov podľa inukšuka. Bizarná kryha tu už nie je, odniesol ju odliv.

Ráno stávam s raňajšími zorami. Ohnivý slnečný kotúč sa v matných kontúrach prediera cez hladkej opar rannej hmly. Práve vyhupol nad vzdialenými horami a jeho žltý odraz sa zrkadlí na tichej hladine zálivu. Včasne ráno o pol piatej za slnečného a bezveterného počasia likvidujem tábor. Po predchádzajúce dni sa vyčasil o až okolo obeda. Dobré počasie a myšlienky z tejto noci, keď som sa opäť každú chvíľu budil, ma v bezhraničnom priestore fantázie priviedli k záchytnému bodu v myšlienke, že dnes dosiahnem *unarteg* v prielive Ikasagtivag. Unarteg v grónčine znamená teplý prameň. Pri mojej expedícii so psím záprahom v apríli 1998 som s mojím priateľom Tobiati prechádzal prieliv a z jedného miesta zo zasneženého brehu aj v skutočnosti vychádzal stĺpec pary. Musí tam byť teplý prameň. Predstava, že večer sa budem máčať v teplej vode celkom ovládla moju myseľ. Unarteg môže tiež znamenať, že sa tam nachádzajú historické ruiny eskimáckej osady zo starých čias.

Ani tejto noci som dobre nespál. Ráno som unavený a nevyspaný. Vypádľujem do stredu zálivu. Odtiaľ je najkrajší výhľad na oba brehy a okolité skalnaté hory. Je pekné slnečné počasie a žiadny vietor. Hladina zálivu Tasiilaartik je ako zrkadlo a bez akýchkoľvek vln. Na pokojnej tichej modrej oblohe visí množstvo menších bielych oblakov, ktoré sa odrážajú a zrkadlia s oblohou v obrátenom obraze na pokojnej čistej modrej hladine zálivu. Vadí mi ostrý odraz oblakov a oblohy. Už od prebudenia ma bolí hlava. Mám pocit, že sa so mnou silne kolíše kajak, ale nie je to možné, lebo hladina fjordu je absolútne pokojná. Strácam zmysel pre orientáciu. Zdá sa mi, že upadám do mdlôb a svet sa mi točí pred očami. Dám si slnečné okuliare a pripádľujem ku brehu a pádľujem blízko dva tri metre od brehu, ako mi to

dovoľujú pobrežné skaly. Blízky breh mi tvorí záchytný bod a ja už presne vnímam svoju polohu a tým som prekonal jednotvárnosť nebezpečného zrkadlového efektu oblohy na hladine.

Všetko sa zmení, keď vpádľujem do prielivu Angmagssalik. Fúka tu silný protivietor, ktorý vytvára intenzívne, krátke i keď nie vysoké vlny. Sú kolmo na smer mojej plavby, takže ich prerážam kajakom. Zvažujem, či mám vôbec pokračovať v plavbe, súťažiť s prírodou, alebo počkať na pokojné počasie. Vlny nie sú nakoniec také vysoké, aby som ich nemohol akceptovať a doma som pádľoval aj vo väčších vlnách. Nebol to však úsek dlhý päť kilometrov. Vlny a vietor sú najlepšie na prekovanie stavu nangiagneg. V prielive pláva množstvo krásnych malebných ľadovcových icebergov. Za chrbtom počujem, že vzdialená kryha, ktorú nevidím, ale ju počujem, zmenila ťažisko a prevrátila sa. Tento jav sprevádza silný zvuk, akoby výstrel z kanóna a ten ma upozornil na jej deštrukciu. Vytláča pritom vztlakovú vlnu, ktorá sa šíri od kryhy aj ku mne. Pre prílivové vlny predomnou a protivietor nemôžem obrátiť kajak kolmo a očakávať vztlakovú vlnu z deštrukcie icebergov. Očakávam len veľkú vlnu od chrbta a zápasím v množstvo vln pred kajakom. Našťastie vlna od chrbta je odo mňa ďaleko a kým príde ku mne je už zoslabnutá a ja som tiež už odpádľoval ďalej. V tejto situácii sa nemôžem venovať pozorovaniu icebergov. Držím kajak kolmo na smer vln. Ostrovy vľavo sú vzdialené desať kilometrov a pred mnou je nekonečný horizont otvoreného oceánu. Za chrbtom počujem silné vyfúknutie. Je to veľryba. Za iných podmienok pozorovanie deštrukcie iskrivých icebergov a vynáranie veľrýb neďaleko od kajaku by boli najhlbším dojmom celej cesty, nie však pri pádľovaní vo vlnách a v protivetre. Pre vlny a vietor však nemôžem otočiť kajak a filmovať. Táto časť dnešnej cesty sa mi zdá nekonečne dlhá. Vpádľujem do malej zátočiny, ktorá ma chráni proti vetrom a vlnami, odpočívam a zvažujem ako ďalej. Napokon pokračujem. Prieliv Ikaasatsivaq, ktorý je mojím cieľom, je situovaný kolmo na prieliv Angmagssalik. Na mieste, kde sa oba prielivy stretávajú, vyčnieva medzi nimi mys Qartuluk. Po dosiahnutí mysu musím sa stočiť vpravo do prielivu Ikaasatsivaq. Znamená to otočiť kajak o deväťdesiat stupňov a vtedy po čas otočky bude môj kajak v pozícii rovnobežne s prichádzajúcou vlnou a vetrom, ktoré budú narážať z boku do celej plochy kajaku. Ešte na začiatku si silne uvedomujem, že v týchto vlnách a vetre bude problém dostať sa do prielivu Ikaasatsivaq. Zvažujem ešte možnosť pokračovať kolmo na vlny a prepádľovať celé ústie prielivu Ikaasatsivaq až k ostrovu rovnakého mena na druhej strane. Vtedy by som pádľoval stále proti vlnám a vetru a vyhol by sa však otočke a rovnobežnému pádľovaniu s vlnami. Tam by som sa dostal do záveternej strany, otočil by som kajka vpravo a popri pobreží by som v závetrí pádľoval do prielivu.

Moja cesta by sa však predĺžila o päť kilometrov, tak je široký prieliv Ikaasatsivaq. Dĺžka cesty a čas pádlovania proti vlnám by sa tým zdvojnásobila. Námaha a fyzické vypätie by samozrejme narástli ešte viac. Navyše v strede zálivu by som sa ocitol vo vlnách neznámeho smeru, výšky a dĺžky a bol by som zúfalo ďaleko od brehov. Nemá veľa času na rozmyšľanie. Rozhodujem sa medzi najkratšou trasou a budem pádlovať ako doposiaľ popri brehu, a nebudem pokračovať najdlhšou trasou, ktorá je menej problematická, ale je dlhšia a namáhavejšia. Dosiahnem Qartuluk. Nakoniec zvážim, že vlny nie sú až také vysoké, ešte sa neprelínajú cez palubu kajaku, zmenili sa, sú dlhšie ako dĺžka kajaku, sú mohutnejšie, ale rovnako vysoké. Toto využijem. V poslednej chvíli, keď sa mi zdá, že som sa dostal panicky ďaleko dvesto brehu, urobím otočku do pravého uhla. Musím udržiavať neustále pozornosť na maxime. Vystihnem interval medzi dvomi vlnami a maximálne otočím kajak do pravého uhla. Kajak mám rovnobežne s vlnami, vtedy nakláňa telo ku vlnám do času, kedy sa ocitnem na vrchole vlny. Opakujem to niekoľkokrát, kým sa dostanem do zálivu Ikaasatsivaq a pokračujem popri jeho severnom brehu. Ušetril som si tak ďalších päť kilometrov pádlovania proti vlnám a vetru. Nevyhol som sa však niekoľkým minútam napätia, keď som mal vlny aj vietor súbežne na bok kajaku. Tento úsek bol dlhý asi tristo metrov a prepádloval som ho bez problémov. Po dokončení tohto manévru som maximálne fyzicky, ale najmä psychicky unavený. Moja jediná myšlienka je nájsť si vhodný *siorlapalug*. Konečne po hodine hľadania vystupujem na skalnatý breh v malom zálive, ktorý je obklopený majestátnym skalnatým amfiteátrom s desať metrov vysokými kolmými stenami. Mám stĺpnuté nohy, pri vystupovaní sa šmyknem na mokrých skalách a padnem do vody. Voda je plytká, ale mokrý som ako keby som spadol do metrovej hĺbky. Vysoké steny zálivu zabraňujú preniknúť slnečným lúčom, nemôžem si tu vysušiť oblečenie, preto sa nezdržím dlho a opäť sadám do kajaku a plavím sa prielivom Ikaasatsivaq.

Prílivové vlny sú tu, na rozdiel prielivu Angmagssalik, dlhé ale nie vysoké a tentoraz sú mi za chrbtom a ja pohodlne a bez nulového pričinenia sa surfujem na dlhých vlnách v smere mojej cesty. Mám len jedinú ľahkú úlohu a to udržiavať kajak v smere, aby som mal vlny stále kolmo od chrbta. Plavba po vlnách je mi príjemnou činnosťou a odmenou za námahu v prielive Angmagsalik. Po hodine mám opäť silnú nutkavú potrebu vystúpiť na breh. Ešte nie som oddýchnutý po prekonaní mysu medzi oboma prielivmi. Trvá mi dve hodiny, kým nájdem plytký breh bez chalúh a strmých pobrežných skál vhodný na vystúpenie. Chvíľu sa prechádzam a potom vyzujem mokré vibramky a oblečenie dobre vyžmýkam. Otrepem ho a rozprestriem na teplé, slnkom vyhriate skaly a napokon sa polo vyzlečený vyhrievam medzi skalami. Zdá sa mi, že od únavy na sekundu zaspím. Očkom pozriem na kajak. Jeho zadná

časť je už vo vode. Opäť ten nešťastný príliv. Hladina stúpa. Balím mokré oblečenie, prvýkrát si obliekam neoprénové oblečenie aj topánky a znovu sa vydávam na cestu. Pohodlne pádlujem k môjmu cieľu. Prepádlujem na druhý južný breh a hľadám unarteg. Orientujem sa podľa mapy, ktorú v teréne porovnávam s dravou, horskou riekou, ktorá ústí do prielivu a na druhom brehu presne oproti unarteg. Trvá mi ešte pol hodiny, kým nájdem miesto na vystúpenie na breh. Skaly sa tu plytko zvažujú do vody. Pozorujem veľký majestátny iceberg, ktorý je vysoký možno dvadsať metrov. Ozvala sa rana ako z dela, práve došlo k jeho masívnej deštrukcii, prevrátil sa, na hladinu s hukotom odpadli z neho veľké ľadové bloky. Celkom zmenil svoj tvar. Roztrieštil sa na množstvo menších krýh a ľadovú triešť. Vztlaková temer metrová vlna uderila s veľkou silou o skalnatý breh. Ešte šťastie, že som nebol v kajaku, silná vlna by ho určite rozbila o skalnaté pobrežie. Našťastie kajak mám vytiahnutý vysoko a ďaleko dvadsať metrov od nad hladiny zálivu. V smere prílivového prúdu pláva za icebergom množstvo drobných menších satelitných krýh, ktoré vznikli pri deštrukcii ľadovej kryhy.

Postavím tábor a potom pátram po teplých prameňoch. Nie sú tu žiadne teplé pramene, ani miesta na kúpanie. Sú tu len stopy po vyschnutých potôčikoch vo forme farebných povlakoch na skalách a rastlinách, ktorý pochádza asi z minerálnych vôd. Prameň je aktívny v zime. Nie je tu žiadny prírodný bazén s teplou vodou. Včera v noci som si seba predstavoval, ako sa močím nahý v termálnej vode a naokolo mňa stúpa z bazéna para.

Končí sa deň ktorý trval desať hodín, z toho osem hodín som pádloval a dve hodiny idú na vrub odpočinku. Cítim sa neskutočne unavený. O šesť mesiacov budem mať päťdesiat rokov. Od únavy neviem zaspať. Táto expedícia je tak odlišná od všetkých mojich predchádzajúcich expedícií a je tak podobná inuitskému duchu a spôsobu cestovania. Navyše som sám. Sám so sebou. Zajtra dosiahnem svoj cieľ. Silou svojich ramien a vôle som sa pohyboval a plavil po miestach, ktoré mi boli také blízke. Spoznával som krajinu z minulosti. Vždy som našiel cestu a prechod v spleti ostrovov a prielivov. Mal som obmedzené prostriedky na spanie a utíšenie hladu a smädu. Cesta je symbolická až mýtická. Vyjadruje ideu, že každý pádluje svoju cestu životom sám, sám so sebou. Nik nepozná svoju budúcnosť, ale nakoniec sa skôr alebo neskôr príde vlna, ktorá každého kajak prevrhne.

Raňajší odliv vytvára v prielive silný prúd, ktorý je v protismere mojej cesty. Som unavený a opäť dlho hľadám vhodné miesto na vystúpenie na breh. Obloha je zatiahnutá a spustí sa dážď. Je už typické jesenné počasie. Konečne vytiahnem kajak na breh a odpočívam. Pri mojom kajaku uviazla na plytčine malá kryha. Neďaleko nej plávajú iné malé kryhy. Ich rýchlosť odhadujem na desať kilometrov v hodine, takouto rýchlosťou preteká odlivový prúd

v prielive proti môjmu smeru. Nemá zmysel zápasit' s týmto protiprúdom. Čakám na príliv, ktorý bude v opačnom smere a v smere mojej cesty. Prezlečím sa do neoprénu. Stretávam prvýkrát počas mojej cesty domorodý čln. Po dvoch hodinách odliv prestane a nastáva príliv, ktorý je v smere mojej cesty. Využívam toho a pohodlne surfujem na dlhých vlnách von z prielivu Ikaasatsivaq do prielivu Ariaa. Tentoraz nemusím pritom vynakladať veľké úsilie a fyzickú silu. Nové podmienky sú však veľmi zradné. Pod predchádzajúcich dňoch pádlovania a stanovania som veľmi unavený. Musím opäť bojovať, tentoraz nie s protiprúdom, ale s vlastnou únavou. Uspávajú ma veľké surfové vlny, ktoré prichádzajú spoza môjho chrbta. Obávam sa mikrospánku a straty pádla, ktorá by bola veľkým problémom. Zatvárajú sa mi viečka a musím sa premáhať a dávať pozor, aby som v kajaku nezaspal. Prvýkrát počas mojej cesty si gumou spojím pádlo s kajakom.

Predo mnou sa za skalami objavil malý mys na ľavom brehu polostrova Tinitegilaag a vedľa neho ostrov Sarpag a oba malé prielivy okolo ostrova. Za nim by mala byť už osada Tinitegilaag. Pádlujem ešte pol hodiny, ale osadu nevidím a nevidím ani ostrov. Za mysom je len ďalšie skalnaté pobrežie. Mys som si pomýlim s ostrovom Sarpag pri osade Tiniteqilaag. Po zistení tohto omylu začínam uvažovať, že si postavím tábor a prespím tu a do osady sa vydám až nasledujúci deň ráno. Podľa mapy mám do osady už len tri kilometre. Z posledných síl a v daždi po siedmych hodinách zdolávam posledný úsek celej expedície. Pohľad na osadu, ktorý sa mi náhle vyskytol predou mnou, ma naplnil radosťou a uspokojením. Moja cesta končí.

Unavený vytiahnem kajak a všetky veci na breh. Dokonca sa ukázalo slnko. Suším všetky veci na skalnatom brehu. Spoločnosť mi tvorí zatúlaný pes. Rozhodnem sa ubytovať v teple a osprchovať sa. Na prašnej ceste od únavy zakopávam o skaly a padám na zem. Odrazu cítim v ruke zovretie a veľká váha ma ťahá k zemi. Malý chlapec ma chytil zozadu, bez toho aby som ho spozoroval a zavesil sa do mňa ako do hojdačky a hojdá sa na mojej ruke. Najradšej by som mu povedal, nech prestane, ale radosť v jeho očiach je dostatočne ospravedlňujúca a zaženie túto moju myšlienku. Nemám svedomie odmietnuť jeho bezprostrednú náklonnosť a ja trpím. Časť cesty ide so mnou. Ukazuje mi

„Pozri *khimik!*“, pes. Po chvíľe na moje šťastie opadne jeho záujem o túto hru a rýchlo uteká za kamarátmi a ďalšími hrami. Pred komunálnym úradom sa dlho rozprávam s Jonom. Je to dánsky turista so šedivými vlasmi, ktorý sa sám vydáva na výlet do vnútrozemia. Je už na dôchodku a v Grónsku je už štvrtýkrát a na budúci rok má ďalšie plány na pešie túry v divočine.

Na druhý deň ráno zisťujem, že príliv odniesol niekoľko mojich vecí, ktoré som si včera nechal na brehu, aby vyschli. Plávajú na pokojnej hladine zálivu neďaleko od brehu. Včera som ich rozložil na pobrežné skaly, ale mal som ich dať sušiť ďalej od vody. Celý pobyt som tomu venoval veľkú pozornosť, ale včera som už zabudol na opatrnosť. Dnes ráno mi chýba mi niekoľko vecí. Naposledy nasadnem do kajaku a zberám z hladiny zálivu svoje plávajúce veci. Chýba mi len jedna rukavica. Nenašiel som ju ani z kajaku na hladine zálivu. Možno mi ju v noci zobrala sučka, ktorá sa túlala okolo môjho tábora. Na krádež som nemal ani pomyslenie. Aj tejto noci som nechal veci voľno na brehu, poctivosť domorodcov je absolútna.

V obchode si prezerám poľovnícke pušky. Grónsko je krajina, kde je zákonné kúpiť pušku v každom obchode so zmiešaným tovarom. Ležia hneď vedľa potravín. Pred obchodom sa pýtam domorodca, kde je pošta. Tvári sa, že ma ani nevidí i keď stojí rovno pred ním. Nereaguje na angličtinu ani na dánčinu,

„Nuž opäť som na jeho zvrhovanom území“, pomyslím si.

V dohodnutú hodinu sa stretávam s Tobiasom.

„Kde ťa odvieš?“, pýta sa ma.

„Do Kulusuk na letisko“.

„Nie“, odpovedá mi. „Pôjdeš so mnou ku mne“.

Samozrejme mu neodporujem, v hĺbke duše som to aj očakával. Záliv Sermilik aj otvorené more sú plné ľadovcových belostných krýh. Obloha je opäť gýčovo a modrá a zaliata slnkom.

V Tasiilaqu v prístave sa rozprávame s Tobiasovým priateľom a stojíme pri jeho lodi. Lovec sa evidentne so záujmom pýta na mňa, poznám to podľa jeho pohľadu a ja zase mám rešpekt pred dierou, ktorá je v jeho člne, evidentne ju prerazil kus ľadu. Požiadam Tobiasa, aby mi vzal veci a ponáhl'am sa do obchodu so suvenírmí. Je otvorený do štvrtej a zostáva celá hodina do zatvorenia obchodu. Predavač mi oznamuje, že musí odísť, lebo si musí niečo vybaviť. Nakoniec mu dôrazne oznamujem, že som pricestoval z Európy, precestoval 4000 kilometrov a obchod je otvorený ešte hodinu. Dohodneme sa na kompromise pol hodiny. Idem k Tobiasovi. Na streche verandy, ktorú sme spolu s Tobiasom stavali, je položená veľká čeľusť z *arluq* (kosatka) s bielymi ostrými zubami. Hneď vedľa verandy a vchodu do domu je stojan s dvomi kajakmi. Jeden je z plastiku a druhý je originálny, tradičný grónsky kajak potiahnutý tuleňov kožou.

V kuchyni ma víta Silba, stojí pri sporáku a čistí od peria veľkého vtáka. Na večeru mám na výber.

„Ryba alebo vták?“, pýta sa ma Tobias.

„Aká ryba ?“,

„*Kanajag* (diablova ryba)“.

Viem, že táto ryba má veľa kostí a vyberám si vtáka a Tobiti rybu. Obaja sedím vyzlečený do pol pása. Tobias s rozkošou a hlasno vycuciava mäso od kostí ryby a ja vareného vtáka. Namiesto prílohy ryže, chleba alebo zemiakov zajedáme jedlo surovou tuleňou slaninou, ktorá je v mise v strede stola.

Tobias pred týždňom harpúnoval z kajaku kosatku, jej čeľusť je teraz na streche verandy nad vchodom do domu. Je na to patrične pyšný a gestikuluje rukami a popisuje mi, ako ju ulovil. Turistická sezóna je dobrá, aj lovy boli úspešné a stále si udržiava svorku tridsiatich psov. S priateľom reparujú v prístave loď, na ktorej plánujú voziť turistov.

Lovec sa pýta na mojich psov. Ukazujem mu ich v displeji kamery. Po chvíli priateľ odíde a ja mám možnosť sledovať aspoň časť olympiády v Aténach. Prezerám si na stenách množstvo artefaktov domorodého umenia, ktoré tu v minulých rokoch neboli. Na stene visí niekoľko kusov veľrybích stavcov v spracovaní na motív „lietajúcej bytosti“. Insitné diela sú veľmi expresívne a mystické. S Tobiasom absolvujem ešte poslednú cestu člnom na letisko.

Neletíme však smerom na západ k Islandu. Letíme na juh popri pobreží. V diaľke spoznávam pobrežie s tasiilaqskou skalou, vzápätí osadu Tasiilaq a charakteristické ostré skalnaté vrchy okolo zálivu Tasiussak (záliv Kráľa Oskara). Osadu lietadlo obletí veľkým oblúk a pokračuje nad pobrežím na sever. Ako na dlani vidím pod sebou záliv Sammilleq a katedrálový vrch v Mittivakkat, ktorý sa majestátne vypína v modrom opare nad ostatnými okolitými skalnatými vrchmi. Pre svoj charakteristický tvar katedrály s kolmou stenou je nezameniteľný s inými skalnatými vrchmi. Bol som pod jeho svahmi so psím záprahom v zime pri výlove tuleňov zo sietí, s člnom na jeseň pri výlove rýb, v lete som táboril pod jeho malebnou stenou a kochal sa hrou lúčov, svetla a tieňov, ktoré vrhali jeho svahy v zapadajúcom slnku. Pokračujeme v lete nad majestátnym a mohutným prielivom Ikaasatsivaq, ktorý sme prešli so psím záprahom a celý som ho prepádloval v kajaku. Pri pohľade z výšky sa tiahne sa ako modrá stuha zaklínená medzi dlhými vysokými horskými hrebeňmi. Som v lietadle, ktoré je celé obsadené skupinou turistov z Islandu. Ja som jediný cudzí pasažier a nechtiac som sa stal účastníkom objednaného vyhliadkového letu nad východným pobrežím Grónska, ktorý má inú letovú dráhu ako bežné lety na pravidelných leteckých linkách. Pravidelné spoje smerujú priamo najkratšou cestou na východ k Islandu a tento let smeruje nad pobrežím na sever. Považujem to za veľké šťastie, satisfakciu a neplánovanú, náhodnú symbolickú rozlúčkou s Grónskom. Cez okno lietadla vidím všetky zálivy, prielivy a miesta, ktoré som v posledných siedmych rokoch navštívil a precestoval, či

už na so psím záprahom, na člne alebo v kajaku. Letíme nad širokým Tasiilaartik, na jeho hladine som zápasil so stavom *nangiargneq*. Ako na mape sa tiahne podo mnou nostalgický prieliv Angmagssalik s majestátnymi strmými skalnatými strmými vrchmi, ktoré sa vypínajú v žiarivom modrom opare. Moja fantázia blúdi ďalej nad vrchmi a ostrými štítmi Dødemansdalen. Nad prielivom Ikasaak spoznávam miesto, kde sme vystúpili na skalnaté pobrežie a pátrali po narvaloch. Let pokračuje ďalej na sever na miesta, ktoré som nenavštívil a kde doteraz nesiahala ani moja fantázia, moje predstavy a už vôbec nie moje najtajnejšie túžby a plány. Pod nami rozvinul fascinujúci svet vnútrozemských ľadovcov, ktoré sa plynulo odčleňujú z plató Grónskeho kontinentálneho ľadovca. Fascinujúci ľadovec Karaale v mohutnom prúde sa prediera medzi mohutnými, vysokými horskými štítmi a skalnatými pohoriami, ktoré ho obkolesujú po stranách. Zo severu vteká doňho iný menší ľadovec. Dostávame hlboko do vnútrozemia, letíme nad bájnym Sermersuaq a nad miesto, kde z ľadovcovej planiny sa oddeľujú ľadovec 1.septembra, ktorý steká na juh, a ľadovec Knuda Rasmussena, ktorý sa obracia a tečie na východ. V nízkej letovej hladine pokračujem v lete nad ľadovcom Knuda Rasmussena v celej jeho dĺžke asi štyridsať kilometrov až nad miesto, kde ľadovec sa láme kaskádach neskôr v množstve priečných trhlín sa blíži k moru a až napokon na hranici styku v morom sa veľké bloky odtrhujú z ľadovca a padajú do mora. Ľadovcové kryhy plávajú ako krdle veľkých bielych labutí s malým potomstvom na modrej hladine záliv. Na pokojnej modrej hladine pláva niekoľko takýchto osamotených belostných ľadových kryh. Pokračujeme v lete ponad záliv a opäť sa obraciame na sever a letíme nad pobrežím. Týmto smerom letíme ešte ďaleko, možno až k ľadovcu Steenbygletscher.

Je to jedna z mojich najväčších a na kilometre najdlhším ciest v Grónsku, ktorá sa už nikdy v mojom živote nebude opakovať. Dnes sa spojili šťastné okolnosti s náhodou a ja som ich účastníkom. Som uchvátený, prekvapený a vzrušený. Zároveň je to jeden z mojich z najsilnejších zážitkov z Grónska, ktorý je umocnený tým, že som ho neplánoval, nečakal a ani nemohol predpokladať. Je to zážitok z prekvapenia.

Pri pohľade z okna lietadla presviedčam sa, že nie nič fascinujúcejšie, ako pohľad na grónsku divočinu a krajinu z lietadla v bezoblačnom jesennom dni naplnenom len slnkom. Celá nedohľadná krajina aj nekonečná slnečná jasná obloha nad horizontom sú zaliate závojom jemného namodratého svetla. Mám výhľad na nekonečné veľkolepé tajomné rozprávkové diaľavy a skalnaté vrchy bez akejkoľvek vegetácie, na hrebene, štíty, doliny, s ktorými v ostrých kontúrach výrazne kontrastuje tajomný nekonečný Sermersuaq a množstvo belostných horských ľadovcov, ktoré pokojne a fatálne stekajú v mohutných prúdoch k moru.

Krása tejto krajiny pri pohľade z lietadla ma naplňuje neopísateľnými emóciami a slovami nedefinovateľnou posadnutosťou až extázou. Som ako *angagog* v rozdvojenom bytí, ktorý ako duchu sa túla po zemi medzi ľadom a zemou dolu hlboko pod mnou, ale ktorého telo letí do inej krajiny. Toto boli šťastné dni mojej mladosti v Krajine Ľudí.

Poznámky

(1) Označenie Eskimák, Eskimáci, je nesprávne, mylné, historicky a kultúrne neodôvodnené označenie pôvodných obyvateľov americkej (Aljaška), kanadskej a grónskej časti Arktídy, ktoré sa v minulosti a niekedy dodnes používa v literatúre. Od roku 1977, kedy sa konala Cirkum Polárna konferencia predstaviteľov inuitského sveta, obyvatelia tejto časti planéty prijali ako svoje kultúrne, národnostné a jazykové pomenovanie Inuit (množné číslo) Inuk (jednotné číslo). V ich jazyku inuk (singulár) znamená človek (obyvateľ krajiny) a inuit (plurál) znamená ľudia a tieto pojmy prevzali ako národnostné, etnické a kultúrne označenie samých seba v ich vlastnom jazyku inuktitut a na označenie v iných jazykoch. Vo svetových jazykoch sa opäť nesprávne používajú pojmy a to Inuit pre jednotné číslo a Inuits pre množné číslo. Označenie Eskimáci títo obyvatelia Arktídy nikdy nepoužívali ako svoje etnické a národnostné označenie a je pre nich cudzie. Pomenovanie Eskimák používali veľrybári, cestovatelia a moreplavci a neskôr sa dostalo do literatúry. Vzniklo skomolením označenia pre týchto obyvateľov zo slovníka ich susedov algonkinskej indiánskej jazykovej skupiny alebo skomolením francúzskeho *Ce qiu miaux*.

(2) Napriek uvedenému v Grónsku sa v súčasnosti označenie Inuit, Inuk, nepoužíva. Obyvatelia a občania Grónska v civilnom a občianskom zmysle slova sú Grónčan, Grónčania. Ich jazyk je grónčina (grónsky kalaallisut) a svoju vlasť a krajinu nazývajú a oficiálne sa označuje ako Kalaallit Nunaat (Krajina Ľudí, presnejšie Naša krajina), zaužívané označenie je Grónsko, Greenland .

(3) Inuitská kultúra alebo kultúra inukšuk (P. E. Victor) je posledná kultúrna etapa vývoja kontinuálne spojených historických kultúr Dorset II, od roku 600 n. l., a kultúry Thule, od roku 900 n. l. dodnes.

(4) J. Huxley : *La revolution actuel*, Londres 1946, str. 117

(5) Jensen P. H. : *Piteraqaq, Atuakkiorfik* 1990, str. 47, 62

(6) Victor P. E. a Lambin J. R. : La Civilisation du Phoque, Armand Colin, Raymond Chabaud, 1989, str.111

(7) Malaurie J.: Les derniers rois de Thule, 5. vydanie Plon 1989, str. 418

(8) Sorge E.: Mit Flugzeug, Faltboot und Filmkamera in den Eisfjorden Gronlands, Berlin 1933, str. 83, 174

(9) I. Hessel: Inuit Art, An Introduction, British Museum Press 1998 str. 15 Axel Schulze-Thulin : Inuitkunst Kunst der Eskimo, Stuttgart 1983, str. 68

(10) D. Morrison,G.-H. Germain: Eskimos, Geschichte, Kultur und Leben in der Arktis, München, 1995, str. 133

(11) Sorge E. : Mit Flugzeug, Faltboot und Filmkamera in den Eisfjorden Gronlands, Berlin 1933, str. 186, tiež satelitná mapa Grónska